

בהנ"ו עמ"י עש"ו

ספר "פינת יקרת"

חיבורו של אמו"ר החכם השלם והרב הכולל
כמהר"ר יצחק החזן
והמה"ג בעל ספר "אור הלבנה"
בכמ"ר שלמה המשכיל ההגון
והנהדר יעמ"ש
עם עשרת עיקרי האמונה

ונלוו אליהם עוד דברי-חפץ
ארבעה טורים מעניין השבת
מספר המצוות להר"ר משה בגי נ"ע
וכן
"איגרת האחוז" להר' יש"ר מקנדיא נ"ע
ו-איגרת המה"ג החכם מרדכי יוסט
הדוקטור דק"ק ברלין נ"ע
הובא לדפוס ע"י וועד הקהילה
אשדוד תשס"ט (2008).

ספר

"פִּנַת יְקָרָת"¹

חיבורו של אמו"ר² החכם השלם
הרב הכולל כמה"ר³ יצחק החזן
והמ"הג⁴ בע"ס⁵ "אור הלבנה",
בכ"ר⁶ שלמה המשכיל ההגון יע"מש⁷,
עם עשרת עיקרי האמונה

ונלוו אליהם ד' טורים בעניין השבת
מספר מצוות להר"ר משה בגי נ"ע⁸,
ו-"איגרת האחוזה" להרב יש"ר מקנדיאה,

ואיגרות החכם מרדכי יוסט
הדוקטור דק"ק⁹ ברלין נ"י¹⁰.
הובא לדפוס על פי הוצאת גוזלווא (איבפטורייה)
שנת צדקת ה' עשה לפ"ק
(ה"הצד 5594 לספירה, 1834 למה"נ)

---

¹ מתוך: לְכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹ-נִי יְהוָה הִנְנִי יוֹסֵד בְּצִיּוֹן אֶבֶן אֶבֶן בַּחֹן פִּנַת יְקָרָת
מוֹסֵד מוֹסֵד הַמְּאֲמִין לֹא יִחְיֶשׁ: (ישעיה כ"ח, ט"ז).

² אדוננו מורנו ורבנו.

³ כבוד מעלת הרב רבנו.

⁴ והמורה הגדול.

⁵ בעל ספר.

⁶ בן כבוד מעלת רבנו.

⁷ ינוח על משכבו.

⁸ נוחו עדן.

⁹ דקהל קדוש.

¹⁰ גרו יאיר.

הקדשה

הספר יצא לאור בסיועם של הבאים על הברכה, והם:

זזיים יצ"ו בן יצזוק הלוי
ורעייתו רזול בת יוסף יזנס
וכן

אזזותה בלה בת יוסף אליהו יזנס
אלמנת המזוזו שבתאי בן דוד דרורי דרוויש
וזז

לשם תודה לה' לזזייהם
ולזזיי כל בני משפוזותיהם יעמ"ש
א.ש.מ.ע.צ.ב.ע.

* * *

וזז לזכר הזרייהם:

יצזוק בן יעקב אליהו הלוי
ורעייתו רזול ישועה (פרג) הכהן
וכן לזכר

יוסף בן אליהו יזנס
ורעייתו פני בת אברהם אסלן הכהן
וכן

לזכר שבתאי בן דוד דרורי (דרוויש) הלוי
יהא זכרם ברוך, אמין!
ת.ג.ע.ב.ה.א.ס.

עמוד	התוכן
4	מפתח העניינים
12	מבוא לספר
36	הקדמת המחבר ר' יצחק בכ"ר שלמה (יש"ר) זצ"ל
38	דברי המחבר.
	<u>פירוש עשרת עיקרי האמונה:</u>
41	העיקר הראשון - שכל זה המציאות הגשמית והרוחנית, ר"ל הגלגלים וכל אשר בהם – נבראו.
42	טענות פילוסופיות שהובאו ע"י מאמיני הקדמות ותשובות חכמינו ע"ה עליהם עם ראיות רבות וחזקות לאין סוף.
50	העיקר השני - שיש להם בורא ולא ברא עצמו, והינו שלם בשלמות מלאה, ואין לו שום הרכבה, לא רוחנית ולא גשמית.
52	העיקר השלישי - שאין לו ית' דמות והוא אחד מכל צד. וזה מתחלק לשלושה סעיפים:
52	(א) אין לו שום דמיון לשום נמצא זולתו;
54	(ב) אינו גֶּשֶׁם;
56	(ג) אחד מכל צד.
60	<u>חלוקת תארייו של בורא העולם ית"ש, ואלו הם:</u>

עמוד	התוכן
61	א. מהם – לעצם,
61	ב. מהם – לעילה,
61	ג. ומהם – לא לעצם, ולא לעילה.
63	העיקר הרביעי – כי הוא שלח משה רבנו ע"ה.
63	אימות מציאות הנבואה ע"י מופתים שכליים.
64	מהותה, איכותה ודרגותיה של הנבואה.
72	העיקר החמישי – כי הוא ית' נתן למשה רבנו ע"ה את תורתנו התמימה, עם מופתים וראיות שכליות.
75	א. טעמים וסיבות לנתינת התורה.
76	ב. מהותן של המצוות השכליות והמעשיות.
80	העיקר השישי – לדעת המאמין לשון תורתנו הקדושה ופירושה, והינה אלוהית ואמיתית. וזה מתחלק לשני סעיפים:
81	א. לימוד לשון הקודש, שהינה – לשון תורתנו הקדושה;
81	ב. לדעת פירוש מאמריה על פי הפשט הנכון ושפת האם של הלומד.
82	דעות מדעיות שהובאו ע"י כלל חכמינו הראשונים והאחרונים, שהתורה ניתנה בסיני מנוקדת ומוטעמת. ואסור לשנות בה אפילו אות אחת, הן בקריאה הן בכתיבה.

עמוד	התוכן
90	ידיעת פירוש התורה היא על שני פנים:
90	(א) ידיעת תרגום לשון הקודש ע"פ שפת-האם של הלומד.
90	(ב) בידיעת פירוש התורה ע"פ הפשט הנכון, היוצא מכוח התורה, כאמור לעיל.
90	ארבעה עשר כללים הכרחיים בלימוד דקדוק לשון הקודש.
93	ז' חוכמות הכרחיות לתלמיד-חכם.
97	העיקר השביעי - כי הוא ית' ניבא שאר הנביאים, אע"פ שמשנה רוע"ה הגיע לתכלית שלמות מין האנושי, ויותר ממה שיש בטבע האדם. וכן המופתים השכליים, המאמתים אמונה זו.
99	העיקר השמיני - שהש"י יְחַיֶּה בְּנֵי-אָדָם בְּיוֹם הַדִּין. ומתחלק לשניים:
99	א. הש"י יודע ומכיר מחשבות כל בני-אדם, ומשגיח עליהם;
99	ב. הוכחות נבואיות לתחיית המתים, וכן יכולתו של בורא העולם ית"ש להרכיב גוף חדש לאחר הפסדו של הגוף הראשון.

עמוד	התוכן
101	תחיית המתים כוללת ומוסגלת לאיש זולת איש.
102	חלוקת דרגות הנפשות: א. חכם וצדיק; ב. חכם ורשע; ג. צדיק וסכל; ד. רשע וסכל.
104	הזוכים לתחייה יחיו חיים ארוכים, ונפשם תשוב למקורה.
107	העיקר התשיעי - שהש"י נותן לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו, והוא כולל שני דרושים: (א) בדיעתו, (ב) בהשגחתו.
123	העיקר העשירי - שהש"י לא מאס לאנשי הגלות, למרות שאנו נמצאים תחת ייסוריו וראוי לנו לקוות ישועתו ע"י ביאת משיחנו בן-דוד ואלוהו נביאנו ע"ה. וזה מתחלק ל-י"ג פרקים:
123	א. מהותו של העיקר;
123	ב. תכלית בריאת האדם;
124	ג. מיהו האדם השלם?
125	ד. סיבת הורדת בני-ישראל למצריים;
127	ה. מדוע הגאולה לא הייתה שלמה, ונתחייבו עוד גלות.

עמוד	התוכן
127	ו. הגאולה לא תושלם, אלא רק ע"י האמונות האמיתיות.
128	ז. לאחר נופלם בגלות ניצחום חכמי הגויים, כתוצאה מחוסר אמונתם השלמה בית"ש.
129	ח. הסיבה הצודקת לאריכות הגלות הזאת.
129	ט. דעות שונות בין החכמים על זמני הגאולה.
130	י. כישלונם של חלק מחכמי אחינו הרבניים בקובעם זמני-הגאולה.
130	י"א. מופתים מן השכל ומן המקרא לחיוב הגאולה.
131	י"ב. נצחיות קיומו של עם ישראל.
132	י"ג. דעת הרמב"ם בנידון.
132	ראיות ברורות, כי הגאולה לא הייתה שלמה בבית שני.
133	סימני הגאולה, ובין היתר ביאת אליהו הנביא זכור לטוב והמלך המשיח ע"ה.
135	שירו של המחבר לסיום עשרת עיקרי האמונה.
	<u>עניין השבת.</u>
136	שער הי"ו מספר המצוות "משאת משה" להר"ר משה פְּגִי נ"ע כולל ד' טורים, והם: "דרך המוות", "דרך החיים", "דרך הטוב" ו-"דרך הרע".
137	ל"ט אבות המלאכה שְׁמַנּוּ החכמים ע"ה, קראים ורבניים כאחד.

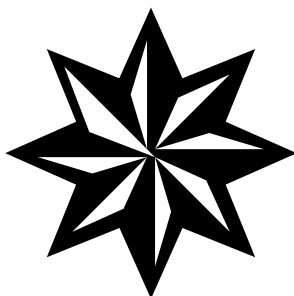

עמוד	התוכן
140	ביאורו של הרב על ל"ט אבות המלאכה. <u>ארבעה טורים:</u>
142	"דרך המוות" כולל מ"ב סעיפים.
153	"דרך החיים" כולל י"ב סעיפים.
156	"דרך הטוב" כולל נ' סעיפים.
164	"דרך הרע" כולל ל"ט סעיפים.
170	ד' הטורים מתחלקים לארבעה ראשים, ואלו הם:
171	א. ראש החיים; ב. ראש הטוב; ג. ראש המוות; ד. וראש הרע.
175	איגרת הרב יוסף שלמה מקנדיאה (רבני) ותוכנה.
176	פנייתו להר"ר זרח הטרוקי זצ"ל.
191	ביקורתו הקשה על חלק מחכמי אחינו הרבניים, המאמינים במיסטיקה (אמונות טפלות) הנמצאות בספרים: "ל"ב נתיבות", "יוסף הכוהן", ס' "הנפש" וס' "מה שאחר הטבע", וס' "בעלי-חיים", וס' "הבהיר" לר' נחוניא בן הקנה וכו'.
198	נגד האמונה בסגולות הבלתי-אמיתיות הקשורות לשם בן ע"ב, מ"ב וכ"ב וי"ב ושם בן ד' אותיות שהמציאו אחינו הרבניים לבורא העולם ית"ש.

עמוד	התוכן
199	דעתו החיובית של יש"ר מקנדיאה על פרשני חכמינו ע"ה.
200	סוף דבר.
200	לא עליכם בני-מקרא.
210	ליקוטים מדברי הרמב"ם שנזכרו בספרי חכמינו, כמו ר' אהרון בעל "עץ חיים", ובעל ה-"אדרת" ר' אליהו בשייצי', ותלמידו ר' כלב אפונדופולו זצ"ל.
211	שמות החכמים שייקראו בשם "המחברים" ו-"המבארים".
217	משפט הנער ומעשהו. יכול לזכות את אורחו בלשון הקודש, בתורה ובנביאים. וזה ע"פי פירושים שחיברו חכמינו ע"ה.
219	וכן ירגיל עצמו בפיוטים שחיברו חכמינו ע"ה.
228	ד' דרגות מפרשי ס' "מורה נבוכים" להרמב"ם, והם: רשע, חכם, תם, ושאינו יודע לשאול.
238	הרב היש"ר מקנדיאה מעמיד את פרשני חכמי עדתנו במדרגה העליונה, ואת הרד"ק ואחרים – בדרגה השנייה, ואת ראש"י בדרגה השלישית והאחרונה.
245	ר' פתחיה, שדיבר צרה על בעלי-מקרא ללא בדיקה ועיון.

עמוד	התוכן
246	בעל ה-"איגרת" מייעץ בזו הלשון: "בני, אֶל־תִּטְּשׁ תּוֹרַת אֲמֹתָי: ללמוד בספרי הקראים וספרי "המצוות" וה-"אדרת", ותהיה לכול רואיך לשם ולתפארת".
264	איגרתו של החכם כמהר"ר מרדכי יאסט (רבני) להר"ר שמחה בבוויץ' זצ"ל.
267	איגרת מהחכם הנ"ל לאמו"ר הר' יש"ר ירושלמי זצ"ל.
269	איגרת שנייה של הנ"ל לרבנו שמחה בבוויץ' זצ"ל.

תם ונשלם בשם בורא העולם.

מבוא להר"ר יצחק בן שלמה זצ"ל, המכונה יש"ר¹¹ וספרו "פינת יקרת"

אנו מתכבדים להגיש לקורא הנכבד את אחד הספרים, מן הראשונים¹² שיצאו לאור ע"י ה"אגודה להדפסת ספרי חכמינו ע"ה", שנוסדה בשנים 1832-33 ע"י הר"ר אברהם פירכוויץ' (1786-1874) זצ"ל, בפיקוחו של הר"ר יוסף בן שלמה, המכונה יש"ר לוצקי (1768-1844) זצ"ל, ובהנהלתו של אמו"ר שמחה בן שלמה בבוויץ' (1788-1855) זצ"ל, חכמה הראשי של ארצות מזרח-אירופה, אשר שירת את עדתנו קרוב לארבעים שנה.

מרכז האגודה ובית-הדפוס הוקמו בעיר גוֹזְלוֹא (יִבְפֶּטוֹרְיָה) שבחצי-האי קרים, על יד שפת הים-השחור (היום – דרום אוקראינה). יצוין, שבית הדפוס הוקם בשנת 1832 משרידי בית-הדפוס שהיה קיים בצ'ופוט-קלעא (סלע היהודים). בית הדפוס המחודש הוקם ע"י מרדכי בן יצחק טירישקן זצ"ל.

¹¹ יש להבדיל בין שלושה חכמים שונים, המכונים יש"ר בספר הזה. הראשון – הוא הר"ר יצחק בן שלמה (1755-1826);

השני – הר"ר יוסף-שלמה בן משה הלוצקי (1768-1844);

והשלישי – רב יוסף שלמה דלמדיגו (רבני) (כרתים, ה'שנ"א 1591 - פראג, ה'תט"ז 1655) המכונה גם יש"ר מקנדיה או מקנדיאה.

¹² הספר הראשון "תשועת ישראל", פרי-עטו של הר"ר יוסף-שלמה (יש"ר) בן משה הלוצקי, יצא לאור בשנת 1833.

הוצאת הספרים הראשונים נתמכה מתרומתם של חלק מבני הקהילה, ושמות התורמים תועדו בעמודים ראשונים של כל הוצאה. כך, למשל, צוין בדף הראשון של הספר "רוח-חן", שיצא בשנת 1834, כי הספר הובא לדפוס ע"י הנדיב כר' אהרון בכ"ר אברהם אוכסוז, זצ"ל.

כעבור כשנתיים כבר לקחו חלק פעיל בהוצאת הספרים לאור רבים מנכבדי העדה, כפי שהדבר מצא את ביטויו בהקדמת ספר "המבחר" (גוזלווא 1835).

מעתה ואילך פעילות האגודה נתמכה ע"י מוסדות העדה, חכמיה, גביריה וצעיריה. תרומות לביסוס מטרה נכבדה זו נאספו ע"י בני העדה מכל האזורים, וכן מאלו אשר רכשו את הספר, ושילמו סכומים נכבדים תמורתו.

האגודה המשיכה לפעול כחמש-עשרה שנה והוציאה לאור פסקי הלכה, דרשות וספרים בנושאים רבים, הקשורים לחיי העדה ולמדעיה.

ואלו הם חלק מההוצאות לאור, שהובאו לדפוס:

(1) חוברת "תשועת ישראל" מאת הר"ר יוסף-שלמה בן משה הלוצקי זצ"ל; אבפטורייה (גוזלווא) 1833;

(2) חוברת "משאת בנימין", הדנה בענייני-אישות מאת הר"ר בנימין בן משה נהאונדי זצ"ל, אבפטורייה (גוזלווא) 1833;

- (3) ספר "פינת יקרת" שלפנינו – הינו מפרי-עטו של הר"ר יצחק בן שלמה זצ"ל, עם פרק י"ו מספר המצוות מאת הר"ר משה בגי, הדן בענייני ההיתרים והאיסורים בשבת, וכן "איגרת האחוז" להרב יש"ר מקנדיאה, ואיגרות המה"ג החכם מרדכי יוסט. אבפטורייה (גוזלווא) 1834;
- (4) ספר "רוח חן" מאת הר"ר יעקב אנטולי (רבני) – הינו פירוש מקוצר למושגים פילוסופיים (בספר צוין בטעות, שמחברו הוא הר"ר שמואל בן יהודה אבן תיבון), אבפטורייה (גוזלווא) 1834;
- (5) ספר "המבחר" – פירוש על התורה מאת הר"ר אהרון הראשון עם פירוש "טירת הכסף" מאת הר"ר יוסף-שלמה בן משה הלוצקי זצ"ל, אבפטורייה (גוזלווא) 1835;
- (6) ספר "אדרת-אליהו"¹³ מאת הר"ר אליהו בשייצי זצ"ל יחד עם "איגרת הצום" ו-"גיד הנשה". אבפטורייה (גוזלווא) 1835;
- (7) ספר "מבחר-ישרים" (פירוש לספרי נביאים וכתובים, המבוסס על ספר "העושר" של הר"ר יעקב בן ראובן זצ"ל), עם הספר "חותם-תוכנית" (פירוש על ס' ישעיהו) מאת הר"ר אברהם פירכוויץ', אבפטורייה (גוזלווא) 1836;
- (8) ספר "אשכול הכפר" מאת הר"ר יהודה בן כה"ר אליהו הדסי זצ"ל, אבפטורייה (גוזלווא) 1836;
- (9) סידור התפילות בד' כרכים. אבפטורייה (גוזלווא) 1836;

¹³ יצא בארבע הוצאות: קושטא הר"ץ (1530), גוזלווא התקצ"ד-ה (1834-35), אודססא התרל"א (1870), ישראל התשכ"ו (1966).

- (10) ספר "מסה ומריבה" מאת הר"ר אברהם פירכוויץ' זצ"ל, אבפטורייה (גוזלוא) 1838;
- (11) חמישה חומשי תורה בשפת-קדר. אבפטורייה (גוזלוא) 1840;
- (12) נביאים וכתובים בשפת-קדר. אבפטורייה (גוזלוא) -1841 1842;
- (13) תרגום חוברת "תשועת ישראל" של הר"ר יוסף-שלמה בן משה הלוצקי לשפת-קדר; מאת הר"ר אברהם פירכוויץ' זצ"ל אבפטורייה (גוזלוא) 1841;
- (14) חיבורים בשפת-קדר: "צוף דבש", "טוב טעם", "משלים ומעשיות" ו-"כללי הדקדוק" – ארבעתם מפרי-עטו של הר"ר מרדכי בן שלמה קזאז זצ"ל (נפטר בקלעא 1835), אבפטורייה (גוזלוא) 1841;
- (15) ספר בשפת-קדר "נְסִיעַת אדם אֶלְדִּינָה, וְיַחֲיד תְּפִלָּסִי" ("מוסר האב לבנו וכן תפילת היחיד") מאת הר"ר יעקב בן אברהם זצ"ל, אבפטורייה (גוזלוא) 1841;
- (16) ספר "אמונה אמן" מאת הר"ר אברהם בן ישיעהו זצ"ל, אבפטורייה (גוזלוא) 1846;
- (17) ספר "עץ חיים" מאת הר"ר אהרון בן כמה"ר אליהו ניקומודיאז זצ"ל עם פירוש "אור החיים" מאת הר"ר שמחה-יצחק בן כמה"ר משה, המכונה לוצקי זצ"ל, אבפטורייה (גוזלוא) 1847;

זמן חיבורו והוצאתו לאור של הספר "פינת יקרת"

שנת חיבורו של הספר היא התקנ"ט לבריאה, (1799 למה"נ), כמו שתועד ע"י הרב בעיקר העשירי (פרק ט'). כ- 35 שנה לפני הוצאתו הראשונה.

הספר יצא לאור פעמיים.

המהדורה הראשונה, שהייתה בשנת תשצ"ד (1834) גוזלווא, כללה שלושה חיבורים נוספים, והם:

- 1) שער י"ו – עניין-שבת מספר המצוות הנקרא "משאת משה" להר"ר משה בכה"ר בנימין בִּגֵי נ"ע;
- 2) "איגרת האחוז" מאת הר' יוסף שלמה דלמדיגו (רבני);
- 3) איגרותיו של ד"ר יוסט שנשלחו לחכמי העדה בגוזלווא בתחילת המאה הי"ט, כפי שמצאו את ביטוין בסוף הספר.

מתוכן המהדורה הנ"ל ניתן להבחין במטרותיה החינוכיות בכמה אופנים:

- 1) הספר מכיל ביאור מורחב לעשרת עיקרי האמונה;
- 2) מטרת העיקרים – להנחיל לתלמידים ביאור נכון ומופשט, בהתעלם מהדעות הפילוסופיות, העומדות כנגד תורתנו הקדושה.

- (3) החלק השני של המהדורה – הוא שער עניין השבת, שמבאר בשפה ברורה להפליא, מה הם המעשים האסורים, המותרים, הראויים והבלתי ראויים לעשותם בשבת;
- (4) החלק השלישי "איגרת האחוז" מכיל בין היתר פרק הנקרא "משפט הנער ומעשהו, ובמה יזכה את אורחו";
- (5) החלק הרביעי "איגרות ד"ר יוסט", שנשלחו למנהיגי העדה בין השנים 1829-1830.

יצוין, כי בפעם השנייה ספר "פינת יקרת" יצא לאור ע"י הר"ר בבאקאי (נחמו) בן ר' שלמה בבוויץ' זצ"ל (אחיו של הר"ר שמחה בבוויץ'), חכם ראשי, שעמד בראש העדה בין השנים 1855-1879.

במהדורה זו יצא הספר בעיר ז'יטומיר (אוקראינה) בשנת 1872 יחד עם ס' "אור הלבנה" (שניהם מפרי עטו של החכם הכולל הר"ר יצחק בן שלמה זצ"ל), וכן ספר "שש כנפיים" מפרי עטו של הר' עמנואל בן יעקב (רבני)¹⁴. שני חיבורים אלו עוסקים בחוכמת התכונה.

---

¹⁴ ס' "שש כנפיים" לר' עמנואל בה"ר יעקב זללה"ה (רבני) המכונה בשם "בעל הכנפיים" נזכר גם ב"איגרת האחוז".

תכולתה של המהדורה הנוכחית

המהדורה שלפנינו יוצאת לאור בהתבסס על הוצאת גוזלווא, תשצ"ד.

בסוף המהדורה צורפו איגרותיו של ד"ר יצחק מרדכי יוסט, (1793 – 1860), היסטוריון יהודי גרמני (רבני), אשר פעל בעיקר בפרנקפורט, והיה חלוץ ההיסטוריוגרפיה החדשה.

ד"ר יוסט כתב שלושה חיבורים חשובים בתולדות ימי עם ישראל, הקראים והרבנים כאחד, ואלו הם:

1. "תולדות עם ישראל" – תקופת ממלכת החשמונאים;
2. "דברי ימי ישראל החדשים של המאה ה-19";
3. "תולדות היהודים וכיתותיהם" – בו נמצא חומר רב ואוהד על חכמי עדתנו ע"ה.

התכתבותו ובקשותיו של ד"ר יוסט לחכמי העדה, בין השנים 1829-1830 היוו גורם חשוב להקמת האגודה ולהקמת בית-הדפוס וההוצאה לאור.

ד"ר יוסט ביקש מהם להביא לו מכל הבא ליד, חומר וספרים, הקשורים לחיי עדתנו ותולדותיה, וזאת בכדי להכירה מקרוב. פנייתו זו מצאה את ביטויה בזו הלשון: "על זאת נשאני ליבי לבקש מאת אדוני, שיעשה עימי החסד הזה, וידבר באוזני החכם הנ"ל, ואמצא חן בעיניו, וימלא את בקשתי, ויצוו עלי סופר מהיר, אשר

יכתוב לי ספרי **הקראים**, אשר לא נדפסו, וגם את 'פתשגן דתי הקראים' (אשר להם נתן מאת הקיסר יר"ה ותיכון מלכותו), בכתב ובלשון עברית, וגם יצוו עלי מוכר ספרים, אשר ימכור לי ספרי **הקראים** הנדפסים. ובזה אכיר את חסדו ואמתו" – עכ"ל.

יש להניח כי בקשותיו נענו בחיוב, אולם הדבר לא מצא את ביטויו באיגרותיו.

הנימוקים להכנסת האיגרות לספר "פינת יקרת"

כפי שהזכרנו לעיל, האיגרות הוכנסו לתוך המהדורה הנ"ל, על מנת להראות את הקשר בין הקמת האגודה לבין מטרותיה המבורכות.

פרט לאיגרות ד"ר יוסט, ימצא הקורא היקר בתוך הספר גם חיבורו "איגרת האחוז" של החכם הר' יש"ר מקנדיא כנ"ל.

חכם רבני זה הינו אחד מחכמיה הראשונים של העת החדשה, שהוזכר לראשונה בספר "פינת יקרת". בסעיף ג', מעשרת עיקרי אמונה, מביא בעיקר הראשון, רבנו יצחק בן שלמה זצ"ל, את דברי הר' יש"ר דלמדיגו, המאמתים את קביעתו- היות מי הים עומדים כנד, וזה כנגד כללי הטבע.

סיבה נוספת, להכנסת "איגרת האחוז" לתוך המהדורה, באה מתוך יחסי אהדה של המוציאים לאור¹⁵ לר' יש"ר מקנדיא, וזאת בכדי להראות את אהדתו לחכמינו ע"ה ולפירושיהם.

יצוין, כי ר' יש"ר מקנדיא היה אספן ספרים גדול, ובספרייתו האישית היו קרוב ל-ד' אלפים ספרים, העוסקים בכול תחומי הדת וההלכה. לכן היה יש"ר לדוגמא אישית להר"ר אברהם פירכוויץ' זצ"ל, שהלך בעקבותיו ונסע לכל קהילות בני-ישראל במזרח-

¹⁵ ר' אברהם פירכוויץ, ר' דוד כוכיזוב והר' יש"ר לוצקי זצ"ל.

אירופה, וכן בקווקאז ובמזרח-התיכון, ואסף כתבי-יד ומסמכים יקרי ערך.

אך יצוין גם, כי האוסף של רבנו אברהם פירכוויץ' זצ"ל עלה על אוסף ספריו של הר' יש"ר מקנדיאה, הן בכמות והן באיכות, והגיע לכמאה וארבעים אלף פריטים וביניהם: ספרים עתיקים, כתבי-יד, ספרי-תורה, מסמכים שונים וכו'¹⁶.

המעוניינים לדעת, ביתר הרחבה, על קורות חייו ומפעלו המבורך של הרב הנכבד, יפנה נא לספרו "אבני זיכרון" או לספר "תולדות חיים" של הר"ר חיים יצ"ו בן יצחק הלוי.

יצוין, כי בהערתו לעיקר השישי, מעשרת עיקרי האמונה של ס' "פינת יקרת", מדגיש אב"ן רש"ף את הצורך בהקמת בית-הדפוס להנצחת כתבי היד והספרים השונים הנמצאים בעדתנו.

למטרה זו הצטרף אליו רבנו יוסף שלמה הלוצקי זצ"ל, אשר לקח חלק פעיל בהקמת בית הדפוס הנ"ל.

---

¹⁶ בשנת 1974, בציון מאה שנה לפטירתו, התקיים כנס עולמי באוניברסיטת תל-אביב, אשר נהרו אליו מיטב אנשי המחקר והמדע העולמיים, והעלו את זכרו, והכריזו בין היתר, כי צריך 120 שנות מחקר רצופים בכדי לעמוד על איכותו, מהותו ומשמעותו של החומר הנאסף על ידי רב נכבד זה. בין היתר, בהרצאתו של ד"ר פנקובר בימי העיון, שנערכו במכון בן-צבי בירושלים, הודיע הד"ר הנכבד, כי בביקורו בספרייה הלאומית בסנט פטרבורג, בדקו הוא וחבריו בצורה יסודית חלק מהחומר, שנחשד כביכול בזיוף ע"י רבנו אברהם פירכוויץ', והתברר, שחשד זה לא היה מבוסס כלל וכלל, וכי החומר שנתגלה לפניהם היה מקורי.

הר"ר יוסף-שלמה נולד בעיר לוצקא בשנת 1768, ובהגיעו לגיל 35 מונה ע"י ראשי הקהילה בגוזלווא (הר' שלמה בן בבאקאי בכוביץ' ור' יוסף אגא זצ"ל) למורה צדק בחמשת בתי המדרש, שהיו קיימים בימים ההם בגוזלווא. בחלוף הזמן נהיה רבנו יש"ר לוצקי זצ"ל למנהיגה הרוחני ואב"ד של הקהילה, לתקופה של ארבעים ושתיים שנה.

רבנו יש"ר לוצקי זצ"ל העלה את רמת ההוראה של חוכמת ההיגיון והפילוסופיה היהודית. בכדי לבסס את הוראת חוכמת הדקדוק, הוציא לאור ספר בשם "פתח-התיבה", (אלף-בית עם עשרת הדיברות ועשרת עיקרי האמונה, וכן תפילות מקוצרות, דברי-היגינה אישית ודברי-מוסר לתלמידים – הכוללים תרגום לשפת קזר), ובנוסף לזאת מאמר - "מדבר שיין" מאת הר' נפתלי הרץ (רבני), וכן מילון, (כעין קונקורדנציה), בשם "זכר רב" מאת הר' בנימין מוספי (רבני ספרדי), המתורגם ע"י יש"ר הלוצקי לשפת-קזר מתרגומו של ר' נפתלי הרץ הנ"ל. ספר זה יצא לאור בשנת 1831, בקושטא, מתרומות הר"ר שבתאי ירו' בן יהודה, ז"ל והר"ר יצחק בן שמואל כהן, זצ"ל, ראש הגולה בקושטא.

האגודה הטילה, בין היתר, על רבנו יש"ר, לבדוק ולבחון את נוסחאות כתבי-היד, בכדי להוציאם לאור.

ההגהה האחרונה הוטלה על הר"ר דוד בן מרדכי כוכיזוב (1777-1855) זצ"ל, בעל "צמח דוד", שהיה בין היתר תוכן, פרשן, פייטן ופילוסוף מובהק (ראה ספרו הנ"ל), ומלבד עבודת ההגהה חיבר גם שני חיבורים חשובים, שפורסמו כתוספת לספרים היוצאים לאור: הראשון - "ימות-עולם", והשני - "הליכות-עולם" – שניהם יצאו לאור ע"י האגודה בתוך הספר "אדרת אליהו" – חיבורו של רבנו אליהו בשייצי זצ"ל.

בעל הס' "פינת יקרת" כמהר"ר
יצחק בכמ"ר שלמה זצ"ל
 (1755-1826)

המעוניין להרחיב ידיעותיו על רב נכבד זה יפנה נא לספרו "אור הלבנה", מאמרו של כה"ר נחמו ירושלמי בכמה"ר שלמה זצ"ל בבוויץ', וכן לספר "תולדות חיים" של הר"ר חיים יצ"ו בן יצחק הלוי.

רבנו יצחק נאסף אל עמו בשיבה טובה, והוא בן שבעים ואחת שנה, בשנת התקפ"ו לפ"ג (1826), ונקבר בכבוד רב בעיר מולדתו קלעא, בבית-העלמין העתיק-יומין, הנקרא "עמק יהושפט", בו קבורים אבות אבותיה של עדתנו היקרה.

וזהו נוסח מצבת קבורתו:

ידידי אל בכו תמרור לקונן עלי ציון מפואר תוך קברים
 צבי הדור שמו יצחק בכבוד מפורסם הוא בחן משרת ישרים
 חכם לבב ורב נבון ויועץ מיישר אורחות עמו באורים
 קדושת דת ויראת אל נתונה עלי שכמו מאור גולת שבורים
 מחבר, רב ואב בית דין ונעלה כאור-חמה ופינת-דת לאורים
 והוא השלם בכול חוכמות ורפא מדוכאים בסמים ראש ומורים
 רביד-זהב בצוואר אב שלמה זקננו מכובד בין גבירים
 נשיקתו דבקה אל מרומים שנת התקפ"ו נאסף לצירים
 ושם נפשו תהי תמיד בכס-אל וישכון בנעימות תוך יקרים
 זכותו עד תכונן על שלמה בנו השר אשר הציב מקורים.

ספר "פינת יקרת" ומהותו

קול קורא

אנשי לבב שמעו קולי האזינו
 עשיתי שיר פינת יקרת דתנו
 עת יצאה אל אורה תאוות נפשנו
 בשנת תקצ"ד אורה ראו עינינו

שיר זה חובר ע"י
 הר"ר אברהם פירכוויץ, זצ"ל
 לזכרו של המחבר, זצ"ל.

"להאיר עיני התלמידים,
 אשר לתכלית-יצירתם להגיע
 כוספים וחומדים...!"

ספר "פינת יקרת" – הינו מועט בכמותו, אך רב באיכותו, והוא כולל הסבר מחודש ומורחב על פינת דתנו ועל עיקרי אמונתנו בשפה קלה ומבוארת להפליא.

לדעתו של המחבר, ביאור מחודש לעשרת עיקרי האמונה היה הכרחי ביותר בתקופתו, הואיל והביאור הקודם, שנמצא בס' "אדרת אליהו" להר"ר אליהו בשייצי זצ"ל היה שאוב בחלקו מהדעות הפילוסופיות של ימי הביניים, שאינן מזדהות עם השקפות העת החדשה, שראשיתה – אמצע המאה ה-18.

הר"ר אליהו בשייצ'י (1430-1490) חי בתקופת ימי הביניים, שהסתיימה עם תחילת תקופת הרפורמציה והרנסאנס בשנת 1517. אי לכך, שנות חייו של ר' בשייצ'י זצ"ל – הינן שנות ימי הביניים המאוחרות, ולכן גם דעותיו הושפעו מחכמי הפילוסופים של אותה התקופה, כגון האריסטוטלים היהודיים: אל קינדי, אלפאראבי מפרשו של אריסטו, אבן סינא, ואבן רושד (ראה "איגרת האחוז")¹⁷.

על הפילוסופיה והמדע היווני, המתורגמים לערבית, וכן מערבית לעברית, מעיד הר' בשייצ'י בעצמו, בפרק הראשון מהעיקר השישי של עשרת עיקרי האמונה, בספרו "האדרת", וזו לשונו:

"הלא תראה ספרי הפילוסופים, שחוברו בלשון יוון והעתיקום חכמי ערב אל לשונם, ונפלו ספקות בהעתקות. עוד העתיקום חכמי ישראל מהם ונכפלו הספקות".

בפרק השני, של אותו העיקר השישי, מביא בעל האדרת רשימה מתודית של ספרים ושמות מחבריהם כגון: "הספר הגדול הנקרא "אלמג'ישטי" או "מגשטי"¹⁸ של אפלה האשבולי¹⁹; "כלי

¹⁷ מוכרות עוד שיטות פילוסופיות שהשפיעו על רבנו בשייצ'י בנוסף לפילוסופים הנ"ל.

¹⁸ ספר זה נזכר גם אצל בעל ה-"מורה", שם נאמר: "כבר ידעת מעניני התכונה מה שקראתו עמי והבינות אותו ממה שכלל אותו ספר המגיסטי" (ס' מורה נבוכים חלק שני פרק כד).

¹⁹ "ואח"כ באו אנשים אחרים באנדלוס חכמו בלמודים מאד, ובארו לפי הקדמות בטלמיוס כי נגה וכוכב למעלה מן השמש, וכבר חבר בזה אבן אפלה האשבולי אשר התחברתי עם בנו, ספר מפורסם" (ספר מורה נבוכים חלק שני פרק ט).

התכונה", כגון האצטורל"ב וזולתם; פעולות הכוכבים בעולם השפל; ספרי הטבע שהם שבע²⁰: (1) "שמיים והעולם"; (2) "הוויה והפסד"; (3) "אותות עליונות"; (4) "צמחים בעלי-חיים"; (5) "ספר הנפש"; (6) "חוש ומוחש"; (7) "שינה ויקיצה"²¹... "מה שאחר הטבע"... וכו' – והם לדעת ר' בשייצי הראויים להשלמת השכלתם של תלמידי-חכמים. אולם תועלת הספרים הללו נדחתה ע"י בעל "איגרת האחוז", ובעניין זה מזדהה איתו גם בעל "פינת יקרת".

חוכמת האסטרונוגיה, בריאת העולם מארבעת היסודות, תורת מזגו של האדם, וכל מה שמאפיין תקופת ימי הביניים ומחבריה עם כלל מדעיה (הן ביהדות, הן בנצרות, הן באסלאם) מצאו ביטויים בספר ה-"אדרת", ונדחו על ידי בעל ס' "פינת יקרת", הר"ר מרדכי סולטנסקי-בספרו "תיטיב דעת", ועל ידי הר' אליהו קזאז-בספרו "כבשונו של עולם" וכו'.

---

²⁰ בכול ההוצאות יש טעות במילה זו – "שמע" במקום "שבע".

²¹ בעל ה-"אדרת" העתיק רשימת הספרים הנ"ל מספר "מורה נבוכים" חלק שלישי פרק כג. וב-"איגרת האחוז" תמצא ביקורת עליהם בזו הלשון: "ומה בין הנשמות והמלאכים והבהמות? כאילו דברו בס' הנפש וס' מה שאחר הטבע, וס' בעלי-חיים. והמה אלומות חלומות רמות".

ההבדלים בביאור העיקרים בין ס' "אדרת אליהו" ובין הס' "פינת יקרת"

תקופת העת החדשה מאופיינת בהתקדמות הטכנולוגיה והמדע, וכן בהמצאת מכשירים חדשים. תפיסת הראייה ומקומה בעשייה המדעית עברה מהפך באותה תקופה - מחשדנות ודחייה ועד להסתמכות ראשונית בחוש הראייה, וכן במדע המודרני, שמצא את ביטויו גם בס' "פינת יקרת".

לצורך מחקרו השתמש רבנו יצחק שלמה זצ"ל בכלי התבוננות חדשני הנקרא שקרופולום (סוג טלסקופ), וזו לשונו: "כי העומד על שפת הים – א"א לראות היבשה שמעבר לים ע"י כלי ההבטה הנקרא שקרופולום שמגיד שיעור הדבר כ"ז אלף אלפי פעמים". על ידי מכשיר זה מאמת הרב בעיקר הראשון: "א"כ אין ספק, שאע"פ שטבע המים – להיותם נגרים, עכ"ז עומדים כנד וכחומה ואינם נגרים לכסות את הארץ. וכל זה מורה, שהכול היה בגזרתו יתעלה, וכלל העולם מתנהג ע"פ גזרתו ית', אפילו כנגד הטבע." – עכ"ל.

שימוש בכלי זה והסתמכות על המדע המודרני התבטא גם בביאורו לעיקר התשיעי: "כפי דעת כל חכמי ייורופא²² הגלגלים והכוכבים – כולם דוממים, ואיך ימשלו על דבר קדוש ורוחני?!" תפישתו זו נוגדת דעת ה-"אדרת" ודעת "עץ חיים", שלפיהם

---

²² אירופה.

הכוכבים הם בעלי תשוקה לה' ית', והם הם בעלי שליטה על העולם השפל בגזרתו של בורא העולם ית"ש, כגרזן ביד החוצב.

אולם, למרות גישתו החדשנית וביקורתו של רבנו יצחק, בעל "פינת יקרת" ל-"אדרת", ברוב העניינים נשאר הוא עדיין נאמן להשקפות הקודמות, המופיעות בין היתר בספר "עץ חיים" להר"ר אהרון בכ"ר אליהו ניקומדיו (1300-1369).

לכן בחמשת העיקרים הראשונים, וכן בעיקר השביעי, לא נמצאו הבדלים מהותיים, שראוי לצייןם. אולם ההבדלים מצאו את ביטויים בעיקר השישי, השמיני, התשיעי והעשירי.

להלן ההבדלים:

בעיקר השישי מביא המחבר שיטת הוראה חדשנית לבני-עדתנו, שלא מצאה את ביטויה בעיקרים של רבנו אליהו בשייצי' זצ"ל, אולם מצאה את ביטויה בצורה מורחבת וראויה לציון בס' "יריעות שלמה" ביריעה החמישית, חלק ב', של רבנו שלמה אפידה הכהן זצ"ל.

רבנו יצחק שלמה זצ"ל היה הראשון שחייב, בשלב הראשוני של תהליך חינוך הנער, ללמדו תרגום התנ"ך בשפת-קדר (גירסא)²³. כך שהיום ראוי לנו ללמד את הנערים בשפה קלה, המובנת להם.

---

²³ לתשומת לב הקורא הנכבד, חמישה חומשי תורה בשפת קדר יצאו לאור ע"י האגודה בשנת 1840; ונביאים וכתובים – בשנות 1841-1842.

רשימת הספרים המתודית שלו הינה הגיונית ומועילה יותר לתהליך הלימוד, וכוללת ספרים חדשים מתחום לימודי לשון הקודש, הדקדוק וטעמי המקרא. מה גם שהרב הנכבד ממליץ לכתוב את כל ספרי התורה מנוקדים ומוטעמים, בכדי להקל על הקורא, כפי שעשה זאת רבנו אהרון בן אשר, זצ"ל בספר הכתר, כי לדעתו הנועות של המחבר, ס"ת בלתי מנוקד ומוטעם, פסול הוא.

כן מציע הרב ללמד את התלמידים שבע חוכמות מדעיות להרחבת השכלתם, ואלו הן:

- (1) חוכמת ההיגיון;
- (2) חוכמת המספר;
- (3) חוכמת ההנדסה;
- (4) חוכמת המוסיקא (חוכמת הנעימות);
- (5) חוכמת התכונה (עיונית ומעשית)²⁴;
- (6) חוכמת הטבע;
- (7) חוכמת האלוהות (הפילוסופיה היהודית).

תוכנית זו מצאה את ביטויה עם הקמתה של ה"אקדמיה לחכמי עדתנו", שנוסדה בסוף המאה הי"ט באיבפטורייה, על ידי הר"ר

---

²⁴ למרות כל חידושיו כולל הרב בלימודים אלו לימודי איצטגנינות!?

אליהו קזאז זצ"ל, ונתמכה בהוצאתם של ספרים חדשים, שיצאו לאור על ידי האגודה וממשיכי מפעלה.²⁵

בעיקר השמיני אומר הרב המנוח במפורש, כי חזון יחזקאל הנביא, ע"ה, בתחיית העצמות היבשות – הינו ממשי לתחיית המתים, ולא נמשל לעניין הגאולה, כדעת חלק מחכמי האומה, קראים ורבנים כאחד.

בביאור חכם-רשע מפרש הרב את המילה "גיהינום", והיא – שתהיה נפשו תלויה בין העולם העליון לבין העולם התחתון ביגון ובצער רב עד בוא תחיית המתים. ולפי דעתו, והיה ואם הגוף נפסד כליל ושב למקורו כאין, כמו שכתוב: "וַיָּשֶׁב הָעֶפְרָיִם עַל-הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל-הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִתְּנָה:" (קהלת י"ב, ז') – קובע הרב, שהשם ית' יכול להרכיב גוף חדש בערך הגוף הראשון... שווה במזגו למזג הגוף הקודם. קל וחומר שיכול ית"ש לקבץ גם את חלקי הגוף הראשון (אם הן בנמצא) ולחברם מחדש.

עוד קובע הרב, כי הקמים לתחייה ישכילו את דעותיהם וישלימו את מעשיהם, יאריכו ימים טובים, ולאחר מכן נפשם תחזור למקורה, כשהיא טהורה וקדושה ושווה למלאכי המרום.

---

²⁵ בית הדפוס של האגודה נרכש בשנות החמישים של המאה ה-י"ט ע"י גבריאל פירכוויץ, (בנו של אב"ן רש"ף) זצ"ל. בו יצאו לאור, בין היתר, הספרים "פתח תקווה" (1857) ו-"תיטיב דעת" (1858) מאת הר"ר מרדכי סולטנסקי, "גן עדן" (1864) ו"כתר תורה" (1866) מאת הר"ר אהרון ניקומדיו, זצ"ל וכו'.

בעיקר התשיעי פוסק הרב, שהאדם – בעל בחירה ואיננו תלוי במערכת – העולם האמצעי, כי נפשו הינה רוחנית ותלויה בעולם הרוחני והיא חלק מבוראה; לכן א"א שהגשמי (העולם האמצעי) ימשול ברוחני, שהוא למעלה ממנו. מה גם שמידותיו גם הן נמשכות לנפשו המשכלת.

בעיקר העשירי קובע הרב, שהשם ית"ש האריך קץ גלותנו, ולא בירר עיתה וקצה, כגלויות מצרים ובבל. ועם כל זה הביא ית"ש שני זמנים: האחד – אַלְפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְנֶצְדֵק קֹדֶשׁ²⁶; והשני – עֶדֶן וְעֶדְנִין וּפְלֶג עֶדֶן²⁷. ונאמר עליו: "לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וְחֻצִי"²⁸, אולם לא בירר מהותם ומשמעותם של זמנים אלה. ועכ"ז הסכימו חז"ל, שהגלות הזאת לא תתארך יותר מסוף האלף השישי, ז"א שנת ז' אלפים (שנת 2240 למנ"ה) ואפשר גם קודם שנה זו, כי כן כתוב: "בעתה אחישנה".

סוף דבר: שני המחברים הינם בני תקופות שונות:

הר"ר אליהו בשייצי' (1430-1490) חונך על ברכי המדע של ימי הביניים, שהסתיימה עם תחילת תקופת הרפורמות והרנסאנס, בערך בשנת 1517. ואילו רבנו יצחק בן שלמה יש"ר (-1755, 1826) שייך לעידן העת החדשה (החל מהאמצע של המאה ה-18 בערך). לכן גם השקפותיהם שונות לפי רוח הזמן.

²⁶ עד־מִתֵּי הַחֹזֶן הַתְּמִיד וְהַפְּשֵׁעַ שְׁמֵם תַּת וְקֹדֶשׁ וְצָבֵא מְרָמֵס: וַיֹּאמֶר אֵלֵי עַד עָרֵב בִּקְרֵ אֲלֵפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְנֶצְדֵק קֹדֶשׁ (דניאל ח', י"ג-י"ד).

²⁷ וְלִקְדִישֵׁי עֲלִיּוֹנֵי יִבְלֵא וְיִסְבֵּר לְהַשְׁנִיחַ זְמַנֵּי וְדַת וְיִתְקַבְּלוּ בִּידֵה עַד־עֶדֶן וְעֶדְנִין וּפְלֶג עֶדֶן (שם, ז', כ"ה) – דהינו עד מועד ומועדים וחצי מועד.

²⁸ שם, י"ב, ז'.

עניין השבת

החלק השני של הספר – הינו עניין השבת מתוך החיבור "משאת משה" של הר"ר משה בכהר"ר בנימין בְּגִי זצ"ל. הרב המנוח חי בסוף המאה ה-ט"ו. שם משפחתו "בְּגִי" נגזר מתואר בְּק – "אציל" בערבית וטורקית. הרב חיבר ס' "איגרת סוכה", וכן ס' "אהל משה", שהוא – חלק א' מספר המצוות שלו, הנקרא "מצוות משה" בביאור מצוות התורה, ונחלק לנושאים הלכתיים, אולם לצערנו חסר מסופו.

שלוש סיבות היו להכנסת עניין השבת לספר "פינת יקרת".

(1) הואיל והשבת – הינה בעלת חשיבות רבה ועומדת כנגד כל מצוות התורה, ונאמר עליה ע"י כלל חכמינו ע"ה, שהכופר בשבת כופר בבריאת העולם, והכופר בבריאת העולם כופר בבורא העולם, ית"ש לעד. לכן מצווה זו הינה יסוד מיסודות התורה, ושקולה כנגד כל מצוותיה.

(2) מצוות השבת באה אחרי בריאת העולם, והיא קשורה במישרין לעיקר הראשון מעשרת עיקרי האמונה, הדן בענייני הבריאה, דהיינו מעשה בראשית;

(3) עניין מצוות שמירת השבת כתוב בשפה קלה לתלמיד, ומתחלק לארבעה חלקים, והם:

- דרך המוות - מ"ב מעשים, שאסור לאדם לעשותם בשבת;
- דרך החיים - י"ב מעשים שהאדם מחויב לעשותם בשבת;
- דרך הטוב - נ' מעשים שמותר לאדם לעשותם בשבת;
- דרך הרע - ל"ט מעשים שאין ראוי לאדם לעשותם בשבת.

כה"ר יוסף שלמה דלמדיגו (רבני) ואיגרתו האהוז

הר' יוסף שלמה דלמדיגו²⁹ או יש"ר³⁰ מקנדיה (כרתים)³¹,
ה'שנ"א 1591 - פראג, ה'תט"ז 1655) היה רב, פרשן, פילוסוף,
רופא, מתמטיקאי ואסטרונום.

איגרתו זו נשלחה כתשובה לאיגרת "מעין גנים" של כמהר"ר
זרח בר נתן הטרוקי זצ"ל – מחכמי קהילתנו בליטא, החי במחצית
הראשונה של המאה ה-17. בעקבות חילופי האיגרות ביניהם רבנו
זרח זצ"ל, פרסם את ספרו "אילם"³², שיצא לאור בשנת 1629
בעיר אמסטרדם.

רבנו זרח הטרוקי, ע"ה, עמד בראש בית-המדרש, שהכיל
תלמידים רבים, ובין תלמידיו היה השופט לעתיד הר"ר עזרא בן
ניסן הרופא זצ"ל, אשר היה גם הוא בקשר עם הר' יש"ר דלמדיגו,
ולמד ממנו רפואה. הדבר אָרַע כאשר הגיע ר' מקנדיא לוויילנא
בשנת 1640 לטפל בנסידך רדזיביל. יצוין כי הר"ר עזרא בן ניסן
זצ"ל היה איש-סודו של מלך-פולין כאזימיר, ואף היה ביחסים
טובים עם אחינו הרבניים, והלך לעולמו ב-כ"א באלול התכ"ו
(1666).

²⁹ דלמדיגו – "הרופא" בספרדית.

³⁰ כינויו יש"ר – הינו ראשי תיבות "יוסף שלמה רופא".

³¹ כרתים (ביוונית: Κρηίτη; בטורקית: Girit) הוא האי החמישי בגודלו בקרב איי הים
התיכון. האי הוא אחד מהמחוזות של יוון והוא הגדול באיי יוון.

³² בערבית אֵילֶם עֶלְם – לימוד, ולא כדעת פרופ' יעקב מאן בספרו "KARAITICA" (1935,
פילדלפיה).

ב-"איגרתו האחוז" הר' יש"ר מקנדיה העריך מאוד את חכמי
 עדתנו ופירושיהם, והעלה את דרגתם מעל דרגת המפרשים
 הרבניים. ובין היתר הוא אומר:

"ובמעלה ובמדרגה זו בפירוש הכתובים

אני כולל כלל מפרשי הקראים.
 כגון: ספר ר' יעקב בעל "העשר",
 וספר "המבחר", וספר "כתר-תורה",
 וכל מה שפירשו בנביאים ובכתובים –
 כולם ברורים, כולם ערבים
 ולפשט קרובים.

ובמדרגה השנית – הם פירושי הרד"ק... וכו'.

ובמדרגה השלישית – הם ביאורי רש"י... וכו'.

הואיל והרב הנכבד ביטא את האמת, והעמיד את פרשני חכמינו
 הראשונים והאחרונים, זצ"ל, בדרגה ראשונה מעל פרשני חכמי
 אחינו הרבניים, לאור גישתו זו, שנאוהו שנאת מוות.

עקב כך, בשנת 1828, הרב הרבני ליב מוזס הוציא את נוסח
 ה-"איגרת"- מקוצר ובגרסה סאטירית, נגד ה-"איגרת" של הרב
 יש"ר, הנקראת "קנאת האמת". דבר אשר הניע את חכמינו ע"ה,
 כעבור שש שנים, להוציאה מחדש במלואה, בתוך הספר "פינת
 יקרת".

לסיכום:

קורא יקר!

בספר חיברנו תוכן עניינים על מנת להקל עליך למצוא את המבוקש בקלות רבה. במבוא הדגשנו את ההבדלים הקיימים בעשרת עיקרי האמונה, בין המחבר לבין רבנו אליהו בשייצי' זצ"ל. את "איגרת האחוז" סידרנו על פי חרוזים כדי להנעים לקורא הנכבד. כן הוספנו ביאורים למונחים מדעיים ופילוסופיים, ואף את קורות חייהם של החכמים, שהועלו בנושאים השונים ואת מקורותיהם של פסוקי התנ"ך – כל זאת בכדי להקל על הקורא הנכבד.

וברוך השם שזיכנו להשלימו ולהוציאו לאור בעזרתם הנדיבה של הבאים על הברכה, וכן בעזרתו האדיבה של וועד העדה באשדוד.

ערכו, סידרו והזרו את ההוצאה לאור:

חיים יצ"ו בן יצחק ז"ל הלוי
הדל והעני מכול חוכמה ודעת

הצעיר
ד"ר אברהם כפלי

©

כל הזכויות שמורות לעורכים
ולעמותת היהדות הקראית
אשדוד התשס"ט

2008

הקדמה

למן

היום היווסדך? אַתְּ היית כלי אומנות למחזיקים בתורת משה רוע"ה, ואומנת לבעלי אמונה בה! מאז חֲצַבְתָּ מקירות לב האדם הגדול בענקים לגרורותינו, נר ישראל מאור הגולה, מוהר"ר יצחק החכם השלם האלוהי, הרב הכולל, פילוסוף מובהק והמלמד הגדול נ"ע.

זרחה שמש דעת ויראת ה' על בני עמנו! יְקַרְתָּ בעיני אלוהים, נְכַבְּדְתָּ בעיני אנשי לבב! אך אם ארובות השמים נפתחו ויהי אור, – לא בשביל זה כל אדם חזו בו? אם השג נשיג אז כל תעלומה וכל סתום וצפון, או אז תיפקחנה עיני עיוורים? ואם כראות אנוש דבר העומד לנגד עיניו ביט מרחוק? – הנה אלה מרחוק יבואו להימנע, והנה אלה מצפון?

ואולם בסור המונעים. – מי עיניים לו ולא יראה? ומי אשר לב לו לא יבין יתרון האור מן החושך?

הנה כי כן! אם עד כה עם חוזק נוגה יִרְקֶךָ היית נעלמה מעיני רוב יושבי חלד? סתומה כדברי הספר החתום לבלתי יודעי ספר, כמוסה באוצרות יחידים?

בא הקיץ! הקיץ עליך נרדמים וייעורו משנתם חוקקי ישראל, נדיבי עם, לשית לב להפיצך בישראל, חקוקה בעט ברזל ועופרת בלשון הקודש והחול!

צאי נא כפלה תעדה כליה³³! קומי רוני בראש כל חוצות! הניקי גוריד משכילי עם! זבש וחלב מתחת לשונך לשון הקודש! ימוצו ויתענגו גם בלתי יודעי ספר! מנפת תטפנה שפתותיך³⁴ בלשון קדר³⁵ הנהוג להמון העם, הצד השווה שבהם. כי כל-פני יהיו למודי הי³⁶, איש-איש כפי כוחו! שובי השולמית שובי-שובי ונחזה-בך³⁷ מסוף העולם ועד סופו! והיה כל-הנשוא וראה אתך וחי³⁸, ולוקח ממך ברכה לאחיותיך הגדולות. כמשפט הזה יעשה להן³⁹? ומלאה הארץ דעה את ה', פמים לים מכסים⁴⁰. כן יהי רצון!

---

³³ ישעיה ס"א, י'.

³⁴ שיר השירים ד', י"א.

³⁵ כל התרגומים בשפת קדר הושמטו ע"י העורכים.

³⁶ ישעיה נ"ד, י"ג

³⁷ שה"ש ז', א'

³⁸ במדבר כ"א, ה'

³⁹ שם, ל"א

⁴⁰ ישעיה י"א, ט'

איגרת פינת יקרת

עם פירוש עשרת עיקרי האמונה

אמר הצעיר הדל באלפי והקטן במשפחתי יצחק בכ"ר שלמה זצ"ל⁴¹ בהיותו דופק על דלתי העיון במלאכת הקהילה הקדושה יז"יא⁴² בלימוד התלמידים יצ"ו⁴³: "זה חזיתי ואספרה שהמנהג הנמשך מהמלמדים הראשונים ממני לא ישר בעיניי, כי הם בלְמַדָּם הנערים, כאשר מגיעים ללמוד עניין התפילה, מלמדים להם עשרת עיקרי האמונה מספר האדרת של הר"ר אליהו בשייצי נ"ע, וזה אינו נאות מצדדים:

א. כי הנער, שלא פקח עין כלום בחכמת האלוהות – איך יוכל להבין הלימודים ההם? ואיזו תועלת תהיה לו בלימודם? אדרבא, יוליד בלבול, ואולי יהיה גרמא להפסיד גם לימודיו הראשונים.

ב. הסיבה האמיתית והעצמית המונעת לימוד העיקרים הללו מספר האדרת – כי ידוע לכל בעל שכל, כי דעת בעל האדרת רחוקה מאוד מהתורה ומהשכל בקצת מאלו העיקרים⁴⁴: בעיקר חידוש

⁴¹ זכר צדיקים לברכה.

⁴² יראה זרע, [ו] יאריך ימים, אמן.

⁴³ ישמרהו צורנו וגואלנו.

⁴⁴ בעל האדרת הושפע כנראה מהפילוסופיה היוונית המתורגמת לערבית ומערבית לעברית (ראה החלק השני של העיקר השישי מעשרת עיקרי האמונה). דבר, שלא מצא חן בעיני המחבר.

העולם, ובעיקר ההשגחה, ובעיקר התחייה, גם בעיקר הגאולה. מי שהוא מבין דבר מתוך דבר, יוכל להוציא זיוף מדעתו, אלא אחר חקירה רבה. כי מעט דעתו נוטה ומספיק בילדי נוכרים לייחס אל המערכת מה שאיני כדאי לגלות.

על כן מפני הסיבות הללו התעוררתי לקחת חבילת נייר ולכתוב עליו פירוש העיקרים האלו בלימודים קלים ובמופתים מובנים, אפילו למתחילים בעיון, וכתבתי בלשון קלה וצחה שיוכלו התלמידים להבין ויכירו בוראם ויקנו דעות אמיתיות בחוקו ית', ולא יבלבלו מוחם ושכלם בלימוד דעות שקריות ואמונות מזויפות. כי אם יורגלו לדעות שקריות מנערום – ישוב להם ההרגל טבע שני, ולא יוכלו לצאת מהם עד יום מותם, ויפסידו ההצלחה הנפשית, וכמעט יפסידו גם תיקון הגוף. כי זה נמשך מזה, כידוע ליודעים חן.

על כן אני הדל מבקש מחכמי וממלמדי אומתנו הקדושה, ואחלי יכוננו לפני מורי תורה ומרביצי תורה בישראל, שילמדו העיקרים מן האיגרת הזאת, שקראתיה "פנת יקרת", שהיא **פְּנֵת יְקָרָת** ו-**מוֹסֵד מוֹסֵד**⁴⁵ על עיקרי הדת ושורשי האמונה האמיתית וצודקת, שאין בה שום התנכרות וכפירה. וכל מי שהוא מזרע ישראל יבחר זאת להישיר נפשו למול ההצלחה הנפשית, אשר היא – תכלית בריאת האדם במה שהוא אדם. אבל שאר עסקיו הגשמיים – הם אליו במה שהוא תחת סוג אחד עם החיי האילם. והנה ע"י האמנת אלו העיקרים האמנה גמורה ימצא התלמיד מרגוע לנפשו לאור

---

⁴⁵ ישעיה כ"ה, ט"ז

באור פני מלך חיים וישיג לתכליתו האחרונה האמיתית והעצמית, שנברא בעבורה.

הוא ית' יִיְשִׁינֵנוּ למול ההצלחה התכליתית, וישימנו במדרגת השלמים הדבקים אליו. א' נ' ס'⁴⁶.

הערת השירה הזאת, בנועם יוי לחזות.

יִודְעֵי דַעַת	וּמְבִינֵי בֵין	הוֹגֵי תוֹרַת	יוֹצֵר עֵלְמִין
צְדָקַת דְּעוֹת	בַּחֲרוֹ לָכֶם	גַּם תִּרְחִיקוּ	דְּעוֹת כָּל מִין
חִקְרוּ כָּל סוּד	עַד תִּכְלִיתוֹ	בְּלִתֵּי הַשְּׂמַאִיל	וּבְלֵי הַיְמִין
קִירְבוּ וּקְחוּ	אִיגַרְתִּי זֹאת	פֶּנֶת יִקְרַת	עַל כָּל מַאֲמִין
יִסוּד הַדַּת	וְעִיקַר הָאֱמוּנָה	לְהַאֲמִין אֵל	בְּרִיאַת הַמְּצוּאִים
צָבָא שַׁחֲקָא	וְאַרְצָא בּוֹרְאֵם יֵשׁ	וְלֹא מַעְצָמָם	הֵם נִבְרָאִים
חִסִּין יְהִי אֵין	דְּמוֹת אֱלֹוִי בְּשׁוּם צַד	וְהוּא אַחַד	וְנִבְדַּל מִבְּרֹאִים
קְדוּשׁוֹ נֶאֱמָן	בֵּיתוֹ שְׁלַחוּ	לְעַם בַּחֲרִי	לְהַרְאוֹתֵם פְּלֹאִים
בֵּידוֹ דַּת	אֱלֹוִהִים יְהִי חֲנֻנָּם	לְרַפְאוֹתֵם לְמָן	כָּל תַּחְלוּאִים
נְעִימִים תִּלְמְדוּ	תּוֹרָה בְּגֵרְסָא ⁴⁷	וְגַם פִּירוּשׁ וְכֵן	תִּהְיוּ נְשׂוּאִים
שְׁלֵמוֹת רַב	וּמִידוֹת נַעֲלוֹת הוּא	מְלַמֵּד עַל יְדֵי	הַנְּבִיאִים
לְהוֹדוֹת יְהוָה	אֲשֶׁר גּוֹמֵל לְכָל אִישׁ	כְּמַפְעָלוֹ לְגֵאִים	גַּם נִכְאִים
מְחִייה אַתְּ	יֵשׁנִים בְּאֲדָמָה	גְּמוּל כְּדִין אֱלֹוִי	עוֹבְרֵי פְּכָאִים
הָלֵא יִשְׁלַח	מְשִׁיחָנוּ וְיַגְאֵל	סְגוּלָתוֹ בְּנִיסִים	נְפִלְאִים
זְכוּ לְלַמּוֹד	יִסוּדוֹת דַּת לְהַאֲמִין	וּבֵה תִהְיוּ בְּגֵן	קְרֹאִים

⁴⁶ אמן, נצה, סלה.

⁴⁷ גְּרָסָא – תרגום או פירוש התנ"ך לשפת האם של הנלמד. במקרה שלפנינו – שפת קדר היא של קראי מזרח-אירופה. וזה לעומת המקור בלשון הקודש, שנקרא "פשוט".

העיקר הראשון – שכל זה המציאות

הגשמית והרוחנית,

ר"ל⁴⁸ הגלגלים וכל אשר בהם – נבראו.

כל מי שהוא מזרע ישראל חייב להאמין, שהעולם בכללו, בין המלאכים, בין הגלגלים⁴⁹ ובין העולם השפל⁵⁰ – כל מה שיש בעולם זולתו ית' – הכל היו נעדרים זמן אין תכלית לו⁵¹, אלא הוא ית' היה לבדו בלי אחר עמו. ובזמן מעין אצלו ית' כפי מה שגזרה חכמתו הלבב"ת⁵² גזר ורצה וברא הכול מאפס הגמור והוציאם אל המציאות המוחלטת ולא קפץ יד היכולת מלברוא בעולמו כל מה שאפשר לברוא בשלמות כפי כוח קיבולם⁵³, כי תכלית השלמות ברוחניים – הוא במלאך הראשון⁵⁴, ותכלית השלמות בגשמיים הפשוטים – הוא בגלגל היומי⁵⁵, ותכלית השלמות במורכבים⁵⁶ – הוא במין האדם.

---

⁴⁸ רוצה לומר.

⁴⁹ העולם האמצעי.

⁵⁰ העולם הגשמי – הוא כדור הארץ וכל אשר בו. ובורא העולם מעליהם.

⁵¹ היו בהעדר בלתי זמן ידוע.

⁵² הבלתי בעלת תכלית.

⁵³ יכולת חומרם לקבל את תכונתם.

⁵⁴ המלאך הראשון הוא הממונה על עולם הצורות הרוחניות (לפי דעת הפילוסוף אריסטו).

⁵⁵ הינו העולם האמצעי המשפיע על עולם השפל, שאנו בו. ובורא העולם ית"ש מעליהם.

⁵⁶ מורכבים מגשמי ורוחני, ר"ל מהגוף והנפש.

והנה הוא ית' ברא הכל על צד היותר טוב – מה שאי אפשר להיות למעלה מזה, בין למעלה בין למטה; ולא בראם לצורכו ולתועלתו ח"ו. שאם היה כך, היה העושה ית' והעולם העשוי נמצאים ביחד ולא היו קדומים זה לזה אפילו כהרף-עין.

ואמנם בבריאת העולם⁵⁷ נפלה מחלוקת גדולה בין חכמי ישראל ובין חכמי הפילוסופים. שחכמי הפילוסופים אומרים שאע"פ⁵⁸ שהש"י⁵⁹ - עילת העולם, עכ"ז⁶⁰ גם העולם קדמון כקדמותו ית', ולא נמצא הוא ית' שום זמן בלתי העולם, אלא היה נמצא יחד עם העולם כולו, והוא – עילתו. דוגמה: השמש, שיימצא תמיד עם האור, והוא – עילת האור. ומביאים ראיות דעתם לזו מטבע העולם הנח המיושב:

א. אומרים, שכל שינוי – תקדים לו תנועה. והבריאה – היא שינוי בתכלית. א"כ⁶¹ אם העולם נברא – א"א⁶² בלי שינוי ובלי קדימת התנועה. והקדימה לא תהיה, אלא ע"י זמן. והזמן לא יהיה, אלא ע"י הגלגל⁶³. א"כ הגלגל – קדמון.

⁵⁷ ר"ל בעניין בריאת העולם – מעשה בראשית.

⁵⁸ שאף על פי.

⁵⁹ שהשם יתברך.

⁶⁰ עם כל זה.

⁶¹ אם כן.

⁶² אי אפשר.

⁶³ תנועת המאורות יוצרת חילופי הזמן (יום ולילה, חודש ושנה).

ב. אומרים, כי אם העולם נברא. א"כ קודם שנברא, היה לו אפשרות להיברא. והאפשרות צריכה נושא. א"כ הנושא קדמון. ואם גם נושא מחודש – יוקש כל זה גם עליו, וילך הדבר לבלתי תכלית, וזה – שקר.

התשובה:

כי הצרכת הנושא והתנועה למשתנה יתחייב בדברים ההווים מ-יש⁶⁴, אבל הדבר ההווה מאין – אין צורך לו לא לנושא האפשרות, ולא לקדימת תנועה לשינויו. וזה ההיקש בדברים ההווים מ-יש לדברים ההווים מאין – הוא הקש בלתי ישר, והפילוסוף עצמו הרגיש בביטולו. וכול מה שמביאים ראיות לאמת קדמות העולם – הכול הוא מן הנראה עכשיו מטבע העולם הנח הקיים. וא"א לדעת טבע תחילת הדבר מטבעו בלידתו. וטבעו שאחר לידתו אינו דומה לטבעו בהיותו ברחם אימו. וטבעו ברחם אימו אינו דומה לטבעו בהיותו זרע בכיסתה. וקצתם הביאו מן הביצה עד הגיעו להיות עוף שלם. וקצתם הביאו משל מצמח החיטה עד הגיעו להיות לחם עשוי כראוי.

ועוד מביאים ראיות מצד הש"י להכחיש חידוש העולם:

א. אומרים, שאם ברא הש"י את העולם אחר זמן בב"ת, א"כ הוא ית' יצא מן הכוח אל הפועל ויהיה לו שינוי.

⁶⁴ כל הדברים עשויים יש מ-יש, כמו: הכסה עשוי מעץ, הסכין – מברזל וכו'.

התשובה:

היציאה מן הכוח אל הפועל תהיה בדברים הגשמיים, שהם – בעלי חומר. ויען⁶⁵ שהם מקודם אינם יכולים לפעול, ואח"כ⁶⁶ תתחדש להם היכולת ויוכלו לפעול; והתחדשות היכולת – הוא השינוי המתחדש בהם; ואחר שהיכולת אצלו ית' בשווה לא יוסיף ולא יגרע – אם כן איך יצא הוא ית' מן הכוח אל הפועל כשברא העולם אחר שלא ברא, כי א"א להיות לו סיבה מונעת ולא סיבה מביאה.

ב. אומרים, כי אם ברא ית' את העולם אחר זמן בב"ת – א"כ נתחדש לו ית' רצון, ובא לו שינוי בעצמו; מפני שמקודם לא היה רוצה ועכשיו רצה.

התשובה:

כי שינוי הרצון יהיה משני פנים:

א. שלא היה רוצה מקודם כלל ועכשיו רוצה. והוא ית' רוצה ברצון ראשון העדר העולם בב"ת והווי' בזמן מעין אצלו. שהיה ברצונו שיהיה העולם נעדר עד זמן ההוא, ואח"כ ימצא. וא"כ אין מזה שום שינוי לרצונו ית', כשברא העולם אחר שלא בראו.

ב. והצד השני לשינוי הרצון הוא: שאם יהיה לפועל ההוא תכלית אחרת חוץ מעצם הרצון – אז יהיה שינוי לעצם הרצון.

⁶⁵ משמעות הדבר.

⁶⁶ ואחר כך.

וידוע שאין לבריאת העולם תכלית אחרת חוץ ממציאיותו, כי הוא ית' לא בראו לתועלת עצמו, אלא לשלמות הברואים עצמם. וע"כ⁶⁷ אין שום שינוי לרצונו ית' מבריאת העולם. ובכן ביטלנו טענות הפילוסופים בעזרתו ובישועתו ית'.

ואמנם חכמי ישראל הביאו ראיות חזקות לחידוש העולם מאיכות העולם ומכמותו, ומטבע ד' היסודות ומענייני הגלגלים⁶⁸:

א. מאיכות העולם. כי ידוע, שכל משתנה – יש לו משנה זולתו. כי א"א לשום דבר שיקבל השינוי ויהיה פועל לעצמו. ואנחנו רואים, כי ד' היסודות משתנים תמיד, פושטים צורה ולובשים צורה, ואיך יהיו קדמונים? וכן הגלגלים – חומר כולם אחד. כי שיתוף תנועתם הסיבובית מעיד על זה, כאשר גם שיתוף תנועת היסודות הישרה⁶⁹ – מעיד על היות חומרם אחד, ע"כ מתמזגים זה עם זה.

והנה הגלגלים עם היות חומרם אחד, יש ביניהם שינויים רבים וגדולים: כי זה מתנועע למזרח וזה למערב, זה ממחר וזה מאחר, חלקו הא' מאיר וחלקו האחר אינו מאיר⁷⁰, לקצתם יש תנועה אחת פשוטה בלי שום נטייה ורוחב, ולקצתם יש כמה מיני תנועות

⁶⁷ ועל כן.

⁶⁸ דעה מדעית של ימי הביניים (לפי הפילוסופיה של אריסטו) על ארבעת היסודות שהם: אש, מים, רוח ועפר, ושמהם נברא העולם; וכן עניין הגלגלים כבעלי רוח חושקים לה' – הופרכה ע"י חכמינו האחרונים ע"ה.

⁶⁹ תנועת ד' היסודות, מהם: האש והרוח – למעלה, ותנועת המים והעפר – למטה.

⁷⁰ כגון הירח המקבל אורו מהשמש, שחלקו הא' מאיר על הארץ, וחלקו הב' אינו מאיר.

ונטיות ורחבים; לקצתם גלגל אחד ולקצתם כמה מיני גלגלים סובלים ודומים ונוטים; וגלגלי הקפות קוטב זה למעלה וקוטב זה – למטה. והנה התנועות המבלבלות האלו אינם להכרח ולצורך עצמם, כי כול פרטי התנועות הללו, כול 'א' וא' – נותן מזג והרכבה לכמה מיני יצירות והויות שונות.⁷¹

א"כ כל השתדלותם וכול עסקם – הוא בעבור זולתם. וא"א לומר, שכול הבלבול הזה בעד שלמות עצמם, כי השלמות הוא בפשיטות ובלי שינוי. וא"כ יש להם מְכַוֵּן ופועל ומייחד ומסגיל. ובודאי כול מְכַוֵּן יְכַוֵּן אחר שלא כְּכֵן. א"כ הם מחודשים. וא"א לומר, כי הוא ית' מייחדם ומסגילם באלו התנועות והמהלכים מזמן בב"ת לפי כי מחוייב, שיוקדם הַמְכַוֵּן לְמְכַוֵּן. כי אם לא יקדמהו – איך יפעל בו שינוי? ועוד, כי שני קדמונים, א"א להיות יתרון ביניהם זה על זה. כי אחר שגם שניהם קדמונים, יחויב שיהיו שווים בכל מיני השלמויות. ואם יהיה קצת יתרון זה על זה, אפילו כמלוא נימה – הֵיִתֵר⁷² יהיה קדמון ומחויב המציאות לעצמו, וההֵסֵר יהיה מחודש. ע"כ בחינת שני מיני מחויבי המציאות, הא' בעצמו, והב' בסיבתו – שקר גמור. שאם הא' נתן המציאות לאחר, א"כ ניתן אחר שלא נָתַן [והוא] המקבל המציאות [וה] מחויב להיות מחודש. ועוד שיש בינינו הקדמה מושלמת, כי כול מורכב – אֶפְשָׁרִי⁷³ המציאות, וכול אפשרי המציאות – מחודש. ואין ספק, כי

⁷¹ דעה זו אומרת, שתנועות הגלגלים משפיעות על התהוותם של גופים פשוטים בעולם השפל, והן כגרון ביד החוצב ית"ש.

⁷² בעל יתרון.

⁷³ אפשר שיהיה, ואפשר שלא יהיה.

הגלגלים מורכבים מחומר וצורה⁷⁴. כי אם היו צורה בלי חומר – היו רוחניים, וא"א להם להתנועע. ואם היו חומר בלי צורה – היו מתים ודוממים ותנועתם תהיה בהכרח, וכול מוכרח – מחודש. וכמו שפילוסופי הדור הזה מאמינים ככה – ע"כ מאמינים שגם הארץ מתנועעת⁷⁵.

ב. מכמות העולם ידוע, כי כול העולם – בעל תכלית בכמותו. והראיה – כי כול הכוכבים משלימים סיבובם בכ"ד שעות. ואם יש כוכב בלתי מסבב כפי דעת התוכנים הראשונים אחר שקיבובו⁷⁶ משלים היקפו בזמן משוער. א"כ גבנוניתו⁷⁷ אע"פ שיהיה שיעור גובהו בכל שיעור מופלג שאפשר שישוער – יתחייב, שישלים הקף גבנוניתו עם השלמת הקף קיבובו ברגע א'. וכל דבר ב"ת⁷⁸ לא יוכל לקבל כוח בב"ת⁷⁹. ואחר ששיעור העולם – ב"ת, יתחייב שיהיה גם כוחו ומציאותו – ב"ת, ויהיה מחודש.

ג. מהיסודות ידוע, כי אם העולם קדמון – יתחייב להתנהג כפי הטבע, לא פחות ולא יותר; וא"א להשתנות מטבעו אחר שאין קדמון יותר ממנו. מי יוכל לשנותו? ואם אמת הדבר, שהעולם נהג

⁷⁴ דעת הפילוסופים של ימי הביניים אומרת, שהגלגלים הם בעלי תשוקה, אולם דעה זו – בניגוד לדעתם של חלק מהחכמינו האחרונים (ראה ס' "תיטיב דעת", וכן ס' "כבשונו של עולם").

⁷⁵ דעת קופרניקוס.

⁷⁶ קיבוב (קפוב) קְמָרוֹן, קשת, קוו קבוב (עקמומי) TRAJECTORY.

⁷⁷ הבליטה שלו.

⁷⁸ בעל תכלית – בעל גוף.

⁷⁹ בלתי בעל תכלית.

כטבעו ומנהגו – היה מן הדין, שהקל יקיף את הכבד. וא"כ היה מן הדין שיסוד המים הקל יקיף את יסוד העפר הכבד מכל צדדיו. עכ"ז אינו מקיף את הארץ מכל צדדיו.

ועוד אף על פי, שטבע המים נותן להיותם מגרים במורד, עכ"ז עומדים כנ"ד⁸⁰ ואינם נגרים. ואע"פ שקצת חכמי דורי מקטינים זה הנס ואינם מודים לזה. ואני העני מצאתי מופת חותך לזה בספרי האחרונים, והוא:

שההולכים בים, כאשר יקרבו לאמצע הים, היושבים בספינה אינם יכולים לראות היבשה או ההרים הגבוהים. אבל העולה על ראש התורן רואה אותם, כאשר הראה זה ע"י תמונת ר' טוביא הכוהן הרופא. וכן העיד על זה הרב התוכן הגדול יש"ר מקנדיא, שהביא כמה דברים מתמיהים ומבהילים, ושם סיבתם על יסוד היות המים עומדים כנ"ד.

ואני הדל מצאתי בקוצר דעתי ראייה מהימנה על זה. והוא: כי העומד על שפת הים – א"א לראות היבשה שמעבר לים ע"י כלי ההבטה הנקרא שקרופולום שמגיד שיעור הדבר כ"ז אלף אלפי פעמים ומראה כוכב קטן בשיעור הר גדול, ומראה כוכבים רבים שאינם נראים לעינינו. ואם לא היה הים חוצץ בינתיים, עכ"פ⁸¹ היו רואים ההרים הגדולים והמדינות ע"י הכלים המופלאים האלו. א"כ אין ספק, שאע"פ שטבע המים – להיותם נגרים, עכ"ז עומדים כנ"ד וכחומה ואינם נגרים לכסות את הארץ. וכל זה מורה, שהכול היה

---

⁸⁰ כמו חומה.

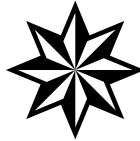
⁸¹ על כל פנים

בגזרתו יתעלה, וכלל העולם מתנהג ע"פ גזרתו ית', אפילו כנגד הטבע.

ואם הש"י לא ברא את העולם, לא היה יכול לשנות טבע שום דבר, אפילו להאריך כנף הזבוב ולקצר רגל הנמלה. ואחר שהש"י משנה טבע המים ואינו מניחם לשוב לכסות את הארץ, א"כ נתאמת מזה שהוא ית' בראם מאפס הגמור, וע"כ יכול לשנות טבעם ולהנהיגם כרצונו. וע"כ בכל דור ודור היה עושה ניסים בשינוי הטבע ע"י נביאיו בזמן המלכות. והתורה ג"כ⁸² מעידה לחידוש העולם, וכלל מעשה בראשית מעיד על זה. ונאמר [בתורה]: קָנָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ⁸³, כִּי-שִׁשִּׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ⁸⁴. וְשָׁנוּי בנביאים: אָנֹכִי ה' עֹשֶׂה כָּל⁸⁵ אֱלֹהִים. ומשולש בכתובים: עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ⁸⁶. וכאלה רבו מספר.

זהו העיקר הראשון ומופתיו מן השכל ומן התורה.

---

⁸² גם כן

⁸³ בראשית י"ד, י"ט

⁸⁴ שמות ל"א, י"ז

⁸⁵ ישעיה מ"ד, כ"ד

⁸⁶ תהילים

העיקר השני – שיש להם בורא ולא ברא עצמו.

אחר שהורינו במופת חותך, שהעולם מחודש. כי הדבר הנמצא מאפס לא יוכל להמציא עצמו, כי האפוס לא יוכל לעשות כלום. ועוד יש ראיות אחרות חזקות מצד משיגי העולם, שיש לעולם בכללו אלוה, בורא ומנהיג כולו והוא רוחני פשוט בתכלית, ותמיד שלם בפועל.

א. כי כלל הנמצאים לא יימלטו משני חלקים: (1) אם שיהיו כולם קדמונים; וזה שקר, כי רואים אנו כמה דברים הווים ונפסדים, ואימתנו שהעולם מחודש; (2) ושקר שיהיו כולם הווים ונפסדים, שא"כ לא ימצא לעולם בורא וממציא, אם כולם מחודשים; והנה העולם עומד ואנחנו נמצאים. א"כ נשאר החלק השלישי: (3) שיהיה קצתו הווה ונפסד, וקצתו – קדמון ונצחי, והוא הש"י. ואנחנו אימתנו שא"א להיות בעולם שני קדמונים. ועוד נבאר במופתי ייחודו ית'. והייבים אנחנו לשלול ממנו ית' כל דבר המביא לחסרון והפסד, כמו שנבאר בשאר העיקרים.

ב. מצד תנועה הגלגלית. כי כל מתנועע יש לו מניע עד שיגיע כל תנועה שבעולם לתנועת הגלגל. ויתחייב שיהיה גם לגלגל מניע, ולא יימלט מד' חלוקות:

(1) שיהיה גַּשָּׁם ויתנועע גם הוא בעת הנעתו, כי כל הנעה גשמית – ע"י דחיקה ומשיכה. ויצטרך גם הוא למניע, וילך הדבר אל ללא תכלית;

(2) שיהיה כוח בגוף מתפשט בכל חלקיו. א"כ יתחייב שיהיה לכוחו חקר ותכלית ויצטרך לסיבה וילך לבלתי תכלית;

3) אם יהיה כוח בגוף רוחני, בלי מתפשט בכול חלקיו – תחייב שיתנועע במקרה. וכל מתנועע במקרה ינוח בהכרח ויופסד. ע"כ יתחייב, שיהיה מניע הגלגל בלתי גָּשֶׁם⁸⁷, שיניע ולא יתנועע; ולא כוח בגשם בלתי מתפשט, כנפש האדם שלא יתנועע במקרה, ותתחייב לו המנוחה וההפסק; אלא רוחני ונבדל בתכלית אחד ומחויב המציאות לעצמו; והוא עילת הכול, ואין לו עילה זולת עצמו, ואין לו שום מְקָרָה ותואר נוסף על עצמותו, כי יהיה מורכב ויצטרך למרכיב ואין לו שום שינוי, כי יצטרך לְמִשְׁנָה. וא"כ אין לו ית' שום תלייה עם זולתו ית' וית'.

ג. רואים אנחנו, כי כלל הדברים יוצאים מן הכוח אל הפועל וצריכים אל מוציא זולתם. אפילו הגלגלים: כל תנועתם ונטייתם ועלייתם – לגובה רומם, וירידתם – לשפל רומם. כל רגע ורגע הם בכוח ויוצאים לפועל. עד"מ⁸⁸: הירח בכל יום, חציו מאיר וחציו מאפיל, והאור בכל רגע מתהפך מחלקו האחד לחלקו האחר. גם השמש תמיד בכוח להאיר לכל חלקיו ועל חלקי הארץ, והמוציא אותם ג"כ היה מקודם מוציא בכוח, ואח"כ שב מוציא בפועל. וגם הוא צריך למוציא אחר זולתו, וישתלשל הדבר אל ללא תכלית. וזה א"א כי בלי המוציא הראשון לא יימצא האחרון. ע"כ חוב לעמוד אצל מוציא אחד ותמיד בפועל. ולא היה בשום עת מן העתים בכוח, ולא חסר משום שלמות, ואינו מקבל בשום צד לא תוספת ולא חיסרון, ולא שום ריבוי והרכבה, ולא שום שינוי והפְּעֻלוֹת – כל זה בעבור שלא יצטרך לסיבה אחרת, וילך הדבר ללא תכלית.

⁸⁷ גשמי, מוחשי.

⁸⁸ על דרך משל.

העיקר השלישי – שאין לו ית' דמות והוא אחד מכל צד.

העיקר הזה מסתעף לשלושה סעיפים:

- א. שהוא ית' אין לו שום דמיון לשום נמצא זולתו;
- ב. שהוא ית' אינו גֶשֶׁם;
- ג. שהוא ית' אחד מכל צד. וגם זה מסתעף לשני טעמים: (א) שהאלוה – אחד הוא בעולם ולא יותר; (ב) שהש"י הוא רוחני ואין לו שום הרכבה, ולא שום תואר נוסף, ולא שום מְקָרָה⁸⁹. והנה כל מי שהוא מזרע ישראל חייב להאמין בכל אלה ע"י מופתים שכליים. ע"כ נבאר המופתים לכול אחד ואחד מאלו הג' הסעיפים.

הסעיף הראשון – שאין לו ית' דומה בכול העולם.

ואלו הן הראיות המורות על זה:

- א. שאם יידמה לנבראיו – יתחייב שייברא דבר כמותו, וזה מה שא"א, כי איך אפשר לברוא דבר כמוהו;
- ב. אחר שהש"י עילה, ושאר כל הנבראים עלולים – הוא פועל, והם פעולים ונבראים; הוא – רוחני בתכלית, והם – כולם מורכבים. אפילו המלאך הראשון מורכב משתי השכלות: הא' –

⁸⁹ תכונת העצם, האיכות הנלֵּט אל הגוף, כגון: לבנות, שחרות וכו'.

השכלה שלמה, שמשכיל עצמו; ושאר כל הנמצאים אשר למטה – משכילים בהשכלה שלמה.

[והב'] – ואמנם השכלתו בעילתו אינה שלמה, כי משכיל מציאותו לבד, ואשר הוא עילתו, ואינו משכיל עצמותו ומהותו בשלמות. כי אם היה כן – היה הוא וממציאו דבר אחד. כי השכל והמשכיל והמושכל ישוב כאחד. וזה דבר ברור, כי שני משכילים שווים בהשכלה, אין ביניהם הבדל, רק בגוף ובמקרה. וכן כל שאר השכלים הנבדלים⁹⁰ – כל א' וא' מורכבים הרכבה שכלית. וכן הגלגלים מורכבים הרכבה פשוטה, ר"ל – מחומר פשוט ומצורה פשוטה⁹¹. ונמצאי מטה מורכבים הרכבה גסה, ר"ל מד' היסודות ומצורה. וא"כ איך יידמה להם הש"י? זה מה שא"א.

ג. אחר שהוא ית' אינו נכלל עם שום נמצא תחת סוג א', אפילו תחת הסוג העליון, סוג הסוגים שהוא עצם, לפי כי הוא ית' ומציאותו – אחד. אבל שאר הנמצאים, עצמותם ומציאותם – שני דברים, כי קנויה מציאותם מעילתם (כפי דעת הפילוסופים⁹²). ע"כ הוא יתעלה – מחויב המציאות בבחינת עצמו, ושאר כל הנבראים זולתו ית' – [הינם] אֶפְשָׁרֵי המציאות בבחינת עצמם. ואיך יידמה להם הש"י? ע"כ הוא ית' – אין לו שום דמיון ושום ערך ויחס עם שום נברא מנבראיו, אבל הוא נבדל מכל הנמצאים בתכלית

⁹⁰ הם מלאכי השרת ית'.

⁹¹ בזה פוסל הרב את הדעה, שגלגלים – בעלי נפש חושקת לה' (ראה ס' עץ חיים).

⁹² כל העניין הנ"ל, ר"ל המלאך הראשון והשכלים הנבדלים וד' היסודות – הועתק מהפילוסופיה היוונית של אריסטו והופרך ע"י הר"ר מרדכי סולטנסקי זצ"ל (ראה ספרו "תיטיב דעת").

ההבדל, וכל בר ישראל חייב להאמין באמונה זו בחוק הש"י וית' זכרו.

הסעיף השני – שהש"י אינו גשם.

והנה מופתים שכליים על זה:

א. ידוע שכול גשם – הוא ב"ת⁹³. ואחר שהגוף – ב"ת, יתחייב שיהיה גם כל כוחותיו וכן מציאותו – ב"ת. והוא ית' – בב"ת⁹⁴ במציאותו, וכן גם בכל שלמותו. ע"כ הוא ית' אינו גשם.

ב. שאם הש"י – גוף, יתחייב שיהיה תופש מקום. ותיפול השאלה: למה הִסְגָּל מקומו, למעלה ולא למטה, או להפך? וכן יישאל: לָמָה הִסְגָּל בשיעור זה, ולא גדול מזה וקטון? ויצטרך לעילה שתסגילהו באלו ההסגלות.

ג. שאם הש"י – גוף, איך ייברא גוף כמוהו כמש"ל⁹⁵. ואין לטעון ולומר, שגופו בהיר וגדול מכל הגופים שברא, מפני שהסכמת שם "גוף" מורה לְחֻקִּים השלושה⁹⁶. ואם הוא ית' – בעל רחקים ויברא רחקים – הרי ברא כמותו וכעצמו ממש. ע"כ א"א שיהיה הוא ית' גשם בשום צד חו"ח. ומה שהנביאים מכנים

⁹³ בעל תכלית – יש לו סוף, גבול במקום ובזמן.

⁹⁴ בלתי בעל תכלית.

⁹⁵ כמו שכתוב לעיל.

⁹⁶ אורך, רוחב ועומק – שלושת מידות הגוף.

כלים גשמיים⁹⁷ לש"י - הכול כהסכמת ההמון כדי להבינם שלמותו ית', כי ההמון לא יבינו היות הש"י פועל העולם, אם אין לו ידיים. וכן לא יבינו, שהש"י רואה מעשי בני-אדם ושומע תפילתם, אם אין לו עיניים ואוזניים. וע"כ מנו לש"י אלו הכלים - כדי להבין השומעים. וכן מטעם זה כינו לש"י פעולות גשמיות, ושינוים והפְּעֻלוֹת גשמיות - כל זה [כדי] ליישב בלב ההמון שלמויותו ית'. ועל זה אמרו חכמים: "דיברה תורה כלשון בני-אדם כדי להבין השומעים". וכן אמרו: "כדי לשכך"⁹⁸ את האוזן". וכינו אליו ית' עלייה וירידה, וישיבה ושכינה, וראייה ושמיעה, וניחום וכעס, וקינאה ונקימה ונטירה, וכיוצא באלו. וצריך להבין, מאי זה צד נאמרו אלו הגשמיים לש"י. וחיוב ליישבם: אם בתוספת מילה או ע"צ ההשאלה או שיתוף - כדי להרחיק ממנו ית' כל משיגי הגשמות וכל מיני שינוי וְהַפְּעֻלוֹת - כדי שתהיה אמונתנו שלמה בחוקו ית'. כיצד כי מילת "יד" הנאמרת בש"י - אינה יד ממש, אלא מורה לכוח וְאֵיּלוֹת, כמו "הַיָּד ה' תִּקְצֹר"⁹⁹, או מורה לשפע הנבואה, כמו "הַיָּתֵה עָלַי יְד-ה'"¹⁰⁰. וכן מילה "עין" - אינה עין ממש, אלא מורה להשגחה: "תְּמִיד עֵינֵי ה' אֶלְהֵיךָ כָּה"¹⁰¹, מלשון: "וְאֵשִׁימָה עֵינֵי עֲלָיו"¹⁰². וכן: "קָחֵנוּ וְעֵינֵיךָ שִׁים עָלָיו"¹⁰³. וכן צריך ליישב הכול ולהינצל מן הספק, ולתקן האמונה הישראלית.

⁹⁷ ז"א מייחסים לו ית' אברים, כגון יד ה', עין ה' וכו'; או פעולות גשמיות, כגון: ויאמר ה', וירד ה' וכו'.

⁹⁸ להרגיע, לפייס, להשקט.

⁹⁹ במדבר י"א, כ"ג.

¹⁰⁰ יחזקאל ל"ז, א'.

¹⁰¹ דברים י"א, י"ב.

¹⁰² בראשית מ"ד, כ"א.

הסעיף השלישי – שהאלוה ית' אחד.

הטעם הא' מזה הסעיף, שהוא אחד ואין לו שני כלל. והמופתים על זה:

א. ידוע, כי כל העולם נקשר קצתו עם קצתו: השפל נקשר עם עולם הגלגלים ומונהג מהם, והגלגלים נקשרים עם המלאכים. וא"כ, כל העולם – כאיש אחד, אחר שאינם נבדלים זה מזה, אלא נקשרים ונדבקים זה עם זה. אחר שהפעולה¹⁰⁴ – אחת, גם הפועל והבורא – יתחייב שיהיה אחד. כי אם היו האלוהות ב' או ג' או יותר, ר"ל אם יהיה אלוה א' למלאכים לחוד, ואלוה שני למלאכים לחוד, ואלוה שלישי לעולם השפל לחוד – לא היו העולמים מחוברים זה עם זה, ולא היה זה מונהג מזה. א"כ מצד הפעולה ידענו, שהפועל אחד.

ב. אם היו האלוהות שניים, לא יימלט הדבר מחלוקה. אם שיהיו פועלים יחד; וזה א"א, כי כל א' וא' חסר בכוחו, ע"כ אינו יכול לפעול לבדו. או יהיה הא' פועל והשני שובת. גם זה א"א, כי השני יהיה מ[י]ותר. ולא תיודע מציאותו, כי האלוה אינו נודע בראייה ובהרגש, רק מצד פעולותיו. ואם אין לו פעולה, מניין תתאמת מציאותו במופת? כי כל דבר שלא תתאמת מציאותו בהרגש או במופת השכלי או בניסיון במפורסם¹⁰⁵ או בהימשכות האמונה בו – [הנו] שטות וסכלות. או יהיה הא' פועל בעת א'

¹⁰³ ירמיהו ל"ט, י"ב.

¹⁰⁴ מעשה בראשית.

¹⁰⁵ חוקי הטבע הידועים לכול בעלי שכל מניסיון כללי, כגון: החלק – קטן מהשלם וכו'.

ובחלק א', והשני פועל בעת אחרת ובחלק אחר – גם זה א"א מ"ג¹⁰⁶ פנים: 1) כי יהיו גם שניהם חלשים כל א' בערכו], כי למה שיכול זה לא יכול חברו; 2) מי הסגילם: זה לזה החלק לזו העת, וזה לזה החלק ולזו העת? ומי שהסגילם – הוא יהיה אלוה, ולא הם; 3) שאם היה הדבר כן – לא היה העולם נקשר קצתו בקצתו כאיש א'.

ג. שאם האלוהות יותר מא' – עכ"פ¹⁰⁷ יחויב להיות בהם הרכבה וריבוי, כי צריך שיזמו זה לזה בעניין האלוהות. וצריך שיהיה לכל א' מהם אי זה תואר או מקרה נוסף שיִבְדְּלוּ זה מזה ויהיו שניים. וא"כ – יהיו גם שניהם מורכבים ויצטרכו למרכיב, והמְרַכְּבֵם – הוא יהיה אלוה, ולא הם. ואם נניח, שהא' רוחני בתכלית בלי שום הרכבה, והשני – מורכב, א"כ הרוחני יהיה אלוה ולא המורכב, ויהיה האלוה אחד בהכרח. א"כ נתאמת במופת, שהאלוה – אחד מכול צד, ולא שנים וכ"ש¹⁰⁸ יותר.

והטעם השני מן הסעיף השלישי – שהש"י רוחני בתכלית, אין לו שום ריבוי והרכבה, ולא שום תואר נוסף, ולא מקרה.

והמופתים על זה:

א. שאם הוא ית' מורכב מחלקים או מתואר או ממְקַרָה נוסף – יהיה הוא עלול מחלקיו, כי חלקיו יהיו סיבה למציאותו. כי אם לא

¹⁰⁶ משלושה.

¹⁰⁷ על כל פנים.

¹⁰⁸ וכל שכן.

נמצאו חלקיו – לא היה נמצא כלל. וא"כ, חלקיו קדמו למציאות כללו. והקדמון א"א לו שיעולל.

ב. שאם הוא ית' מורכב – יצטרך למרכיב, שירכיבהו. ואם יש לו תואר נוסף או כוח נוסף זולת עצמו – צריך לו עילה אחרת, שהוא ירכיב הכוח ההוא עליו ית'. והש"י – אין לו עילה זולתו¹⁰⁹ חו"ה.

ג. אם יש לו תואר נוסף נבדל מעצמו – לא יימלט הדבר מחלוקה: אם שיהיה התואר ההוא מחודש, אם יהיה קדמון. ואם יהיה מחודש – עכ"פ¹¹⁰ יצטרך למחדש אחר שיחדשו עליו, וזה מה שא"א. ואם הוא קדמון – כבר ביארנו, שא"א להיות שני קדמונים. – יתחייב שיהיו שווים בכל השלמויות בלי שום הפרש. ואם תוארו ית' קדמון – יתחייב שיהיו גם לתואר ההוא הקדמון וחויץ מעצם הש"י כל התארים שייוחסו אליו ית'. ויהיו שני תארי יכולת, ושני תארי חכמה עליו ית'. וכן יתחייב גם לשאר התארים, וכן יתחייב גם לתארים השניים והשלישיים, וישתלשל הדבר אל לא תכלית. ויהיו עליו ית' תארים בב"ת¹¹¹ מותרים ובלי צורך, רק לחינם ולבטלה. וזה מה שלא ישוער בשכל שום משכיל.

זה הוא כוונת חז"ל במאמרם, שתארו ית' לא קדמונים ולא חדשים. ורצונם בזה – ע"מ¹¹² להיותם נוספים.

¹⁰⁹ כי הוא ית' – עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות.

¹¹⁰ על כל פנים.

¹¹¹ בלתי בעל תכלית – ר"ל יהיו לו תארים עד בלי סוף, וזה – ריבוי בעצמותו ית"ש.

¹¹² על מנת.

א"כ נוכח מזה, שאין שום תואר וכוח ומקרה נוסף על עצמותו ית"ש¹¹³ וית"ז¹¹⁴.

ואמנם מה שהנביאים והחכמים מכנים שמות ותארים לש"י ונראים כנוספים. עד"מ¹¹⁵: המציאות זולת החיות, והחיות זולת החכמה, והחכמה זולת היכולת, וכן השאר. כל זה – כדי להבין השומעים, כמו שביארנו בכלים ופעולות גשמיות המיוחסים אליו ית'. ואמנם כל מי שהוא בגדר "משכיל", וחנן לו ית' דעת ותבונה – ישמור עצמו מן הטעיה ולא יאמר, שאחר שמסודרות ממנו ית' כמה מיני פעולות – יתחייב שיהיו לו כוחות מתחלפים כמספר הפעולות המתחלפות, שבאות ממנו ית'. לא כן אחי, רק כל פעולותיו ית' באות מעצם אחד רוחני ופשוט בתכלית הפשיטות. ומה שאנחנו מכנים להם "שמות מחולפים" – זה מפני שלא מצאנו מילה אחת פשוטה, שיובנו ממנה כלל שלמויותיו.

ואע"פ שמרבים אנו בשמותיו ית', עם כל זה דעתנו נקייה מן ההטעיה והכפירה. שמאמינים אנו באמונה גמורה בלי שום ספק, שכול פעולותיו ית' באות מעצם אחד פשוט ורוחני בתכלית הרוחניות. ואנו רואים ככה בין בפועלים הטבעיים, בין בפועלים השכליים, שבאות פעולות מתחלפות מכוח אחד.

– כמו שביסוד האש, יש בו כוח אחד, והוא – החמימות, שממנה נמשכת היבשות. ובאותו הכוח הוא מחמם ומייבש, ושורף

¹¹³ יתברך שמו.

¹¹⁴ ויתעלה זכרו.

¹¹⁵ על דרך משל.

ומתיך ומבשל. וכן בשמש – יש בו כוח אחד. שאע"פ שגופו אינו חם, הוא מחמם ומייבש ומתיך ומקפיא, מלבין הבגד ומשחיר פני הפּוֹבֵס¹¹⁶, מקבץ ומפריד ומבשל התבואה, וכיוצא. וכן באדם יש כוח אחד שהוא השכל, וע"י הכוח האחד ההוא משכיל המושכלות ופועל כמה מיני אומנויות שונות, ותחבולות וערמומיות. וע"ז¹¹⁷ אין ריבוי בעצם השכל.

– כ"ש¹¹⁸ הש"י אע"פ שהוא אחד רוחני ופשוט בתכלית, ויבואו מאתו כמה מיני פעולות מתחלפות, כפי כוח והכנת המקבלים, ואין ריבוי בעצמו ח"ו¹¹⁹.

וצריך לדעת, שיש לו ית' שלושה מיני תארים:

א. מהם – לעצם, ב. מהם – לעילה, ג. ומהם – לא לעצם, ולא לעילה.

ודרך בחינת אלו התארים, מאי זה מין הם – הוא על זה הדרך:

כל תואר, שיכשר לתאר לו ית', בין קודם בריאת העולם בין אחריו, ויורה על פעולותיו ועל שלמויותיו – ייקראו **תארים עצמיים**.

וכל תואר שיתואר לו ית' בבחינת ברואיו, ולא יכשר לתארו קודם בריאת העולם – הוא ייקרא **תואר לעילה**.

¹¹⁶ העוסק בכביסה.

¹¹⁷ ועל זה.

¹¹⁸ כל שכן.

¹¹⁹ חס וחלילה!

וכל תואר שיתואר בבחינת עצמו ושלמותו, ולא בבחינת ברואיו ופעולותיו, וכשר לתארו בין קודם הבריאה בין אחריה – הוא ייקרא לא לעצם ולא לעילה.

ותארי העצם כפי הדעת האמיתית – הם ארבעה: נמצא, חי, חכם ויכול. אבל תואר הרצון, כיוון שהוא מתואר בבחינת יצוריו – עכ"פ¹²⁰ ייקרא תואר לעילה.

ותארי העילה – הם כמו: חנון ורחום, קנא ונוקם, ממיט ומחיה, מוריש ומעשיר – שהם מתוארים בזמן שמסודרות ממנו ית' אלו הפעולות, ולא כל זמן.

ותארים שהם לא לעצם ולא לעילה – כתואר: אחד, קדמון, נצחי ונבדל, רוחני ופשוט – שאלו התארים אינם בבחינת פעולותיו ולא בבחינת עצמו, כתוארי החכמה והיכולת.

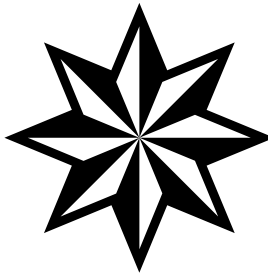
וכל מי שהוא מזרע ישראל – חייב להבחין ולהבדיל בין אלו התארים בעת שיתאר אותם, בין בעת התפילה, בין בלְמַדּוּ, בין בזְכָרוֹ אותם על פה, ולהבין מאי זה מין הם.

כי אם הָמַר ימיר תוארי העצם לתוארי העילה – תעלה [דעתו] לכפירה בחוקו ית'. וכן אם ימיר תוארי העילה לתוארי העצם – ג"כ¹²¹ יהיה כופר בחוקו ית'. לפי כי אם יתאר לו ית' "חי" ויאמין שהוא מתארי העילה – א"כ יוכן מדבריו, שהוא חי פעם מפני אי זו עילה, ופעם אינו חי מפני העדר העילה ההיא, חלילה

¹²⁰ על כל פנים.

¹²¹ גם כן.

להאמין ככה! וכן אם יתאר לש"י "חנון" ויאמין שהוא מתארי העצם – א"כ מאמין, שהוא ית' מקבל שינוי לעצמו. כי הוא ית' אינו תמיד חונן בלי הפסק, אלא בעת הראוי למי שראוי. ועל כן כל מתפלל שאינו יודע להפריש בין תאריו ית' – תפילתו תועבה. וכל המתפלל בבחינת והבנת אלו התארים כפי חילוקם – תפילתו רצויה ומקובלת, וראוי לשכר בזה ובבא¹²².

---

¹²² בעולם הזה ובעולם הבא.

העיקר הרביעי

— כי הוא שלח
משה רבנו
ע"ה.

אימות זה העיקר יתאמת ע"י אימות הנבואה. [ו]מקודם
חייבים אנו לאמת אפשרות מציאות הנבואה ע"י מופתים שכליים:

א. כבר ידוע, כי הש"י ברא את האדם שלם מכול נמצאי מטה
וחנן לו שכל ובינה להכיר את בוראו ולהבחין פעולותיו ולהכיר
חכמתו ויכולתו כדי להגיע להצלחה האחרונה – כדי להיות דעת
אלוהים בארץ. ובלתי זה יהיו בריאת כל יצורי מטה לבטלה.

והנה הוא ית' השלים כל צורכי הב"ח¹²³ לא על צד ההכרחי
לבד, אלא על צד היותר טוב. והראיה – מִפְּיֶלֶת החושים.

ואחרי שהש"י השלים כל צרכיו יותר מההכרחיים אליו, איך
לא ישלים צרכו ההכרחי הזה שהוא צורך הנבואה? כי אם נשאר
האדם בלי נבואה – לא היה יכול להשיג רוב המושכלות מעצמו
בחקירה שכלית, ולא היה מגיע לתכלית שלמותו ובריאתו, והיה
כוונתו ית' בבריאת האדם לבטלה.

ע"כ מן המחויב, שישפיע הנבואה על איש מוכן וראוי מכלל
המין האנושי, ולהודיע אליו הדעות השכליות בהשפעה לבד,
שידעם בלי חקירה ועיון. ועל ידו תגיע כלל האומה אל השלמות.

---

¹²³ הבעל חי.

ויושלם רצונו ית' בכריאת האדם. ואם לאו – יהיה רצונו בכריאתו לתוהו ח"ו.

ב. ידוע, כי בני-אדם מְתַלְמְדִים על שלושה חלקים: א. יש אנשים שמתלמדים ע"י מלמדים; ב. ויש שלא ילמדו אפילו ע"י אֶלֶף מלמדים, ואינם יכולים לקבל שום לימוד, אפילו ע"י אלף מְשֻׁלִים; ג. ואחר שנמצא בלתי מתלמד אפ"י ע"י אלף מלמדים, יתחייב שיימצא החלק הנגדי אליו בתכלית – והוא המתלמד מעצמו בלי מלמד, והוא הנביא.

ג. שאם כל מתלמד ילמד ממלמד – ילך הדבר ללא תכלית. ע"כ חוב לעמוד אצל מלמד ראשון, שלמד מעצמו ולא מזולתו. והוא הנביא, שלמד הלימודים הנשגבים משכל האדם ע"י השפעה אלוהית, והוא – הנביא.

ואמנם

מהות הנבואה ואיכותה הוא על זה הדרך:

הנביא צריך שיהיה שווה המזג¹²⁴ וזך הטבע¹²⁵ בתחילת יצירתו, ובפרט שיהיה שלם באבריו הראשיים, שהם הלב והמוח. לפי כי הלב נושא השכל, והמוח נושא הכוח הַמְדִיָּה¹²⁶. גם תכלית הנבואה בעבור שתי תכליות: הא' – בעד תיקון הנפש בהקנאת דעות אמיתיות, שתיוודענה ע"י השכל; והב' – בעד תיקון הגוף

¹²⁴ שכל ד' היסודות (מים, רוח, אש ועפר) יהיו מאוזנים בגופו.

¹²⁵ נקי מתאוות גופו, דבר שמגביר את קיבולו להשיג דברים נרמזים.

¹²⁶ כוח, בו ידמה האדם כל דבר נמצא או שאינו נמצא, או שירכיב דברים נמצאים ויחברם בדמיונו. פעולתו זו הנה בהקיץ או בשינה.

בהנהגת כלל האומה במידות משובחות, ולהודיע להם העתידות להרחיקם מן הנזק ולקרבתם אל המועיל – שכול אלו ייודעו ע"י הכוח המדמה.

וע"כ צריך שיהיה הנביא שלם, בין בכוח השכלי ובין בכוח הדמיוני. וע"כ צריך שני נושאי אלו השני כוחות [להיותם] שלמים בנביא. וע"כ אמרו חז"ל: "אין הנבואה שוּרָה¹²⁷, אלא על חכם גיבור ועשיר". וסיבת הַסְּגֵל אלו הג' תנאים, ר"ל: תְּנָאי החכמה – רמז לשלמות השכל; ותנאי הגבורה – רמז לשלמות האברים ושיווי המזג; ותנאי העושר – רמז להיותו בלי טרדה ויגון ועצב בפרנסתו או בשאר צרכיו, כי הטרדה והייגון – מונעים גדולים לנבואה, כמ"ש¹²⁸ החז"ל¹²⁹: "אין הנבואה שורה לא מתוך דבר עצבות, ולא מתוך דבר עצלות, אלא מתוך דבר שמחה של תורה".

וכמו שנפסקה הנבואה מיעקב אע"ה¹³⁰ כ"ב¹³¹ שנים מזמן מכירת יוסף הצדיק ע"ה¹³² עד בוא שמועת חיותו. ואז שרתה עליו הנבואה מיד, כמ"ש¹³³: "וַיֵּרָא אֶת-הָעֲגֻלוֹת אֲשֶׁר-שָׁלַח יוֹסֵף", –

---

¹²⁷ חונה, שוכנת.

¹²⁸ כמו שאמרו.

¹²⁹ החכמים זיכונם לברכה.

¹³⁰ אבינו עליו השלום.

¹³¹ עשרים ושתיים.

¹³² עליו השלום.

¹³³ כמו שכתוב.

ומיד אמר: "וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבֵיהֶם" ¹³⁴. ואח"כ" ¹³⁵: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים | לְיִשְׂרָאֵל בְּמַרְאֵת הַלַּיְלָה" ¹³⁶ – זהו מהות הנבואה ואיכותה כך היא, בְּשִׁילְמָד הנביא הלימודים ההכרחיים בקשר המציאות ויקנה הדעות השכליות והאלוהיות על בורייך בלי טעות ושגיאה, וישתלם ג"כ ¹³⁷ בהנהגה המדינית ¹³⁸ בכול המידות הטובות, ויהיה מזגו שלם כפי הצורך, וירצה לקבל שפע הנבואה מתבודד לעצמו, ומוציא מלבו כל הבלי ועסקי העולם הגופניים, ומשים כל כוונתו ומאמצי כוחו רק לריבונו ¹³⁹ והחכמות האלוהיות והשכליות, עד שתגבר יד שכלו הרוחני וינצח את כל כוחות הגוף. ובכך מפני זה יחלשו כל חושיו ואבריו, ויבוא לו עילוף ויתבטלו כל חושיו. ועיניו לא תראינה עם היותן פתוחות, וכן כל חושיו. ואז יחול עליו השפע האלוהי כפי הכנת הנביא וכפי קיבולו ¹⁴⁰ ע"י השכל הפועל ¹⁴¹. וזה השפע בעצם וראשונה יחול על שכל הנביא, ויבין כלל קשר המציאות בלי הצעות והקדמות ומופתים, מה שאין בטבע להשיג מעצמו בחקירות עיוניות, רק בהשפעתו ית'. ואחר כל אלה ישתקע הנביא בשינה ותרדמה, ואז יתגבר כוח המדמה, כי הוא נשאר בריא

---

¹³⁴ בראשית מ"ה, כ"ז.

¹³⁵ ואחר כך.

¹³⁶ שם, מ"ו, ב'.

¹³⁷ גם כן.

¹³⁸ הנהגת הקהילה האנושית, חוקי ומנהגי המדינה, הכרת אורח חייהם של התושבים ומנהגיהם וחוקי מדינתם.

¹³⁹ לריבונו של עולם.

¹⁴⁰ דרגת הכנתו של הנביא לקבל הנבואה.

¹⁴¹ אחרון השכלים הנבדלים, נותן הצורות בחומרים ומוציא שכל האדם מן הכוח אל הפועל.

בעת העילוף וביטול החושים, כְּהַשְׁאָרוֹ בשאר עתות השנה. ואז גם כוח הדמיון יקבל מן השפע ההוא ויעלה למעלה עליונה. וע"י השפע ההוא שקיבל מהשכל הפועל באמצעות הכוח השכלי ישיג עתידות עצומות והנהגות טובות להנהיג בהם בני-דורו, מה שאין בדמיון שום אדם לדעתם מעצמו.

ויש עוד **מדרגה** למטה מזה, והיא – שהנביא בהיותו ישן על מיטתו כדרך כל אדם, יחול עליו שפע אלוהי, וידע עתידות עצומות **בחלומו**. ויען, כי כל מושפע ישתוקק לדעת את משפיעו, ע"כ גם הדמיון ישתדל לדעת עילת השפעתו. רק יען שהדמיון – כוח גשמי, ואין בטבעו להשיג הפכו שהוא הרוחני, כי כל השגתו – בגשמיים. ע"כ כשירצה הדמיון לדעת משפיעו – ידמה המלאך לאיש עומד נגדו ומדבר אליו ומודיע לו עתידות ע"י משל וחידה, כמו: מקל שקד¹⁴² וסיר נפוח¹⁴³, וכלוב קיץ¹⁴⁴, והרי נחושת¹⁴⁵, ותאנים הטובות¹⁴⁶, וארבע חיות¹⁴⁷, וארבע מרכבות¹⁴⁸, וסולם מוצב

¹⁴² מֵה־אֶתֶּה רֹאֵה יִרְמְיָהוּ וְאָמַר מִקֵּל שִׁקְדִי אֲנִי רֹאֵה: (ירמיהו א', י"א).

¹⁴³ מֵה־אֶתֶּה רֹאֵה וְאָמַר סִיר נִפְּוֹחַ אֲנִי רֹאֵה (שם, י"ג).

¹⁴⁴ וְאָמַר מֵה־אֶתֶּה רֹאֵה עֲמוֹס וְאָמַר כְּלוֹב קִיץ וְאָמַר ה' אֵלַי בָּא הַקֵּץ אֶל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל (עמוס ח', ב').

¹⁴⁵ וְאָשָׁב וְאָשָׂא עֵינַי וְרָאִיתִי וְהִנֵּה אַרְבַּע מְרַכְבוֹת וְצֹאוֹת מִבֵּין שְׁנֵי הַקְּהָרִים וְהַקְּהָרִים הָרִי נִחֲשֵׁת: (זכריה ו', א').

¹⁴⁶ וְאָמַר ה' אֵלַי מֵה־אֶתֶּה רֹאֵה יִרְמְיָהוּ וְאָמַר תָּאֲנִים הַתָּאֲנִים הַטְּבוֹת טְבוֹת מֵאֵד וְהָרְעוֹת רְעוֹת מֵאֵד אֲשֶׁר לֹא־תִאֶכְלָנָה מִרְעֵ: (ירמיהו כ"ד, ג').

¹⁴⁷ וְרָאִיתִי וְהִנֵּה רִיחַ סַעְרָה בָּאָה מִן־הַצִּפּוֹן עִנְיָן גָּדוֹל וְאֵשׁ מִתְּלַקְחַת וְנִגְהָ לֹו סָבִיב וּמִתּוֹכָהּ קָעִין הַחֲשֵׁמֶל מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: וּמִתּוֹכָהּ דְמוֹת אַרְבַּע חַיּוֹת וְהִנֵּה מִרְאִיתָן דְמוֹת אֲדָם לְהִנָּה: (יחזקאל א', ד-ה').

¹⁴⁸ וְאָשָׁב וְאָשָׂא עֵינַי וְרָאִיתִי וְהִנֵּה אַרְבַּע מְרַכְבוֹת וְצֹאוֹת מִבֵּין שְׁנֵי הַקְּהָרִים (זכריה ו', א').

ארצה¹⁴⁹ וכיוצא בהם. ופעמים יבאר לו משל, ופעמים לא יבאר: כמקל שקד, וסיר נפוח ותאנים הטובות.

והנה א"כ¹⁵⁰ מדרגות הנבואה – הן שתיים: מראה וחלום. וכן הורית התורה: בַּמְרָאָה אֵלָיו אֶתֹדַע בְּחִלּוֹם אֲדַבֵּר-בּוֹ:¹⁵¹ וצריך להבין דבר מתוך דבר, כי שמה ההתוודעות **במראה** שהוא עת העילוף וביטול החושים, מפני כי במראה תיוודענה הדעות האלוהיות והשכליות. אבל הדיבור שמה **בחלום** שהיא התרדמה ההווה אחר המראה. או חלום בלי מראה. לפי כי בשני מיני החלום ישיג הנביא עתידות והנהגות טובות להנהיג בהן בני-דורו.

וידוע, כי השגת המושכלות – היא פועל השכל. אבל השגת העתידות – היא פועל הדמיון. ע"כ יחס ההתוודעות למראה שהוא עת עסק השכל בהשכלה. וידיעת העתידות יחס לחלום, שהוא – עת עסק הדמיון בעתידות ובהנהגה הדמיונית.

ואמנם **רוח הקודש** – אינו נבואה ממש, אבל הוא – הצעה ולימוד והתחלה אל הנבואה, והיא – שלוש מדרגות:

א. עושים ע"י גבורות וניצחון במלחמה, כגדעון ושמשון וכיוצא;

¹⁴⁹ בַּחֲלֹמִים וְהִנֵּה סֵלֶם מֵצֵב אֶרְצָה (בראשית כ"ח, י"ב).

¹⁵⁰ אם כן.

¹⁵¹ במדבר י"ב, ו'.

- ב.** מגידים על ידו עתידות, כדוד ע"ה, ולפי דעת קצת החכמים – גם שלמה ודניאל, מפני שגם ספרי אלה השניים נכתבו בסדר הכתובים, ולא בסדר הנביאים;
- ג.** מדברי שבחות ותהילות ותוכחות – כשבעים זקנים, ודוד ושלמה וזכריהו בן יהוידע.

ואמנם נבואת משה רבנו ע"ה אינה נמנית בכלל אלו המדרגות, כי מדרגת נבואתו – למעלה מכולן, ומדרגת נבואתו נכללת במדרגת מלאכי-רום, כי לא קיבל נבואתו משום אחד מהם, כמ"ש¹⁵² **פנים אל פנים**. וע"כ חז"ל לא שלחו יד לבאר מדרגת נבואתו. ומשה רע"ה לא היה משתמש בנבואתו בכוח הדמיון, רק היה מתנבא שכל בשכל, וע"כ לא היה לו בעת נבואתו שום עילוף, ולא רתת וחרדה, ולא ביטול החושים, ולא היה צריך להכין עצמו להתבודד כשאר הנביאים, כי בכול רגע ורגע היה מוכן, כי לא היה מפסיק הדבקות, אפילו כהרף-עין. ע"כ היה מקבל שפע הנבואה בכול עת שהיה רוצה, לא כשאר הנביאים, שהיו מכינים עצמם זמן-מה: זה – רב, וזה – מעט, כל א' וא' מהם – כפי כוח קיבולן, כמ"ש הנביא ע"ה: **וַיְהִי מְקִיץ עֲשָׂרַת יָמִים וַיְהִי דְבַר-ה'** **אֶל-יְרֵמְיָהוּ**¹⁵³, וכמ"ש אלישע הנביא ע"ה **קָחוּ-לִי מִנְּגִן וְהָיָה כְּנִגֹן הַמְּנַגֵּן וְתָהִי עָלָיו יַד-ה'**¹⁵⁴.

¹⁵² כמו שכתוב.

¹⁵³ ירמיהו מ"ב, ז'.

¹⁵⁴ מלכים ב': ג', ט"ו.

אמנם משה רוע"ה¹⁵⁵, הואיל וכל ימיו היה משתדל בשכליות ולא היה מפסיק הדבקות מהש"י, ע"כ כל זמן שהיה רוצה – היה מוכן לנבואה, כמ"ש "עֲמְדוּ וְאַשְׁמְעָה מֵהַיְצִיָּה ה' לְכֶם"¹⁵⁶.

ויען, כי הכוח המדמה לא היה מתערב בנבואתו, ע"כ היה רואה כל דבר על בוריו בלי משל וחידה. כי החידות והמשלים – הם פועל הדמיון והשכל, רואה כל דבר על בוריו. כמו שראה תוכנית המשכן וכליו, ואת ארץ ישראל. ואם אלו – גשמיים ומצויירים בדמיון ציירם בכוח שפע שכלי העודף על כוחו הדמיוני והשיגם בבירור, ולא במשל וחידה. וע"כ נשתבחה נבואתו בתורה ונבדלה מנבואת שאר הנביאים ע"י ד' הבדלים, שזכרנו. וכל א' וא' מתבאר בבירור.

על הא' נאמר "וְדָבַר ה' אֶל־מֹשֶׁה פְּנִים אֶל־פְּנִים"¹⁵⁷ ולא ע"י מלאך. ועל הב' נאמר "כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ"¹⁵⁸ ולא היה מתעלף ונבעת. ועל הג' נאמר "וּמַרְאֵה וְלֹא בְחִידָת"¹⁵⁹. ועל הד' נאמר "עֲמְדוּ וְאַשְׁמְעָה מֵהַיְצִיָּה ה' לְכֶם". ולא היה לו צורך להכנה וזימון. ע"כ נאמר עליו: "וְלֹא־קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר

¹⁵⁵ רבנו ורוענו, עליו השלום.

¹⁵⁶ במדבר ט', ח'.

¹⁵⁷ שמות ל"ג, י"א.

¹⁵⁸ שם.

¹⁵⁹ במדבר י"ב, ח'.

יִדְעוּ ה' פָּנִים אֶל-פָּנִים:¹⁶⁰ . ואמרו החז"ל, שלא קם ולא יקום כמוהו.

ויען, כי לא קם ולא יקום כמוהו בכל הנביאים – ע"כ גם הניסים הנעשים על ידו היו מובדלים מניסי שאר הנביאים, אם בגודלם – שניסי שאר הנביאים היו לפני יחידים, ונסיו היו לפני רבים אוהב ושונא. וניסי זולתו היו לזמן קצר, אבל נסיו – היו לזמן ארוך כענן וּמָן, שנמשכו מ' שנה.

אמנם ריבויים¹⁶¹ [של] כל ניסי כלל הנביאים, שקמו בתוך האומה הישראלית ונזכרו בספרי הקודש – כולם היו ע"ה¹⁶²; וניסי משה רוע"ה – ע"ו¹⁶³ נסים. ויען שהוא ע"ה נתעלה בתכלית מכול הנביאים שקמו לפניו ואחריו – ע"כ ניתנה התורה האלוהית על ידו, ולא ע"י זולתו, שלא ימצא בעולם נביא אחר גדול ממנו, ולא יוכל לזייף תורתו.

---

¹⁶⁰ דברים ל"ד, י'.

¹⁶¹ מספרם.

¹⁶² .75

¹⁶³ .76

העיקר החמישי

– כי הוא ית' שלח ע"י
משה רבנו ע"ה תורתו
התמימה.

גם לזה העיקר [יש] מופתים וראיות שכליות:

א. אחר שהאדם מורכב משני חלקים: גוף ונפש. והוא מחויב לקיים גם שני חלקיו, כי זהו תכלית כוונתו ית' בבריאת האדם. כי לא לחינם חנן לו ית' שכל עליון ומשכיל כל יצורי מעלה ומטה. ומהם מכיר שלמות בוראו וריבונו. ואנחנו רואים, שאם יונח האדם לעצמו וטבעו בלי הערה מבחוץ – א"א לו לקיים אפילו גופו, החלק הפחות והנבזה. כ"ש¹⁶⁴ חלקו הנכבד והמשובח, שהוא חלקו השכלי – ע"כ האדם מוכרח לתורה אלוהית, שישתלם על ידה בקיום שני חלקיו.

ב. ידוע שהאדם – מדיני¹⁶⁵ בטבע, ולא יוכל להתקיים בלי קיבוץ¹⁶⁶. ועל כן הקיבוץ מועיל מאוד למין האדם מצד אחד. ואמנם הואיל שטבעי בני-אדם מתנגדים אחד לאחר בכול ענייניהם, והבדל שבין פרטי האדם – יותר מן ההבדל שבין מיני הב"ח¹⁶⁷. כי יש אדם שהוא נחשב קרוב למדרגת מלאך אלוהים. ויש אדם פחות

¹⁶⁴ כל שכן.

¹⁶⁵ חברתי.

¹⁶⁶ קהילה, חברה.

¹⁶⁷ בעלי חיים.

במדרגתו, קרוב למדרגת החי האילם¹⁶⁸ - בהמה בצורת אדם. ומצד זה הקיבוץ – מזיק להם מאוד. ע"כ מין האדם צריך ומוכרח להנהגה ישרה שתקבץ אותם קיבוץ מועיל וימנע הזק קצתם מקצתם.

והנהגה כזו¹⁶⁹ מחויבת שתהיה מהנהגת בעל שכל, שאין למעלה ממנו. כי אין כוח ויכולת בשכל בשר ודם לשער ההנהגה הזאת הנפלאה. כמו שרואים אנחנו הנהגות המלכים, מניחי הנימוסים¹⁷⁰, כי מניח דת והנהגה אחת כפי השגת-יד-שכלו. ובא מלך אחר, ומבטל אותה ההנהגה, ומניח אחרת.

ועוד, כי בני אדם לא יפחדו מעשיית החמס בסתר, כי יודעים שלמנהיג האנושי – אין לו עסק בנסתרות¹⁷¹. אבל אם ההנהגה היא מסודרת ממנו ית' – אז כל בני העולם יימנעו מְעֲשׂוֹת החמס, בין בגלוי בין בסתר.

ועוד, כי המנהיג האנושי לא יוכל לסדר נימוס¹⁷² כלל בכול המקבלים בכול העתים בשווה. אלא ית' שמו לבדו יכול על זה.

---

¹⁶⁸ בעל חי.

¹⁶⁹ הנהגה אלוהית, תורנית.

¹⁷⁰ דתות מלאכותיות.

¹⁷¹ מעשים פרטיים של כל א' וא', הנסתרים מעיני שער בני-אדם.

¹⁷² דת מלאכותית.

וע"כ מין האדם צריך ומוכרח לתורה האלוהית. הש"י לא ימנע טוב מבעליו הראוי לו ח"ו¹⁷³.

ג. כבר ביארנו, שהאדם מורכב משני חלקים: גוף ונפש. וא"כ הוא חייב לקיים גם שני חלקיו – קיום גופו וקיום נפשו. וקיום הנפש אמנם יושלם ע"י השגת המושכלות. והשגת המושכלות תהיה ע"י הבנת קשר המציאות. ומקשר המציאות יעלה להשגת הש"י.

וידוע, כי אם יונח האדם לטבע עצמו – א"א לו להשלים גם חלקו הנכבד הזה, כמו שלא יכול להשלים חלקו הגופני. וזה, כי אנחנו רואים, שמתחדשות דעות חלוקות בקשר המציאות בכול דור ודור.

שאפלטון היה מאמין, שהחומר – קדמון, והצורה – מחודשת. ותלמידו אריסטו האמין שהצורה והחומר – גם שניהם קדמונים. ואם דעת אפלטון אמיתית, א"כ בריאת כל אנשי דור אריסטו הייתה לבטלה. ואם דעת אריסטו אמיתית – א"כ דעת כל אנשי אפלטון הייתה לבטלה. כי לא השיגו קשר מציאות והנהגתו ית' בעולם, איך היא. וא"כ, לא הגיע אפילו אחד מהם לתכלית בריאתו.

וכן בתכונת הגלגלים מתחלפות הדעות מדור לדור.

וכן בחכמות הטבעיות משתנות הדעות תמיד לבד – בשתי חכמות אין שינוי בלימודיות ובהיגיון. – מפני שהן נודעות ע"י המורגשות¹⁷⁴ והמושכלות¹⁷⁵ הראשונות.

¹⁷³ חלילה וחס.

ע"כ מחויב, שתינתן תורה אלוהית מיישרת את המין האנושי – למול ההצלחה התכליתית, אשר בעבורה נברא מין האדם.

ואם לאו – תהיה בריאת האדם לתוהו ולבטלה. ולא יהיה שום הפרש והבדל בין האדם והב"ח¹⁷⁶. והשכל האלוהי הניתן בו להבחין אמת ושקר – יהיה לבטלה. אבל אם יוחן מטובו הרב תורה והנהגה אלוהית, ויורה להם ע"י התורה דעות צדקות ואמונות אמיתיות, ויירש שכלם בהנהגתו בעולמו – הנה עם זה יגיע האדם לתכלית שלמותו, אשר נברא בעבורה. ולא תיפול שום סתירה והתנגדות בהנהגתו ית' וית'¹⁷⁷ מכול חיסרון.

ואמנם נתינת התורה – הוא בעבור שני טעמים:

א. – בעד השלמת תיקון הגוף בַּלְמֻדָּה להתנהג במידות טובות ולהתרחק ממידות רעות;

ב. והטעם השני – בעבור השלמת תיקון הנפש בַּלְמֻדָּה להאמין באמונות אמיתיות, ולהכחיש האמונות המזוייפות והשקריות.

וע"כ מצוות התורה נחלקות לשני חלקים:

א. – מצוות שכליות;

¹⁷⁴ השגת דעות מוחשיות ע"י רגשות הגוף, כגון: ראייה, שמיעה, מישוש וכו'.

¹⁷⁵ השגת דעות ע"י התפעלות השכל והניסיון הכללי (ראה פירוש לעיל), שהשכל גוזר לא לעשותם.

¹⁷⁶ והבעל חי.

¹⁷⁷ יתעלה ויתברך.

ב. מצוות מעשיות.

ועכ"ז¹⁷⁸ המצוות המעשיות – הם אֲטִים¹⁷⁹ וְנִהוּלִים¹⁸⁰ למצוות השכליות.

כמו שעשיית הסוכה – מצווה מעשיית, ומזכיר[ה] לנו, כי הוא ית' שְׁמַרְנוּ במדבר ארבעים שנה. ומזה יעלה בלבנו אמונתו ית' והשגחתו הפרטית וְהַנִּסִּית.

וכן אכילת המצות ועשיית הציצית – תכלית כולן עולה לאמונות שכליות ואמיתיות בחוקו ית'. ובפרט – מְצֻנָת שבת, שמעוררת לכמה עיקרי האמונה: לחידוש העולם, ומציאותו ית', ויכולתו וחכמתו, והישארות הנפש, והגאולה העתידה הכללית לאומת ישראל באלף שביעי¹⁸¹ – כולו מנוחת שבת לה'. וכן ע"י התורה יבין וישכיל ויאמין לכול האמונות האמיתיות.

א"כ תורת ה' התמימה מיישרת את האדם לתיקון שני העולמים ביחד: לתיקון הע"הז¹⁸² ולתיקון הע"הב¹⁸³.

---

¹⁷⁸ ועם כל זה.

¹⁷⁹ הַיְשָׁרָה וְהַדְרָכָה אל השלמות, בערבית لطف

¹⁸⁰ הנהלה והדרכה אל השלמות.

¹⁸¹ דעת חלק מחכמינו זצ"ל, שהגאולה תחול לקרת סוף האלף השישית, ו' אלפים ליצירה, ר"ל שנת 2240 למנ"ה.

¹⁸² העולם הזה.

¹⁸³ העולם הבא.

ותיקון הע"הז – נקרא "שלמות ראשון", ותיקון הע"הב – נקרא "שלמות אחרון".

ואמנם התורה שחידשו אחינו בעלי הקבלה וקראוה "תורה שבע"פ"¹⁸⁴, ועל ידה נבדלו מִמֵנו [אנחנו], והיו לְפֶת אֶחָרָת – התורה ההיא רַבָּה – שקר גמור, כי תורת ה' תמימה ואינה צריכה לזולתה כלל וכלל. וזכר תורה כזו לא נמצא בתורה, ולא בספרי הנביאים בשום מקום, לא בפשט ולא ברמז. ובפרט שהיא מוסיפה על התורה האמיתית וגורע[ת] ממנה, ובקצת מקומות מְחַלֶּפֶת כוונתה, כמו שידוע אפילו למתחילים בפירושי מצוות התורה בספרי חז"ל.

ע"כ כל בר ישראל חייב להרחיקה בתכלית הֶקְרָחָק. ואחר שביארנו, שמשה רבנו ע"ה היה שלם מכול הנביאים, ולא קם ולא יקום כמוהו – ע"כ אין דרך בשום צד לבוא נביא אחר ולבטל אותה.

והראיה על זה – כי שינוי אי זה נימוס יימשך אם מצד שינוי דעת המניח מהוספתה או מחסרונה. וזה א"א לש"י.

או מצד שינוי השלמות. וגם זה א"א – להתייחס לשלמות: פעם אמונת האחדות והרוחניות, ופעם אמונת השניות והגשמיות¹⁸⁵.

¹⁸⁴ שבעל פה.

¹⁸⁵ אחינו הרבניים מאמינים באלוהות משנית – מטטרון, ומגשימים את הבורא ית'.

וכן א"א פעם אכילת החזיר או הארנבת – פחיתות, ופעם להיות אכילתם – שלמות¹⁸⁶. אבל אכילת אלו קודם נתינת התורה – היו מן הדברים העוברים, נְעוּשָׁם לא ישובח ולא יגונה, וכן – העוזבם.

וכן יימשך שינוי הנימוס מצד המקבלים.

וגם זה א"א, מפני כי המקבלים תמיד על טבע אחד.

ועוד סתירה גדולה לזה, שאם המקבלים מרדו או מעלו – לא היה משנה הנימוס, רק את המקבלים. והיה לוקח התורה ממנו בלי שינוי, ונותן אותה בפרהסיה ובאותיות ומופתים מן השמים.

ואיך נמיר הדבר ששמענו אותו מפיו ית' לזו בגזרת אדם בשר ודם?! עד שישמיע הוא ית' קולו מן השמים, ויאמר: "הרי ביטלתי התורה [אשר] נתתי לכם מקודם. הריני נותן לכם תורה חדשה במקומה"¹⁸⁷. וזה מה דלא אפשר בחוקו ית', כמו שאימתנו במופת.

ומה שחכמי ישעאל מעוללים עלילות ואומרים: אמת, שהתורה האלוהית לא תשתנה, אבל אומת ישראל החליפה.

- אשיב לזה ג' תשובות:

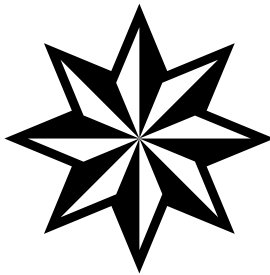
¹⁸⁶ על האמונות הנוצרים והמוסלמים, כי אין שינוי ברצונו של בורא העולם לאסור ולהתיר.

¹⁸⁷ על הברית החדשה.

א. איך אפשר זה, כי שינוי לתורה יהיה בזמן קצר? ואיך יקבלו זה כלל הדור ההוא, חכמים וסכלים? ואיך יסבלו חרפת הגויים? ואיך לא נזכר בספרי זיכרונות האומות, אימתי ומי עשה זה?

ב. כי מי הוא, שירצה להפסיד מבניו ומבני-בניו אמונה אמיתית ולהנחיל אמונה שקרית? ואיך יתמיד זה עד זמן גדול כזה, כי אם היו מעוותים חכמי דור אחד – היו מתקנים אנשי דור שני?

ג. הגדולה מכולם, כי קרוב להתחלת בית שני תלמי המלך העתיק התורה מחכמי-ישראל ועד היום היא – ביד העמים בלי שינוי וחילוף. ע"כ אין שום צד אפשרות לשינוי התורה בשום זמן.

העיקר השישי – לדעת המאמין לשון תורתנו ופירושה, ר"ל המקרא והפירוש.

העיקר הזה מסתעף לשני סעיפים:

- א. – לדעת דרך לימוד לשון הקודש, שהוא – לשון תורתנו הקדושה;
- ב. – ללימוד לדעת פירוש מאמריה. אמנם דרך ידיעת הגירסא¹⁸⁸ – היא על זו הדרך.

כשיגיע התינוק לבן חמש או שש שנים – חייב אביו ללמדו, אם הוא ידע בעצמו. ואם לאו – חייב לתת¹⁸⁹ ללמד הגון שילמדהו. כי אחר, שתכלית התורה בבריאתו – היא כדי להגיע לשלמות הנפש, וההגעה אל השלמות הזאת לא תושלם רק ע"י קיום התורה ומצוותיה, שגם אחינו בני-עשו וישמעאל האומות הגדולות מעידות שהיא אלוהית ואמיתית – על אחת כמה וכמה חייבים אנו לשים כל עסקנו וחשקנו בלימוד התורה האלוהית.

ואחר, שהאב חייב להועיל לבנו בכול מיני השלמויות – ע"כ כל איש ואיש חייב ללמד את בנו, אם עצמו, ואם ע"י מלמד אחר. ודרך הלימוד:

---

¹⁸⁸ פירוש או תרגום תנ"ך לשפת האם של הלומד, כאן – שפת-קדר, שפת האם של קראי מזרח-אירופה.

¹⁸⁹ לתת אותו.

- א.** בתחילה ירגילהו בהכרת האותיות והנקודות;
- ב.** ואח"כ ירגילהו לחבר כל אות ואות עם כל נקודה ונקודה;
- ג.** ואח"כ ירגילהו לחבר קצת אותיות עם הנקודות, ולעשות מחיבורן תיבה שלמה;
- ד.** ואחר אשר יורגל על זה – ילמדהו המקרא והגירסא בשלמות, עד שיורגל על זה כפי מה שאפשר בלי טעות. ומילות התורה ופסוקיה יהיו שגורים בפיו בשלמות;
- ה.** ואח"כ ירגילהו למקומות ההפסק וההעמדה, ולהבדיל בין הטעמים המלכים שהם תשעה עשר, ובין הטעמים המשרתים שהם שבעה, ובין הקוצים שהם ה' כמבואר בספר "ערוגת הבושם"¹⁹⁰ ובספר "כללי-הדקדוק"¹⁹¹. כי אלו הספרים עוזרים עזר גדול להבין פירוש פסוקי התורה על אמיתתם. והם הטעמים והנקודות לפי דעת קדמונינו חכמי בני-מקרא ז"ל מסורים ונגזרים מהר סיני. והתורה שכתבה משה ר"י¹⁹² ע"ה הייתה נכתבת ונמסרת בנקודות ובטעמים לתועלת כל ישראל.

לא כפי דעת חכמי הקבלה, שהם אומרים, שהטעמים נמסרו למשה בעל פה, ואנשי כנסת הגדולה העתיקה בכתב. ע"כ כפי דעתם, ספר תורה שנכתב בנקודות וטעמים –

¹⁹⁰ ספר "ערוגת הבושם" – מאת כה"ר שמואל ארקוולטי (רבני).

¹⁹¹ ספר "כללי הדקדוק" בשפת-קדר יצא לאור בקהילת ג'ז'לוןא בשנת 1834 יחד עם ספרים "צוף דבש", "טוב-טעם", "משלים ומעשיות" – שכולם יצאו מפרי עטו של הר"ר מרדכי קזאז זצ"ל.

¹⁹² רוענו ורבנו.

פסול¹⁹³. וכפי דעתנו – כשר. ואני הדל אומר, שס"ת¹⁹⁴ פשוט – פסול הוא כפי דעת קדמונינו. לפי, שאחר שהנקודות לאותיות – הן כנשמות לגופות, כי א"א להבינן על בוריין בלי נקודות. והוא הדין גם בטעמים.

עד"מ¹⁹⁵ שְׁעַר פֶּתְעֵמִי – בשביל שהוא מלעיל והטעם בשין – מזה הבננו, שהוא – שם-דבר. אבל: פִּי | פְּמוֹ-שְׁעַר בְּנִפְשׁוֹ¹⁹⁶ - הוא מלרע, והטעם – בעין, ידענו שהוא – פועל עבר. ע"כ מחייב, שהתורה מעת נתינתה [הייתה] מתוקנת בטעמים ובנקודות, [וזה] לפי כי התורה הייתה ביד כל אדם חכם והמון העם, ואיך היו יכולים לקראה כהוגן בלי נקודות וטעמים. וכן, דוד המלך ע"ה אשר [הינו] האיש השלם, ואמר וְבִתְוֹרְתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה: ¹⁹⁷ ואם התורה לא הייתה נמצאת ביד כל אדם – איך יהיה אותה יומם ולילה, ודי בזה.

אא"ה ירו'¹⁹⁸ תעל שכבת הטל על מלונו המאור הגדול המחבר נ"ע, שהאיר עיני דורו בחכמתו הנפלאה והאיר את לב הבאים אחריו להשלים

¹⁹³ אחינו הרבנים טוענים, שהתורה לא ניתנה מנוקדת ומוטעמת, כי לדעתם המנקד והמטעים עובר על "לא תוסיף", ככתוב: "לא תספו על־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ" (דברים ד', ב'). וזה ע"מ לאפשר להם לשנות את הניקוד והטעמים ולשבש את המובן בפסוקים כגון: "אִתְּם לְאֶתְּם", "לא תענה על רב" – אומרים "על רב", ו-"אָמוּ" – אומרים "עָמוּ", וכן הָדָר – הָדָר באילנו (האתרוג). והמבין יבין.

¹⁹⁴ שספר-תורה.

¹⁹⁵ על דרך-משל.

¹⁹⁶ פִּי | פְּמוֹ-שְׁעַר בְּנִפְשׁוֹ פְּנֵיהוּ אֹכֹל וְשֵׁתָה יֹאמֵר לָהּ, וְלִבּוֹ בַל־עֲמָה: (משלי כ"ג, ו').

¹⁹⁷ תהלים א', ב'.

¹⁹⁸ אמר אברהם הצעיר (פירכוויץ') ירושלמי.

ולהתמים את ספר תורת משה ע"ה בניקוד וטעמים, כמו שנתנה בהר סיני ופסק פסק אמיתי, שספר-תורה הבלתי מנוקד ומוטעם – פסול הוא, כי תורת ה' תמימה ולא חסרה לפי דעת קדמונינו ז"ל. ואע"פ שדבריו – אינם צריכים חיזוק, עכ"ז ראוי להביא בכאן לשון קדמונינו מספריהם הנמצאים בידינו, כי רוב ספריהם נאבדו מבינינו מסיבת העדר הדפוס בעדתנו.

כתב רבנו החכם יעקב בן ראובן, בעל ספר "העושר" בפרשת "שופטים" בפסוק וְכָתַב לּוֹ אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל־סֵפֶר¹⁹⁹, וז"ל²⁰⁰: "את משנה התורה מבראשית עד לעיני כל ישראל. והיא – שנית לה כמותה בלא חילוף. ואמר "על ספר" – והוא – גיליון, ולא קונדריס; ולא יקראו בה עד שיבדקוה הכוהנים הדק היטב, שלא ימצא בה שגג וטעות באותיות או בניקוד" – עד כאן לשונו.

ורבנו כלב²⁰¹ ביאר דבריו בספר "פתשגן כתב הדת", וזו לשונו: "והנה נראה מדבריו, שתורת המלך הייתה מנוקדת כפי מה שלמד מרוע"ה לכוהנים הלוויים, ומה שאמר "שנית לה" – כמותה בלי חילוף. נראה, שכוונתו – שתורת משה שכתב – להיות לעד והושמה בצד הארון הייתה מנוקדת ומוטעמת, שלא תשתכח קריאתה וניגונה." – עכ"ל.

ורבנו יהודה הדסי האבל²⁰² בספר "אשכול הכפר" א"ב²⁰³ קע"ג כתב, וזו לשונו: "וספרי תורות ראויים להיות ננקדים בניקוד וטעמים, כי גם הטעמים מודיעים בבירור דברים, כנקודות כמו שהזכרנו וסמוך ומוכרת ועניין מעניין בביאורים ופועל ושם. כי בלי ניקוד לא נתנם אלוהינו ית': על כי נכתב אלוהינו כרות על הלוחות, ככה היו מלאים בכתיבתם בניקוד וטעמים, ולא

¹⁹⁹ דברים י"ז, י"ח.

²⁰⁰ וזו לשונו.

²⁰¹ הר"ר כלב בכה"ר אליהו אפונדופולו (אדריאנופול 1530-1464).

²⁰² הר"ר יהודה בכה"ר אליהו הדסי חיבר את ס' "אשכול הכפר" בשנת תתק"ט (1148).

²⁰³ אלף-בית.

חסרים ניקודים וטעמים, ככתוב: "תורת ה' תמימה, משיבת נפש", כי בלא חמש הקולות²⁰⁴ שהם – מכלי הניקוד לא תיוולד מילה ולא תעמוד בהם, ולא ייודע מה היא, כי אם בנועם הנקודות והטעמים.

ומשכילי עם יבינו לרבים מה שקיבלו מאבותינו הקדמונים ע"ה וגם עתה טוב להודות לה', כי גם כל חכמי ומשכילי מדינת קירים²⁰⁵, אשר נגע אלוהינו בלבבם אוהבי האמת שונאי הניצוח וההרגל, ששב לטבע שני, כי חרדים אל דברו ית' רודפי הצדק המודים לקבלת קדמונינו המקוראים מקראי קודש עם תורת ה' בליבם – רובם ככולם מודים אל האמת לאהבת תורת ה', שהיא – תמימה בניקוד וטעמים, שלמה וברה כחמה, אחת היא לאומה כנסת ישראל. ואחריהם כל ישרי-לב שבמדינת פולין וכמו שיש תחת ידי כתיבת ידי אדוני דודי כמהר"ר אברהם הרב ומורה צדק בקה"ק העליץ' נרו' וזו לשונו: "מה שכתבתה" "אודות הספרי תורות שיהיו מנוקדים ומוטעמים הטיבות אשר היה עם לבבך כן. וגם אני, זאת דעתי. וכבר יש לי מאמר קטון בזה בעשר חקירות. ומי ייתן והיה איש מעדתנו יכול לכתוב ספר כזה, ומה טוב ומה נעים, כי בניקוד תושלם הקריאה ותובן העניין. ותמה אני לקהילות העליונות אשר ביניהם חכמים וסופרים, וידם רב להם, איך לא יוציאו לפועל את אשר יזם לעשות הר"י בע"ס פנת יקרת ע"ה. ויהי מה שיחלו הם ואנחנו נבוא אחריהם ונוציא לאור צדקת חכמינו ז"ל תשהע"מ²⁰⁶ – ע"כ לשונו.

וגם אני הצעיר אברהם ירו' אסקופא²⁰⁷ הנדרסת תחת כפות רגלי החכמים שלמים, וכן רבים מתושבי פולין, זנב לאריות, פה קירים הנה נא הועלתי לדבר לכבוד ה' ואני עפר ואפר, יהיו דבריי כסניף לדבריהם הקדושים. ואומר, כי מיום עומדי על דעתי החלושה ראיתי דברי קדמונינו ז"ל,

²⁰⁴ תנועות: אָ, אֵ, אִ, אֹ, אוּ.

²⁰⁵ חצי-האי קירים שבדרום אוקראינה.

²⁰⁶ תעל שכבת הטל על מלוננו.

²⁰⁷ כינויו העצמי של אדם עניו (משווה את דרגתו לדרגת הדלת התחתונה).

לקחתי מוסר, ולא נשאר לי שום ספק, כי דבריהם מזוככים ככסף – צדקו יחדיו, כפי הרשום בכתב אמת בספריהם ז"ל.

כי מן הידוע, שאם הייתה התורה בלי ניקוד וטעמים – היה הקורא כהולך חשכים, ואין נוגה לו, ומגשש כעיוור קיר, ומבלבל הקריאה בשגיאות וטעויות רבות עד פִּי־אֵין בֵּית אֶשֶׁר אֵין־שָׁם מֵת²⁰⁸. ואפילו אם היה חכם מופלג, א"א שלא ישגה כמאמר נז",²⁰⁹ "שְׁגִיאוֹת מִי־נִבֵּין מִנְסֻפְרוֹת נִקְנִי":²¹⁰. ואין זה שלמות בחוק השלם האמיתי השלם בכול מיני השלמויות שייתן התורה חסרה למכשול עוון להיתפס חו"ח. אמנם כשם שהוא ית' שלם בכול מיני השלמויות בלי שום חיסרון חו"ח, וגם שלוחו²¹¹ ע"ה מכול מין האנושי לפניו ואחריו – ככה גם שליחות תורתו תמימה ושלמה היא בכול מיני השלמויות, לא יחסר כל בה.

ואפילו בחכמי הקבלה יש ויש מודים שהניקוד והטעמים עם האותיות ניתנו בסיני מרועה אחד בכתב מיד ה', שהאותיות – הן כגופות, והנקודות – כרוחות, והטעמים – כנשמות. ואמר²¹²: "אין התורה נקנית, אלא בסימנים, שנאמר שִׁמְ"ה בְּפִיָּהֶם²¹³ - א"ת²¹⁴ שימה אלא סימנה, ככ' הַצִּיבִי לָךְ צִיָּנִים²¹⁵. ומבואר הוא בדברי התיקונים והאידרא²¹⁶, שהטעמים והנקודות –

²⁰⁸ שמות יב", ל'.

²⁰⁹ נעים זמירות ישראל (דוד המלך ע"ה).

²¹⁰ תהלים י"ט, י"ג.

²¹¹ משה רוע"ה.

²¹² א"ר חסדא אין התורה נקנית אלא בסימנים שנאמר הַצִּיבִי לָךְ צִיָּנִים עשה ציונים לתורה, מאי משמע דהאי ציון לישנא דסימנים (ילקוט שמעוני ירמיהו רמז שטו).

²¹³ דברים ל"א, י"ט.

²¹⁴ אל תגיד.

²¹⁵ ירמיהו ל"א, כ'.

²¹⁶ אָרְךָא – מילה ארמית (ראה דניאל ב', ל"ה) – תוכנו של ס' "הזוהר".

מסיני. וז"ל²¹⁷ התיקונים וטעמי "אינון נשמתין ונקודי רוחין ואתון נפשיין. אלין מנהגיין בתר אלין. אתון מתנהגי בתר נקודי ונקודי בתר טעמי, כי גבוה מעל גבוה שומר"²¹⁸ – עכ"ל.

ובס' "האידרא" כתוב: "האותיות מספירת הבינה, והנקודות – מספירת החכמה, והטעמים – מספר הכתר." – עכ"ל. וכאן ראייה גדולה, שבעלי התלמוד מרו ועצבו את רוח קודשו, שגו ברועה, פקו פליליה וסתרו קבלתם, ואין זה כי אם מסיבות:

א. היא סיבת תגבורת יצרם ונצחונם כמנהגם לשום אור לחושך כדי לקיים דעתם. בראותם, כי גם לדעת חכמי הקראים ספר תורה מחוייב להיות בניקוד וטעמים – לכן עשו ההפך, להיות הבדל בינינו לבינם, ובוודאי השליכו קבלת אמת ארצה כדי שלו להשתוות עם הקראים, כמו שנתפרסם מנהגם הרע באומרם: "וכול זה למה, אלא מפני הביתו"סים. וכן אמרו: "לא שהדין כך, אלא השעה צריכה לכך. ואם שעשו נביאים דבר הוראת שעה. אמנם לא קבעו לדורות כמותם.

ב. כדי שיוכלו להפך דברי אלוהים חיים כרצונם לדעתם לדרוש אגדות של דופי כאסמכתא "אל תקריאות" באומרם: "אל תקרי כך, אלא כך". כגון: אל תקרי ולא תענה על רב, אלא רב"; "אתם" – אשר תקראו אתם, אלא "אתם"; אפילו מזידים וכו'. א"ת "פְּרִי עֵץ הַדָּר" אלא "הַדָּר באילנו". וכיוצא באלה הרבו להמשיך דברי התורה לדעתם. ואם היה ספר תורה בניקוד – לא יוכלו ענות ככה, ולמפורסמות אין צריך ראייה. ומה נמלצו ונמרצו דברי בעס' "הסמדר", שכתב, וז"ל: "ואם יאמר אומר, מאין נדע, כי מפי הגבורה ניתן הניקוד והטעמים – ישיב המשיב "מקרא מלא הוא", וְכִתְבָתָּ עַל־הָאָבְנִים

²¹⁷ וזו לשונו.

²¹⁸ וטעמי אינון נשמתין ונקודין רוחין ואתון נפשיין אלין מתנהגיין בתר אלין ואלין בתר אלין אתון מתנהגי בתר נקודי ונקודי בתר טעמי כי גבוה מעל גבוה שומר (תיקוני זוהר הקדמה דף ח עמוד א).

אֶת־כָּל־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּאֵר הַיָּיֵב: ²¹⁹. ואם לא היו הניקוד והטעמים שמבארים את התבואות – אין אדם יכול להבין ביאורם, כגון: תיבת "שְׁלֹמָה" בנקודותיה על שם אדם ולא זולת. ובלי ניקוד אפשר לטעות ולומר שְׁלֹמָה או שְׁלָמָה ²²⁰ או שְׁלָמָה" – עכ"ל.

ועוד, כי שם הוויה יבוא בנקודות מתחלפות. והוראתו – כפי נקודתו. ונכתב לפעמים בנקודות אֶדְנִי ²²¹, ופעמים בנקודות אֶלְהִים ²²². ואין הפרש באותיות, כי אם בנקודות.

והכרח הוא לומר, שהבדל זה אשר בנקודות חרות על ספר תורת משה בביאור נגלה. וממנו למדו ישראל מפני הכוהנים הלווים, וכן נהגו כל הדורות עד זמן חכמי התלמוד, כנז' ²²³. כי כל זה איך יוכל האדם לדעת מעצמו דרך ישכן אור בתנועות הצודקות בכול דיבור ודיבור.

ואין לומר, שההברות לבד נמסרו לישראל, ולא צורות הנקודות והטעמים, שהרי כל הלשונות – יש בהן סימנים להברות, אם באותיות, אם בסימנים וקווים למעלה ולמטה מן האות.

ואיך א"כ תהיה תורתנו הקדושה ולשונונו המקודשת חסרה מסימני ההברות!?

- כל אלה חוברו להוכיח, שהנקודות והטעמים עם האותיות יחד ניתנו מרועה אחד, וס"ת שכתב משה רבנו – להיות לעד, שלא יקרה שום שינוי וחילוף – [הנו] היה מנוקד ומוטעם כדעת חכמינו ז"ל. ולכן צדקו דברי רבנו

²¹⁹ דברים כ"ז, ה'.

²²⁰ שְׁלֹמָה אֶהְיָה פְּעֻטָּיה עַל עֲדָרֵי חֲבָרִיד: (שה"ש א', ז').

²²¹ כמו: לִיהָה.

²²² כמו: יְהָה.

²²³ כנזכר.

המחבר נ"ע, שס"ת הבלתי מנוקד ומוטעם – הוא פסול בלי ספק. לכן מחויבים אנחנו לנהוג בפסק שפסק כצדקתו ואמונתו לקבלת קדמונינו ז"ל. וזכותו תגן עלינו ועל כל ישראל, אמן.

אמר המגיה הצעיר דוד²²⁴:

בעל "דוד מרדכי" בתשובתו לשאלה הרביעית כתב ז"ל²²⁵:

כל חכמינו פה אחד, שהתורה כולה מנוקדת ומוטעמת יצאה מיד משה איש האלוהים. והביא שם דברי בעל "אשכול הכפר"²²⁶ וראיתו, ודברי החכם ר' עזריה האדומי²²⁷, שכתב בספרו "מאור עיניים" בחלק ג', פרק נ"ט ז"ל: "גם דעות החכמים האומרים, שהנקודות אל אותיות לשוננו הקדש שהוא העברי נתחדשו בסיני, או בזמן עזרא הסופר, שקודם לכן לא היו ולא נבראו – נראים לקוצר דעתי, כי הבל המה". וזה יתאמת בהיקש החיפוש. כי הנה כאשר נחקור על כל יתר הלשונות הנודעות – נמצא, שיש לאותיותיהן סימני הקולות וההברות עם אותיות ממש, כפי הנודע בלשון האיטלקי והרומי והיווני בארצותינו. וכן הארמיניקי והפרסיאני כפי שראיתי בס' "מבוא הלשונות" לאחטיסיאו הגזבר, או נקודות וציונים וקווים למעלה ולמטה ובאמצע בלשון העברי תחילה, והערבי והארמי – אחריו, אשר נשתמשו הַיִמְנֻ²²⁸ השני כזה

²²⁴ הר"ר דוד כוכיזוב זצ"ל, בעל ספר "צמח דוד".

²²⁵ זו לשונו.

²²⁶ הר"ר יהודה הדסי ז"ל, בע"ס "אשכול הכפר".

²²⁷ ר' עזריה בן משה מן האדומים (רבני) (דה לה רוסה; מנטובה, 1513 בערך - פרארה, 1578) תלמיד חכם, היסטוריון וחוקר יהודי-איטלקי. ספרו העיקרי של ר' עזריה מן האדומים נקרא "מאור עיניים". בספר זה שלושה חלקים: "קול אלהים", "הדרת זקנים" ו"אמרי בינה". בחלקו השלישי של הספר, "אמרי בינה", אסף המחבר שישים מחקרים המסודרים לארבעה מאמרים. המחקרים עוסקים באגדה ובמדרשי חז"ל, בכתות יהודיות בזמן הבית השני, ביהודי אלכסנדריה ובפילון האלכסנדרוני, בקדמותה של השפה העברית, בשירה העברית, בתרגום אונקלוס, בספר יוסיפון ובכרונולוגיה של תולדות עם ישראל.

²²⁸ ממנו.

היה נקל אל העם המלומדים בו להשמיט פעמים רבות את הנקודות והציונים הנזכרים, לא שהם בטבעם היו בלתי.

הלא ראיתי ויראה כל הרוצה לראות בס' "המבוא" הנ"ל, שיש לארמי [ו] לערבי נקודות וציונים כפי מה שנהגו בעלי הלשונות הקמה. ומן הדין בהיותן מתדמות בעברי ולקוחות ממנו – נמצאנו למדים מהם עליו, שגם הוא היו לו נקודות מני קדם.

ואולם אין לנו לגזור אומר על המסודר ממה שנראה יוצא מן הסדר, ועל העצמי ממה שהוא בקרי²²⁹. כי איך יתיישב בשכל, שאדם הראשון אשר המציא האותיות לחיבור במילות הנאותות בלשון הקודש, לא המציא אופנים וסימנים אל הקורא להבדיל בין שְלֵמָה לְשֵׁלְמָה או שְלֵמָה²³⁰ לְשֵׁלְמָה וכדומה. הנה כי כן, אותיות כל לשון סודרו להן מראשיתן סימני הברותיהן, אם באותיות קוליות, אם בנקודות וקווים וציונים כאמור.

אמת, כי אחר כן הלשונות, אשר סימניהם – הקווים והנקודות, ונקל להם מצד ההרגל והבנת העניין לקרוא בלי הסימנים ההם – ישמיטו אותם לפעמים זולתי במקום הצורך, כמו שאנו עושים בקצת דברינו אלה, אשר במילות המסופקות – נטיל הנקודות לאותיות למען תְקַרְאָנָה ביושר. – עכ"ד²³¹.

ומי יאמין לשמועה זו, שעד עזרא תהיה לשון הקודש בחיסרון כזה, כגוף בלא נשמה!?! ואיך העיד המשורר "תורת ה' תמימה"?! ומה עשה בשירי תהילותיו על הכלים, איך היטיב נגן²³²?! ואיך לא מצאו העבריינים התנצלות

²²⁹ בקריאה.

²³⁰ ראה לעיל (שה"ש א', ז').

²³¹ עד כאן דברו.

²³² ללא טעמי מקרא.

על שעברו תורות, חלפו חוק לומר: "כך הבננו משמעות מילה זו". ומנין²³³ אז הפרש בין השי"נין²³⁴ שיכול בחילופם להחריב את העולם!?

ולולי יאמרו שהנקודות והטעמים – משה תיקנם – מרמז: "הואיל מ'שָׁה בְּאֵר אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת"²³⁵ – החרשנו, כי מלשון "ביאור" יכול לצאת זה הרמז, כמ"ש: "כְּתוּב חֲזוֹן וּבְאֵר עַל־הַלְּחוֹת"²³⁶. ונתן טעם למילה וביאר "לְמַעַן יְרוּץ קוֹרְא בּוֹ"²³⁷. כי תיכון הקריאה בניקוד, ותובן בטעמים במהרה. ואין ביאור לתורה כביאור הנקודות והטעמים. ובלתם – גן נעול מעין חתום. והנסתרות לה', והנגלות לנו ולבנינו.

ואמנם ידיעת פירוש התורה היא על שני פנים:

א. ידיעת תרגום לשון הקודש בלשון שהוא מדבר בו: אם לשון יוון או לשון ישמעאל – לדעת עניין כל שורש ושיתופיו, ועניין כל מילה ושיתופיה, עד שיהיה שגור כל זה בפיו. ואח"כ יתחילו ללמדו הכללים ההכרחיים בדקדוק הלשון, והם – י"ד כללים:

- (א) לדעת משקל²³⁸ כל פועל;
 (ב) לדעת, מאי זה בניין²³⁹ הוא;

²³³ מאין?

²³⁴ סימני שיבולת ושיבולת באות שין, המשנים את צליל SH לצילי S (כמו באות סמ"ך).

²³⁵ דברים א', ה'.

²³⁶ חבקוק ב', ב'.

²³⁷ המשך הפסוק שם.

²³⁸ תבנית המילה, רצף של אותן נקודות.

²³⁹ בניינים הם: פֶּעַל, נִפְעַל, פָּעַל, פָּעַל, הִפְעִיל, הִפְעִיל, הִפְעִיל.

- (ג) מאיזה חלק מהבניין: אם עבר, אם בינוני²⁴⁰, אם מקור²⁴¹
או שם-פועל או עתיד;
(ד) אם לזכר או לנקבה או שווה לשניהם;
(ה) אם לרבים או ליחיד;
(ו) אם לנסתר²⁴² או לנמצא²⁴³ או למדבר בעדו²⁴⁴ או שווה
לשלושתם;
(ז) לדעת שורשו, מאיזו גִּזְרָה²⁴⁵ הוא: אם מהנחים²⁴⁶ או
מהחסרים²⁴⁷ או מהכפולים²⁴⁸ או מהשלמים²⁴⁹;
(ח) אם הוא עומד או יוצא;
(ט) לדעת, איך יבנו כל בניין מהשישה בניינים, כל א' וא'
מגזרות השורשים הנ"ל;
(י) לדעת, על מה מורים אותיות הכינויים²⁵⁰ כל אחד וא';

---

²⁴⁰ הוה.

²⁴¹ כגון: קרא, כתוב, עמוד וכו'.

²⁴² גוף שלישי (הו"א, ה"ן).

²⁴³ גוף שני (את"ה, את"ן).

²⁴⁴ גוף ראשון (אני, אנחנו).

²⁴⁵ תבנית אחידה לשורשים, שקובעת גם אחדות נטייתם.

²⁴⁶ גזרת השורשים, שאחת מאותיותיהם היא מאותיות אהו"י: נְחִי פ"א (אמר), נחי פ"י (ינק), נחי עו"י (קום, שיר), נחי ל"א (קרא), נחי ל"ה או ל"י (בנה).

²⁴⁷ כשאחת מאותיות השורש נשמטת בנטיות מסוימות, כגון: גזרת חסרי פ"נ (נפל – אָפַל), חסרי פ"י (ירד – לרדת, יצע – הציע) וכו'.

²⁴⁸ כאשר שתי אותיות השורש שוות (סבב, גזו וכו').

²⁴⁹ לעומת הקודמים, כל אותיות השורש נכתבות ונבטאות בנטיות שונות.

²⁵⁰ אותיות הנוספות לשם או לפועל לציון יחס: ה' כ' נו' י' מ' (אותי, אותך וכו').

- (א) על מה מורים האותיות הנוספות על אותיות השורש: אם לנקבה או לנסתר או לנמצא או למדבר בעדו או לרבים או לשימוש; וכן לדעת, על מה מורה הדגש: אם להכרת הבניין או לחיסרון אי זה אות או לתפארת או להפרשת משקל שם זה ממשקל שמות אחרות;
- (ב) לדעת משקל כל שם ושם ואיכות סמיכותם וקיבוצם וחיבורם אל הכינויים;
- (ג) לדעת כל אותיות השימוש²⁵¹, למה יורה כל אחד ואחד;
- (ד) לדעת ענייני כל מילה ומילה, על אי זו הוראה יורה כל אחת ואחת.

ב. והאופן השני – בידיעת פירוש התורה. בתחילה צריך להרגילו בפירושה המיוחסת לש"י. צריך ללמדו מעט-מעט שאינן כפי פשוטן ולעוררו על מקומות השיתוף וההשאלה ותוספת-דיבור עד שיורגל ליישבן על פי הוראת השכל, שלא ליחס גשמות או הפעלות או ריבוי לש"י, חו"ח. ולהבינו, שאלו כולן נאמרות כפי דעת ההמון.

ואחר, שיורגל על כל זה, צריך ללמדו ספר המצוות, אם מספר ה-"אדרת" או מספר "גן עדן", ואחר זה ללמדו פירוש התורה, אם מספר "המבחר", או מספר "כתר תורה"²⁵².

²⁵¹ אותיות בכל"ם בהתחלת המילה.

²⁵² כל הספרים הללו, כולל ס' "עץ חיים" שמביא הרב למטה יצאו ע"י האגודה (ראה מבוא הספר).

ואחר זה ילמדהו יסודות הדת ועיקרי האמונה בדרך רחבה ולעוררו על משלי הנבואה וללמדו לתת הסכמה ישרה בין חכמת הפילוסופיה ובין חכמת התורה.

וכל אלה ילמדם מספר "עץ חיים" או אם ירצה – ילמדם מספר "מורה הנבוכים" של רמב"מ. אבל ייזהר מאוד מלהקנותו דעות רחוקות מהשכל, כי בספר ההוא באו הרבה מהקדמות הפילוסופים העומדות נגד התורה והאמונה האמיתית. ודי בזמנים האלו לאלו התלמידים. כי בזמנים האלו כל בני הדור להוטים אחר קיבוץ הממון, ומעטים הם החושקים לתכלית האחרון – שהיא החכמה וההשכלה.

ואם התלמיד, חנן לו הש"י שכל זך ומהיר, ויש לו תשוקה נמרצת ללמוד החוכמות על פי סדרם ואמיתתם – אז צריך לו ללמוד החוכמות על סדר אלו החוכמות, שהן – ארבע.

1. בראשונה – צריך ללמדו חכמת ההיגיון. ואם רצונו – ללמדו הכללים בדרך קצרה ילמדהו "מילות ההיגיון" של הרמב"מ²⁵³ עם הפירוש החדש שחיבר בשנת התקכ"ו ודי לו. ואחר

---

²⁵³ **מילות ההיגיון** הוא שמו של חיבור פילוסופי שנכתב, ככל הנראה, על ידי הרמב"ם בשנות נעוריו ומהווה למעשה את חיבורו הראשון. הספר, שנכתב ככל הנראה כשהיה הרמב"ם בן שש-עשרה או שבע-עשרה, מרכז באופן נהיר ותמציתי את עיקרי הלוגיקה האריסטוטלית. הרמב"ם כתב ספר זה בצעירותו אך המושגים שהוא יצק בספר המשיכו ללוות את מפעלו ההגותי גם בבגרותו. הספר נכתב במקור בערבית יהודית ותורגם על ידי משה אבן תיבון. הספר מחולק לארבעה עשר שערים, מספר החזור בכמה מכתבי הרמב"ם ובראשם ב-"משנה תורה" המחולק גם הוא ל"ד חלקים ועל כן מכונה גם "ה"ד החזקה" על דרך המליצה. הספר תורגם בתרגום עברי מודרני על ידי הרב יוסף קאפח. כיום ישנם המערערים על ייחוסו של הספר לרמב"ם.

שירוגל לידע בעצמו ארבע תמונות²⁵⁴ ההיקש עם תנאיהם ולהכיר כל היקש מאי זו תמונה היא, ומאי זה מין מן התמונה ההיא, כי השלוש תמונות תתגלגלנה לק"ח מינין – מין ההיקש כל א' וא' לל"ו מינים, אבל התמונה הרביעית – היא מזויפת. ובכול תמונה מהשלוש תמונות יש ל"ו מינים. ויש מהם עיקרים, ויש מהם מולידים. בתמונה אחת – ארבע מינים מולידים תולדה אמיתית.

ובתמונה השנית כמו כן ד' מינים, אבל בתמונה הג' יש שישה מינים מולידים. אמת הכול – י"ד מינים מולידים תולדה אמיתית וצ"ד מינים מן ההיקש – עיקרים, שאינם מולידים היקש אמיתי.

2. וכשירוגל על זה להכיר אלו ההבדלים – יתחיל ללמדו **חכמת הלימודים**, שהיא נחלקת לד' חלקים:

- (א) **חכמת המספר** – שהוא משער כמות מתפרק;
- (ב) **חכמת ההנדסה** – שהיא משאר חכמות המתדבקות, והיא – ידיעת כל המידות והשיעורים וערכם ויחסם זה לזה;
- (ג) **חכמת המוסיקא**, הנקראת "חכמת הנעימות" – והיא ידיעת ערכי הניגון ולשער איך לחתוך חלקי האוויר ליישבם להברת הניגון, שהוא רוצה לנגן;

²⁵⁴ תמונה א': כל אדם חי – וכל חי מרגיש – א"כ כל אדם מרגיש [וחי];
תמונה ב': כל גוף מתחלק – ואין נפש אחת מתחלקת – א"כ אין [כל] גוף א' נפש;
תמונה ג': כל אדם חי – וכל אדם מדבר – א"כ קצת [מן] [ה]חי מדבר (כי יש חי בלתי מדבר – והם בעלי החיים);
תמונה ד': כל חי אדם – וכל מרגיש חי – א"כ כל מרגיש אדם (תמונה זו מזויפת).

ארבעת תמונות אלו הובאו בצורה מקוצרת מס' "עץ חיים", פרק י"ב, עמוד ל"ו, כדי שהקורא יקל להבינם.

(ד) **חכמת התכונה**, והיא שני חלקים:

1) **עיונית** – שהיא ידיעת מספר הגלגלים והכוכבים, ומספר גלגלי כל כוכב וכוכב, ונטייתם ורוחבם ועלייתם וירידתם ומבטם זה אל זה, ומשפטיהם, וממשלתם וכוחם והוראתם וזמני קיבובם²⁵⁵ וקלונם וכן ישרותם וגזיר[ו]תם ומעמדם וכיוצא באלה רבו מספר.

2) – **מעשית** – ידיעת זמני סיבובם והקפתם וזמני מולדם ורגעי זריחתם ושקיעתם וליקויים וגובהם ותכלית גובהם בחצי השמים, ואי זה מהם על הארץ, ואי זה – תחתיה בכל רגע ורגע. וידיעת האצטגנינות – כמו כן מזה המין.

- כל אלה הארבע חכמות נקראות לימודיות או הרגליות או שימושיות, כי הם ירגילו את האדם לשאר החכמות העיקריות.

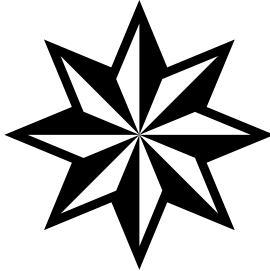
3. ואחר זה ילמדהו חכמת הטבע – כי זו החכמה תחקר על כל נברא, שיש בו טבע ינהיגהו, כגלגלים וד' היסודות המורכבים מהם. והכלל – כל דבר מורכב מחומר וצורה.

4. ואחר כך ילמדהו חכמת האלוהות, שהיא תיחקר ברוחני, וכוח הגוף כנפש האדם באדם. או רוחני נפרד מחומר – במוחלט, כמלאכים. ומידיעת אלו יעלה לידיעת הבורא ית' ותכלית כלל החכמות לעלות לחכמה האלוהית, כי על ידי ידיעתה ייכנס

²⁵⁵ תוקן מ-"כבודם", שמופיע בספר. ראה משמעות המילה למעלה.

לטרקלין²⁵⁶ - לראות פני מלך הכבוד ולקנות קיום נצחי. אבל על ידי ידיעת החכמות הראשונות – יישאר בפרוסדור²⁵⁷.

נמצא, שכלל החכמות – הן שבע: היגיון, וחכמת הלימודים ארבע, וחכמות טבעיות ואלוהיות. ואם יורגל באלו, ואח"כ ילמד לתת הסכמה ביניהם ובין התורה האלוהית. די לו לאדם, כי הגיע לתכלית בריאתו.

---

²⁵⁶ אולם, חדר גדול, סלון – הכוונה לעולם הרוחני.

²⁵⁷ מעבר לעולם הרוחני.

העיקר השביעי

— כי הוא ית'
ניבא שאר
הנביאים.

אע"פי שמשה ר"ו ע"ה הגיע לתכלית שלמות מין האנושי, ויותר ממה שיש בטבע האדם, ולא קם ולא יקום כמוהו, ולכן ניתנה התורה האלוהית על ידו. ולפי זה לא היה צורך לשאר הנביאים, כי אין נביא אחר רשאי להוסיף על התורה ולגרוע ממנה, אפילו משה ר"ו ע"ה [בעצמו], אפילו אות א' או קוץ א', אֶחָד שֶהֵנְהִיגָה האלוהית הושלמה על ידו. וא"א לתקן תיקון אחד יותר או חסר ממנה. עכ"ז²⁵⁸ היו נמצאים תמיד בזמן המלכות, ולא היה דור בלי נביא. ומציאותם הייתה לכמה תועלות:

א. כדי להזהירם לשמור ולקיים תורת ה' התמימה, כי ידוע, שאע"פי שהנביאים היו מזהירים אותם על זו, עכ"ז לפעמים היו יוצאים מ-קו היושר, והיו עוברים על מצוות התורה;

ב. להיותם אמצעיים ביניהם ובין הש"י להיותם צינור לפשט ההשגחה על הבלתי ראויים, כמו שהצינור מגיע המים למקומות גבוהים, מה שאין מטבע המים לעלות מעצמם;

ג. להודיעם עתידות שיתעוררו, לדחות הנזק ולהקריב התועלה;

ד. לעשות נסים ונפלאות בשינוי הטבע ע"י הנביאים, להורותם אלוהותו ויכולתו והשגחתו הפרטית והמופתית;

---

²⁵⁸ עם כל זה.

ה. כדי לעשות עליונים על כל גויי הארץ בהנהיגם הוא עצמו ית', כמו שביקש מר"ו²⁵⁹: "וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמִּי מִכָּל־הָעַם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה"²⁶⁰. כי ע"י זה ייראו הגויים מהם ויפחדו מלהזיק להם, כעניין מלך ארם עם אלישע, וכמ"ש: "וַיֵּרְאוּ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יֵשׁ ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וַיֵּרְאוּ מִמֶּךָ"²⁶¹.

ואע"פ שעכשיו בזמן הגלות אין לנו נביא – עכ"ז החכמים הם במקום הנביאים כי הם יורו לנו דרך ה' בקיום תורתו ומצוותיו, והם יהיו אמצעיים לפשט השגחתו ית' על כל ישראל. וע"כ חכמי הגולה ייחשבו עכשיו במדרגת הנביאים, כי אחר הנפש הנבואית היא הנפש החכמה. וע"כ חייבים כל ישראל לכבדם ולשמוע בקולם, כמו שהיו מכבדים את הנביאים בזמן המלכות. וכול המזלזל בכבודם – אינו מזלזל אותם, רק הוא מזלזל את תורת ה', שמורים הם [אותה]. ע"כ כל המכבד אותם – גופו ונפשו מכבד. כי לולי החכמים, מניין ילמדו דת ודין וחכמה, ואיך יוכלו להתקיים? כי בלי דת ודין ותורה ואמונה – יתחייבו כליה בר-מנן, ובקיום התורה ומצוותיה יזכו לחיי העולם הזה ולחיי העולם הבא וינצלו ממשפטי המערכת הרעים.

---

²⁵⁹ משה רוענו ורבנו.

²⁶⁰ שמות ל"ג, ט"ז.

²⁶¹ דברים כ"ח, י'.

העיקר השמיני

— שהש"י יחייה
בני-אדם ביום
הדין.

זו העיקר מתאמת במופתים שכליים:

א. אחר שאנו עתידים לאמת במופתים שכליים, שהש"י יודע כל פרטי בני האדם ומשגיח עליהם בהשגחתו הפרטית, לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו, ואנחנו רואים בעולם בהפך – צדיק ורע לו, רשע וטוב לו. ואם אין תחייה – תצא פעולתו ית' לעוול וחמס ח"ו. ואם נאמר, שהשכר והעונש יהיו לנפש בעוה"ב הרוחני – זה א"א משני צדדים: א) שהנפש והגוף עשו הזכות והעברה ביחד. ואם השכר והעונש יהיו לנפש לבד – א"כ הגוף או הנפש, א' מהם יהיה נַחֲמָס. ב) אחר שהשכר – חוב[ו] להיות ממין הזכות, והעונש – ממין העברה, והנה יש זכות שהיא נעשית ע"י הגוף, כמצוות המעשיות – וע"כ יתחייב, שיהיה גם השכר גשמי. וא"א לנפש לקבל שכר גשמי – ע"כ יתחייב שיחיו המתים, והגוף והנפש יתחברו ביחד לקבל עונש העברות ושכר הזכויות, כי הגוף לא ירגיש כלום בלי חברת הנפש.

ב. אחר שהש"י ברא את האדם מְהֵרָעָדָר הגמור – על אחת כמה וכמה יכול לקבץ חלקיו הנפרדים ולחברם, כי התחייה – אינו פלא גדול מבריאת העולם מאפס הגמור. ולדמיון זה הביאו משל מנר שנדלק וכבה, שהוא יידלק בנקל מייד, כשתביאהו תחת נר דולק, אע"פ שלא יגע ללהב הנר. וזה מפני ריח ורושם האש שנשאר בפתילה הנכבה. וע"כ ימשוך הלהב מלמעלה הפך טבעו ויחברו אליו, ויידלק. מה שאין כן הנר שלא נדלק כלל – שהוא לא יידלק עד שיגיעהו אל הלהב עצמו.

כן הגוף שקיבל הנפש מתחילה בהגיע עת רצון ממנו ית' –
 יתקבצו חלקיו ויתחברו כימי-קדם, וימשוך הנפש לעצמו ויחיה.
 ואל תקשה לומר, כי הגוף שנפסד ושב ליסודותיו, ועוד שב
 ונתהווה מהחלקים ההם עוד – [יהא] גוף אחר, וכן פעם שנית
 ושלישית. אם כן בעת התחייה אי זה גוף יתהווה מהחלקים, אם
 הגוף האחד או השני או השלישי. נשיב לזה, כי לא אמרנו ולא עלה
 על ליבנו, כי הגוף שיחיה בתחייה יורכב מהחלקים ההם בעצמם,
 שהורכב בראשונה – זה א"א.

אבל האמת בזה, שהש"י ירכיב גוף אחר לכול איש [אחר], גוף
 מיוחד בערך הגוף הראשון, שווה ממש בכמות ובאיכות היסודות,
 לא פחות ולא יותר. וכן מזג הגוף הקם בתחייה ישווה למזג הגוף
 הקודם שווה בשווה. ואם תומר א"כ, זה תהיה בריאה חדשה ולא
 תחייה – אין בזה כלום, כי עכ"ז הנפש ההיא תזכור ימי עלומיה
 בהיותה בגוף הקודם, כי גם בהיות האדם בחיים הראשונים – גופו
 משתנה מרגע לרגע, כי הד' חלטים²⁶² והד' יסודות נתכים תמיד
 מחום השמש ומהחום הטבעי שבגוף, וע"י מזון ממלא תמורת מה
 שניתך. ועכ"ז האדם איננו משתנה מעצם לעצם – אחר כי הזוכר
 והשומר היא הנפש ולא הגוף, ואלו הכוחות – הם מכוח הנפש,
 והנפש קיימת, והגוף לה כמו כלי. ואחר שהנפש היא תמיד על דרך
 א' בלי שינוי, א"כ אין חשש בשינוי הגוף – כי שינוי המלבוש לא
 ישנה [את] הלוּבש. ע"כ אין טענה מאלו כלל.

והנה בעבור היות אמונת תחיית המתים עיקר גדול לאמונת
 ההשגחה ושכר ועונש, רצה ית' להיות העיקר הזה נאמן וקיים אצל

²⁶² יצקים.

כל ישראל. ע"כ הראה להם התחייה ממש בעיניהם, כי אליהו ז"ל החייה בן הצרפתית, ואלישע ע"ה החייה בן השונמית, והחייה גם אחרי מותו מת אחר, שב"ה אומרים שהוא שלום בן תקווה, ואנחנו לא ידענו, מי הוא. כי לא נודע מסיפורי שום נביא.

ויען, כי הצופה ומביט עד סוף כל הדורות בIODעו כי יצאו אנשים בלייעל מפקפקים על זה העיקר, שיש בקטני אמנה, שמייחסים זה לחולי השיתוק, ואליהו ואלישע החיו ברפואה שידעוה, ע"כ הוא ית' גזר ויגע האיש בעצמות אלישע וחי ויקום על רגליו. [וזה] בעבור שידעו כל העולם, שגם הראשונים חיו ע"י נס, ולא ע"י רפואה, כי המת – איך יעשה רפואה?! ואם יאמרו, שגם זה היה מחולי השיתוק ונתרפא מעצמו, א"כ נתרפא בהדרגה ולא היה יכול לקום על רגליו מייד, כי זה א"א לפי הטבע, שהחולה השרוי – כמת לא יכול להתרפא כהרף-עין ולקום מייד, כאיש בריא שווה-המזג ולא ירפא כי אם בהדרגה. גם סיפור יחזקאל בתחיית העצמות היבשות איננו משל על הגאולה מהגלות, כי לא ימשילו מדבר נמנע, ואם הוא משל – יתחייב להיות כמוהו במציאות. ואח"כ ימשילו ממנו, כי אם המשל נמנע – יהיה גם הנמשל נמנע²⁶³.

שאלה אם התחייה כוללת ומוסגלת לאיש זולת איש?

התשובה – הדעת האמיתית בזה, כי חז"ל חלקו מדרגות הנפש לד' חלקים. [והם]: חיים,

²⁶³ הר"ר אהרון הראשון בספרו "המבחר" אומר: "אין משל בלי נמשל".

מוות, בריאות וחולי. והמוות - הוא הרשע, והחיים - הוא הצדקות, והבריאות - חכמה, והחולי - סכלות.

והנה אם נצרף אלו הד' זו עם זו - תצאנה לארבעה חיבורים, כי השני חלקים יהיו הפכיים זו עם זו, ולא יתחברו. והם: החכמה והסכלות, וכן הצדקות עם הרשעות. ע"כ נשארו ד' חלקים שהם: חכם וצדיק, חכם ורשע, סכל ורשע, סכל וצדיק.

וצריך לחקור באלו הד' מדרגות, איזו מהן ראויה לתחייה, ואיזו - לאו. ופירשו, שחכם-צדיק - אין לו צורך בתחייה כלום, כי הוא הגיעה לתכלית שלמותו ולתכלית בריאתו בין מצד חכמתו, בין מצד זכותו, ואין לו צורך לשוב להיכנס לגוף העכור פעם שנית. כי נפש כזו תזכה להישארות נצחי וקיים כמלאכים.²⁶⁴

ואם תומר א"כ כפי דבריך - הגוף יהי נחמס, שלא קיבל שכר על המצוות המעשיות, שקיים ע"י הגוף. נשיב על זה שתי תשובות משני צדדים.

א. כי גוף איש שלם כזה - טפל לנפשו, אבל העיקר - הוא הנפש, וע"כ לאיש כזה אין צורך שכר לגופו, כי אצל איש כזה השכר הגופני ייחשב לתוהו והבל. והמקבל עצמו לא יתאוה בשכר כזה - ע"כ אין בזה חמס.

²⁶⁴ דעה זו נוגדת את דעתו של הר"ר מרדכי סולטנסקי זצ"ל, ראה ספר "תטיב דעת" פ' 159, שלדעתו גם דרגה זו תזכה לתחייה.

ב. כי צדיק ורע לו אמנם יקרה בצדיק שאינו שלם בתכלית בזכות וחכמה. אבל האיש השלם בחכמה ובזכות – לא תאונה אליו רעה בשום צד, וייגמל בגופו ובנפשו בלי שום מסך ומונע ומעיק.

ואמנם מי שהוא חכם ורשע, ר"ל אם האיש ההוא קנה המושכלות כפי כוחו, ואמנם הוא להוט ונכרך אחרי התאוות הדמיוניות – הנה מצד השכלתו א"א לו ההפסד בשום צד. ואמנם מצד הרגלו בתאוות העולם הגשמי – א"א לה²⁶⁵ לעלות לכיסא הכבוד להתאחד עם המלאכים, והנה חכמתו תמְשָׁכָה²⁶⁶ למעלה להידבק עם הנבדלים²⁶⁷, והרגלו לחומרניים יכריחוהו לרדת למטה. ובזה יהיה לה צער גדול וטורח עצום הנקרא על צד הדמיון בשם "גהינום". וזה העונש – הוא גדול מאוד, והנפש תהיה שרויה בצער זו עד עת התחייה, ואז תשוב אל הגוף ותסבול עונש, כפי שיעור עוונותיה. ואח"כ תיפרד ותדבק אל הנבדלים. זהו מה שהמשילה אביגיל: "וְיָאֵת נֶפֶשׁ אֲבִיבָהּ יְקַלְעָנָה"²⁶⁸ וכו'. כי עליית האבן למעלה, וירידת הנפש למטה – גם שניהם הפך טבעם, רק ע"י המכריחים אותם הפך טבעם.

אמנם, מישהו צדיק וסכל – ר"ל אם קיים מצוות התורה כדין וכהלכה, אבל לא זכה לחכמה ולהוציא שכלו מן הכוח אל הפועל – איש כזה אחרי מותו לא תיפסד נפשו. אבל הזכות שעשה תְקַנָּה

---

²⁶⁵ לנפש.

²⁶⁶ את הנפש.

²⁶⁷ שכלים נבדלים (המלאכים).

²⁶⁸ שמואל א', כ"ה, כ"ט.

לנפשו קיום ותחייה בתחייה, ותמלא חסרונה במושכלות ותקנה החכמה והשלמות, ואז אחרי מותו תידבק במקורה ותישאר נצחית וקיימת עד סוף העולם' אם יש לו סוף ואם אין לעולם סוף – תישאר נצחית עד לבלתי תכלית.

אמנם מישוהו רשע וסכל, ר"ל שאין לו שום זכות וחכמה – א"כ אין לו שום סיבה נותנת קיום לנפשו, אם כן איש כזה – אין לנפשו הישארות כלום, אלא נפשו תיפסד לגמרי, כנפש הבע"ח, וטוב ממנו הנפל אשר עדיין לא היה.

ואם יטען טוען, איך אפשר להיפסד הנפש להעדר הגמור – כבר הקשנוהו לבע"ח, ודי בזה. ויען, כי שתי הכיתות, שהן: חכם וצדיק, רשע וסכל – נמצאים בעולם מעט מן המעט, כי מעטים הם הזוכים גם לחכמה וגם לזכות ביחד. וכן מעטים הם הריקים מכול וכול, מחכמה וזכות, אם אינו סכל ומשומד להכעיס. אבל השתי כיתות, שהן: חכם-רשע וסכל-צדיק – הרבה נמצאים בעולם. ע"כ הזוכים לתחייה רבים. וכן נאמר: "וְרַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל אֲדַמְתֶּם עֶפְרָיִם וְקִיצוּ"²⁶⁹ וכו'.

ויש לשאול, אם הזוכים בתחייה יחיו חיים נצחיים או ימותו עוד?

התשובה – אע"פ, שבזה הדרוש נמצאו דעות רבות – עכ"ז אנחנו נזכיר הדעת האמיתית בזה, ואין לנו צורך בזיכרון הדעות ההן, ונאמר: אחר שהגוף מורכב מהפכים – א"א לו שלא ייפסד, כי כל מורכב מחויב להיפרד. ע"כ החיים בתחייה עוד ימותו בבוא

²⁶⁹ דניאל י"ב, ב'.

עתם וקצם, אבל יחיו חיים ארוכים, כמו שכתוב: "וְהַחֹטֵא בְּנֵי-מֵאָה וְשָׁנָה יִקְלָל:"²⁷⁰. ואין דרך להכריע, עד כמה שנים אפשר לחיות. ואפשר לומר על דרך סברה, אולי יאריכו ימים כדור אדם הראשון, והש"י ידע זה.

ועוד יש לשאול, אם יהיו לאדם זכויות ועברות, איך יהיה הדבר? אם יהיה נידון על פי זכויותיו – לא תיחשבנה עברותיו, או להפך? או יהיה נידון על פי שתיהן – ולומר שיהיה נידון על פי שתיהן, שיקבל שכר על זכויותיו ועונש – על עברותיו? א"א מפני, כי השכר והעונש – הם שני הפכים. וא"א שיינשאו על נושא אחד בעת אחת, ולומר שיידון על אחת מהן, ולא על האחרת – צריך לדעת, על איזו מהן, וע"פי איזו תנאי. ונאמר, שביום הדין – יהיה שקול מאזניים, לאי זה יכריע: אם לזכות או לעברה? ואם זכויותיו יתרות – יהיה נידון על פיהן, ועברותיו לא תיחשבנה, כמו שכתב הנביא: "כֹּל-פִּשְׁעֵיו אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא יִזְכְּרוּ לוֹ"²⁷¹. ואם עברותיו יתרות מזכויותיו – יהיה נידון על פי עברותיו, וזכויותיו לא תיזכרנה לו, כמו שכתב הנביא ע"ה: "כֹּל-צַדִּיקְתּוֹ [צַדִּיקְתּוֹ] אֲשֶׁר-עָשָׂה לֹא תִזְכְּרֶנָּה"²⁷². ואמנם שיקול הזכויות והעברות לא יכריעו לפי מספרם, רק כפי מדרגתן וקלותן ובקושיין, כי אם הרג נפש ונתן צדקה לעני – אפילו כל מה שיתן, זכות זו לא תספיק

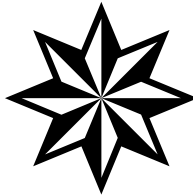
²⁷⁰ ישעיהו ס"ה, כ'.

²⁷¹ "וְהָרָשָׁע פִּי לְשׁוֹב מִכָּל-חַטָּאתוֹ [חַטָּאתוֹ] אֲשֶׁר עָשָׂה וְשָׁמַר אֶת-כָּל-חַקוֹתַי וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצַדִּיקָה חָיָה יִחְיֶה לֹא יָמוּת: כֹּל-פִּשְׁעֵיו אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא יִזְכְּרוּ לוֹ בְּצַדִּיקְתּוֹ אֲשֶׁר-עָשָׂה יִחְיֶה:" (יחזקאל י"ח, כ"א-כ"ב).

²⁷² ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ככל התועבות אשר-עשה הרשע ועשה וחי כל-צדקתו [צדקתו] אשר-עשה לא תזכרנה במעלו אשר-מעל ובחטאתו אשר-חטא כם ימות: (שם כ"ד).

להפיל עברה זו. או אם חילל שבת – כנגד עברה זו קיים מצוות עשיית סוכה או עשיית צצית – שכר זה לא יפיל עונש זה, אלא יושוו כלל זכויותיו עם כלל עברותיו כמדרגתן בחומרתן וקלותן, אם יהיה האיש במדרגת מי שלא עבר ולא זכה כלל ולא יזכה לא לשכר ולא לעונש כלל²⁷³.

אבל אם יש לו חכמה והשכלה – יזכה לתחייה ויזכה להשכלה ולזכות, אבל אם הוא סכל – ייחשב כנפל. והתורה העידה מבוא הזכות במקום העברה, ותפיל העונש שנאמר: "וְלַנְעָרָה [ה] לֹא־תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לַנְעָרָה [ה] חֵטָא מְנַת"²⁷⁴, כי זכות הצעקה הצילתה מעונש הזנות. וכן הוריית מבוא העברה במקום הזכות, ותפסיד שכר הזכות, שנאמר: "פְּגוּל הוּא לֹא יִרְצָה"²⁷⁵, כי אכילתו פעם אחת בהעברת הזמן – הפסיד שכר הקרבת הקרבן, ולא היה המקריב ראוי לשכר ולא לעונש. ודי במה שהארכנו בזה הַדְּרוּשׁ.

²⁷³ דעה זו נוגדת את דעתו של הר"ר אהרון השני בספרו "עץ חיים" האומרת, כי התשובה לבדה מוחקת את עוונותיו של האדם (ראה ההערות הנ"ל).

²⁷⁴ דברים כ"ב, כ"ו.

²⁷⁵ ויקרא י"ט, ז'.

העיקר התשיעי – שהש"י נותן לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו²⁷⁶.

זו העיקר גדול מאוד, לחזק האמונה. ע"כ נאריך בזה. זה העיקר מסתעף לשני דרושים:

א. ידיעת הש"י בנמצאים, איך היא, אם בכללים, אם בפרטים?

ב. השגחתו, אם כללית אם פרטית.

א. אמנם בידיעתו ית' נחלקו החכמים לשלוש דעות:

(א) **הדעת הראשונה** – היא דעת קצת מהפילוסופים, שאומרים, שהש"י לא יודע שום דבר זולת עצמו. לפי, כי ריבוי הידועים יהיה לו ית' ריבוי ידיעות ויהיה עצמו מורכב מידיעות רבות. וזה בטל. לפי, שאין ראוי להקיש מעצמנו לעצם הש"י, כי לא יכללנו גדר אחד. מפני, שידיעתנו מחודשת בהדרגה, ואנחנו הקונים הידיעות ראשון-ראשון²⁷⁷. על כן יהיה ריבוי בידיעתנו מצד ריבוי הידועים, אבל הש"י אחר שהוא יודע הכול בבת-אחת בידיעה אחת, ולא ידיעה אחר ידיעה, איך יהיה ריבוי בידיעתו מצד ריבוי הידועים!?

ועוד קושייה גדולה: איך הש"י יהיה סיבה לכול הנמצאים ולא ידעם?

²⁷⁶ ירמיהו י"ז, י'; שם ל"ב, י"ט.

²⁷⁷ אחת אחרי אחת.

(ב) **הדעת השנייה** – שאומרים, שידעת הש"י בנמצאות העליונות²⁷⁸ בפרטים לפי שהם נצחיים ואינם משתנים. וע"כ אין שינוי לש"י בידעתם. אבל בנמצאים השפלים²⁷⁹ אומרים, שידעתו כללית ואין לו ידיעה בפרטיהם ההווים ונפסדים, אבל [כן] – במיניהם הקדמונים והנצחיים. ו[ב]טענות[יה]ם אומרים, כי הנמצאים השפלים – הם גשמיים והם מורגשים ע"י כלים גשמיים, והוא ית' אין לו כלים גשמיים, והגשמי לא יושג לרוחני.

ועוד שנית, שהפרטים מתחדשים. וא"כ, גם ידיעתו תתחדש ותשתנה בהתחדשה. כי מקודם לא היה יְדַעַם בהעדר, ואח"כ יְדַעַם במציאות. וזה – שינוי, אף שנאמר, שְׁיִדַעַם קודם הווייתם. עכ"ז מה שידע מקודם – נעדר עכשיו יְדַע נמצא, ואח"כ יְדַעְהוּ עוד בהעדר.

והתשובה עליהם. ידוע כי הוא ית' פועל הגשמיים, והגשמיים יתפעלו בכלים גשמיים, והוא ית' פועל אותם בלי כלים גשמיים. כן ישיג הגשמיים בלי חושים גשמיים, וא"א להקיש מעצמנו לעצם הש"י, כי לא יכללנו גדר אחד בשום צד.

ותשובתם השנית. כי אחר שהוא ית' יודע כל דבר טרם היותו – עכ"ז לא יְקַרְה שינוי לידיעתו. כי השינוי בידיעה – הוא כשידע אחר שלא ידע, וזה יתחייב לידיעתנו. כי אנחנו קונים הידיעה מהיודעים. אבל הידועים אליו ית' – כולם קנו המציאות מידיעתו הקדומה. ע"כ אין שום שינוי לידיעתו ית' בהתחדש הידועים. כי

²⁷⁸ בעולם הרוחני שהוא עולמו ית"ש.

²⁷⁹ בעולם השפל, שהוא העולם החומרי שאנו נמצאים בו.

ידע מציאות והעדר כל אחד ואחד מן הנמצאות בידיעה אחת פשוטה, כמו שידע כלל העומדים באיש בלי הרכבת ידיעות.

ואם כדעת הראשונה, האומרת שאין לו ידיעה בשום דבר זולת עצמו, א"כ – אין שום דרך לאלוהותו ומאי זה צד יצטרך העולם אליו, א"כ הלכה הדעת כדעת אפיקורוס, שכול הפילוסופים ביטלוה. ע"כ מחויבים אנו להאמין שידיעתו ית' מְקַפֶּת לבלתי תכלית, ויודע כל דבר טרם היותו. ועוד, שהסכלות בכול מה שיהיה – הוא חיסרון. והוא ית' שלם בכול מיני השלמויות. ע"כ יתחייב, שידע כל הדברים, בין כללים בין פרטיים, כי הוא יודע לנפשו. וכשם שעצמו שלם בתכלית השלמות – כן ידיעתו שלמה בתכלית השלמות.

ג) **הדעת השלישית** – היא דעת תורתנו הקדושה, שהש"י יודע כל דבר, בין הרוחניים בין הגשמיים בין כללים בין פרטים, ויודע כל דבר קודם היותו, ויודע כל הדברים בידיעה אחת. ולא יהיה ריבוי בעצמו מצד ריבוי הידועים, וידיעתו היא עצמותו. ולכן ידעם כל זמן, ולא תשתנה ידיעתו מבלתי ידיעה לידיעה. ולכן לא תשתנה ולא תתווסף בהתחדש הידועים, וישיג הגשמיים בלי כלים גשמיים. וידיעתו כוללת ומְקַפֶּת לבלתי תכלית. וידע כל הפרטים שנבראו ושייבראו לעולם בידיעה אחת כוללת – זוהי הדעת האמיתית, יסוד התורה ועיקר האמונה. ובלתי זאת הדעת תיפול התורה ותבוטל האמונה, ולא יהיה מקום למצווה ואזהרה, ולא לשכר ועונש.

וע"כ כל מי שבשם ישראל יכונה – חייב להאמין בזו האמונה, ואז יהיה קרוב לאלוהיו, וייקרא מאמין בש"י ובתורתו הקדושה.

ב. וגם בהשגחת הש"י נחלקו הדעות, כי המסלקים הידיעה מהפרטים – מסלקים גם ההשגחה, כי אם לא ידעם – איך ישגיח בהם? וכבר השיבנו על המסלקים הידיעה מהפרטים ואימתנו היות הידיעה מתפשטת בפרטים. ואחר שהוא ית' יודע אותם – מחויב שישגיח בהם. כי אם ידעם ולא ישגיח בהם – יתחייבו אליו מידות מגונות, אם לאות²⁸⁰ וקיצור או שכחה או קנאה ושנאה – ואלו המידות נמנעות בחוקו ית'.

כי הוא ית' יכול בתכלית היכולת. ועוד, אם ישנאם – למה בראם? ע"כ אחר שבראם – חוב, שניהגים וישגיח בהם ויגמול לכול אחד כפי חוקו הראוי לו.

והעיקר הזה כולל ג"כ עניין הבחירה האנושית, ר"ל שהאדם – בעל בחירה ואיננו מוכרח במעשיו כדעת המדברים²⁸¹ מצד ידיעתו ית', כי הש"י מקדים הידיעה במה שיעשה האדם בבחירתו, ולא יכריח שום איש לשום פועל או להיפוכו. וכן לא יוכרח האדם מצד המערכת – מצד המזל הצומח, כפי דעת האיציגנינות²⁸². כי גם זה – שקר מפני, כי אע"פ שהגלגלים מנהיגים העולם, וההוויות וההפסדים הווים על ידיהם – זה אמת רק במזג והרכבה, כי היסודות – תחת כוחם וממשלתם להיותם למטה, אבל מידות האדם נמשכות בנפשו המשכלת הנחצבת מהררי-קודש מכיסא-כבודו מחלק המלאכים, וכן הצלחתו והשכלתו נתלות לבחירתו הצרורה

²⁸⁰ עייפות, רפיון מחמת מאמץ רב; אי-יכולת.

²⁸¹ בעלי נימוסי מוחמד שהתאמצו לחזק את עיקרי מסורתם הדתית (הדיבור, דבר האל, בערבית אַהֶל-אֶל-כְּלָאם) ע"י ראיות עיוניות פילוסופיות.

²⁸² אסטרוולוגיה.

מנפשו המשכלת. והנפש – למעלה מן מערכת הגלגלים. וא"א לשום דבר למשול על מה שלמעלה ממנו ולהנהיגו.²⁸³

ועוד, אם האדם מוכרח בפעולותיו – יהיה האדם שהוא בעל שכל עליון פחות מבעלי החיים, שב"ח עושה כל הרצוי לו בבחירתו, והאדם לא יכול על זה.

ועוד טענה גדולה – מחסד הש"י שהגיע לחיי האילם שברא לו כלים לצורך מזונותיו ולהישמר מן ההֶזֶק, ואיך אפשר שיהיה האדם מוכרח על כל אלו, ולא יכול להישמר מן הנזק ולהביא ההועלה בבחירתו – זה דבר שלא יכול שום משכיל לסְבֹלוּ.

ואם יטען, שאם הב"ח מוכרח על כל פרטי פעולותיו, א"כ ישתוו שניהם במדרגה, והשכל הניתן לו מאלוהיו יהיה לבטלה, כי לא יכול לעשות כלום על ידו. ויען כי בדורנו זה נולדו מסיתים ומדיחים, ורבו עבדים המתפרצים מאשרים ומקיימים, כי כל הצלחות האדם ומידותיו – תלויות על פי ממשלת הכוכבים, ואם זה אמת – על כל פנים אין שום בחירה ביד האדם, ויהיה חופשי מכול שכר ועונש, כי איננו יכול לעשות כלום בבחירתו. ובכן מסיבה זו רוב המוננו החלישו דתם, וכמעט אבדה האמונה ונכרתה מפיהם. ע"כ קנוא קנאתי קנאת ה' צבאות לסלק האמונה המקולקלת מתוך עם-סגולתו ית' ולתקן אמונתם כהוגן וכראוי. ובכן אחר שביטלתי הדעת המזויפת הזאת מצד השכל, כי אחר שהנפש השכלית למעלה

---

²⁸³ העולם הרוחני, שהוא עולמו של בורא העולם, מנטרל השפעתו של העולם האמצעי. והם – כגרון ביד החוצב.

מִן הַגִּלְגָּל, וּבִפְרֵט כְּפִי דַעַת כָּל חֲכָמֵי יִיּוּרֹפָא²⁸⁴ הַגִּלְגָּלִים וְהַכּוֹכְבִּים – כּוֹלֵם דּוּמְמִים, וְאִיךְ יִמְשְׁלוּ עַל דְּבַר קָדוֹשׁ וְרוּחָנִי. עֵתָה אֵבִיא מוֹפְתִים מִן הַמוֹשְׁכָלוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת וּמִן הַמְּפֹרְסְמוֹת וּמִן הַמּוֹרְגְשׁוֹת, וְאִז תִּיעַקֵּר הַדַּעַת הַזֹּאת מֵעִיקְרָהּ.

אם מִצַּד הַמוֹשְׁכָלוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת, כִּי רוֹאִים אֲנִי כִּי כִמָּה תּוֹכְנִים²⁸⁵ הִשִּׁיגוּ כָּל תְּכוֹנוֹת הַגִּלְגָּלִים וּמִמְשַׁלְתֵם וּטְבַעֵם וְכוּחֵם וּסְגוּלַתֵם, וְעַם כָּל זֶה לֹא נִמְצָא בְּעוֹלָם שׁוֹם אֵי־צִטְגִּינִין²⁸⁶, שִׁיגִיד לֹא זֶה מֶלֶךְ שִׁנְצָח בְּמִלְחָמָה אוֹ לְהַפְךָ וּיִתְנַהֵג עַל פִּיּוֹ – וְיִצְדָּקוּ דְּבָרָיו.

ואם מִן הַמְּפֹרְסְמוֹת, כִּי לֹא נִמְצָא בְּעוֹלָם שׁוֹם חֲכָם אוֹ סָכֵל, שִׁי־סִמוּךְ עַל הוֹרָאת הַמְּעַרְכָּת וְלֹא יִשְׁתַּדֵּל לְרֵאוֹת אֵי זֶה הַזֶּקֶק וְלִקְרֹב אֵי זֶה הוֹעֵלָה. גַּם הַמְּלֹאכִים אֵינָם נִסְמָכִים עַל מְשַׁלְתֵם הַמְּעַרְכָּת, רַק מוֹצִיאִים כִּמָּה הוֹצֵאוֹת וְטוֹרְחִים כִּמָּה מִינֵי טְרָחִים וְסוֹבְלִים כִּמָּה סִיגוּפִים, וְאֵינָם דְּנִים לְעִצְמָם, כִּי מָה שֶׁנִּגְזַר – יֵצֵא לְפִועֵל. עַכ"פּ גַּם בְּלִי טוֹרַח וְהוֹצֵאוֹת וְאֵינָם מְשַׁלִּיכִים עִצְמָם כְּפָגַר מוֹבֵס, רַק כּוֹלֵם נִסְמָכִים עַל הַחֲרִיצוֹת וְהַשְׁתַּדְלוֹת, כִּי כּוֹלֵם, חֲכָם וְסָכֵל – יוֹדְעִים, כִּי הַכּוֹל תְּלוּי עַל פִּי הַבְּחִירָה. וְאֵם זֶה שֶׁקָּר – הִיוּ מְרַגִּישִׁים זֶה וְלֹא הִיוּ מִתְנַהֲגִים עַל פִּיּוֹ.

ואם מִצַּד הַמּוֹרְגְשׁוֹת, כִּי מְפֹרְסֵם וְנוֹדַע בְּכוֹל הָאוֹמוֹת, כִּי בְּשָׁנִים הָרֵאשׁוֹנוֹת הִיוּ הָאוֹמוֹת שׁוֹרְפִים אֶת יְלִדֵיהֶם בְּאֵשׁ, וְכִפִּי דַעַת הָאֵי־צִטְגִּינִים מִיֵּת הָאָדָם תְּלוּיָה עַ"פ הַמְּעַרְכָּת: אֵם כְּפִי

²⁸⁴ אִירוּפָּה.

²⁸⁵ אֲנָשֵׁי הַתְּכוּנָה, אֲסֵטְרוֹנוֹמִים – הַעוֹסְקִים בְּמַדַּע הַכּוֹכְבִּים.

²⁸⁶ אֲסֵטְרוֹלוֹג, חוֹזֵה בְּכוֹכְבִּים וּמְגִיד עַל פִּיהֶם עֲתִידוֹת.

הטבע או חנק או שרפה או מפולת אבנים. ואיך אפשר להאמין, שכול הילדים הנשרפים – כולם נולדו במזל צומח אחד? ואיך היום, אחר שבוטלה הדעת המזויפת הזו? אינם נולדים בממשלת המזל או הכוכב שהוא שום וולד, שיתחייב שרפה ע"י אביו ואמו?!

ועוד רואים אנחנו, שאנשי הכפר – כולם או רובם – בעלי חריש וקציר, ואנשי העיר – רובם אין בהם בעלי אומנות זו, כי אם מעט מן המעט. ועוד רוב אנשי העיר – בעלי לימוד, ואנשי הכפר – רובם סכלים, ואם יתיישבו עם אנשי העיר – גם הם זוכים ללמוד. הרי נתאמת, כי הכול תלוי על פי הבחירה.

ועוד רואים אנחנו, כי במלחמה אחת או במגפה אחת נהרגים או נגפים כמה אלפים ורבבות. האם אפשר שנולדו כולם בהוראת מזל אחד, ובזה מרגישים האיציטגנינים ומשיבים לתקן זה, ואומרים: כי הוראת הכלל מבטל הוראת הפרט. וזה תמה גדול, כי אם ממשלת המזל אמיתי ומוכרח, איך תתבטל? כי היה סיבה להיות לפרט ההוא הערה, ולא היה הולך למלחמה, ולא היה יושב בעיר, שיש בה מגפה, ולא היה רוכב בספינה, שעתידה לטבוע. וקצתם אומרים, שממשלת המזל תתבטל ע"י זכות או עברה. ועל כיוצא באלו השיב בעל ספר "עץ החיים"²⁸⁷. והנה יצא מהכרח להכרח. א"כ, כל אלו – דברי פתויים ומהתלות.

ועוד, על הרוב שני תאומים שנולדו בשעה אחת והמזל הצומח אינו משתנה – עכ"ז מת, וזה קיים. ואם שניהם קיימים – א"א שתושווינה הצלחות ומידות זה לזה בשום צד מן הצדדים.

²⁸⁷ הר"ר אהרון בן אליהו ניקומדיו זצ"ל, בעל ס' "כתר תורה" וס' "גן עדן".

והנה בבטן עקב את אחיו²⁸⁸, ועכ"ז מידותיהם – בתכלית ההפך וד"ל²⁸⁹.

ולרוב הזמנים המזל הצומח מורה למטר, וגשם אין. ולפעמים – להפך. ולפעמים חלקה אחת תימטר, וחלקה קרובה אליה שווה במזל הצומח, אשר לא תמטיר אליה תיבש, כי זה מורה, כי אע"פי שיש למאורות כוח להיות המטר – עכ"ז העילה האחת האומרת לְהִרְסָה ולא יזרח – ברוב הזמנים מבטל כוחם, אם לחסד אם לשבט ופליאות המטר – באיוב גדולות²⁹⁰. והנה כל בעל דעת צריך להבחין, כי יש דברים תלויים בבחירת האדם, והוא יכול עליהם בכול זמן שירצה. ואין מונע להשלמתם בשום עת מן העתים בעמידה וישיבה ואכילה ושתייה. ויש דברים שאין אנו יכולים עליהם בשום פנים להשלימם, כגון אורכנו ורוחבנו.

וכול בעל דת צריך לדעת, שאם הגזרה המערבית – אמת, אם כן חריצות בני-אדם והשתדלותם – הכול להבל. וטיפול התורה ושכר ועונש. ונתינת התורה תהיה לריק והבל, ואין שכר לא עונש.

כי אם ייפול האדם ממקום גבוה על ילד קטן וימיתהו – האם הוא חייב, כי לא הִמְיִתָהּוּ ברצונו, כי אם על כורחו. כן האדם לא עבר עברה ברצונו, כי אם בהכרחת הגלגל ואינו ראוי להיענש.

²⁸⁸ על יעקב אבינו ע"ה ואחיו עשו שנולדו בבטן אחת ובזמן אחד.

²⁸⁹ ודי לזה.

²⁹⁰ אִי-בְּרִי יִטְרִיחַ עַבְדִּי עֲנֵן אֶרֶץ: יבִּי וְהוּא מְסֻבּוֹת | מִתְהַפֵּךְ בְּמַחְבֹּלָתוֹ [בְּמַחְבֹּלָתוֹ] לְמַעַלְמֵם כֹּל אֲשֶׁר יֵצֵא | עַל-פְּנֵי תֵבֵל אֶרֶץ: יג אִם-לְשֶׁבֶט אִם-לְאַרְצוֹ אִם-לְחֶסֶד יִמְצָאֶהוּ: (איוב ל"ז, י"א-י"ג).

ככה אם עשה זכויות – גם הוא בהכרחת הגלגל, ואינו ראוי לשכר, כי אין לו בחירה.

א"כ אין השגחה ולית²⁹¹ דין ולית דין ולית עולם אחרון רחמנא ליצלן²⁹² מהאי שבש²⁹³תא וְהַמַּטִּים עֲקָלְקוֹתָם יוֹלִיכֵם ה' אֶת־פְּעָלֵי הָאָוֶן שְׁלוֹם עַל־שְׂרָאֵל:²⁹⁴

והנה לפי זה היה מן החוב שישלם הש"י לכול איש ואיש כפי הראוי לו: לצדיק – שכר, ולרשע – עונש. ואנחנו רואים בהפך: צדיק – ורע לו, רשע – וטוב לו. וכי מזה טעו הפילוסופים וסילקו ההשגחה מבני-אדם.

עכ"ז יש לכול זו טוב-טעם. והסיבה הכוללת לכול זה: כי העוה"ז – הוא בית-המעשה, והעוה"ב – הוא בית-הגמול. כי טובות העוה"ז – כולן כלות ונפסקות, ויש להן גבול ותכלית. אבל הצלחת העוה"ב – היא נצחית וקיימת בלתי כלה ונפסקת. עכ"ז יש לכול א' וא' סיבות פרטיות: לצדיק ורע לו, ורשע וטוב לו:

הסיבה הא' כי אפשר [ש] לזה הצדיק יש עוון שהוא נעלם ממנו, והוא ית' מענישו בעוה"ז, שלא יישאר לו שום מחיצה מְבַדֵּלֶת בעוה"ב ויזכה לשכר רוחני בשלמות גמורה בלי שום מונע ומחיצה. והרשע – אולי יש לו איזו זכות, והש"י משלם לו שכר

²⁹¹ ארמית [לא + אית = לא יש] – אין.

²⁹² השם ירחם עלינו.

²⁹³ מאי זה טעות.

²⁹⁴ תהלים קכ"ה, ה'.

זכות המעשה בעוה"ז, שלא יישאר לו שום חלק לעוה"ב, כי כבר נתמלאה [הַסָּאָה²⁹⁵] מאיתו [ית'].

והסיבה הב' כי לפעמים הש"י מייסר לצדיקים על חטאתם בשגגה ויעוררם בייסורים שיחפשו עצמם ויחזרו למוטב, ומחניף לרשעים שנתמלאה סאתם²⁹⁶, שלא יצדיקו עצמם לזכות לשכר.

והסיבה הג' – כי לפעמים מצליח הרשע כפי כוח המערכת הכוללת על הצמחים ועל ב"ח להרבות תבואותיו ולהרבות בקרו וצאנו, ולא ייעשה נס בעבורו עד שירשיע בתכלית. גם הצדיק יסבול כמה נזקים וייסורים, אם כפי המערכת או כפי רוע מזגו; והוא – אינו צדיק בתכלית, שיעשה בעבורו שינוי הטבע לשנות כוח המערכת או טבע מזגו.

והסיבה הד' כי לפעמים ייענשו הצדיקים להימצאם בחברת הרשעים, וכן יימצאו הרשעים בחברת הצדיקים ויצליחו עם הצלחתם ביחד.

והסיבה הה' כי מסיבת עוון האבות ייענשו גם הבנים, כמו שארכה גלותנו בסיבת עוונות אבותינו, כי אם היה הדור הנופל בגלות כמונו – לא היו מתחייבים גלות. וכי אנחנו איננו יכולים לזכות ולהידבק לש"י – ע"כ אין אנחנו זוכים לגאולה.

---

²⁹⁵ הסאה – אחת ממידות היבש והלח (ראה בראשית ו'). בהשאלה: עוונותיו של האדם מילאוה עד סופה.

²⁹⁶ בעוונותיהם.

והסיבה הזו כי הש"י נותן הצלחה לרשעים כדי להינקם על ידיהם מן הרשעים, כאשר הצליח את נבוכדנצאר ואת טיטוס כדי להעניש על ידיהם את ישראל שהפרו את בריתו. ובכן יתכפרו החוטאים ויזכו לעוה"ב. ועכ"ז הש"י יעניש גם אותם הרשעים, כמו שהאביד מלכות-כשדים.

והסיבה הזו שהש"י ייתן הצלחה לרשעים כדי שייבחנו העובדים [ה'] מאהבה לעובדים [לו ית'] מיראה או לתקווה ותועלת. לפי כי אם היה העונש תכף [אחריו] העברה – היו כל בני העולם צדיקים על כורחם ולא בבחירתם, ולא הייתה עבודתם מאהבה כי אם מיראה. אך יען שהצדיקים רואים הצלחת הרשעים ועוברי העברה, וייסורי הצדיקים והשפלתם – עכ"ז מחזיקים בתומתם ואינם מרפים אותם ואינם מתפתים להרשיע כמותם, ובזה נבחנים שהם עובדים מאהבה ולא מיראה, ולא לתקוות גמול – רק לשלמותו ית' הַמְצִיחַ והמזהיר לשלמות עצם הַמְצִיחַ ולפחיתות המעשה המוזהר. ועל ידי זה יוכפל שכרם כפלי-כפליים ויזכו להצלחה רמה בעוה"ב.

ואיש אחד מנכבדי וחסידיו הדור, אבל הוסת והודח ומלומד ממלמד שאינו הגון התווכח איתי על דבר שאינו קטן, רק דבר שהוא כבשונו של עולם. וזה ויכוחו ואמר:

"השכל גוזר שהוא ית' לא יעשה עוול וחמס בשום צד ובשום סיבה. ואיך הוא ית', אשר עשה לנו את הנפש הזאת – הוא יצר לנו את היצר הרע הזה, שמסיבתו אנו עושים כל עברה ופשע ועוון וחטאת? ואיך אפשר להענישנו על מה שעשינו מעשה, והוא ית'?"

עצמו עשה לנו כלי לעשות המעשה שהוא המכוער אליו? – זה דבר, שלא תסבלהו דעת שום משכיל בעולם!" –
 - זה היה ויכוחו וטענתו הקשה שלימדהו אָבִי יֵשֶׁב אֶהָל וּמִקְנֵה²⁹⁷ לְטֵשׁ כָּל־חֲרָשׁ נְחֹשֶׁת²⁹⁸ 299.

ואני הדל השיבותי לו דברי שלום ואמת, וזו תשובתי:
 "אמת, שהש"י יצר לנו את היצר הזה, אבל לא ע"מ לעשות עברה – רק אם לקיים המין, ולא לזנות. או לקיים הגוף במזון טהור – ולא טמא. ולהרוויח ממון בהכשר – ולא באסור ובגזל וגנבה. וברא לנו בחירה שלמה – לעשות כל מה שנרצה."

שב טוען ואמר:

"אחר שאיני יכול לכבוש יצרי – נמצאתי אנוס על כל עוון ועברה. ואיך יענישני יוצר?"

והשיבותי לו:

"שקר אתה אומר במה שאמרת, שאין אתה יכול לכבוש יצרך, כי יש יכולת ביד האדם לכבוש יצרו. והמופת על זה: כי אם מלך אחד חזק יאסור אי זו בתולה יפה מאוד, וימַנֶּה עצלה אי זה עבד מעבדיו ויזהירהו שלא ישכב עמה כי יִהְרָגָהּ. ויצווה בסתר לבתולה, שעכ"פ תפתהו בתְּלָקוֹת-פִּיהָ ותשתדל בכול מאמצי כוחה שתיבעל אליו, ואם לאו – יִהְרָגָהּ. והנה הבתולה ההיא תביא אל

²⁹⁷ וַתֵּלֶד עֵדָה אֶת־יִבְל הוּא הָיָה אָבִי יֵשֶׁב אֶהָל וּמִקְנֵה: (בראשית ד', כ').

²⁹⁸ וְצֵלָה גַם־הוּא יִלְדָה אֶת־תּוֹכָל קִיּוֹן לְטֵשׁ כָּל־חֲרָשׁ נְחֹשֶׁת וּבְרָזָל (שם כ"ב).

²⁹⁹ כוונת הרב בשניים אלו הציטוטים, שמלמדו של אותו האדם היה מוכשר אולי בדברים אחרים (כמו חורש נחושת וברזל), אבל בלימוד התורה לא היה מוכשר כלל.

העבד כל מיני חשק וכול מיני חידוד. – עכ"ז העבד ההוא לא יתעורר, ולא יגבר יצרו, ולא יתקשה מפחד ההרג." ועוד השיב כפי לימודו המגונה, כי המלך הורג מיד, תכף עברת גזרתו. אבל הוא ית' מעביר זמן גדול עונש העברה – ע"כ מלא לב בני-האדם בהם לעשות רע, והיצר עומד בתוקפו."

השיבותי לו:

"כל זה בחכמה גדולה מאיתו ית' לקיום בני-האדם. כי אם היה העונש תכף העברה – היה העולם נפסד לגמרי, אין צדיק בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחָטָא³⁰⁰. וכי בסיבה זו תיקן בחכמתו וחנון לנו מתנת התשובה, שאם נשב אלה' ויִרְחַמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יִרְבֶה לְסִלּוֹחַ: ³⁰¹".

הרי לך תכליות מעולות ונכבדות בתלונת "הצדיק ורע לו", "רשע וטוב לו", ויהיו חקוקים בשכלך וכתובים על לוח-לבך, ובזה תִּחְזַק ואל ירפו ידיך, ותתחזק אמונתך בה' אלוהיך ובתורתו, ותהיה מנוחלי ג"ע³⁰², ואשריך בעוה"ז, וטוב לך לעולם הבא, שכולו ארוך ונצחי.

ייען כי בלתי אמונת הישארות הנפש יִבְטְלוּ רוב אלו העיקרים – ע"כ חייבים אנו להביא מופתים מן השכל לקיום הנפש והישארותה, ואז תושלם אמונתנו באלו העיקרים אמונה גמורה.

³⁰⁰ קהלת ז', כ'.

³⁰¹ ישעיהו ב"ה, ז'.

³⁰² גן עדן.

המופת הא'

רואים אנחנו, שכול עוד שיחלשו כוחות הגוף – תוגבר ההשכלה. והראייה – מהנביאים, שמקבלים השפעת הנבואה על ידי ביטול הכוחות הגופניות. ותתחזק המופת מעת הזקנה. כי אחר שחולשת הגוף – סיבה לתגבורת הנפש, א"כ היפרד הנפש מן הגוף – סיבה לקיום הנפש, כי הנפש – רוחנית ותוכל להתקיים בלתי חברת-הגוף.

המופת הב'

להיות השכלתה בלי אמצעות הגוף. מזה מובן, שהיא – רוחנית. ע"כ הכוחות הגופניות שיתפעלו בַּנְפֶשׁ הַמְרַגֶשֶׁת – יעשו רושם גם בגוף: בַּיְרְקוֹת לַפְחָדָן, וּבְאֲדָמִימוֹת – לביישן³⁰³. גם ההרגשה להיותה גשמית נחלקת בהיחלק הגוף, כי כשייכרת אי זה אבר – יתנועע עד זמן מה. אבל ההשכלה אינה נחלקת בהיחלק הגוף. ואחר שהנפש אינה מעורבת עם הגוף עירוב גשמי – א"כ תתקיים בלי חברת הגוף.

המופת הג'

ידוע קיומה מקיום הדברים הנודעים לה, כי היא מְשֻׁגָּת הדברים הקיימים, ועצמה מתעצמת בהשכלתם. כי אין השכל זולת ההשכלה – ע"כ יתחייב שתתקיים הנפש בקיום הדבר הידוע לה.

המופת הד'

אם גם נפש האדם תיפסד – א"כ הבריאות הנפלאות שבעולם הזה השפל – כולם תהיינה

³⁰³ הרב מביא כאן שתיים מתוך ארבע תכונות הגוף (המזג) לפי הפילוסופיה של גלינוס, והם: הירקות, האדמימות, השחרות והלבנות – כפי צבע המרה אצל בני-אדם שמשנים מאזן יסודות בגוף, וע"כ כך משנים תכונות הנפש של כל א' וא' מהם.

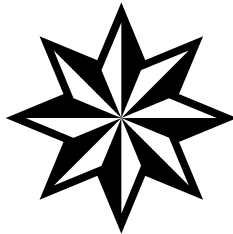
להבל ותוהו. ואיך אפשר זה, שהוא ית' יברא ארבע יסודות ודומם וצומח וב"ח כדי להגיע באחרונה למין האדם – הוא הסיבה התכליתית לכול ייצורי-מטה. ואם גם נפש האדם תיפסד לגמרי – א"כ בריאת כלל-העולם השפל תהיה לבטלה, אם במקרה או פעולת-הבל, כי המקרה לא יתמיד ופעולת-הבל לא תיפול ממנו ית' ח"ו.

המופת הה' מצד החלוקה, כי יש נמצאים רוחניים, נפרדים מן החומר בהחלט, והם – נצחיים. ויש נמצאים בחברת הנפש עם הגוף, והם נפסדים אחרי היפרדם מן הגוף. יתחייב [אפוא], שיימצא גם הפך זו החלוקה – שיימצאו נמצאים בחברת הנפש עם הגוף, וייפסד הגוף, והנפש תהיה קיימת.

המופת הו' כל בני העולם משתדלים ללימוד החכמות ולקבלת המושכלות. ואם ימות החכם עם הכסיל בשווה – לא הייתה זו התשוקה לכול בני העולם מתמדת. וכמו שהראה שלמה המלך ע"ה, כי יש יתרון לחכמה מן הסכלות – כיתרון האור מן החושך.

המופת הז' כי דבר שאין בו ממש – א"א שיאמינו בו כל בני העולם בשווה. והנה כל האומות מאמינים בהישארות הנפש, ע"כ מוצאים כמה הוצאות לכפרת נפשות-מתיהם. וכאלו הטבע מחייב להם אמונה זו. אפילו לאומות שאינן בעלי-דת. ומופתים תוריים על זה: א. ממה שנקרא שמו ית' על האבות הקדושים, כי א"א להיקרא אלוהי המתים;

- ב. ממה שנאמר: "וַיֵּאָסֶף אֶל-עַמּוּיוֹ", ובפרט במשה רו"עה כי אין עמיו בהר העברים;
- ג. מחיוב הכרת מכלל: "אם לא עברת – לא תיכרת";
- ד. מפסוק "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגַּדְדוּ וְלֹא-תִשְׁיִמוּ קַרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לְמַת"³⁰⁴;
- ה. מאמרו "חִי"ה וְחֵי נִפְשָׁךְ"³⁰⁵, כי א"א להשוות דבר נפסד עם דבר קיים ונצחי;
- ו. ממאמר "וְהִיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנָי צְרוּרָה | בְּצֻרֹר הַחַיִּים" והוסיף לומר "אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ"³⁰⁶;
- ז. דבר ברור מפי שלמה המלך ע"ה "וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל-הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִתְּנָה"³⁰⁷, כי אם תיפסד – מה תועלת בשיבתה אל האלוהים. ועוד כאלה רבו מְסַפְר.

---

³⁰⁴ דברים י"ד, א'.

³⁰⁵ שמואל א': כ', ג'.

³⁰⁶ שם: כ"ה, כ"ט.

³⁰⁷ קהלת י"ב, ז'.

העיקר העשירי
 - שהש"י לא מאס לאנשי
 הגלות. אמנם הם תחת ייסורי ה'
 וראוי להם לקוות ישועתו ע"י משיח בן-דוד.

א. מהותו של העיקר³⁰⁸.

צריכים אנו להאריך בזה הדרוש, באשר הוא – עיקר גדול ושורש חזק לאנשי הגלות, כי בלי אמונת הגאולה יתיאשו בעלי הדת, ובפרט שהיא מיועדת בתורה ושנויה בנביאים ומשולשת בכתובים.

אבל נקדים מקודם הקדמה יקרה ונאמר:
 ידוע הדבר ומבואר העניין בין מן השכל ובין מן התורה, כי תכלית בריאת האדם בזה העולם השפל ותכלית בריאת הנפש – לשכון בזה החומר³⁰⁹ הגס והעכור – הוא לדעת בוראו ולהאמין אמונות אמיתיות בחוקו, לדעת שלמויותיו כפי יכולתו.

ב. תכלית בריאת האדם.

וידוע, כי בריאת האדם נפלאה הפלא ופלא יותר מבריאת שאר כל נמצאי מטה, לפי כי הנמצאים השפלים – כולם בין גופותיהם ובין נפשותיהם נבראו מן החומר השפל, אשר הם עצמם נבראים ושוכנים בתוכם. ובכן גם בהיפסדם לא נמצא מהם שום חלק נבדל וקיים בעצמו. אבל גופם שב אל היסודות, ונפשם שמתנשמים בהם מתערב לאוויר העולם הנושבת, כי ממנו נבראו ואליו חזרו.

³⁰⁸ בתחילת כל עניין ועניין הוספנו ראש-פרק.

³⁰⁹ בגופו של האדם.

אמנם בריאת האדם לא כן, כי אע"פ שהוא נברא ושוכן בעולם השפל – עכ"ז נפשו נחצבת מהררי-קודש מבין מלאכי-מרום, והעד על זה: כי אם הייתה נפשו מן התחתונים³¹⁰ – לא הייתה יכולה לחקור ולדעת בעליונים, כמו הבע"ח אינם יכולים להבין מכול זה כלום בעבור היות נפשם מחלק התחתון³¹¹. ע"כ אין להם ידיעה, רק בקוניהם המנהיגים אותם ובאבוס³¹² בעליהם שמתפרנסים משם.

ג. מיהו האדם השלם?

אבל האדם השלם, די לו שרואה ומבחין אותם, אלא עוד עושה בחינות אמיתיות ומבחין בין פרטי כל מין ומין, ומשיג הבדלים ומהותם וקונה מהם דעות צודקות כלליות עד שעולה מכללים לכללים, וחוקר עילות הכללים עד עלותו לעילת כל הכללים ית"ש וקונה מזה שכל נקנה עומד בעצמו ונאצל אחרי מותו ונשאר חי וקיים דְמָה לְבְרֵאֵלֵהֶיךָ³¹³ ועומד בלי חברת הגוף. אך שמין האדם רובו וכמעט כולו לא הרגישו בזה התכלית, אלא א' מעיר וב' ממשפחה, ורוב ההמון נטו אחרי הבל-העולם הכלה, עד שזרח אברהם אע"ה והבין דרכי העיון למציאותו ית' ולשאר עיקרי האמונה, ולא לעצמו לבד ידע זה, אלא פירסם דרכי המופת לכול בני-דורו ומסר עצמו לסכנה וחלק עם כל בני-דורו, וכי בשכר זה הוא ית' בחר בזרעו אחריו להסגילם אליו לשרות שכינתו ביניהם. ויען כי רצונו ית', שכול הנבראים ידרכו אל השלמות כפי טבעם, ולא כפי הנס ושינוי הטבע. כי אם היה רצונו ית' בכך – היה

³¹⁰ מן האדמה, כמו כל בעלי החיים.

³¹¹ כאמור: "תוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ כְּהֵמָּה וְרִמָּשׁ" וכו' (בראשית א', כ"ד).

³¹² כלי ששמים בו מאכל הבהמות.

³¹³ עבדי האל העליון, דניאל ג', כ"ה

בורא מלאכים, ולא אנשים. וכבר הוא ית' יכול לברוא גם אלו, אלא הוא ית' רצה, שבני-אדם יקנו השלמות מעצמם וכפי טבעם והרגלם, עד שהאמונות האמיתיות תהיינה להם הרגל וטבע שני, ותהייה מן הנמנע השתנותם. וזה לא יהיה, רק בבחינה וניסיון בפרטי כל הנמצאים, כי הם הצעות והקדמות לאמונות אמיתיות וחכמות עיקריות. כי חכמת ההיגיון – הצעה לכלל החכמות, וחכמת הלימודיות – הצעת החכמה התיכוניית, וחכמת הטבע – הצעה לחכמת האלוהות, אשר היא – מבחר כל החכמות והיגיעה לידיעה. אמנם היא – תכלית בריאת האדם.

ידוע, כי כלל האומה לא זכתה לקנות הדעות האמיתיות על ידי אלו הבחינות, וכי כוונתו ית' – להקנות לזרע אברהם אוהבו אלו השלמויות. ע"כ קבע בליבם אלו האמונות: ר"ל מציאותו והשגחתו ויכולתו. בדרך אחרת – מה שאפשר להמון להבחין ולקבל. והיא – דרך הניסים והפלאות בשינוי הטבע.

ד. סיבת הורדת בני-ישראל למצריים.

ע"כ הורידם למצרים, הנקרא והמתואר ב-"כור הברזל", וְשָׁם צָרְפָּם פְּצָרוֹף הַזֶּהב בתוך כור, כי כל דעות הכופרים והכישופים והקוסמים היו כלולות במצרים. והיא הייתה אֵם-דְּעוֹת-אוֹמֶת-הַצֶּבֶא³¹⁴. ע"כ הסגילו לעצמם לאלוה ראש מזלות שהוא טלה, והיו בקיאים בכול מיני קסם וכישוף, ותחבולות טבעיות, וחכמת האיציטגנינות מכול האומות האחרות. ועכ"ז לא ידעו לדעת ולדחות מעליהם המכות, ולהקדים הרפואה למכתם.

³¹⁴ כל האומות שהיו שכנים לה ושקמו אחריה למדו ממנה אמונת צבא השמים (העולם האמצעי), והאמינו חו"ח שהוא - האלוה.

ומזה נוכח, כי לא היו המכות כפי הטבע המערכי³¹⁵, אלא יד ה' עשתה כל זאת בלי שום אמצעי זולת נביאיו. וגם זה היה – כדי להצדיק ולאמת נבואתם לעיני מאמין וכופר, אוהב ושונא. וע"י זה הוקבעו בלב ישראל האמונות האמיתיות ועיקרי הדת והאמונה.

אך יען, שהאמונה מצד הניסים אינה חזקה כל כך – ע"כ לא עמדו ישראל באמונתם האמיתית ועברו תורות, חלפו חוק, הפרו ברית-עולם, עד שהגלם בראש-גולים וקבע להם שבעים שנה גלות-בבל – כנגד שבעים שמיטות ויובלים שהניחו ולא השביתו הארץ מן העבודה, שהמצווה הזאת הייתה הערה גדולה למציאות בורא העולם ב"ה³¹⁶, כי כוחות המבטים עולים למספר מ"ט, והעילה הראשונה – נרמז בחמישים. וכן ימי הספירה ג"כ – רמז לזה.

ואחר שבעים שנה חזרו למלכותם רק שני שבטים לבד: יהודה ובנימין, ומעט מהשבטים האחרים שנלוו עימם, כי לא הייתה הגאולה שלמה, כאשר נאמת בע"ה³¹⁷.

ה. מדוע הגאולה לא הייתה שלמה, ונתחייבו עוד גלות.

ויען כי הגאולה לא הייתה שלמה, עוד הגלם בראש גולים מפני חלוקתם ושנאתם חינם שהייתה ביניהם. נסתלקה השגחתו מהם, ונתחייבו עוד גלות. ולא תלה גאולתם לזמן קצוב כגלויות הראשונות, רק תלה לתשובה – ללכת בדרכי התורה התמימה שבכתב מיד ה', שהיא – התשובה האמיתית, ככתוב: "כִּי תִשְׁמַע

³¹⁵ בניגוד לחוקי צבא השמים, שהינה מערכת המזלות.

³¹⁶ ברוך הוא.

³¹⁷ בעזרת השם.

בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר מִצְוֹתָיו וְחַקְתָּיו הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה
כִּי תָשׁוּב אֶל־ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לִבְבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ: ³¹⁸ וְשָׁבַת עַד־ה'
אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אִתָּה וּבְנִיךָ
בְּכָל־לִבְבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ: וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת־שָׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב
וְקִבְּצֶךָ מִכָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפִּיצֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: ³¹⁹

ו. הגאולה לא תושלם רק ע"י האמונות האמיתיות.

והתשובה לא תושלם רק על ידי האמונות האמיתיות.
והאמונות האמיתיות אמנם תושלמנה ע"י בחינת כל הנמצאות. כי
שלמות הפועל אמנם תיוודע משלמות פעולותיו ובחינת
הנמצאות ³²⁰. אמנם תהיה בהמשך זמן רב וארוך, כמ"ש: " וְשָׁטְטוּ
רְבִים וְתַרְבָּה הַדָּעַת" ³²¹.

כמו שאנחנו רואים, שמבריאת העולם עד היום לא הושלמו
הדעות בבחינת הנמצאות, כי בכול דור ודור משתנות הדעות
בתכונה ובטבעיות. רק בהיגיון ובלמודיות אין מחלוקת, כי אלו
שתי החכמות היווסדו על הקדמות המורגשות ומושכלות ראשונות.
עד שבדורנו זה המציאו תכונה חדשה, ואצל כל חכמי
יורופ"י ³²² הסכימו עליה הסכמה גמורה, עד שאין ספק אצלם
באימותה. והתכונה החדשה הזאת מורה למציאות מְכַנֵּן וּמְחַדֵּשׁ

³¹⁸ דברים ל', י'.

³¹⁹ שם, ב'-ג'.

³²⁰ לא המדרש עיקר, אלא המעשה.

³²¹ דניאל י"ב, ד'.

³²² אירופה.

בחכמה נפלאה, מה שא"א להיות סדורה בשום צד כפי הטבע, והיא נודעה להם באמצעות כלים חדשים. שכלי הראשונים היו קצרים וצרים, אבל האחרונים המציאו כלים חדשים להביט בכוכבים. כלים גדולים כ"א³²³ אמות באורכם ו-ז' אמות ברוחבם. שע"י זה נמצאו כמה כוכבים שנעלמו מעיני הראשונים, כי הראשונים לא שיערו ב-ז' גלגלי-לכת, כי אם כוכב אחד בגלגל אחד. אבל האחרונים הראו לעיני כל העולם כמה כוכבים בגלגלי חמישה-כוכבי-נבוכה, וכן אימתו במופת חותך, שהגלגל קבוע והכוכב חוזר כעוף המעופף באוויר וכדג השט בים.

ז. לאחר נופלם בגלות ניצחום חכמי הגוים, כתוצאה מחוסר אמונתם השלמה בה' ית'.

וכי זה היה דעת חכמי ישראל. ואחר נופלם בגלות ניצחום חכמי הגויים, וישראל על כורחם שבו לדעתם. וכהיום אומות העולם שבו לדעת חכמי-ישראל ונביאיו. וזה יורה, כי בהמשך הזמנים יצורפו כל בני העולם במצרף האמונה ויקנו דעות אמיתיות בחוקו ית'. ובפרט אומת ישראל יחזירו עטרת האמונה ליושנה ויתחזקו באמונת שלושת האבות ונביאי-צדק וישתדלו בקיום התורה וייגלה המשיח, ותהיה גאולה לכלל האומה הישראלית, והאמונות האמיתיות תיקבענה בכלם ולא תתבטלנה לעולם. ואז ישתלם רצונו ית' בבריאת העולם השפל – להיות דעת אלוהים בארץ. וכל זה על ידי ישראל ושלמותם תהיה טבעית מצד בחינות אמיתיות וניסיונות צודקות.

---

³²³ עשרים ואחת.

ת. הסיבה הצודקת לאריכות הגלות הזאת.

זהו הטעם האמיתי והסיבה הצודקת באריכות הגלות הזאת. ע"כ אל תתמה על החפץ האלוהי, שהאריך קץ-גלותנו ולא בירר עתה וקצה כגלויות מצרים ובבל. ועכ"ז הסכימו חז"ל שאי אפשר להתארך יותר מסוף האלף השישי, אבל אפשר קודם ממנו. ועכ"ז דניאל הנביא ע"ה הודיע שני זמנים: האחד – אַלְפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וּנְצֻדָק קָדֹשׁ³²⁴; והשני – עֶדֶן וְעֶדְנִין וּפְלַג עֶדֶן³²⁵. ונאמר: "לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וְחֻצֵי"³²⁶.

ט. דעות שונות בין החכמים על זמני הגאולה.

וצריך לדעת, כי שני החשבונות נבדלים זה מזה. ה-"אלפים ושלוש מאות" – הם מחורבן הבית הא', אשר הוא כהיום בשנת ה"ת קנ"ט³²⁷ – אלפים ומאתים ועשרים ואחת שנה³²⁸. וחשבון עֶדֶן וְעֶדְנִין וּפְלַג עֶדֶן – הוא מחורבן בית שני³²⁹, ואין איתנו יודע, עד מה תכלית החשבון הזה.

³²⁴ עֶדֶן-מֵי הַחַיִּים הַתְּמִיד וְהַפְּשֵׁעַ שְׁמֵם תַּת וְקָדֹשׁ וְצָבָא מְרַמָּס: וַיֹּאמֶר אֵלַי עַד עָרַב בְּקָר אֲלֵפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וּנְצֻדָק קָדֹשׁ (דניאל ח', י"ג-י"ד).

³²⁵ וְלִקְדִישֵׁי עֲלִיּוֹנִין וְבֵלָא וְיִסְכַּר לְהַשְׁנֵיָה זְמַנִּין וְדַת וַיִּתְקַבֵּון בִּידֵיהֶם עַד-עֶדֶן וְעֶדְנִין וּפְלַג עֶדֶן (שם, ז', כ"ה) – דהינו עד מועד ומועדים וחצי מועד.

³²⁶ שם, י"ב, ז'.

³²⁷ שנת 5559 לבריאה.

³²⁸ לפי תאריך שנותן הרב כאן – תאריך חיבור הספר – הינו שנת 1799 למה"נ, ז"א 2221 + 3338 (שנת חורבן הבית הא' מהבריאה) = 5559 לבריאה = 1799 למה"נ, ז"א 35 שנה לפני הוצאתו הראשונה של הספר "פינת יקרת" בגוולווא (1834).

³²⁹ שנת 3828 לבריאה.

י. כישלונם של חלק מחכמי אחינו הרבניים בקובעם זמני-**הגאולה.**

וחכם א' מבעלי הקבלה התפאר ליישב אלו שני החשבונות לסגנון אחד בזה הדרך ואמר, שגלות ישראל – ת' שנה מסמך "וְעָבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה"³³⁰; ומחשב ומיישב בזה הדרך: ה-עָדָן – ת' שנה, וְעָדְנִין – ת"ת שנה – הרי אלף ומאתיים, וּפְלָג עָדָן – חציו ת"ר שנה – הרי אלף ות"ת שנה מחורבן בית שני. וידוע כי מחורבן בית ראשון עד חורבן בית שני ת"צ שנה. ויש הפרש בין שני החשבונות – עשר שנים. ואמר, כי ההפרש הזה הוא מה שיעבור מן הגאולה עד בניין בית שלישי. והשם יודע האמת, כי אסור הוא לגזור בגזרה זמן-הקץ, כי כמה נכשלו בזה מחכמי ב"ה³³¹ ונהיו ללעג ולקלס לבני-עמם ולשאר האומות, והגרימו שְׁמֵד גדול³³², עד שהגדול שבחכמיהם ר' עקיבא היה נושא כליו של בר-כוכבא שנעשה משיח, ולבסוף נקרא בר-כוזיבא שנגלית כזבנותו. וכן אמרו גם ב"ה עצמם "תפח רוחן של מחשבי קצין". ואנו חייבים להורות מופתים מן השכל לחיוב גאולת-ישראל מן הגלות:

י"א. מופתים מן השכל ומן המקרא לחיוב גאולת-ישראל**מן הגלות:**

א. כבר אימתנו אימות התורה, ושא"א לה להשתנות כלום. והנה רוב מצוות התורה עומדת בכוח, וא"א להתקיים בגלות בחוצה לארץ, וא"א שלא תצאנה לידי פועל. ואם יאמר אומר, שכבר המצוות ההן יצאו לפועל בזמן המלכות, א"כ נאמר שקצת

³³⁰ בראשית ט"ו, י"ג.³³¹ בעלי הקבלה.³³² מרד בר-כוכבא (בשנות 5-132 למה"נ) גרם להשמדה רבה בעם.

המצוות נצחיות, וקצתן – זמניות, וזה א"א חוץ ממה שהסגילה התורה. ועוד, שהתורה העידה אִם־יִהְיֶה נִדְּמָה בְּקִצָּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבָּצָה ה' אֱלֹהֶיךָ³³³. וזה לא נתקיים עד עתה, ואיך אפשר שהתורה תקבל חיסרון עם היותה מסודרת משכל אלוהי. עוד אחר שהתורה אלוהית – א"א למקבליה להיותם שרויים בגלות נצחית. רק עכ"פ ימצאו גאולה. ומצוות התורה תתקיימנה בפועל פְּמִקְדָם. ונאמר על כמה מצוות "חוקת-עולם", שעוד תתקיימנה, ואם נפסק – [זה רק] בינתיים.

י"ב. נצחיות קיומו של עם ישראל.

ב. אם הוא ית' גירשנו מעל פניו לגמרי, אם אינו עתיד לגאלנו להיות לו לעם סגולה כמקדם – היו יכולים האומות לכלותנו אחר שאנחנו מנוגדים לנימוסי כל האומות ואמונותיהם, כי אין שנאה כשנאת הדת. ואם תאמר: "הלא אומת יוון משועבדת לישמעאל, וישמעאל – ליוון, וכי גם שניהם מנוגדים זה לזה בדת ואמונה? ועכ"ז אינם מכלים זה את זה." – נשיב לזה: "כי להיות גם שניהם יוון וישמעאל בעלי מלכות חזקה – עכ"ז מחניפים זה לזה ואינם מכלים זו את זו. אבל אומת ישראל, אין לה שום מלכות בכול העולם. ועכ"ז אינם מעלים על ליבם לכלותם מצד הבטחתו ית', שהבטיח: "וְאָף גַּם־זֹאת בְּהִיּוֹתְם בְּאֶרֶץ אֲיִבֵיָהֶם לְא־מִאֲסָתִים וְלְא־גְעֻלָּתִים לְכָל־תָּם"³³⁴. ומזה – ראייה גדולה, שהוא ית' לא עזבנו לגמרי, אחר שאינו מניח אל הגויים לכלותנו.

י"ג. דעת הרמב"ם בנידון.

והרמב"ם אמר, כי יש אומות שנאבד זכרם, ונתערבו בין האומות, ושם אינו נקרא עליהם: כעמון ומואב, שנשאר שמם

³³³ דברים ל', ד'.

³³⁴ ויקרא כ"ו, מ"ד.

ולשונם ונאבדה אומתם; [וכן] כאומת לאטין. אבל אומת ישראל – גם שמש גם דתם ואמונתם עומדים עד היום. וזה מופת אמיתי, שישראל עתידים להיגאל גאולה נצחית. וע"כ נאמר: "כִּן יַעֲמֵד זְרַעְכֶם וְשִׁמְכֶם" ³³⁵ – עכ"ל ³³⁶. ואנחנו דומים בגלות לכבשה עומדת בין זאבים, והרועה הנאמן ית"ש משגיח בנו ומצילנו מידם. ועוד אחר שייעודיו ית' הרעים כולם נתקיימו עלינו – ע"כ מן המחויב, שיתקיימו גם ייעודיו הטובים, כי הדברים קצתם מעידין על קצתם. וא"א לומר, שייעודיו האלה הטובים כבר נתקיימו בבית השני מפני כמה ראיות:

תשע ראיות ברורות, כי הגאולה לא הייתה שלמה בבית שני.

- א. כי הגאולה לא הייתה שלמה וכוללת, כי שני שבטים לבד עלו. ו[אילו] התורה הבטיחה: "אִם-יִהְיֶה גְדָחָךְ בְּקִצֵּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבְּצֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ" ³³⁷;
- ב. כי לא נגלה הארון עם הכרובים ושאר כלי הקודש;
- ג. כי הנבואה לא חזרה לאיתנה;
- ד. כי לא שבתו המלחמות, כמו שהועד: "לֹא-יִשָּׂא גוֹי אֶל-גוֹי קָרֵב" ³³⁸;
- ה. כי לא נתפרסמה אֱלֹהוּתוֹ ית' בכול העולם, ולא נפסקה עבודת אלילים;

³³⁵ ישעיהו ס"ו, כ"ב.

³³⁶ עד כאן לשונו.

³³⁷ דברים ל', ד'.

³³⁸ ישעיהו ב', ד'.

- ו. כי לא שבתו החיות הרעות ממנהגם, כמו שהועד: "זָאב וְטֵלָה יָרְעוּ כְּאֶחָד וְאַרְיֵה כְּפֶקֶר וְאֶכְל־תְּבֹן"³³⁹
- ז. כי לא היה מלך מזרע דוד, כמו שהועד: "וְעַבְדֵי דָוִד מְלָךְ עֲלֵיהֶם"³⁴⁰;
- ח. כי לא נבנה המקדש, כמו שהועד ע"י יחזקאל – י"ב שערים ל-י"ב שבטים"³⁴¹;
- ט. כי לא הייתה הגאולה עולמית, כמו שהועד: "לֹא יוֹסִיף לְהִגְלוֹתָךְ"³⁴²

- מאלו הט' ראיות ברור, כי לא נתקיימו הייעודים הטובים ההם עדיין.

סימני הגאולה וביאת אליהו הנביא זכור לטוב והמלך המשיח.

והגואל יהיה מזרע דוד הע"ה, כמ"ש וְעַבְדֵי דָוִד מְלָךְ עֲלֵיהֶם"³⁴³. והמלך המשיח לא יצטרך לניסים ומופתים לאמת שליחותו. רק אימותו תהיה ע"י: גבורתו והשפלתו [את] האויבים, וְנִצְחוּ אוֹתָם, וְקִבְצוּ נִדְחֵי-יִשְׂרָאֵל, וּבְנוֹתוֹ מִקֹּדֶשׁ עַל מְכוֹנּוֹ, והורותו דת ומצווה כדין וכהלכה, וְהִשְׁיִרוּ אֶת הַכּוֹל לְהַצְלִיחָהּ

³³⁹ שם, ס"ה, כ"ה.

³⁴⁰ יחזקאל ל"ז, כ"ד.

³⁴¹ שם, פרק מ"ח.

³⁴² איכה ד', כ"ב.

³⁴³ יחזקאל ל"ז, כ"ד.

הנפשית – [כל] זה יהיה לו לאות על שליחותו, כי האימון מצד האותות אינו חזק.

ואמנם ביאת המשיח – יהיה לה סימנים ורמזים קרוב לביאתו, כי יתחדשו בעולם בלבולים ומלחמות גדולות בין כל האומות, כמ"ש "וְכַתְּתוּ גוֹי־בְגוֹי וְעִיר בְּעִיר כִּי־אֱלֹהִים הִמָּמִם"³⁴⁴. ואומת ישראל תישאר דלה ושפלה בין שאר באומות, ויגדילו על ישראל מיסים וארנוניות, ויחרפום ויגדפום לאמר: "אי אלוהיכם, צור חסיתם בו?". עד שבתוך המלחמות הגדולות והרבות תיאבד מלכות זדון, ומיד ייגלה אליהו הנביא ע"ה ויבשר, שבאה העת, הגיע הקץ, ובמהרה ייגלה גם המשיח ויקבץ נידחי-ישראל לירושלים תוב"³⁴⁵. ואחריו גוג ומגוג עם הגויים הנמשכים אחריו יתעוררו ויעלו לירושלים תוב"ב להילחם עליה ולהכרית את כל ישראל מן העולם. והשי"ת יילחם עימם מן השמים ויאבדם לגמרי, ולא יישאר שום קוץ מכאיב ומונע מן השלמות, וגאולתם תהיה עולמית ונצחית. הוא ית' ימהר יחישה מעשהו למען נראה ישועתו בימינו במהרה בימינו אכי"ר"³⁴⁶.

אלו הם עשרת העיקרים, וכל בר-ישראל חייב לידע ולהאמין בהם במופתים מן השכל ומן התורה. וכל הכופר אפילו באחד מהם – הוא יוצא מכלל-ישראל, וייקרא "כופר" ואסור לקראו "אח" ולאכול משחיטתו. הוא ית' יזכנו וישימנו במדרגת המאמתים השלמים, ולי אני עבדו ישפיע מאורו הגדול, ויזכני לחבר ספרים שלמים, וכן רבים לְפֹת וּלְפֹת את הרבים, וינקני מטעות קנייני

³⁴⁴ דה"י ב': ט"ו, ו'.

³⁴⁵ תיבנה ותיכונן במהרה בימינו.

³⁴⁶ אמן, כן יהי רצון.

והעדרי, ויאיר נרי, ותמיד יהיה בעזרי, וימלא כל תאוותי וְסִבְרִי³⁴⁷,
ה' גואלי וצורי אכי"ר.

והשלמתיו בי"ג לחודש נחמה בשנת מְשָׁמִיעַ שְׁלוֹם
מִבְּ"שׁר טו"ב³⁴⁸ מְשָׁמִיעַ יְשׁוּעָה אִמְר לְצִיּוֹן מְלֶךְ
אֱלֹהֵינוּ³⁴⁹.

<p>סגולת יוצרם אנשי עלייה בדעת ואמונה אל חסין יה' באיגרת קצרה זו עשויה להשלים נפשכם להיות נקיה ונשמתכם בכס קידשו נְחִינָה³⁵¹ מנוחות זיו יקרות אי"ר³⁵² בנויה ויודה יה' בנפש גם גוויה לְאֶגְרָתָא דְנָא³⁵³ הוֹדָה וְיִפְנָה ספרים עוד בלי טעות שגויה מב"שר טו"ב לאומה הענייה.</p>	<p>שורון הישרים נחלת יה' צנועים באמונתכם קרבים חזו דרך בעיקרי אמונה קחו מוסר וְאֵל כסף וזהב בְּהַר קודש אלוהים תעלו אז נְעִימוֹת תִּשְׁבְּעוּ שׁוֹבְעַת שִׁמְחוֹת תְּשַׁבְּחוֹת יהגה פי דל ועני לְרֹב חסדו אשר עזר לעבדו מִנֵּת חלקי יזכני לחבר הִכִּי נחתם בי"ג נְחָם³⁵⁰ ובשנת</p>
--	--

תו"ש לב"ע³⁵⁴

³⁴⁷ תקוותי.

³⁴⁸ שנת 5559 ליצירה, 1799 למנ"ה.

³⁴⁹ ישעיהו נ"ב, ז'.

³⁵⁰ י"ג בחודש מנחם אב.

³⁵¹ נחה, הנמצאת במנוחה.

³⁵² במקור מופיע איר – ייתכן שזה – ר"ת "איכה רבתי" (ירושלים) או טעות דפוס "עיר בנויה".

³⁵³ לאיגרת הזאת.

³⁵⁴ תם ונשלם שבה לבורא עולם.

ראינו להדפיס כאן **שער הי"ו** מעניין-שבת מספר המצוות הנקרא **"משאת משה"** להר"ר **משה בִּגְי**³⁵⁵ נ"ע עם הד' טורים שקראם "דרך המוות", "דרך החיים", "דרך הטוב" ו-"דרך הרע" - להיותם כמראה לטושה בידי המשכילים להתקשט בו, לתכשיטי שמירת מצוות השבת - ראשית הקדושות ולהתקדש למדי.

שאלה י"ו איזה הם המעשים האסורים להיעשות בשבת?

התשובה: דע שצריך לדעת תחילה ה-ל"ט אבות מלאכות שמנו החכמים ע"ה. מפני שרוב המלאכות האסורות בשבת נכללות בהן ובתולדותיהן, שחייבים עליהן סקילה וכתת בהיעשות במזיד, ואם בשגגה - קרבן חטאת.

ואלו הן³⁵⁶:

³⁵⁵ הר"ר משה בִּגְי בכהר"ר בנימין זצ"ל. חי בסוף מאה ט"ו ובהתחלת המאה ט"ז. חיבר ס' "איגרת סוכה", וס' "אהל משה", שהוא - חלק א' מספר המצוות שלו, הנקרא "מצוות משה" בביאור מצוות התורה, ונחלק לעניינים ולפרקים, וחסר מסופו.

³⁵⁶ אבות מלאכות ארבעים חסר אֶת. הזרע. והחורש. והקוצר. והמעמר. הדיש. והזורה. הבורר. השוחן. והמרקד. והלש. והאופה. הגוזז את הצמר. המלגנו. והמנפצו. והצובעו. והטונה. והמסו. והעושה שני בתי ניריו. והאורג שני חוטינו. והפוצע שני חוטינו. הקושר. והמתיר. והתופר שתי תפירות. הקורע על מנת לתפור שתי תפירות. הצד צבי. השוחט. והמפשיטו. המולחו, והמעבד את עורו. והמוחקו. והמחטכו. הכותב שתי אותיות. והמוחק על מנת לכתב שתי אותיות. הבונה. והסותר. המכה. והמבעיר. המכה בפטיש. המוציא מרשות לרשות. הרי אלו אבות מלאכות ארבעים חסר אֶת: (משנה, מסכת שבת: ז', ב').

- א. הזורע;
 ב. החורש;
 ג. הקוצר;
 ד. המְעַמֵּר;
 ה. הדש;
 ו. הזורה;
 ז. הבורר;
 ח. הטוחן;
 ט. המְרַקֵּד;
 י. הלש;
 יא. האופה;
 יב. הגוזז את הצמר;
 יג. והמְלַבְּנו (ר"ל המכבסו בנהר³⁵⁷);
 יד. המְנַפֵּץ (ר"ל חובט בשבט וסורקו);
 טו. הצוֹבְעוּ;
 טז. והטוֹנָה;
 יז. וְהִמְסִיךְ (ר"ל המוסך את השתי, נגזר מן המְסַכָּה
 הַמְסוּכָה³⁵⁸, עיין עיקר תוספות, יום טוב);

---

³⁵⁷ והמכבס בכלל.

³⁵⁸ והמְסַכָּה הַמְסוּכָה על-כִּלְיֵהֶגְזוּם: (ישעיה כ"ה, ז').

יח. וְהַעֲשֶׂה לְפָנַי בְּיָרִין (ר"ל שנותן ב' חוטין בתוך הבית – ניר, ונירין – מפורש במסכת "כלים", ז"ל: "הן החוטים הארוגים על הקנה, ובעבורם מגביהין קצת החוטים, ויעשו דרך – ילך בו הארג בחוט);

יט. והאורג שני חוטין;

כ. והפוצע שני חוטין (ר"ל מסיר חוטי הערב מעל השתי, או השתי מעל הערב לצורך אריגה);

כא. הקושר;

כב. וְהַמְתִּיר (ר"ל שכן צדי חילזון שממנו עושין התכלת³⁵⁹, קושרין ומתירין; שפעמים צריך ליטול חוטין – מרשת זו להוסיף על זו, ומתיר בכאן וקושר כאן);

כג. והתופר;

כד. הקורע על מנת לתפור ב' תפירות;

כה. הַצָּד צָבִי³⁶⁰;

כו. השוחטו;

כז. והמפשיטו;

כח. והמולחו;

כט. ומעבד את עורו;

ל. וְהַמּוֹתְקוֹ (ר"ל מגרד שערו);

³⁵⁹ כלל זה כמו קודמיו ואחריו הועתק ממסכות המשנה, ואינו מקובל על חכמינו ע"ה. אפילו המדע הוכיח מעל כל ספק, שצבע התכלת אינו יוצא מדם החילזון.

³⁶⁰ והצד צייד בכלל.

לא. וְהִמָּחֲתָכוּ (ר"ל חותך רצועות וסנדלים);
 לב. הכותב;
 לג. המוחק על מנת לכתוב;
 לד. הבונה;
 לה. והסוחר;
 לו. המכבה;
 לז. והמבעיר;
 לח. המכה בפטיש;
 לט. המוציא מרשות לרשות.

- כל אלו המלאכות. וכל שהוא מעניינם³⁶¹ – הם הנקראין
 "אבות מלאכות".

כיצד הוא עניינם?

אחד החורץ או החופר או העושה חריץ – הרי זה אב-מלאכה
 אחת, שכול אחת ואחת מהן – חפירה בקרקע ועניין א' הוא.

וכן הזורע זרעים או הנוטע אילנות או המבריך אילנות או
 המרכיב או הזומר – כל אלו אב א' הן מאבות-מלאכות, ועניין א'
 הוא, שכול א' מהן – לצַמֵּחַ דבר הוא מתכוון.

³⁶¹ דהיינו היוצא מהם בהיקש.

וכן א' הקוצר תבואה או קטנית, או הבוצר ענבים, או הגודד תמרים, או המוסק זיתים, או האורה תאנים – כל אלו אב-מלאכה הן, שכול הא' מהן "העוקר דבר מגידולו" מתכוון. ועל זו הדרך – שאר האבות.

התולדה³⁶² – היא המלאכה הדומה לאב מאלו האבות.

כיצד המחתיך את הירק מעט-מעט לבשלו – הרי זה חייב, שזו המלאכה – תולדת טחינה. ותולדת טחינה – שהטוחן לוקח גוף ומחלקו לגופים רבים. וכול העושה דבר הדומה לזה – הרי זה תולדת "טוחן".

והבערה והכיבוי והמוציא מרשות אל רשות, שהזכירו ב"ה³⁶³ - כבר רבנו אהרון האחרון אמר, שכוונתם בהבערה וכיבוי בשבת עצמו. וכן הוא האמת, כי הם חייבו הדלקת-נר-שבת מבעוד יום³⁶⁴.

והמוציא מרשות אל רשות – כבר מבואר, שהוא במשא כבד אחר שהוא נכלל בשם מלאכה, כפי שנתבאר בשאלות. אע"פ שב"ה הכלילו קל וכבד – מכול מקום הסגילו, שאינו חייב עד,

³⁶² המאמר המתחייב מהקדמת ההיקש.

³⁶³ בעלי הקבלה – אחינו הרבניים.

³⁶⁴ חכמינו האחרונים מהמאה ה-15 והלאה התירו הדלקת הנר מיום שישי היותו דולק בליל-שבת (ראה ס' "אדרת אליהו", עניין השבת).

שיעקור חפץ מעל גבי מקום ויניח על גבי מקום. אבל אם עקר ולא הניח, או הניח ולא עקר – פטור. ועוד תנאים רבים התנו³⁶⁵.

והנה ממה שכתבנו יוקש רוב המלאכות האסורות להיעשות בשבת ותולדותיהן. וגם ממה שיתבארו למטה בעזרת האל.

אחד התחיל מלאכה ומשלימה, ואחד מי שיתחיל ולא השלימה. כגון: מי שכיוון לשחוט וקודם השחזו המאכלת במשחז להחריפה, ואפילו שלא שחט – עובר, כי כבר עשה חלק מעניין צורך השחיטה. ואותו חלק מצד עצמו ייקרא מלאכה, שהיא הַשְּׁחִיטָה. וכן אם תפש המאכלת ובדק אותה קודם השחיטה כדי לשחוט, ואפילו אם לא שחט בה מפני מניעה – עובר מפני שעשה חלק [מ]מלאכה. ואפילו שלא תיקרא הבדיקה מלאכה שלמה, ואף לא ייכנס בגדר שם השחיטה, שהיא – כריתת ארבעה סימנים, ואלו שני החלקים באים ב-"לא תעשה", שנאמר: "ועשה אח מאחת מהנה"³⁶⁶ – שר"ל קצות-המלאכה.

ואמרו החכמים, שחזן מאלה שני החלקים – ייאסר משום שהוא הקדמה לרע. כי עשיית כל אלו – תכליתם בעד מלאכה.

והקש לכול כיוצא בזה המין.

³⁶⁵ כלל זה כמו קודמיו ואחריו הועתק ממסכות המשנה, ואינו מקובל עלינו, כי הוא מלאכה בפני עצמו.

³⁶⁶ במקור: "וְעָשָׂה אֶח מֵאַחַד מֵאֵלֶּה:" (יהזקאל י"ח, י').

טור "דרך המוות".

אסור לעשות כל האבות-מלאכות שמנו החכמים, שהן – ל"ט.

ויש גם כן עוד אבות-מלאכות אחרות חוץ מאלו. ולכולם יש תולדות. ואע"פ שא"א להכליל בספר כל האבות ותולדותיהן – ממה שנכתבו ייודעו ויוקשו, מה הם האסורים. בין מהאבות, בין מקצת התולדות האסורות – [הכול] ע"פ דין תורתנו התמימה. וכן ממה שנזכיר מעתה:

א. אסור לְדַיֵן בשבת, מפני שמצאנו, ו[זוהי] המלאכה לא ליום אחד ולא לשניים;

ב. אסור להחרים ולנדות לאדם, שנתחייב בהם בשבת, כי הם – דין ומשפט;

ג. אסור לנזור גדרים, ולתת נדבה, ולהקדיש או להחרים דבר, ולתרום ולהעריך הכוהן, ולהבדיל הקדשות, ולתת צדקות ומתנות, ולהנחיל ממונו, ואינו משלם נדרו שנדר, בחול נודר ואינו משלם נדרו³⁶⁷;

---

³⁶⁷ בהיקש מעניין "ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה' כִּלְהַעֲשֶׂה בו מְלָאכָה יוֹמָת: " - שהינו הקדמה לעניין התרומה ומלאכות-אוהל-מועד, שאם בבניית המשכן נאסרו סוגי-מלאכה אלו – קל וחומר עלינו בר-מינן.

ד. אסור להתייעץ בכוונה – מה יעשה בחול: מה יקנה, מה ימכור, מה יתוץ, מה יבנה, מה יתקן,³⁶⁸ ולצייר תכונת ותמונת הבניין, באיזה אופן יעשהו. כ"ש להורות א' לאחר, שיעשהו באופן כך, ולא באופן שכיוון מקודם בעל הבניין כדי להעתיקו מכוונה אל כוונה אחרת. וכתוב: "פֶל מְלָאכֹת הַתְּבַנִּית"³⁶⁹. – כל אלו וכדומה לאלו – הם מעניין מכר וקניין ומלאכת וציור תבנית הבנאי. כל אלו – מראה עיניים ורעיון-לב כעניין: "וְאָקוּם וְאָעֲשֶׂה אֶת־מְלָאכֶת הַמְּלָאָה"³⁷⁰;

ה. ואסור לחשוב חשבונות, שהם – להנאת כיס; למנות ולספור, למדוד ולשער שיעורים וציורים מלאכותיים או הנדסיים ותמונות תכוניות – כי היא מלאכת מחשבת. וְהִמָּה בְקִשׁוֹ חֲשֻבְנוֹת רַבִּים³⁷¹, ואם יעלו ברעיונו ודמיונו – ראוי להסירם מליבו, ויפנה דעתו מהן;

ו. אסור לרחוץ הטמא כל גופו לצאת לידי טהרה בשבת ובשבתון, מפני שהוא – מעשה הדיוט³⁷², שיכול להיעשות אחר השבת. ומעשה הדיוט אינו דוחה את השבת, אלא מפני סכנת-נפש ישראל. ומעשה הדיוט – הם כגון: הזאת מי-נידה וגילוח המצורע וכדומה; שאלו – אינם הכרחיים ומחוייבים

³⁶⁸ אִם־תָּשִׁיב מִשְׁבֶּת רִגְלֶךָ עֲשׂוֹת תִּפְסְדֶיךָ בְּיוֹם קִדְשֵׁי וְקִרְאתָ לְשִׁבְתָּ עֲנֵגְךָ לְקִדּוֹשׁ ה' מִכַּבֵּד וְכַבְּדָתָו מַעֲשׂוֹת דְרָכֶיךָ מִמִּצְוֹת תִּפְסְדֶיךָ וְדַבַּר דְבָר (ישעיהו נ"ח, י"ג).

³⁶⁹ דה"י א': כ"ח, י"ט.

³⁷⁰ דניאל ה', כ"ז.

³⁷¹ קהלת ז', כ"ט.

³⁷² מעשה פשוט, שמחייבים לדחותו לאחר צאת השבת, כי האדם לא יוצא לידי טהרה.

להיעשות בעצם הזמן וביום מעויין³⁷³ כמו שהן – מוספי המועד, שכתוב בהן: "בכך לחודש פלוני". וכמו זבח-פסח ומצוות המילה, שהן – ממצוות הציבור וחפצי-שמים, ונעשים בשבת עצמו ובמועד.

ז. אסור לרדות הדבש מכוורת הדבורים ולשים כלי תחת תמצית הדבורים הזבים³⁷⁴, כגון זיתים וענבים וכדומה. כי אלו צריכים הכנה מבעוד יום – להיותם מוכנים בשבת לאוכלם. ועוד שאינם מוכרחים להיעשות בשבת, כי הם – עניינים רצוניים ויוכל האדם לעמוד בלתם, אפילו שיצטרך לאוכלם בשבת. ואינם כמו הפירות המוכנים לסחורה, שבעליו אוכל מהם.

ה. אסור לקבץ הפירות הנושרים מהאילן, ואפילו דרך גבולו³⁷⁵. כל שכן – לעלות לאילן, לעולל עלילות או לאכול אותם בפיו לְפַעֵלָם בגרונו.

ט. אסור לשלוח כתבים³⁷⁶ ע"י עופות ולשלוח שלומות ע"י שליח למיודעיו מעיר לעיר וממדינה למדינה³⁷⁷.

י. אסור לשחוק [לשחק]³⁷⁸ בקובייה ובטבלה ובאשקן³⁷⁹ וכדומה, שהכתוב קראו "שבת לה".

³⁷³ ביום קבוע.

³⁷⁴ מפסוק: "שִׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטְוֶהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת לֹא יִהְיֶה־בּוֹ: " (שמות ט"ז, כ"ו).

³⁷⁵ כנ"ל.

³⁷⁶ ככתוב: "וְלֹא־תוֹצִיאוּ מִשָּׂא מִמֶּתִיכֶם בְּיוֹם הַשָּׁבַת" (ירמיהו י"ז, כ"ב).

³⁷⁷ קל וחומר דרך הדואר.

- יא.** אסור ללכת בשבת ובמועד חוץ מן תחום העיר, שהם – אלפיים אמה³⁸⁰, אלא אם יהיה בעד סכנת-נפשות. וכן – מעיר לעיר, אפילו שתחום עיר זה נכנס לתוך תחום זה.
- יב.** אסור לטלטל³⁸¹ כלי-אומנות בעד צורך עניין-מלאכה מְכוּוֹנָת³⁸², כגון: כלי-שייט אורג וצורף וסופר וכדומה, כי הם – הקדמה לרע. אפילו לא עשה מלאכה בהם, כי אלו – כלים, שאינם לצורך השבת.
- יג.** אסור לטלטל³⁸³ בדברים כבדים ומיגעים ומעמלים³⁸⁴, אפילו דרך הבית והגבול – כל שכן בדרך רשות הרבים, כמו שביארנו לעיל.
- יד.** אסור לקשור שרוך-נעלו שנותק, או איזור חלציו, קשר של קיימא, והוא – מעשה אומן³⁸⁵ ולא מעשה הדיוט. ואם יקרה כזה המקרה מידו – אין חשש, אם נעשה בשגגה ואינו בכוונה, ואינו עובר במזיד, כי הוא כמו המשך ספסל ועושה חריץ וכדומה.

³⁷⁸ אם-תשיב משבת רגלך עשות חפציה ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מקבד וכבדתו מעשות דרכיה ממצוא חפצה ודבר דבר (ישעיהו נ"ח, י"ג).

³⁷⁹ אישקוקה – משחק השחמט

³⁸⁰ ומגרשי הערים אשר תתנו ללויים מקור העיר וחוצה אלף אמה סביב: (במדבר ל"ה, ד').

³⁸¹ ראה הערה 373.

³⁸² אם-תשיב משבת רגלך עשות חפציה ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מקבד וכבדתו מעשות דרכיה ממצוא חפצה ודבר דבר (ישעיהו נ"ח, י"ג).

³⁸³ ככתוב: "ולא-תוציאו משא מבתכם ביום השבת" (ירמיהו י"ז, כ"ב).

³⁸⁴ לכל-משאם ולכל עבדתם (במדבר ד', כ"ז).

³⁸⁵ כי היא מלאכה בפני עצמה. ראה רמב"ם "הלכות שבת", פרק י', הלכה א'.

- טו.** אסור ללכת בשבת עד קצה-התחום כדי לקצר הדרך שרוצה ללכת אחרי מוצאי-השבת, כי זה עושה חפצו בשבת. והנביא אומר: "מִמְצוֹא חֶפְצְךָ וְדָבַר דְּבָרְךָ"³⁸⁶.
- טז.** אסור למלוח כבשים [בשר] ודגים וכדומה בשבת עצמו, לאוכלם אחר עבור השבת, כי הוא – מעין בישול. וכן מה שמנהגו להתבשל בשמש – אין ראוי לשומו כנגד השמש בשבת.
- יז.** אסור לסבב לכתחילה לעשות הגוי מלאכה בשבת, שנהנה ממנה, אם הוא – שותף עימו או לעשות עורמה ותחבולה להתנות עימו, שתהא הנאת יום-שבת לגוי, והנאת יום ראשון – ליהודי וכדומה³⁸⁷.
- יח.** אסור לרכוב על הבהמה בשבת או להעמיס עליה משא³⁸⁸, שלא יוליך אותה למקום אחר, כי הכתוב חייב לנו לנוח בהמתנו³⁸⁹.
- יט.** אסור להוציא הבהמה להראות לסוחר³⁹⁰, אפילו שלא יעשה ולא ידבר דבר-סחורה, כי זה – הגְרַמַת סחורה והקדמה לרע.

³⁸⁶ ישעיהו, נ"ח, י"ג.

³⁸⁷ לֹא־תַעֲשֶׂה כָּל־מְלָאכָה אִתָּהּ | וּבְנֵה וּבְמִתָּה עֲבָדְךָ וְאֲמַתְךָ וּבְהִמְתָּה וְגַרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ: (שמות כ', י').

³⁸⁸ ראה הערה 373.

³⁸⁹ ככתוב: "עֲבָדְךָ וְאֲמַתְךָ וּבְהִמְתָּה" (שמות כ', י').

³⁹⁰ ראה הערה 373.

כ. אסור להלוות בהמתו לגוי, אפילו קודם השבת, להשתמש עימו או להרכיב עליה ביום השבת, שהכתוב חייב לנוח בהמתך³⁹¹.

כא. אסור להשכיר בהמתו³⁹² בשכירות-יום, לְהִנּוּחַ מעבודת בהמתו ביום א' לחוד ובשבת ובמועד. או לְתִתּוֹ בשכירות במספר ימים רצופים, ויהיה השבת נמנע לשכירות יומי – הוא באיסור משני פנים.

כב. אסור לְהִנּוּחַ ישראל ממלאכה שנעשית על ידו³⁹³ בין בכוונה ובין בשוגג, והוא לא ידע ואשם, בין בצוואתו ע"י זולתו, או שראה ושתק. או נעשית מעליה ביום השבת ע"י תיקון בעל-הבית. כל שכן, אם תהיה המלאכה ההיא – מְקַשְׁרֵת האכילה, כגון: השחיטה – שהיא איסור עולמי עליו ולכול ישראל.

כג. אסור לְהִנּוּחַ ממלאכה, שְׁעֵשְׂאָהּ ישראל בשבת עצמו במזיד³⁹⁴ – איסור עולמי לעצמו.

כד. אסור לְהִנּוּחַ ישראל ממלאכה, שעשה חברו הגוי בשבת³⁹⁵, אם יש לו ידיעה.

³⁹¹ ככתוב: "עבדך ואמתך ובהמתך" (שמות כ', י').

³⁹² כנ"ל.

³⁹³ לא־תַעֲשֶׂה כְּלִי־מְלָאכָה וכו' (שמות כ', י').

³⁹⁴ כנ"ל.

³⁹⁵ הערה לעיל.

- כה.** אסור להִנּוֹת ישראל ממלאכה, שְׁעֵשָׂאָה הגוי בעד ישראל בשבת עצמו לבד³⁹⁶. אבל אחר השבת – יכשר לְהִנּוֹת ממנה, אחר שלא הייתה לו מגע בעשייתה.
- כו.** אסור להִנּוֹת ממאכל שנתבשל בשבת בעד חולה לכול בר-ישראל³⁹⁷.
- כז.** אסור לְהִנּוֹת החולה בעצמו אחר עבור השבת מהמאכל, שנתבשל בעדו בשבת או מהעוף שנשחט בעדו בשבת מפני סכנה.
- כח.** אסור לעשות כיסוי הדם בשבת לעוף שנשחט בעד חולה, אלא יכוסה אחר עבור השבת.
- כט.** אסור ללכת בלא צורך עם כלי-מלחמה, כגון: חרב וחנית וקשת וחצים ושריון-קשקשים, מגן צינה וסוחרה, אפילו לחגור אותם במותניו ובכתפו. – שכול אלה אינם ממין מלבוש-האדם.
- ל.** אסור לנגן בצוואתנו בשבת בכול מיני כלי-זימרה ובכול קַרְנָא מְשֻׁרְקִיתָא³⁹⁸, כי כתוב: "אלה המשוררים" ואח"כ כתוב עליהם: "בְּמִלְאֶכֶת"³⁹⁹. (עושי המלאכה).

---

³⁹⁶ הערה לעיל.

³⁹⁷ לחולה בלבד.

³⁹⁸ מכשיר המוציא קול-שריקה ע"י נשיפה בו.

³⁹⁹ וַיִּבְרְחוּ אִישׁ-לְשֹׁדְדוֹ הַלְוִיִּם וְהַמְשֻׁרְרִים עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה: (נחמיה י"ג, י'). וְכֹהֲנִים מְשֻׁרְתִּים לְה' בְּנֵי אֶהֱרֹן וְהַלְוִיִּם בְּמִלְאֶכֶת: (דה"י ב', י"ג, י').

לא. אסור לשמש מיתתו⁴⁰⁰ מפני שהוא מזריע זרע, וכתוב: "אִשָּׁה פִּי תִזְרִיעַ"⁴⁰¹. וכתוב: "שָׁכַבְתָּהּ לְזָרַע"⁴⁰², כי הוא – כמו הארץ. ואף מפני סיבות אחרות, שזכרנו למעלה.

לב. אסור לרכוב בשבת עצמו מהיבשה אל הספינה מפני שלא יצטרף הים עם היבשה⁴⁰³.

לג. אסור לעשות מלאכה במים רבים בשבת, להיות ספן ומלח ומשוטט, ולפרוש נס ולהיות חובל ולהשליך ולהטיל ברזלי-הספינה בשבת. ומזה ייאסר להיות ראש-החובל בספינות גדולות⁴⁰⁴, שאין בא זה מידו – לרדת אל נמל בכול ערב-שבת ומועד להשבית המלאכה. אמנם אם הקרה ונמצא בספינה ביום שבת – משתדל בעד סכנת-נפשות ובעד נפשו. כי כל סכנת-נפש דוחה את השבת.

לד. אסור להפקיד פיקדונות ולקחת פיקדון ולשמור שומר-שכר. ולהשיב גזל אל הגזול. ולהלוות הלוואות, שהן – משא-מתן. כי כתוב לכמו אלו: "אִם-לֹא נָשַׁלַח יָדוֹ בְּמִלְאֶכֶת רֵעֵהוּ"⁴⁰⁵.

⁴⁰⁰ תשמיש המיטה – חיי האישות הינם טומאה כמאמר "וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשָּׁפַב אִישׁ אִתָּהּ שָׁכַבְתָּ-זָרַע וְנִחְצוּ בָמִים וְנִמְאָו עַד-הָעָרֶב" (ויקרא ט"ו, י"ח).

⁴⁰¹ ויקרא י"ב, ב'.

⁴⁰² שם, י"ח, כ'.

⁴⁰³ הים והיבשה – הינם שני תחומים, ככתוב: "וְגָבֹל זֶה-יִהְיֶה לָכֶם גְּבֹל יָם" (במדבר ל"ד, ה').

⁴⁰⁴ מכאן יוקש האיסור לנהוג בשבת.

⁴⁰⁵ שמות כ"ב, ז'.

לה. אסור להשיב אבדה לבעליו בשבת, אבל להודיע שמצאה – אין חשש.

לו. אסור להטמין בדבר המוסיף הַקָּל⁴⁰⁶. כגון: האש, זפת וזבל, מלח ופסולת של זיתים, ופסולת של שומשמין, סיד וחול או זוגין⁴⁰⁷ ומוכין⁴⁰⁸ ועשבין בזמן ששלושתם לחים בשבת עצמו. כל שכן – להיאכל בחול, כגון: להניח הלחם להיעשות קלי, או החיטה הכטושה להתנגב בתנור או כגון: מלח לח – להתייבש בהם התנור. וכדומה לאלו, שנשארים בתנור⁴⁰⁹.

לז. אסור לכוון לקבץ מימי המטר או המים הניגרים ארצה מבחוץ לתוך גבולו לצורך ענייניו, ואם יעבור מבחוץ לתוך גבולו או מגבול לגבול אחר כטבע המים הניגרים במורד – אין חשש. לא שיעשה אופן בכוונה להשקות גנו או פרדסו ולטחון רחיים וכדומה.

לח. אסור לפתוח תעלת המים להשקות או להניע הרחיים לטחון בשבת וכדומה לאלה⁴¹⁰. כי הפותח תעלה להשקות – תולדות זרוע הוא ועל פי שְׁקָדָם⁴¹¹.

⁴⁰⁶ אד, קיטור, גזים העולים מנוזלים, כשהם רותחים או חמים.

⁴⁰⁷ הואיל, והוא עובר תהליך של בישול.

⁴⁰⁸ דבר רך כעין צמר, או צמר-גפן, בלוי-בגדים וכדומה.

⁴⁰⁹ כל אלו והדומים להם יוצאים ממילת "מלאכה" – שינוי טבע הדבר, כי קור וחום משנים את טבעו: כמו בישול וכו'.

⁴¹⁰ בהיקש ממאמר: "פי יבְעַר־אֵשׁ שְׂדֵה אוֹ-כָרֶם וְשָׂלַח אֶת-בְּעִירָהּ וּבְעַר בְּשֵׂדֵה אַחַר מֵיטֵב שְׂדֵהוּ וּמֵיטֵב פְּרָמוֹ יִשְׁלֶם:" (שמות כ"ב, ד'), וזה "אשו משום חציו" (ראה משנה, הלכות נזקי ממון).

לט. אסור להכין או לתקן הרחיים, שיטחנו ע"י הרוח בשבת, אפילו שהוא בנגיעה אחת מלאכותית, ואח"כ נפרד ממנו, כי זה – מתחיל מלאכה הוא.

מ. אסור להעגיל הזיתים או הענבים והשומשומים, שיזובו בשבת וכדומה. אע"פ שאח"כ זבים בשבת – התחלתם מלאכותית היא, והיא אסורה בשבת⁴¹².

מא. אסור להדליק נר או להבעיר אש בשבת⁴¹³, אע"פ שהם דולקים ובווערים בטבע – כבר התחלתם, שהיא – חיבור האש במלאכה הוא פועל מלאכותי, והוא אסור בשבת. והוא אחד מהל"ט אבות המלאכה שהזכירו החכמים להיעשות בשבת עצמו.

מב. אסור להשרות ולפרוש הבגדים הלחים ולהתנגב בשבת, כי טילטולם לכך – תיקרא בשם "מלאכה" מהנחת-הלשון. כל שכן – לקשור חבלים ומיתרים, שישטחום עליהם. וכן אין ראוי אם נשכחו ונשארו שטוחים מיום המעשה – להורידם ולקבצם ולהכפילם ולקלפם, כי טילטולם לכומו זה – הוא באיסור, כל עת שאינם לצורך לבישה וכיסוי. או לשבת ולשכב עליהם בשבת כדין כיבוי האש לדעת האחרונים, כי היא – מלאכה בפני עצמה. וראוי למעט הטילטול בשבת כפי מה שאפשר, ואפילו טילטולי תכריכי-מת והכנתם בעצם השבת.

⁴¹¹ נשקד – חרוץ, עמל, יגע, מתמיד במעשהו הטבעי, כמו המים שזורמים מטבעם.

⁴¹² כי זו מלאכה בפני עצמה.

⁴¹³ מפסוק: "לא־תִבְעְרוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת:" (שמות ל"ה, ג').

- ואלו האיסורים הנזכרים לעיל, שהם אסורים בשבת עצמו. אמרו רוב החכמים ע"ה, שהם אינם מותרים להיעשות אפילו קודם השבת להיעשות מעצמם בשבת, מפני שהם מתייחסים אלינו ואנו מתוועלים ונהנים מהם בשבת ג"כ, בין על ידינו בין ע"י אחרים. אם בְּצוּרֵינוּ אם בידיעתנו, אם ברמיזתנו או שנדע ונראה בעשייתם, אפילו ע"י בהמתנו – כל שכן ע"י עבדינו ואמתנו. אלא ראוי לגערם ולעכבם ולמנעם שלא ישלימו מלאכתנו.

אמנם בלי ידיעת כל אלו אין עלינו עונש כלל.

אֵלֶּה לַחַיִּי עוֹלָם

אֵלֶּה לַחַרְפוֹת לְדַרְאוֹ עוֹלָם

טור "דרך החיים".

- א.** מחויב כל בר-ישראל לזכור⁴¹⁴ את יום השבת שלא יחללהו;
- ב.** מחויב להוסיף מחול אל הקודש ב-ראשית יום השבת וסופו – שהוא השבתון⁴¹⁵;
- ג.** מחויב להתפלל ולקרוא וללמוד וללמד⁴¹⁶, לשבות ולנוח ולהתענג⁴¹⁷;
- ד.** מחויב להדות לה' ולזמר לשמחה עליון: להגיד בפקר חסדך וְאַמְוַנְתָּהּ בְּלִילוֹת⁴¹⁸;
- ה.** ומחויב כל אחד לפי השגתו לעיין או ללמוד ולהשתכל במעשה-בראשית, לדעת מפעלות נורא עלילה⁴¹⁹, ככתוב: "פי שמחתני ה' בפעלה במעשי ידיך ארגון: מהגדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבתיך"⁴²⁰. ומגנה למי שאינו חושש לדעת גודל-

⁴¹⁴ זכור את-יום השבת לקדשו: (שמות כ', ה').

⁴¹⁵ השבתון הוא כשלושים דקות לפני כניסת השבת ולאחר יציאתו באופק ירושלים, וכול עיר לפי אופקיה.

⁴¹⁶ וְשִׁנְנַתְם לְבַנְיָד וְדַבַּרְתֶּם בָּם בְּשִׁבְתְּכֶם בְּבֵיתְכֶם וּבְלִכְתְּכֶם בְּדַרְוֹ וּבְשִׁכְבְּכֶם וּבְקוּמְכֶם (דברים ו', ז').

⁴¹⁷ וְקָרַאת לַשַּׁבָּת עֲנָג לְקֹדֶשׁ ה' מְכַבֵּד (ישעיהו נ"ח, י"ג) – מזה פסקו החכמים, שהעונג הוא בין היתר בלימוד התורה והעיון בספרי חכמינו ע"ה.

⁴¹⁸ מזמור שיר ליום השבת, תהלים צ"ב, ג-ד.

⁴¹⁹ לכו וראו מפעלות אלהים נורא עלילה על-בני אדם (תהלים ס"ו, ה').

⁴²⁰ שם, ה-ו.

מעשיו ועומק-מחשבותיו, ככתוב: "אִישׁ בַּעַר לֹא יִדְעֶ" ⁴²¹. וכמו שכתוב בכאן "מַעֲשֵׂיָהּ", כך כתוב: "כִּי־אָרְאָה שְׁמִיךָ מַעֲשֵׂי אֲצַבְּעֵיָיךָ" ⁴²². ואמרו ב"ה: "אף לקרו[א]ת בכתובים בשעת בית-המדרש אסור גזרה משום ביטול בית המדרש, שלא יהיה כל אחד יושב בביתו וקורא ויימנע מבית המדרש" ⁴²³;

ו. ומחויב לקדש ⁴²⁴ יום-השבת בכול, להבדילו ולהפרישו בכול עניין מימי החול, שלא יתגאל בגאולי החומר, שלא ישמש מיטתו ⁴²⁵ מַעֲשׂוֹת כל רע ⁴²⁶, כפי שהרחבנו הביאור למעלה;

ז. ומחויב לכבד השבת לקדשו בכוס-יין בבואו ובצאתו או בכול משקה הנמצא לפי מקום ומקום. ולעשות ברכת-המזון ונטילת-ידיים קודם אכילה ואחר אכילה בברכת "בורא יסוד המים";

ח. ומחויב לכבדו כפי כוחו במאכל חשוב ובמנה יפה, כי זהו כבוד היום. ולשמוח ולהתענג, ככתוב: "וְקִרְאתָ לְשַׁבַּת עֲנָג לְקִדּוּשׁ ה' מְכַבֵּד" ⁴²⁷;

⁴²¹ שם, ז'.

⁴²² תהלים ח', ד'.

⁴²³ אף לקרות בכתובים בשבת בשעת בית המדרש ל אסור גזירה משום ביטול בית המדרש שלא יהיה כל אחד יושב בביתו וקורא ויימנע מבית המדרש (רמב"ם הלכות שבת פרק כג הלכה יט).

⁴²⁴ ממאמר: "שְׁמוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקִדּוּשׁוֹ" (דברים ה', י"ב).

⁴²⁵ שלא יקיים יחסי-אישות, תשמיש-מיטה; כי הוא טומאה כנ"ל.

⁴²⁶ שְׁמוֹר שַׁבָּת מִחֻלּוֹ וְשָׁמֵר יָדוֹ מִמַּעֲשׂוֹת כָּל־רָע (ישעיהו נ"ו, ב').

⁴²⁷ ישעיהו נ"ח, י"ג.

- ט.** ומחויב להצניע עצמו בבגדי-חמודות, אם ידו משגת, ולא בבגדי-אומנות, כי זהו – חילול שבת;
- י.** ומחויב להצניע ביתו במצעים נאים לכבוד שבת, איש כפי כוחו;
- יא.** ומחויב להשגיח ולהקשיב, שלא יעשו בניו הקטנים מלאכה בשבת, בין לעצמם בין במלאכת האב, ולחנכם ולהרגילם במצוות-שבת;
- יב.** מחויב, כשהיה אדם בדרך, וחל עליו השבת – וחנה במקום בטוח, שיגביל לו מקום ע"י סימנים לטלטל בתוכו בשיעור חצר⁴²⁸ ויוצא עד תחום אלפיים אמה סביב⁴²⁹. וכן כשיחנה בבית עכומ"ז⁴³⁰. וכן כשישכיר ישראל וגוי בית א' בחברה – להגביל לו מקום, שיהיה תחת רשותו, וזולת זה אין ראוי לטלטל בהן. וכן כשיקרה להיות תוך הספינה – חייב להגביל לו גבול כדי לטלטל בתוכו, אם הספינה – של עכומ"ז. אמנם אם הספינה – קניין-כספו או לקחה כולה בשכירות מהם – אין צריך לכול זה כל זמן, שלא ישכיר עכומ"ז בתוכה.

עץ-חיים היא למחזיקים בה

ותומכיה מאושר

⁴²⁸ ממאמר: "אל־יֵצֵא אִישׁ מִמְקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי:" (שמות ט"ז, כ"ט).

⁴²⁹ ומִגְרָשֵׁי הָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לְלוֹיִם מִקִּיר הָעִיר וְחוּצָה אֵלָּה אִמָּה סָבִיב: (במדבר ל"ה, ד').

⁴³⁰ עכומ"ז – עובדי כוכבים ומזלות – ובכלל זה נוכרים, וכן כל עובדי עבודה-זרה.

טור "דרך הטוב"

- א. מותר לטלטל בעניין-מאכל, להעריך השולחן ולהעריך כליו ותשמישיו, ולהעריך הלחם, וליעות⁴³¹ המאכל מהצלחת להציקו ולהוריקו לתוך הקערה, ולנתח הבשר⁴³² בסכין, ולבצוע פת-לחם בסכין וכדומה לאלו;
- ב. מותר לפנות הכלים כל א' למקומו, ולשים כלים וכלים מכלים שונים הנצרכים לעניין המאכל והמשתה, ולהסיעם לפנותם למקומם;
- ג. מותר לפצוע ביצים להקליפם, ולכרות מיני-ירקות וצנון בסכין וכדומה;
- ד. מותר לערוב תבלין, כגון שמן עם חומץ ומלח ולשחוט [ולסחוט] לימון וכדומה;
- ה. מותר לפצוע שקדים ואגוזים באבן או בעלי-כלי לאכלם, ולהקליף רימונים ותפוחים בסכין, וכדומה לאלו; ולהסיר קשרי התרנגול המבושל שמילאו בטנו⁴³³;
- ו. מותר להסיע כלי-השולחן ולהרים השולחן ולקחת [כלי ל] נטילת-ידיים, ולהסיע המפות;
- ז. מותר לבלול מאכל לבהמתו, ותבן ומספוא לחמורו, ולכול חייה ועוף שלו;

⁴³¹ מותר למזוג וכן לגרוף את התבשיל מהסיר לצלחת.

⁴³² הבשר המבושל או הממולח או המטוגן וכו' המיועד למאכל, אמנם לנתח בשר נע – אסור.

⁴³³ מאכל אהוב של קראי קרים, שממלאים את גוף העוף באטריות וכו'.

ח. מותר להספיק מאכל לאורחים, וכול מה שיצטרכו לספוק מאכלם ומשתם; ומפנה לו מקום, ונותן תבן ומספוא לבהמתם. ונמשך בעל ה-"אדרת"⁴³⁴ לדעת ב"ה, ואמר: "עכומ"ז שבא [כ]אורח לישראל בשבת – מכניס סחורותיו בבית ישראל ונותן לו מקום לנוח ומזונות לאכלם. ואם לקָהם ויצא חוץ בדרך רשות הרבים – אינו אסור עליו, כי זה כמו שייתן לחם לעוף וייקחנו ויעוף ברשות הרבים. ואע"פ שזה הלשון לקוח ממאמר הרמב"ם – אחר שמזכירו נראה, שמסכים לסברתו;

ט. מותר לטלטל מאכל ומשתה להוליכו בשבת לבית-שכנו, שהוא ברשות-יחיד [כדי] לאכול ולסעוד. וכן מחצר לחצר-רשות היחיד, שהם – ברשות ישראלים. וצריך שיהיה מקום גבול החצרים פְּשְׁעוֹר חצר המשכן, שהיא – מאה באמה, ורוחב – חמישים אמה,⁴³⁵ על פי התנאים שהקדמנו;

י. מותר אם יש מיני מאכל ומשתה בביתו בעד מכירה לקחת מהם לאכול;

יא. מותר לטלטל בגדיו ומלבושם לְלִבְשָׁם ולחגור אזורו ושרוך-נעלו;

יב. מותר להפשיט בגדיו ולפתוח קשר-אזורו, ואם נפסק לְקָשְׁרוֹ קשר עתי, לא קשר של קיימא – ר"ל קשר הדיוט, לא קשר של אומן כדעת ב"ה;

יג. מותר להציע מיטתו לשכב בשבת, ולהציע ביתו במצעים ולסדרו לכבוד השבת;

⁴³⁴ ס' "אדרת אליהו" להר"ר אליהו בשייצי זצ"ל.

⁴³⁵ אַרְבֵּי הַחֲצָר מֵאָה בְּאַמָּה וְרֹחֵב | תְּמִשִּׁים בְּתִמְשִׁים (שמות כ"ז, י"ח).

יד. מותר כשיצא לנקביו לנקות עצמו במים או בבגד⁴³⁶, וברשות הרבים לוקח אבן סמוכה לו ומנקה עצמו, ואח"כ נוטל ידיו במים;

טו. מותר לרחוץ פניו⁴³⁷ במים, ואפילו שהם פושרים [או חמים כמו] [ו]בחמי ט[ת]בריא;

טז. מותר לדבר בענייני ההנהגה והמוסר ודרך-ארץ – מה שהוא לדרך-מצווה;

יז. מותר לטלטל ספרים ללמוד בהם, שהם מכתבת מכתב הקודש;

יח. מותר ללמוד בביאורי ובפירושי תורתנו הקדושה ובכתבי הנביאים ע"ה וסודותיהם, לעשות חקירה ופלפול במצוות ובדרכי ההיקשים הנעשים בה; ובחכמת החלק העיוני מהם – [רק את] מה שאינו חולק לדעת תורתנו; ובתכונה – בחלק העיוני ממנה;

יט. מותר ללמוד בלשון-תרגום [ספרי הקודש] איזה לשון, שתהיה לא בכתיבתם;

כ. מותר ללכת בשבת ברשות-הרבים ובמקום בלתי-מושָׁבֵת, כי לא בא [הכתוב] מורה באיסורה;

כא. מותר ללכת לתוך עירו עם מגרשו לעניין-מצווה, כגון: בית-הכנסת והמדרש; וללכת אצל החכמים והנשיאים לקחת

⁴³⁶ כיום ניתן להרכיב מתקן-מים לשטיפה, כי המים בין היתר יסודם לטהרה הם.

⁴³⁷ וכן ידיו ורגליו.

מוסר-השכל; וללכת לבית-המילה, ולסעודת-מצווה; וללוות האבל, ולבקר חולים⁴³⁸;

כב. מותר לטלטל וללכת בלבושיו, מה שהוא ממנהגו ללבוש, בין איש בין אישה, כל א' כמנהגו. ואם יקום [במשענתו] – יתהלך בחוץ במשענתו, [וזה] לא ייאסר משום נושא ומשום מוציא כפי שביארנו לעיל;

כג. מותר לטלטל בעד סכנת-נפשות, אפילו ברשות הרבים, ולהשתדל בהצלתם, אפילו לחלל שבת – כמו שביארנו לעיל בשאלת סכנת-נפש, כולם [בהיתר];

כד. מותר לצאת אדם במוך⁴³⁹ שעל גבי המכה ובקליפת בצל וכדומה;

כה. מותר לשמור בית ולסגור השער שלו, ולתת המסגר עליו ופתיחתו. אמנם אם תתקלקל המסגרת – אין ראוי לשבור אותה או לתקן המפתח;

כו. מותר לשמור גנו ופרדסו, כרמו ושדהו, גפנו ותאנתו, שורו וחמורו; ולהיות צאנו נטושים בחוץ מפני ריבויים, וישראל שומר אותם. ואפילו שרועים במקום בלתי-מושבת ותולשים עצבים לעצמם;

⁴³⁸ ממאמר: "ויאמר מדוע אתי [את] הלכתי [הלכת] אליי היום לא-הודש ולא שבת ותאמר ש'לום": (מלכים ב', ד'-כ"ג).

⁴³⁹ מתוך מסכת שבת שבמשנה, פרק ו' "במה אשה יוצאה ובמה אינה יוצאה", ככתוב שם: "יוצאה אשה בחוטי שער, בין משלה בין משל חברתה בין משל בהמה, ובטוטפת ובסנבוטין בזמן שהן תפורין. בפבול ובפאה נכרית לחצר. במוך שבאזנה ובמוך שבסנדלה ובמוך שהתקינה לנדתה. בפלפל ובגרגיר מלח ובכל דבר שתתן לתוך פיה, ובלבד שלא תתן לכתלה בשבת. ואם נפל, לא תחזיר. שן תותבת ושן של זקב, רפי מתיר, וחקמים אוסרים: (פסוק ה')."

כז. מותר להשכיר בהמתו בשנה או בחודש לעכומ"ז, ואפילו שיעבידה בשבת; לא להשכיר בימים לְהַנּוֹת בשכירות יום השבת והמועד;

כח. מותר להשכיר ביתו לגוי בחודש ובשנה, לא במספר-ימים במפורש;

כט. מותר לתת ישראל ביתו לגוי ע"ד חסד, ואפילו שיטלטל הגוי בו בשבת;

ל. מותר אם הלווה כלים דוממים⁴⁴⁰ לגוי קודם השבת לטלטל בהם הגוי בשבת;

לא. מותר אם יעשה הגוי מלאכה בשבת לעצמו – [מותר] לְהַנּוֹת ישראל [מאותה המלאכה] [ל]אחר עבור השבת;

לב. מותר לתת לגוי בתוך השבוע לעשות מלאכות, ואפילו שיעשנה הוא בשבת עצמו – [ב]לבד שיהיה זמן נתינתו כשיעור עשייתה⁴⁴¹;

לג. מותר ללמוד בשבת בלי שכר מעויין⁴⁴² ליום ביום. אמנם ראוי לתת שכרו לפחות משבוע לשבוע, או מדי חודש בחודשו;

לד. מותר להתפלל החזן וְלְשִׁמֵשׁ הַפְּרָנָס⁴⁴³, כשיהיה שכרו בהמשך-זמן⁴⁴⁴;

⁴⁴⁰ כלים עשויים מהחומר הדומם, דהינו אבנים ומתכות וכו'.

⁴⁴¹ ז"א צריך לתת לו זמן ראוי לעשות את המלאכה, לשער אותה באופן, שלא יהיה צורך לגוי לעשותה בשבת, אבל אם עשאה בכל זאת בלי ידיעתנו – אין מניעה.

⁴⁴² אסור לתת שכר מעוין עבור יום השבת או מועד בלבד.

⁴⁴³ ראש או נציג הקהל, שנבחר לעמוד בראש הקהילה ולערוך את תפילתו.

לה. מותר להריח בשבת בבשמים⁴⁴⁵, כי זה עונג. ועוד, שחוש הריח מתפעל, ולא תבוא אזהרה עליה[ו], אלא כאשר יגמ[א]ה בריח במקום בל[ת]י מושפָּת;

לו. מותר לכבות האש שנפלה בשבת כדי שלא תתפשט יותר ויסתכנו נפשות⁴⁴⁶. כ"ש לפי דעת חכמינו הקדמונים כמו שנתבאר. אמנם לפי דעת בעל ה-"אדרת" שכתב: "אם נפלה אש בבית א' ויסתכנו נפשות – מותר לכבותה ולהרוס הבתים אשר סביביו, שלא יישרף העיר ויסתכנו נפשות. אמנם לדעת האחרונים היא נכנסת תחת מילת "מלאכה". ואמרו ב"ה⁴⁴⁷: "מותר להציל מהדליקה כל כתבי הקודש"⁴⁴⁸ וכו';

לז. מותר למול בשבת שהוא יום ח' להיוולדו [של הנער], כמו שנתבאר לעיל;

לה. מותר [ל]מי ש[הוא] אסור בכבלי-ברזל רגלו – ללכת בהם בשבת;

לט. מותר להחרים ולהשפיע, כ"ש להתרות – [אם הדבר] בעניין קיום הדת על מצווה וחוק תוריי שפרצו בו גדר, כדי להגדיר הגדר התוריי ולקיימו;

⁴⁴⁴ פרנסתו של חזן או שמש או גבאי צריכה להיות קבועה מראש לתקופה ארוכה, כולל שבתות הגים ומועדים.

⁴⁴⁵ וכמו כן – להתבשם בהם.

⁴⁴⁶ פסקו חכמינו ע"ה, שסכנת נפש דוחה שבת.

⁴⁴⁷ בעלי הקבלה – אחינו הרבניים.

⁴⁴⁸ "כֹּל פְּתָבֵי הַקֹּדֶשׁ מִצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדִּלְקָה, בֵּין שְׂקוּרֵיוֹ בְּהוֹנֵן וּבֵין שְׂאִיוֹ קוּרֵיוֹ בְּהוֹנֵן." (משנה, מסכת שבת, פ' ט"ז). וכן זו דעת כל חכמינו ע"ה.

מ. מותר כשיהיה צורך הכרחי בקהל, ויצטרכו לעשות תיקון ואישור בעניין הכרחי ההוא, ויתקיים בחומרה, שיחרימו מפני שהוא מצורכי הציבור, ונעשים בשבת. כ"ש כשיהיה מגזרת מלכות וְהַנְּגָשִׁים אֲצִים⁴⁴⁹ והשעה דוחקת והמלאכה מרובה;

מא. מותר אם הגיע האדם מבעוד יום ונכנס לתחום העיר, שילך לביתו;

מב. מותר לאכול ולשתות דברים, שהם ראויים לאכילה, והם מועילים ג"כ לרפואה, כגון: מנא ופרונש וקשיא ופיטטולא וכוסבה וזולפי⁴⁵⁰ ודומיהם;

מג. מותר להטמין בדברים שאינם מוסיפים לו הַקָּל⁴⁵¹, אבל שומרים חמימותו או מונעים אותו מלהצטנן⁴⁵², כגון: מוכין, זוגין ועשבין יבשים וכסות ופירות וכנפי-יונה ונעורת ונסורת, חרשים ושלחין וגזי-צמר. כי אלו נקראים "דבר בלי-מוסיף";

מד. מותר אחר שנתבשל התבשיל כול צורכו – יהא הקשבה לחשוך החמימות, לא שיתווסף לו בישול, הדבר עובר לפי סברת הר"ר אהרון נ"ע;

מה. מותר לשים דבר קר, כמו מים ותבשיל – להתחמם בשבת לפי סברת הרב. ואמרו ב"ה: "מותר לתת על פי קדרת-

⁴⁴⁹ ככתוב: "וְהַנְּגָשִׁים אֲצִים לְאֹמֶר פְּלוּ מְעֻשִׁיכֶם דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ בְּאֶשֶׁר בְּקִיּוֹת הַתְּבָנִי:" (שמות ה', י"ג).

⁴⁵⁰ סוגי מאכלים, שיש להם סגולות רפואיות, כגון: נענע (מנא), קישוא (קשיא), כוסברה (כוסבה), שעועית (זולפי) וכו'.

⁴⁵¹ אדים, גזים וכו'.

⁴⁵² כמו טרמוס שבימינו וכיוצא בזה.

חמין בשבת תבשיל שנתבשל כל צורכו מערב-שבת, כגון: פנריש וכיוצא בהם לחממם, לפי שאין בישול בכך". וכן אמרו: "מותר להניח מבעוד יום כלי, שיש בו דבר קר על גבי קדרה חמה, שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל";

מו. מותר לזרוק מים על הירקות התלושים או לשומם בכלי-מים כדי שלא ייכמשו העשבים, שנאכלים בשבת;

מז. מותר לאסור החבל, שקשור בקרני-הפרה או בצוואר העגל כדי לקשרו באבוס, וכן – ההיפך. ר"ל – לקשור החבל, שהוא קשור באבוס לקשרו בקרני-הפרה ובצוואר-העגל, אבל אין ראוי לעשות חידוש-עניין להביא חבל מהבית לקשור הפרה והעגל באבוס, או כדומה לזה;

מח. מותר להיות הסוס אסור ברצועה שברגליו, וכן החמור תוך אבוס-בעליו, כדי שלא יברחו. אמנם אין ראוי להוציאם ברצועה או מתג ורסן-עדיו לבלום ברשות-הרבים בשבת – מפני צער-בעלי-חיים;

מט. מותר לצאת במפה שתולים בצוואר למי שיש לו מכה בידו או בזרועו, וכן בסמרטוטין הכרוכין על היד או על האצבע, שיש בהם מכה;

נ. מותר לתת ולשים כלים תחת הדלף הטורד ביום סגריר, ואם יתמלא – מטלטלו ושופכו ומחזירו למקומו. וכן – דעת בעלי הקבלה.

טור "דרך הרע".

- א. אין ראוי – ללכת ללא תועלת בשווקים או ברחובות כמנהג הטיילים בחול. כ"ש שבא לו הזק וזמיון מהפסד מנעליו וזעת-גופו וליאות מצעדי-רגליו. כ"ש שיהיה סיבה להרהר ולעורר לאחרים, שילוו ללכת עימו, ונמצא חוטא ומחטיא, ואמר הנחכם מכול אדם: "אִישׁ חָמָס יִפְתָּה יַעֲהוּ וְהוֹלִיכוּ בְּדֶרֶךְ לְאֶטְוֹב"⁴⁵³;
- ב. אין ראוי – ללכת חוץ מן התחום לדבר-מצווה, אלא בעד סכנת-נפשות. והמהל – כדי למול הילד, כשאין לשם מי שיתלה המצווה על ידו;
- ג. אין ראוי – לטלטל ברשות-הרבים אפילו דבר קל, כול עוד שאפשר להכינו מבעד יום. אמנם מכשירי [ברית]המילה אם הקרה ולא הוכנו – ראוי להביאם מרשות הרבים;
- ד. אין ראוי – להשליך ולפזר דבר מרשות-יחיד אל רשות-יחיד [אחר], כ"ש שישליכהו בדרך רשות-הרבים, או מדרך רשות-הרבים – לרשות-יחיד;
- ה. אין ראוי – לשמש ולטלטל בבית ובמקום שיש בו חילול-שבת מעצם התורה ויכול לעכבו. כ"ש אם הוא ברצונו. אמנם אם אינו בא מרצונו וגם איננו בא מידו – [ראוי] לעכבו אין חשש, אם ישתמש בתוכו. כן דעת רבנו לוי ע"ה;
- ו. אין ראוי – לרקוד ולדלג ולרוץ כמנהגו בחול, ולהזיע ולתשש כוחו ולהתעמל;

⁴⁵³ משלי ט"ז, כ"ט.

- ז. אין ראוי – לטלטל ולשמש בכלים, שנעשית בהם מלאכה בשבת;
- ח. אין ראוי – לנגן המנגנים בכלי-שיר במושבותנו ברשותנו וכוון להנות מניגונם ממקום שאיננו מושבת;
- ט. אין ראוי – לגמ[א]ות להריח במקום שאיננו מושבת או ממקום שאינו מושבת. אמנם אם הוא עובר, ונידף הריח באפיו – אין חשש, אחר שאינו מכוון;
- י. אין ראוי – לכוון לשמוע בדברי מחר וקניין או בדברים עתידי[י]ם שיגיע לו תועלת;
- יא. אין ראוי – להרבות בדברים בטלים ובדברי-היתולים דְּבָרֵי נִרְגָּן⁴⁵⁴ במושב לצים;
- יב. אין ראוי – לאכול בשבת דברים רפואיים שאין מגיע מהם מזון לגוף-האדם, כגון: אשקמוניא וריאו וקולוקינטדא וטרביט ודומיהם. ולא יאכלו ג"כ, אלא קודם ממנו בכדי זמן שיעשו פעולתן;
- יג. אין ראוי – ללבוש בלי צורך כלי-זיין כגון: שריון וכובע ודומיהם, אע"פ שהם כדמות מלבוש;
- יד. אין ראוי – ללבוש בגדים ותכשיטים כדי להעתיקם מרשות אל רשות;
- טו. אין ראוי – להתקוטט ולהכות אחד לאחר. כ"ש לתת שרט לעור ופצע וחבורה;

⁴⁵⁴ דברי חירחור, הצתה וריב (משלי י"ח, ח'); וכן: "וַתִּרְגְּנוּ בְּאֵהָלֵיכֶם" (דברים א', כ"ז).

טז. אין ראוי – להיאבק או להתחבק, לנצח אחד לאחר או להפילו ארצה, כי זה יגע ולא עונג;

יז. אין ראוי – לסרוק זקנו במסרק כדי שלא יינתקו שערותיו;

יח. אין ראוי – להשרות בגדים להינגב אפילו קודם השבת, לשומם בתנור להתנגב; וכן נגד השמש להתנגב בעודם לחים. אמנם להתחמם בתנור – הפך להסתנן – הדבר עובר;

יט. אין ראוי – ללמוד בספרים שאין כתיבתם מכתב הקודש;

כ. אין ראוי – לטלטל כלים, שלא לצורך מאכל ומשתה, או בעד מלבוש ומשכב;

כא. אין ראוי – לצום או להתענות בשבת משום: "וקראת לשבת עונג..."; והעונג – הוא באכילה ושתייה. אמנם אם יקרה צום-צרה גדולה כללית – ראוי להוריד אפילו עדין מעליו, כול שכן בבלום עדין⁴⁵⁵;

כב. אין ראוי – לנדור להתענות או לצום לענות נפש, אפילו אם לא עיין⁴⁵⁶ את השבת, אלא אמר סתם שבוע או חודש – לא לצום בשבת. ובעד המועד הורה ואמר: "לכו אֶכְלוּ מִשְׁמְנִים וּשְׁתוּ מִמַּתְקִים וְשִׁלְחוּ מְנוֹת לְאִין נְכוֹן לוֹ כִּי־קָדוֹשׁ הַיּוֹם לְאֲדֹנָיו וְאַל־תַּעֲצְבוּ וְכוּ'"⁴⁵⁷, כ"ש – בשבת;

כג. אין ראוי – להתאבל בשבת, לבכות ולספוד ולזעוק, כ"ש – לתת שרט בעד נפש המת, אפילו בחול זה באיסור מפני

⁴⁵⁵ ראה סידור תפילות, חלק א', עמ' 459, פסקה כ"ו.

⁴⁵⁶ התייחס.

⁴⁵⁷ נחמיה ה', י'.

שהוא נקרא "קודש" ו-"יום מועד ה' " ו-"יום מכובד".
 ובעד המועד כתוב: "וְהַלְוִיִּם מְחַשְׁיִם לְכָל־הָעָם לְאָמַר הַסּוּ
 כִּי־הַיּוֹם קָדֵשׁ וְאֵל־תַּעֲצְבוּ:"⁴⁵⁸. כ"ש בשבת שהוא עדוף
 בכול דבר שבקדושה. וכתוב: "וְשָׁרֵט לְנַפְשׁ לֹא תִתְּנוּ
 בְּבִשְׂרְכֶם"⁴⁵⁹ אחריו כתוב: " אֶת־שַׁבְּתֵי תַשְׁמְרוּ"⁴⁶⁰;

כד. אין ראוי – לְהַנּוֹת ממה שהוא אסור לעשות בשבת, אפילו
 אם יעשה גוי לעצמו, אבל אחר עבור השבת יכשר לְהַנּוֹת
 ממנו, כי לא יעשה בכוונתו;

כה. אין ראוי – לשמש בכלים שהם כלי-אומנות בכוונה, מפני
 שהם התחלה לרע;

כו. אין ראוי – לכתוש מלח במדוך ובמכתש, וכן כל מיני
 בשמים, אלא מפני סכנת נפש;

כז. אין ראוי – ללעוס מצטיכי ואין שפים השיניים בסם, אם
 כיוון לרפואה;

כח. אין ראוי – לתת מלאכה סמוך לשבת ויחזור לקחתה
 במוצאי שבת ו[הוא] גוי גמור שהוא שכיר, אין רבו מצווה
 על שביתתו, אלא ממלאכות רבו ובגבולו;

כט. אין ראוי – להוציא הבהמה במתג וברסן וברצועה שברגליו
 ובכר הגמל ובמרדעת לכול בהמה לפי מנהגה משום צער

---

⁴⁵⁸ שם, י"א.

⁴⁵⁹ ויקרא י"ט, כ"ח.

⁴⁶⁰ שם, ל'.

בעלי-חיים. אבל למשוך אותה בחבל הקשור בצווארה כדי להנהיגה ללכת ברשות הרבים – יכשר;

ל. אין ראוי – להנות מהאש שידליקו אותה בעצם יום השבת, כי זה האיסור מגוף התורה מכלל באזהרת לא תעשה כל מלאכה⁴⁶¹;

לא. אין ראוי – להתרות לעניין ממון והפסד דבר, כ"ש להחרים או לשום ברכה, כגון לומר: "תהיה התראה, שכול מי שיודע עדות פלוני, שיבוא ויעיד". או להשיב אבדת-אחיו עד יום כך" וכיוצא בו. וכן לברך לכול מי שיודע עדות, שיהיה מחויב להעיד. או להחרים ולהשביע בדברי הרשות לבוא להעיד בעדות-פלוני. או להשיב גנבה או אבדה. ולהשביע בפיקדון שבין איש לאיש. כי על כמו אלו אמר: "מִמְצוֹא הַפֶּצֶד וְדָבָר דָּבָר"⁴⁶², כי הם – עניינים פרטיים ואין ראוי להדיח השבת בעד הנאת-כיס;

לב. אין ראוי – להניח חרש, שוטה וקטן, ועבד ושכיר וגר-שער לעשות מלאכה בפרהסיה במושבותינו ובגבולנו, אשר תחת רשותנו. אבל ראוי מבעוד יום להקשיב ולשאול בלשון רכה לאנשי-ביתו לפשפש פלוני מעשיהם קודם שתבוא השמש;

לג. אין ראוי – אם ייכנס עוף או חייט-השדה לתוך-ביתו, או לנעול הדלת והשער כדי לצוד אותו מפני שמהנה עצמו בשבת. כ"ש לרדוף אחרי החיה [כדי] להכניסה תוך הבית

⁴⁶¹ וכן ממאמר: "לֹא־תִבְעְרוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת:" (שמות ל"ה, ג').

⁴⁶² ישיעהו ב"ה, י"ג.

או תוך החצר ולנעול בפניו. או להפריח את העוף עד שייכנס למגדל ונעל בפניו;

לד. אין ראוי – לפי סברת קצת החכמים⁴⁶³ לשאוב מים מן הבאר מפני אמרם שראוי להיות המים מוכנים בכדים מבעוד יום. וכתב רבינו לוי ז"ל, כי הטוב והישר בו להשתמר;

לה. אין ראוי – להלוות בשבת אחד לאחר אפילו מאכל ומשתה שיפרעהו לו אחר עבור השבת. כי יש הפרש בין הלוואה ובין השאלה. כי מותר לשאול [להשאיל] מאכל ומשתה לאוכלם בשבת כמו שמותר לו להספיק מאכל לאורחים. אמנם דרך הלוואה ופירעון – הוא דרך משא ומתן. ויש הפרש בין מאכל ובין המלבוש;

לו. אין ראוי – לקרות איגרות השלוחות לשאלת שלום, אפילו לעיין בהם בלי קריאה וביטוי-שפתיים;

לז. אין ראוי – לטלטל בדברים מאוסים, סרוחים ונבאשים, שזה – חילול שבת הפך קידוש היום;

לח. אין ראוי – לעלות באילן בשבת שא"א שלא יתלוש דבר בעלותו וברדתו. וב"ה אמרו: "עלה באילן בשבת בשוגג – מותר לירד, במזיד אסור לירד."⁴⁶⁴;

⁴⁶³ ראה ס' "אשכול הכפר" מאת הר"ר יהודה הדסי.

⁴⁶⁴ עלה באילן בשבת בשוגג מותר לירד, במזיד אסור לירד, ובבהמה אפילו במזיד ירד משום צער בעלי חיים (רמב"ם הלכות שבת פרק כא הלכה ט).

לט. אין ראוי – לחלל השבת עד שיחשיך כראוי, שנאמר:
 "תִּשָּׁת חֹשֶׁךְ וַיְהִי לַיְלָה"⁴⁶⁵. ואם השמיים זכים – ראוי
 לחשוש לראות שלושה כוכבים מכוכבים הקיימים שהם
 נראים דקים קרובים זה לזה, לא מפוזרים הרבה, אלא
 רצופים. ואם הוא ליל מעונן – ימתין עד שיצא הספק
 מלבו, מפני שמוסיפים מחול אל קדוש שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן לְהַ'
 כָּל־הַעֲשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוֹמָת:⁴⁶⁶.

ראה נתתי לפניך היום

את החיים ואת הטוב

ואת המוות ואת הרע

---

⁴⁶⁵ תהלים ק"ד, כ'.

⁴⁶⁶ שמות ל"ה, ב'.

הנה כתבתי לך ארבעה טורים, והם ייפרדו לארבעה ראשים גם כן, והם:

ה. ראש החיים;

ו. ראש הטוב;

ז. ראש המוות;

ח. וראש הרע –

וּבְחֵרְתָּ בְּחַיִּים⁴⁶⁷ לְמַעַן יֵיטֵב לְךָ וּלְבִנְיֶיךָ אַחֲרַיִךְ פִּי־תַעֲשֶׂה הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי ה' ⁴⁶⁸. ומאוס ברע ובמוות כי הַנֶּפֶשׁ הַחַיִּתָּא הִיא תְּמוּתָא⁴⁶⁹. והוא ינהגנו עולמות. וביאור אלו הארבעה טורים – הוא באופן שנזכיר כל אחד חד וחד:

החיים – הם המעשים, החובות, שחייב כול בר-ישראל לעשותם בשבת. והם, שכתבתי בהם "מחוייב לעשות כך וכך".

והטוב – הם המעשים המותרים, שנעשים בשבת. והם – מה שכתבתי בהם "מותר לעשות כך וכך".

והמוות – הם המעשים האסורים לעשותם בשבת עצמו האדם עצמו, שהם המעשה המותחל והנולד בחיבור המתחיל מתחילה ועד סוף⁴⁷⁰. שאלו ייקראו עושיהם – עושי מלאכה. והם,

⁴⁶⁷ דברים ל', י"ט.

⁴⁶⁸ דברים י"ב, כ"ה.

⁴⁶⁹ יחזקאל י"ח, כ'.

⁴⁷⁰ אפילו אחר שנפרד ממנו.

שכתבתי בהם "אסור לעשות כך וכך". אפילו שרוב חכמינו ע"ה סברו, שאפילו המעשה הנולד בשבת בלי חיבור המותחל בשבת עצמו. וכן המעשים הנעשים בשבת ע"י זולתנו להנאתנו. או אפילו שנעשו קודם השבת על ידינו או ע"י זולתנו – [חכמינו] הכניסום תחת האיסור, אפילו שנקראים "עושי מלאכה" ע"ד מעבר ולא ע"ד האמת, אלא מייחסים אותם רוב החכמים אל המתחיל⁴⁷¹.

והרע – הם המעשים הרעים, שאין ראוי לעשותם בשבת עצמו. והם מה שכתבתי בהם "אין ראוי לעשות כך וכך".

שאלה: מה דין ומשפט חייב העושה מלאכה בשבת עצמו או בזדון או בשוגג?

התשובה: דע, שהעושה כל מה שהוסכם עליו שם-מלאכה מהסכמת הכתוב בתורה – [הינו] ע"ד האמת. והוא מעשה המותחל והנולד בחיבור המתחיל בעצם יום השבת מתחילתו ועד סוף המלאכה – העושה זה המלאכה בעצם היום השבת בזדון ובכוונה על פי שני עדים כשרים והתראה חייב סקילה ע"י בית-דין. ואם בגלות – אין סוקלים ואין מוסרים בידי גויים, נשאר דינם בידי שמיים בכרת.

ואם אין עדים כשרים – נשאר דינו בידי שמיים בכרת ג"כ. וכן המחלל שבת בסתר – חייב כרת בידי שמיים, שנאמר: **"מִחֲלֵלֶיהָ מוֹת יוֹמָת פִּי כָּל־הָעֹשֶׂה בָּהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָהּ הַנֶּפֶשׁ הַהִוא**

⁴⁷¹ שהותחל לפני כניסת השבת.

מְקָרַב עֲמִיקָה":⁴⁷² . כי הכרת בעולם הזה – קודם זמנו הטבעי, ותיכרת ג"כ מעולם הבא כסעיף הנכרת מהאילן, שלא תידבק אל שורשה לשוב אל מקומה להתאחד במושכלה לשוב [כל] לאור, באור החיים הנצחיים, אלא תישאר להיותו איש-הביניים נפרדת ונבדלת חלקית מגורשת ממעונה וממקורה, מקור מים חיים בלי הידבק אל שורשה, שהוא "עֲמִיקָה".

המוות

ואם בשגגה – חייב קורבן-ווידוי. ובגלות נותן צדקה במקום הקורבן. ווידוי – שיתכפר, שנאמר: "וּנְשַׁלְמָה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ":⁴⁷³ . והם – המעשים שכתבתי בהם "אסור לעשות כך וכך" בשבת עצמו. והם המכונים בשם "מוות".

החיים.

הם המעשים, שחייב כל בר-ישראל לעשותם – יש שכר רב לפעולותיהם בזה העולם ובעולם הבא, והם המכונים בשם "חיים".

הטוב.

חיים הם למוצאיהם לכל בשרו מרפא, וְרָפָא ירפא. אמנם יתרשל לעשותם – עובר ממצוות "עשה" שבתורה והיוצאים מכוח הרשום בכתב-אמת. והמעשים המותרים – העושים פטור מכל וכל, והם מועילים לעושיהם בשבת משום עונג וזכר קידוש היום וכבוד השבת, שמכבדו מכבד בורא העולם י"ת שמו לעדי-עד וישתבח

⁴⁷² שמות ל"א, י"ד.

⁴⁷³ הושע י"ד, ב'.

זכרו לדור ודור. והם המעשים המותרים להיעשות בשבת המכונים בשם "טוב".

רע.

והמעשים הרעים, שאין ראוי לעשותם – [המה] המכונים בשם "רע". כל עושיהם בכוונה ובמזיד – חייב מכ[ו]ת-מרדות ע"פי בית-דין. ואם בשגגה – ראוי להתוודות להתכפר על שגגתו, אשר שגג. וכתב רבינו בנימין בכ"ר משה [נ]האוונדי ז"ל: "בכלל העובר במצוות התורה – כל שכן במצוות-לאווין. כל מי שנרשע במשפטי-מומים או בשאר-דינים שלא דנים בגלות – ישוב ויפייס ויקבל עליו. ואם לא יקבל עליו משפט-שדי – נבדיל אותו ממנו, ככתוב: "וְהוּא יִבְדֵּל מִקְהַל הַגּוֹלָה"⁴⁷⁴.

וכן הוא האמת, כי המורה והסורר ומורד ממצוות התורה ואיננו מקבל דברי-תורה ודברי-החכמים היוצאים מכוח-הרשום בכתב-אמת – ראוי לנדותו ולהבדילו מעדת-ישראל על פי החכמים, אשר בבית-הדין הנמצאים בזמן ההוא. וכל הקהל מחוייבים להימשך אחר גזרת-החכמים הנמצאים בזמן ההוא. דור דור ומדרשיו.

ברוך ה' לעולם, אמן ואמן.

⁴⁷⁴ עזרא י', ה'.

[קורא יקר!]

אנו מביאים לידיעתך מכתב ששלח הר"ר יש"ר מקנדיאה⁴⁷⁵, חכם מופלא מאחינו הרבניים להחכם הר"ר זרח ב"ר נתן הטרוקי⁴⁷⁶ זצ"ל מעדתנו. מכתב זה יכול לעניין את הקורא הנכבד בזה, שהרב יש"ר מעמיד את פרשני חכמינו הראשונים והאחרונים, כמו ר' יעקב בעל "העושר", וכן ר' אהרון בן יוסף בעל ס' "המבחר", ור' אהרון בן אליהו ניקומדיו בעל ס' "כתר-תורה", "עץ החיים" ו-"גן-עדן" זצ"ל – במדרגה הראשונה. ואת פרשני אחינו הרבניים, כגון הרד"ק⁴⁷⁷ – במדרגה השנייה, ואת הרש"י – במדרגה השלישית והאחרונה⁴⁷⁸.

להלן תוכן האיגרת:

⁴⁷⁵ הרב יוסף שלמה ז"ל (רבני) – פרשן, פילוסוף, תוכן, רופא, מתמטיקאי והוגה דעות מהאי כריתין. דלמדיגו - "הרופא" בספרדית. שנות חייו – כרתים, ה'שנ"א 1591 - פראג, ה'תט"ז 1655. מכונה יש"ר מקנדיה או מקנדיאה. כינויו "יש"ר" הוא ראשי תיבות של יוסף שלמה רופא, וקנדיה הוא כינויה הקדום של האי כרתים.

⁴⁷⁶ הר"ר זרח בר נתן הטרוקי זצ"ל – מחכמינו ע"ה בליטא. חי במחצית הראשונה של המאה ה-17 בעיר טרוקי. חיבר ספר "אילם" (אֵילֶם [עֵלֶם] בערבית עֵלֶם – לימוד), שיצא לאור בשנת 1635 בעיר אמסטרדם. התפרסם הודות להתכתבותו עם יש"ר מקנדיה הנ"ל. ובין תלמידיו היה הר"ר עזרא בן ניסן הרופא זצ"ל.

⁴⁷⁷ רבי דוד בן יוסף קמחי (רד"ק) (1160 - 1235) הינו ממוצא ספרדי, מגדולי פרשני המקרא והדקדוקשל אחינו הרבניים. נולד וחי בעיר נרבוניה בחבל פרובנס שבדרום צרפת. אביו ר' יוסף ואחיו ר' משה ידועים הם בפרשנות המקרא ודקדוקיו.

⁴⁷⁸ נא ראה תוכן האיגרת.

לעץ שתול על פלגי החכמות ומתערה כאזרח,
 הלא הוא החכם הכולל כמוהר"ר זרח צדיק כתמר יפרח.
 אחוז בחבלי הבלי יושבי-חלד בין שיחים נוהק וגועה.
 תחת חרול יסופח ולתענוגי בני-אדם לא לבי הלך יברח
 כצבי וכנשר ידאה.

ואני בתוך הגולה, ארץ-נידה ירכתי-צפון הרחק מאוד מאדם העיר
 כושל ברכיים נעקש דרכים,
 שודד בצהריים, ועל כנף שיקוצים
 משומם כעצל טומן ידו בצלחת ולהשיבה אל פיו נלאה.
 ילדי הזמן סבבוני
 כטיט חוצות ידקוני ירקעוני
 וירעצו וירוצצו סעיפי ועמודי שמי,
 רעיוני ירופפו נמו שנתם פקו פליליה, שגו ברואה,

נבהל לתמורות הימים [כתנים] בימים
 מתהולל באמים ובולם שקמים,
 מלקט אורות לוחך עפרות,
 נרדף בלי חושך ממזרות
 כנמר על דרך אשור, אם אראה
 אור, כי יהל אחריש משתאה.

וְאֶשָׂא עֵינַי וְאֶרְאֶה וְהִנֵּה – שני מגילות,
 ועל ראשן – גלות כְּמִרְאֵה-זֶהָר כְּעֵין הַחֲשֻׁמְלוֹת
 בקנה אחד עולות בסופה ובסערה דרכן ודרך להזיז קולות.
 ספירים מעולפות,
 וברוח אלוהים מרחפות.

על פני רפידתן זהב חן וכבוד רצופות.
ובפתחי אותם עמדתי מרעיד ואשתומה על המראה,

כי אלוהים ראיתי עולים אור גדול במושבותי,
בנות-מלכים ביקורתי הבתולות היפות.
ולהם כנפיים ככנפי החסידה, כבני-רשף
יגביהו עוף כציפורים עפות.

והמה מלובשים בגדים המחולצות והמעוטפות,
ועטישותם תהל אור.

הַלֹּךְ וְטָפוֹף תִּלְכְּנָה וּבְרַגְלֵיהֶם תַּעֲפֹסְנָה:⁴⁷⁹

בתוך עלמות חופפות.

ובכנפיהם לארבע רוחות פרושות,

אבני נזר מתנוססות.

עַשׂ כְּסִיל וְכִימָה מְכֹסוֹת.

אצות רצות ולא חשות.

הוד והדר נבושות.

ואשמע את קול-כנפיהן כקול-מים רבים,
כלהט החרב המתהפכת והכרובים.

פלצות בעתתני.

לא ידעתי נפשי עֲמִתְנִי,

שָׁמָּה החזיקתני.

⁴⁷⁹ ישעיהו, ג', י"ו.

וחלתי ואירא:

תסמר שערת בשרי כעין הקרח הנורא,
וממזרים קרה,
ותחת זרועותיהם חתרתי חתירה.
ואפול על פני ואחבא בחגווי הסלע
נאלמתי דומיה ותהי עלי סתרה.
והנה עגלה שלישיה
תעור קשתך עריה

⁴⁸⁰ וַיֹּאמֶר הָךְ הַכֶּפֶתוֹר וַיִּרְעָשׁוּ הַסְּפִים
והייתה באוזני
כמחט בבשר החי וכפצירה פים,
מעורר רעיוני הנרפים
והגיוני לבי המעוטפים.

ולא שווה לי עד כי ברשת המליצה נלכדה רגלי
כמו רועה אוילי,

כי בין שורותם יצהירו,
ממזרח יאירו יעירו,

ויעוררו אהבת ואחוות שלום
שביבי אשם סבוני שאפוני.
והעיניים אשר הפתוני – המה הרהיבוני.
⁴⁸¹ וְהִנֵּה תִסְפְּינָה אֶלְמִתִּיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוֶינָן.

⁴⁸⁰ עמוס ט', א'.

הַשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם⁴⁸² תור ויונה חנה ופנינה
 מה תבקשנה?
 מי אלה כעב תעופנה,
 ובאחו תרענה,
 וכדבורי תעשינה?

ותאמרנה: "האיש מְשָׁרִי,
 אשר מראהו עִירָא הַיָּאֲרִי⁴⁸³,

ממועדי ה' מקראי-קודש שלחנו אליך.
 למשש ולראות את כל כליך,
 ואת אשר נמצא באוצרות היכלך.
 יְהִי־שְׁלוֹם בְּחֵילְךָ⁴⁸⁴.

ותכהנה עיני מראות
 במראות הצובאות.

ונפשי יצאה מדברם עמי

ואהי משמים בתוכם אשכול הכפר
 הנותן אמרי-שפר

⁴⁸¹ בראשית ל"ז, ז'.

⁴⁸² שיר השירים.

⁴⁸³ שמואל ב': כ', כ"ו.

⁴⁸⁴ תהלים קכ"ב, ז'.

למי שיג ושיח
 ?⁴⁸⁵רִיעַ אַף־יִצְרִיחַ?
 למי נשמת-חיים יפיה?

?⁴⁸⁶הַלְמִתִּים תַּעֲשֶׂה־פְּלֵא?
 חרוץ עלי טיט תרפד?
 תחת הַנְּעֻצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ
 .⁴⁸⁷והדס תחת הַסְּרַפָּד .

ואנכי איש שחוח-רמה וגוש-עפר רוקמתי בתחתיות האַרְרָץ
 והזמן פָּרַץ עָלַי פָּרַץ .

נפשי שכונה
 בעליית-קיר קטנה
 וביציע התחתונה
 והתנוודדה כמלונה .

ואיש תשאני על כנפי-נשרים, ותביאני אל הר-קודשך,
 אל הר-המור גבעת הלבונה
 אָכֹן מֵאֲסוּ הַבּוֹנִים הִיְתָה לְרֹאשׁ פְּנֵה⁴⁸⁸
 איך נִפְלְתָּ מַשְׁמִים הַלֵּל בֶּן שַׁחַר ,

---

⁴⁸⁵ ישעיהו מ"ב, י"ג.

⁴⁸⁶ תהלים פ"ח, י"א.

⁴⁸⁷ ישעיהו נ"ה, י"ג.

⁴⁸⁸ תהלים קי"ח, כ"ב.

כי תכלול עלי מכלולים
 כְּדָבָר אֶחָד הַנְּבִלִים
 ולבלי-דעת תגביר מילים?
 ועל עיר קטנה בנית מצודים גדולים ומגדלים?
 ובחרשים ביתיות וסְלָעִים מְחֹסָה לְשֹׁפְנִים
 שמת בהרים הַגְּבָהִים לְיַעֲלִים⁴⁸⁹?
 הכרע הכרעתני ואין מכלים
 מעשה-שועלים
 אמרתי להוללים.

אל תהולו, סלו לְרִכֵּב בְּעָרְבוֹת⁴⁹⁰,
 כי תהלותרך עברו ראשי.
 הַפְּעַם יִזְבְּלֵנִי אִישִׁי⁴⁹¹.
 דְּבַקָּה לְעֶפְרַיִם נַפְשִׁי⁴⁹².
 והשירים השלוחים אלי
 הרימו עטרת, הסירו את מעילי
 נשאו את רדידי מעלי.

העטית בושה סלה,
 כי האמרתני ורוממתני על כל ברכה ותהילה
 וראיתני בתור האדם המעלה
 ומְזַבְּחֵי קֶטֶן מְהַכִּיל אֶת הָעוֹלָה.

⁴⁸⁹ פרפראזה לתהלים ק"ד, י"ח.

⁴⁹⁰ תהלים ס"ח, ה'.

⁴⁹¹ בראשית ל', כ'.

⁴⁹² תהלים קי"ט, כ"ה.

ואם תִּצְיֶה שְׁנוּנִים⁴⁹³
 וכפצעי אוהב נאמנים.

ואתה חגור חרב-פיפיות,
 וכמים נגרים ארצה מגלות עליות
 ידיך לא אסורות לעשות
 נפלאות ממני שלא ידעתי ישאלוני האותיות.

ואתה רוממות אל בגרונך,
 ואין כל דבר נעלם מנגד עיניך.
 איש לא נעדר – כולם ייכתבו בנאדך
 הלא בספרתך⁴⁹⁴?
 ארזים לא עממוך וארוזים במרכולתך.
 יהיו נא לראשי-אבות מטותך

זרע-ברוכי-ה'
 והעטרות תהיה לחלם ולטוביה ולידעיה
 ולחן בן צפניה לזכרון בהיכל ה'.

ועתה שלח העז את מקנך
 מלאתך ודמעך אל תעכר⁴⁹⁵.
 כי נתפשטת את כתונת-הפסים מעליך
 ועד חרבך ועד קשתך ועד חגורך.

⁴⁹³ תהלים מ"ה, ו'.

⁴⁹⁴ מפסוק: "נדי ספרתה אֶתֶּה שִׁימָה דְּמַעְתִּי בְּנֹאדְךָ הֲלֹא בְּסִפְרְךָ" (תהלים נ"ו, ט').

⁴⁹⁵ במקור: מְלֹאֲתְךָ וְדַמְעֶךָ לֹא תֵאָחֵר" (שמות כ"ב, כ"ח).

אַל־תִּתֵּן לְחַיִּית נֶפֶשׁ תּוֹרֶךְ⁴⁹⁶
 הַסֵּר מֵעֲלֵי הַמּוֹן שִׁירֶיךָ
 לַמַּעַן שׁוֹרֶרְךָ.
 ו-צוּף־דְּבַשׁ אֶמְרֵי־נַעַם⁴⁹⁷ יַעֲרֶךְ.
 הַבִּיאֵהוּ הַמֶּלֶךְ חֲדָרֶיךָ.
 אֵל תַּחֲשׂוּף יַעֲרֶיךָ,
 וְלֹא יִחַנֵּף עוֹד מוֹרֶךְ.

כִּי אִישׁ לִפִּי מֵהַלְלוּ
 וּמִשְׁלוֹחַ מְנוֹת לְאֵין נֶכּוֹן לוֹ
 לַנִּצָּחַ יֵאבְדֵהוּ בַגִּלְלוֹ
 וְהָיוּ כְּלֵא הָיוּ כִּי לֹא לוֹ.

כִּי קוֹל שׁוֹפָר שְׂמַעְתָּ נֶפֶשִׁי⁴⁹⁸, מִנְהַמַּת כִּיּוֹנָה מֵעַלְבוֹנָה לֵאמֹר:

מַה יִּקְחֶךָ לְבָךְ וּמַה יִּרְזַמּוֹן עֵינֶיךָ?
 מֵה־לֶּךָ אֶפֹּא
 כִּי⁴⁹⁹ כִּי־עָלִית כְּלֶךָ לַגָּגוֹת
 תִּבְהַל אֶת תַּמְרוּקֵי
 וְתִקְשֶׁר מֵעַדְנֵי?

שְׁוִיתָנִי כְּתַבּוֹר בְּהַרִים, בְּהַר אֱלִים זֶה סִינֵי

⁴⁹⁶ תהלים ע"ד, י"ח.

⁴⁹⁷ משלי ט"ז, כ"ד.

⁴⁹⁸ ירמיהו ד', י"ט.

⁴⁹⁹ ישעיהו כ"ב, א'.

וְהָרָה סִינֵי עֵשֶׂן פֶּלֶוּ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו הַיָּם⁵⁰⁰

מה בצע כי תכבד סְרָחִים עַל-עַרְשׂוֹתֶם⁵⁰¹ מֵרַבִּדִּים?

כפרים עם נרדים.

ותלבישני בגדי-מחלצות וחמודות

כאנשי-מידות

כאילו היו לי בחכמה עשר ידות.

ואלה בגברים

מידי שאול הם ולא יאותו לגמדים.

לא אוכל ללכת באלה, כי לא נסיתי

כי קרתי ושתיתי

מִיָּמַי מִן הַבְּרִכָּה הָעֲלִיּוֹנָה⁵⁰²

מראש שניר וחרמון ומראש אמנה

לא התאבכתי⁵⁰³ בגאות עשן מיום היותי על ברכי אבי באמנה

קראתי לענווה קריית-חנה

קרתי ברית עמה וארשתיה לי באמונה

בחקי תשכב והייתה לי אֵילַת אֶהָבִים⁵⁰⁴

וכל עוד שגדלתי והוספתי חכמה, לֹא-גָבַהּ לִבִּי⁵⁰⁵

⁵⁰⁰ שמות י"ט, י"ח.

⁵⁰¹ עמוס ו', ד'.

⁵⁰² מקומה בירושלים, ככתוב: "וַיַּעֲלוּ וַיִּבְאוּ יְרוּשָׁלַם וַיַּעֲלוּ וַיִּבְאוּ וַיַּעֲמְדוּ בְּתַעֲלַת הַבְּרִכָּה הָעֲלִיּוֹנָה אֲשֶׁר בְּמִסְלַת שְׂדֵה כוֹבֵס:" (מלכים ב', י"ח, י"ז).

⁵⁰³ לא התערפלתי.

⁵⁰⁴ משלי ה', י"ט.

ולא פניתי אל רהבים
ולא יאבתי זבחי-הבהבים.

ואף כי לא נכחד גולמי ממני
כי ממעונות אריות אני
ממשפחת רם תרעתי שמעתי כרם ה' צבאות נוטרה
ושם חיטה שורה
ומרבה המשרה
ומעיר גדולה ש"ת וש"ם⁵⁰⁶ צור המעטירה.

לא לזאת רם לבבי לקלקל את השורה
ולא התייחסתי לבכורה
ולא ישבתי בתומר דבורה
ולא שמתתי באפי קטורה.

מתרפס ברצי-כסף, שוכב בין שפתיים בירכתיים אַרְדָּם.
מתאבק בעפר רגלי חכמים אוקיר אנוש מפז ואודם
לומד מכול אדם
אף כי מגן גבורהו מאדם.

ואני בטבעי אוהב הקיבוץ המדיני
נוהג צאני אחר המדבר ההמוני.
וְשֵׁם חֲבִיּוֹן⁵⁰⁷

---

⁵⁰⁵ תהלים קל"א, א'.

⁵⁰⁶ שערי-תשובה ושערי-משפט.

⁵⁰⁷ חבקוק ג', ד'.

רועה גדיותיי בדרכי-עמי אחרי פרסום-הרעיון.
בוקר בקרי אחרי הדמיון,

זולתי הדעות העמוקות, אשר נאמר עליהם:
"כְּבֹד אֱלֹהִים הַסֵּתֵר דָּבָר"⁵⁰⁸ – עשיתם כבשים ללבושי.
והנם טמונים בתוך האהלי.
תחת מראשותי אובילם לשרידים,
אשר ה' קורא לאוהבי "אחי שי".

ועתה מה נכבד היום תתחתן לי בשתיים
צבע רקמתיים,
וְשָׁם שְׁתִּים עֲשָׂרָה עֵינֹת מִים
וְשִׁבְעִים תְּמָרִים⁵⁰⁹
נרדים עם כפרים,
ועל פתחינו כל מגדים חדשים גם ישנים
פִּתַח הַסְּמָדָר הַנִּצְוֹ הַרְמוֹנִים⁵¹⁰.

ומעת אשר טעמתי ממגד
תבואות שמשך גרש-ירחך ומשמני-טעמך
ויחמנה מזימותיי אל מקלות הלבן,
אשר בשקתות מימך
הייתי כמלך אסור ברהטים, כורע,
נופל, שוכב בין רגלי-פעמך.

⁵⁰⁸ משלי כ"ה, ב',

⁵⁰⁹ שמות ט"ו, כ"ו.

⁵¹⁰ שה"ש ז', י"ג.

שמעה אוזני ותבן נאמנה,
כי נכספה וגם כלתה נפשך היקרה
לירד לעומק החקירה.

כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַּכֶּסֶף
וְאַבְרוֹתֶיהָ בִּירְקָרֶק חָרוּץ⁵¹¹
כספך בא אלי החרוץ
כמורג חרוץ
לא יגהה ולא ירוץ,

כַּגְבוּר לְרוּחַ אֶרֶח⁵¹²
וּכְבוֹד ה' עָלֶיךָ זָרַח⁵¹³.
כי הִנֵּה שָׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלָלוּךָ⁵¹⁴
וּמְלִיץ לְצַד עֲלָאָה יִמְלֵל⁵¹⁵, וּבֵין כּוֹכָבִים [ת] שִׁים קִנְךָ⁵¹⁶
שבתך וכנך.

בְּעַיִם רוּחַךְ⁵¹⁷ גִּרְסָה נִפְשֶׁךָ
לתאבה אהבה רבה, אהבת החכמה;

---

⁵¹¹ תהלים ס"ח, י"ד.

⁵¹² שם, י"ט, ו'.

⁵¹³ ישעיהו ס', א'.

⁵¹⁴ דה"י ב', ו', י"ח.

⁵¹⁵ דניאל ז', כ"ה.

⁵¹⁶ עובדיה א', ד'.

⁵¹⁷ ישעיהו י"א, ט"ו.

אשר בשם "פילוסופיאה"
בפי החכמים מקודם הייתה שומה.

ורעיוניך יעלו אבר כנשרים,
יִחַפְּשׁוּ עוֹלָת תַּמְנוּ חֶפֶשׁ מְחַפְּשׁ⁵¹⁸,
עָבְרוּ מִשְׁפִּיּוֹת לִבָּב⁵¹⁹ אַנְשֵׁי-מִצְוֹתֶיךָ.
כל אוכל לימודי טבעי ואלוהי תתעב נפשם
עליצותם כמו לאכול עני במסתר חוקר וסוקר.
ועיניו לנקר,
עָבְרוּ מִשְׁפִּיּוֹת לִבָּב⁵²⁰ בלבכם
יסובו עלי רבם.

סורו טמא, קראו לנו "הַתְּקוּשָׁשׁוּ וְקוּשָׁשׁוּ"⁵²¹ –
והם פתנים חרשים מקוששים קש ותבן – אלה בחכמת
הספירות⁵²²;
ואלה בקליפות ובנוק צרורות.

וכלו ימיהם בעצה נבערה,
כל היום רק רע.
בעסקם בספר "גינת אגוז" ו-"שערי-צדק" ו-"אורה".

⁵¹⁸ תהלים ס"ד, ז'.

⁵¹⁹ שם, ע"ג, ז'.

⁵²⁰ משלי י', י'.

⁵²¹ צפניה ב', א'.

⁵²² כאן מתנגד הרב לחכמת הספירות (ענף קבלה).

וְרִהָבֶם עֲמַל וְאָוֶן⁵²³ בסוד סיפור "מיעוט הירח" ובספר "היצירה",
 שחיבר "אברהם בן תרח"
 או – רבי עקיבה "הקרח".

מתאבקים באבק ועפר,
 ועפר בעפר
 בסוד השמיטה והיובל והשופר
 כל אח עקוב יעקוב בסוד ירך-יעקב

וכדבר אחת הנבלות ידברו בעניין ההיכלות,
 וכשיחת הזקנות בשעת האריגה והטוות לאור הלבנה.
 שחים ב"נ שערי-בינה
 אוי לעיניים!
 מי הכניס אותם מצרים?

להיות איש הביניים,
 ומכשלות עשוי מתחת הטירות
 בעניין התמורות
 וסוד שבירת הצינורות.
 וכי יחזיקו במסמרות
 ובמקבות
 מרכבת משה והאבות.
 יָשֵׁם ה' נוקבים,
 כי בפיהם עגבים.

---

⁵²³ תהלים צ', י'.

המה עושים הצדיקים כנקבות.
 ומה לי עם הנשמות הנהרסות והערים החרבות.
 נְתִיב לְאִי־דָעוּ עֵיט⁵²⁴ מספר ל"ב נתיבות.
 וכפלשטים עוננים בעניין הגוונים,
 היש לאל ידי המקרים
 לעשות טוב או רע בני-צבעון⁵²⁵ המשונים,
 אשר על שטח חונים.
 ואין מביאים ראיה לאיכות העניינים המגוונים,
 כאשר אמר ג'לינוס⁵²⁶ ראש-הבוחנים.
 ואיך יהי הקמיע⁵²⁷ הכתוב בדם השעיר מעורר מדנים.

---

⁵²⁴ איוב כ"ח, ד.

⁵²⁵ הרב הנכבד מותח ביקורת קשה על אחינו הרבניים, שמקבלים על עצמם האמונה, כאילו שאין לאל ידו של בורא העולם ית"ש להשגיח על מקרים בודדים; ואומרים עליהם "מקרה הוא".

⁵²⁶ קלאודיוס גֶלְנוֹס, הידוע יותר בשם גלנוס (ביוונית: Γαληνός) (129 - 199), היה רופא יווני קדום. הינו יליד פרגמון שבאסיה הקטנה (כיום טורקיה), היה רופא החצר של מרקוס אורליוס והיה בקי במדעים אחרים. הוא הביא לשיאה את תורתו של היפוקרטס, אבי השיטה המדעית לרפואה. פרוטוקול ההכנה של תרופות על פי מרשם בקנה מידה קטן נקרא עד היום על שמו - הכנות גלניות. הביטוי העברי "מזג" כתיאור אופיו של האדם (אדם בעל מזג חם, אדם בעל מזג נוה) נלקח מתורתו של גלנוס, הואיל וגלנוס מדבר על מייגת מרכיבים בצורה שונה עבור כל אדם. גלנוס תיאר את אופיו של האדם כתמהיל של תכונות ביולוגיות מולדות שנמצאות אצל כל אדם במינונים משתנים: מרה שחורה (מלנכוליה), מרה לבנה, מרה אדומה ומרה צהובה. תפיסתו של גלנוס על הרפואה שלטה בתרבות המערבית יותר מאלף שנה לאחר מותו, עד תום תקופת הרנסאנס, ועד היום ניתן למצוא שרידים לתאוריה זו בשפת הדיבור - למשל הביטוי "מרה שחורה" לביטוי מצב דיכאון. הרפואה המודרנית אמנם אינה מקבלת את תורתו של גלנוס ואת תאוריית ארבע המרות אבל גם כיום מקובלת התפישה שאופי אינו רק תוצר חינוך או סביבה אלא הוא מולד (ואף עובר בתורשה). (ראה ס' "אדרת אליהו" להר"ר אליהו בשייז', פרק שני בעניין "הנהגת האדם גופו").

וכי הם פותחים לשפע העליונים כוינים.
ברצות ה' דו כי, כי איש אין צורך למבינים.
נְשָׁקֶר הַחֵן והנעימות בירידת המלאכים ועליית הגשמים.

ומה בין הנשמות והמלאכים והבהמות?
כאילו דברו בס' הנפש וס' מה שאחר הטבע,
וס' בעלי-חיים. והמה אלומות חלומות רמות.

לאוויל חכמות אל תהיה כסוס כפרד –
להאמין סיפורי חנוך בן ירד,

ומטטרון⁵²⁸ ואליהו⁵²⁹ ואחצוצרון אבלית-הרון.
הקיצו ישני חברון, וקראו בגרון
על איולת מקובלת ומנוחלת,
כשלהבת קשורה בגחלת,
נחשבו כבהמה, נדמו בניכם כבני-מרון.
והם – בשיגעון ובעיוורון.
אב-המון ומלאכי-ה' בעל אכסונים לא ידע שם אדריון.
ערירייה שגעייה בועליה שגיוניה,
וכמה אחרים, הלא הם כתובים בקנה רצוף ובדברי ירמיה.
אשר קונן על יאשייה⁵³⁰

---

⁵²⁷ חכמינו זצ"ל מותחים ביקורת קשה על אמונתם של אחינו הרבניים המאמינים בקמיעות, ורואים אנו בהן כעבודה זרה.

⁵²⁸ בספרות המיסטית ובמסורות מאגיות שונות וכן אצל אחינו הרבניים הינו מלאך, המכונה "האלוה הקטן".

⁵²⁹ נגד האמונה שאליהו הנביא ע"ה – הינו פנחס בן אלעזר הכהן.

ובדברי השוטה ר' שלמה מלכו ראיתי שערורייה.
 ואיך נשרף בגזירת קרלו קווינטו הקיסר⁵³¹,
 [כשהוא] גָדֵל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילָה⁵³²?
 וכול מעשי שגעונותיו כתובים בספר יוסף הכהן,
 וחקוקים בעת ברזל, והוא בחטאו מת, לא יראה יה,
 בארץ נשייה.

וכרפאים בארץ מאפילה,
 לא הועילה בי[ו]ם צרתו
 ידיעת הצירוף והתמורה והגמטרייאה.
 ואם הוא נפשו לא חיה,
 שְׁלֵמָה אֶהְיֶה כְּעֵטִיָּה⁵³³

⁵³⁰ וַיְקַוְּנוּ יַרְמְיָהוּ עַל־יְאֹשִׁיָּהוּ וַיֹּאמְרוּ כְּלִי־הַשָּׁרִים | וְהַשָּׁרוֹת בְּקִינֹתֵיהֶם עַל־יְאֹשִׁיָּהוּ עַד־הַיּוֹם וַיִּתְּנוּם לְחֹק עַל־יִשְׂרָאֵל וְהֵנָּם כְּתוּבִים עַל־הַקִּינֹת: (דה"י ב', ל"ה, כ"ה).

⁵³¹ **קרל החמישי** (24 בפברואר 1500 - 21 בפברואר 1558) היה מלך ספרד בשנים 1516-1556 (שם כונה **קרלוס הראשון**) וקיסר האימפריה הרומית הקדושה בשנים 1519-1556. קרל החמישי היה קתולי אדוק, ולא חש אהדה ליהודים. הוא הנהיג אחדות אמונה בכל ארצותיו והנהיג את האינקוויזיציה בארצות השפלה. כאשר השתלט על נפול, דאג לגרש גם משם את היהודים. בשנת 1532 הוא העלה את שלמה מולכו על המוקד, וכלא את דוד הראובני עד למותו. מאידך, בגרמניה התייחס קרל בחסד ליהודים, ואת זאת יש לייחס להשפעתו של רבי יוסף בן גרשון מרוסיהיים, שמצא חן בעיניו כבר בביקורו הראשון אצלו בספרד (1520) תוך סיכון נפש. הוא הוציא כמה כתבי חסות ליהודים בגרמניה, הראשון שבהם ב-1530, ולאחר מכן מדי פעם, ובעיקר בזמן המלחמה השמלקלדית שאז היו זקוקים היהודים להגנה מיוחדת. ב-1543 הוא הוציא צו האוסר על עלילות דם. עם זאת, לקראת סוף תקופת מלכותו (1551) הסכים לגירוש היהודים מוירטמברג.

⁵³² ירמיהו ל"ב, י"ט.

התשים באפך אגמון⁵³⁴,
 פְּעֵמֶן זָהָב וְרִמּוֹן?⁵³⁵
 אז תתענג באור צה ומצוחצה וקדמון.

כְּרוּלֵי יָדִים נְשִׁיחֹת⁵³⁶,
 בעשר צחצחות.
 ולא מצאתי לבתם בתולים
 בעניין העצמות וכלים.

אֶחָזוּ-לְנוּ נְשׁוּעָלִים⁵³⁷.
 אין חפץ לאלוהי העברים מעניין הכינויים
 וריבוי המילות, שבהן – ענייני הספירות קרויים.
 ושמות שמשותפות לחיות ועופות
 ומושאלות מחכמות הנוכרים.

אוי לאוזניים שכך שומעות!
 כי כל המילות והפעולות
 ושמות האבנים והעצים והימים והאיים –
 עשאום לספירות כינויים.

⁵³³ הגי'ה לי נְשִׁאָהָה נְפִשֵׁי אִיכָה תְרַעָה אִיכָה תְרַבִּיץ בְּצִהָרִים נְשִׁלְמָה אִהְיָה כְּעֵטִיָה על עֲדָרֵי חֲבָרִיד: (שה"ש א', ז').

⁵³⁴ פרפראזה מפסוק: "הַתְּשִׁים אֶגְמוֹן בְּאֶפֶס" (איוב מ', כ"ו).

⁵³⁵ שמות כ"ח, כ"ד.

⁵³⁶ תהלים קי"ט, פ"ה.

⁵³⁷ שה"ש ב', ט"ו.

להגדיל מעשה ה' בהיות עתידים היהודים,
 וכמה הזיות בנקודות ובאותיות.
 בלילות הבחורה והזקנה,
 ובאשמדאי ומחלת בת-אחות נביות.
 בריבוי המציאותיות.

וכמה סודות עמוקים ורמים
 בפ' הוא ענה, אשר מצא את הימים.
 לדעתי הוא המציא סודות טעמים,
 ויהיו הימים שם דבר מורה על השדים,
 אשר מצא בהיותו רועה את החמורים במדבר.

מי יודע את הבהמה היורדת למטה?
 וסוד מלמטה למעלה, ומלמעלה למטה.
 זעום ה' יפול שם בסוד אמ"ש⁵³⁸ אשם.
 כמה יצחק עליהם יושב בסתר ה'?
 ילעג למו בוויכוחם.
 אם האין-סוף – הוא הכתר "חי אני",
 כי אין משיבים נפש באצילות.
 כי כולו – הוללות.

הלזאת ייאמר "סבל-ירושה" מאבותם?
 והמה חלוקים בראשי-יסודותם,
 ובסדר עמידתם.

---

⁵³⁸ אוויר, מים, אש.

ו-שָׁרִיז אֲרָצָם צְפָרְדָּעִים⁵³⁹.

ורוח עושים

בעניין המכריעים.

אל אֱלֹהֵי הַרוּחַת לְכָל-בְּשָׂר⁵⁴⁰!

כמה דעות שונות במשנת עשר

ולא תשע ולא אחד-עשר?!

ואין איתם יודע בעצם שם ההוויה

ועניין אצילות-בריאה-יצירה ועשייה.

וכבר שמתו בכברה⁵⁴¹

אלו חסרי הסברא –

עובדי עבודה זרה.

בחיבור מיוחד לאלו העניינים

בראיות ונימוקים ועדים נאמנים.

הודעתי לכול רואה בעין השמש,

כי הנקרא "פרדס-רימונים" עלה כולו קמשונים.

ורבו החוחים על השושנים.

וס' הבהיר לר' נחוניא בן הקנה⁵⁴².

⁵³⁹ תהלים ק"ה, ל'.

⁵⁴⁰ במדבר כ"ז, ט"ו.

⁵⁴¹ מסנת, נפה.

⁵⁴² **ספר הבהיר** הינו הספר הראשון של תורת הקבלה. הספר הופיע לראשונה בפרובנס בשנת 1180 (בקירוב). הספר מיוחס על פי המסורת לחכם המשנה התנא רבי נחוניא בן הקנה

אולי חברו חרבונה?
ואין רוויה בצחצחות.
מספר "המערכות".

והוא לא ידע ואשם.
ואטם עיני הד[י]עות רבי משה דליאון, בעל השם⁵⁴³.
קרוב ה' בפיהם, ורחוק מכליותיהם.
לא מהם ולא מהמונם,
ולא מהמהם
ולא נווה בהם

בכול ההשבעות והקמעות והלחשים.
אין כוח אפילו לגרש היתושים!!!
ולאסוף הפרעושים.

כי כל השמות – הם מעשי-ידיהם.
יהי כן ה' עימהם!
אם יש בהם כוח להמית ולהחיות,
כי כולם – רופאי אליל, בכותבם שמות הקליפות.
במי-רגלים על קלף-שליל⁵⁴⁴.

שהיה דמות מרכזית בספרות ההיכלות והמרכבה. ספר הבהיר שימש יסוד למשנת המקובלים הראשונים והיה החיבור המרכזי בקבלה עד להופעתו של ספר הזוהר שדחק מעט את ספר הבהיר בחשיבותו. הספר נקרא הבהיר על שם תחילתו: "אמר רבי נחוניא בן הקנה: כתוב אחד אומר ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים".

⁵⁴³ החל משנת 1280 החלו להופיע הגיליונות הראשונים של החיבור המרכזי בספרות הקבלה, הוא ספר הזוהר. המחקר האקדמי מייחס את חיבורו לר' משה די ליאון, וזמן חיבורו נע בין השנים 1280 עד למותו של המחבר בשנת 1305.

ואם נתנם האב הרחמן לבני-הפילגשים למתנה,
איך היו לבני-הגבירה למנה?

אוי להם הקוסמים!
מה יעשו הרושמים!?

והאותיות הצבועות הגדולות,
ושמות הטומאה הממונים על שבע היכולות –
כל אלה בדו מליבם
העניים לרמות הבריות.

ואם הרוחות לא תתקיימנה בלי גויות?
איך הנפשות תתגלגלנה בכלבים ובגמלים, בדגים ובעופות!
ובחיות, הלא נוכריות נחשבו?⁵⁴⁵

ואיך תתחרטנה על הראשונות?
ולא תשובנה ככלב על קיאו?
אם לא ידעו, כי פעם שני ושלישי גלויות,
ועתה היה עם פיות.

אלו – המפחדים מהחתולים והדגים הגדולים!
מהשר בהמירי"ן הממונה על אלף-חיות.
אמור לאלו השיות

⁵⁴⁴ חכמינו ע"ה כולל המחבר רואים בקמיע עבודה זרה והבל הבלים.

⁵⁴⁵ כל חכמינו ע"ה דחו בשאט-נפש את האמונה בגילגול-נשמות, כי לא ייתכן, שהנפש המשכלת שהינה חלק במורא העולם ית"ש תיכנס בגוף המתועב והנבזי.

"הנשים המצריות",

הולכות נטויות-גרון, במצחם זרחה צרעת העניות.
ולמה לא ישביעו לבעל האוצרות,
להריק להם דרך הצינורות?

שפע רצון משם האל"ף דל"ת,
אשר לא המלכות וכול טוב אדניו בידו,
והמה קוראים בשמו בתחילת התפילה,

ואם למדו מנין-העושר מפסוק: "לָךְ ה' הַגְּדֹלָה"⁵⁴⁶
למה לא מנו העושר והכבוד באחד הספירות במעלה.
ואם כל טוב העליונים נכלל במלכות,
איך יקראו ליסוד-עוני, ולה דלה.
והלא התפארת העשירה מאצלת לה?
והיא יניקתה מן הבינה.
ע"ז הרוצה להעשיר יטה צפונה.
ואם לא גוי אבד עצות הָמָה
וְאִין בָּהֶם תְּבוּנָה:⁵⁴⁷!

וכבר ידעת, מה שכתבו הפקחים המאירים;
הראב"ע והרמב"ם בעניין שם בין ע"ב
ומ"ב וכ"ב וי"ב ושם בן-ד' ושאר הסיפורים.⁵⁴⁸

⁵⁴⁶ דה"י א', כ"ט, י"א.

⁵⁴⁷ דברים ל"ב, כ"ח.

יְדַע תְּדַע פְּנֵי צֹאנְךָ שְׂמִית [לְבָרְךָ] לְעֹדְרִים!⁵⁴⁹
 שני צנתרות-הזהב הקראים הרבנים האחרונים⁵⁵⁰ –
 בני-ציון היקרים!

כי אין העניין באלו השמות,
 כאשר יבינו הבוערים,
 לחבר האותיות מראשי וסופי הפסוקים פנים ואחור⁵⁵¹.
 לך לך אמרין נזירא סחור סחור.
 כי הם – ממששים כעיוורים
 חוברי-חברים.

כי אלו השמות – על שום דבר מציאות אינם מורים.
 עתה שמע בקולי, תזרם כמו דָּוָה
 צא! תאמר להם: "לא תכרות להם ברית, ולא תחונם!"
 ולא תתן להם חנייה בתוך ביתך!
 ולא תחוס עיניך על הענווה,
 והחסידותם השועלים לא תרחם!
 והוי כנגד גחלת ספריהם מְתִיחֵם.
 וכן תעשה לספרי "החייט" ולספרי ר' מנחם⁵⁵².

⁵⁴⁸ אחינו הרבניים נתנו לשם ית"ש שמות בעלי י"ב וכן מ"ב אותיות, ובמדרש הקבלה של ר' עקיבא יותר משבעים שמות, ואמרו: "מי שידוע את השמות הנ"ל – יהיה לו חלק ונחלה בעוה"ז ובעוה"ב (מסכת "קידושין" 71 א).

⁵⁴⁹ משלי כ"ז, כ"ג.

⁵⁵⁰ הראב"ע והרמב"ם הנ"ל.

⁵⁵¹ סותר כאן את חכמת הגימטריאה.

⁵⁵² ר' מנחם בן בנימין רקנאטי (ריקנאטי) (1250-1310), מקובל ופוסק באיטליה.

אוי מי יְהִיָּה מְשֻׁמוּ אֵל?⁵⁵³
 לא יועיל לנו ספר "רזיאל"⁵⁵⁴.
 והטיפשים נכספים וננהים
 לשמוע "דברי-אלוהים"
 מ-"מדרש הנעלם" וספר "עבודת הקודש",
 אשר קורא לו "בשם נפתולי-אלוהים".
 וספר "התיקונים והקנקנים" החדש והישן –
 שניהם מזהירים... – כְּעֶשֶׂן הַכֶּבֶשֶׂן⁵⁵⁵.

סוף דבר:

הם ותלמידיהם בחסידותם ורוב-דבקותם,
 נודדים ללחם.
 איה סעודה למלאות קיבתם
 מלחם ובר?
 כי אין להם לא לזרות ולא להבר.
 ובאין קבלה מהפעולה אבוס בר –
 כן אורחות כל קל הדעות –
 פתי יאמין לכול דבר.

לא עליכם בני-מקרא!
הביטה וראה, אתה בחירי!
ותן תודה לאלוהים

⁵⁵³ במדבר כ"ד, כ"ג.

⁵⁵⁴ ספר "רזיאל המלאך" מכיל קמעות רבים למיניהם.

⁵⁵⁵ שמות י"ט, י"ח.

**שבראך ועשאך עברי,
ואל תתאווה להיות פלישתי או מצרי.**

ותהיה מֶפֶת הממינים
וכרות עימהם ברית-מלח
כאשר מעט-קט ממנו למאכל נותנים.

וכאשר הצדיקים לבד
לקיום הנפש ניזונים
ואינם מרבים תפנוקים ומעדנים.
ואמר החכם: "המעט באמונה אוצר וסגולה?!"
והרוב ייחשב לכסלה.
וכן בזקן המיעוט יקר וגדולה.
והרוב – לגדל פתילה.

חי-ראשי! קל להשמאיל ולהימין!
כל ממהר להאמין,
ואשר יכרות ויטחון השמועות
ויעבירם בנפש דכה.
כי יאמין ייחשב לו צדקה.
והנה בשמים עדי הרבה למדתי כל החכמות העיוניות
והמעשיות בעלי שואפי ספרים.
ואיני פוער פה כנגדם מהעדר ידיעה וחיסרון.
כי יפה אמר החכם: "העמידה על הפסד הסברות –
קודם ההקפה
במושג מהם שקר.
והוא – השתדלות בטעות ועיוורון.

ושדי במרומים, כי הרבה טרחתי לחפש בזכותם
 ולא יכולתי למצוא צָרִי למכתם.
 כי אין להם סמך להישען,
 ורגליים, והמסכה – קלונם,
 כמחסה השמש בצהריים.

ולא היו מחרישים כאבלים, בסבר פנים –
 אותם היינו סובלים.
 אלא שהם נעשו צוררים ונוחלים.
 ומגרים בנו הכלבים,
 וכרמנו מחבלים.

באומרם, שאנחנו אמונים בחיק אשת-נוכרייה.
 ומחבקים אשפתות-הפילוסופיאה.

ושכול הכופר בספירות –
 ככופר בשתי התורות.

וכול ימיהם מפזרים בסתרי-התורה.
 והתורה הייתה להם לזרא.
 כי הקבלה להם לסתרה.
 והמה חלוקים בכמה גופי-התורה.
 וכן תמצא בעניין התפילין
 במועד לדעתן קוצץ באילנא.

וחכמי הגמרה יאמרו:
 "הפורש מהם – עובר ב-"עשה"

ועתיד לתת דינה וחשבונא.

ועוד, שלא ידעו להעלים התחבולה בכוונה.
ואמרו, כי ספר "הזוהר" – חיברו ר' שמעון ה[ת]נא⁵⁵⁶.

ושם נזכרו שמות משם חכמי-האמוריים
חדשים מקרוב באו
אחרי כמה מאות שנה.
מי פתי יסור הנה,
ועיניו לא הכהין.
כי אבן מקיר תזעק,
וקפיץ מעץ יעננה.

אם לא שיאמר, כי היה נביא וראה ספרו של אדם
עם שמות החכמים וסיפורן ודעות כל הבא באחרונה.
ולקיים השקרים האלו אין חכמה ואין עצה ואין תבונה,
קינה היא למקובלים ותהי לקינה⁵⁵⁷.
וזולתם ראה ראיתי את עיני-ישראל מורה-מורה

⁵⁵⁶ רבי שמעון בר יוחאי (רשב"י) - תנא בן הדור הרביעי לתנאים. תלמידו של רבי עקיבא. נרדף על ידי השלטון הרומאי בשל התנגדותו החריפה לשלטון, וזה לאחר מרד בר כוכבא, בשל גזירות אדריאנוס ומות הקדושים של רבי עקיבא. הטיף נגד השלמה עם השלטון הזר. מסופר עליו, כי היה עולה לרקיע ולומד שם רזי אלוהים ובמיוחד את גאולת ישראל העתידה. יוחסו לו החיבורים האפוקליפטיים "נסתרות דרבי שמעון בר יוחאי" ו"תפילת רשב"י", חזונו גאולה שמתייחסים לתקופה הערבית הקדומה ולתקופת מסעי הצלב השלישי (1191) ונפילת עכו בשנת 1291. ספר הזוהר הספר העיקרי של הקבלה, שנתפרסם בשלהי המאה ה-13, בשעה שגדלה הציפייה לגאולה קרובה, יוחס אף הוא לרשב"י במסורת היהדות הרבנית בחלקה, ואיננו מקובל על חכמינו ע"ה.

⁵⁵⁷ מהפסוק: "קינה היא ותהי לקינה" (יחזקאל י"ט, י"ד).

מאוד הולכים אחרי משאות-שווא ומדוחים.
 והעלו בידם חותים קוצים כסוחים⁵⁵⁸.
 ומכלים ימיהם במשתה ונגונים.
 נחשים צפעונים סרבים וסלונים⁵⁵⁹
 הם אתי, ואם בימים ראשונים,
 בדור הנביאים הרועים הנאמנים
 היו אנשי-לבב חכמים ונבונים –

וכל חכמה ובינה
 הייתה לישראל למנה.

ותהלוכי המראות
 נשים באות מאירות.
 גם חכמת האלהות

הציפור החיה מצאה בית וחכמה הלימודית קן לה,
 אשר שתה אפרוחיה חכמת הניגון, התשבורת, המספר והתכונה
 בין מזבחות ה' צבאות⁵⁶⁰.

הן עתה רפתה רוחם ונסתרה חכמתם
 נואלו שרים וסגנים, טַפֵּשׁ פַּחַלְב לָפֶם⁵⁶¹

⁵⁵⁸ מכוסחים.

⁵⁵⁹ "וְאַתָּה בְּנֵי־אָדָם אֶל־תִּירָא מִמֶּם וּמִדְבָרֵיהֶם אֶל־תִּירָא כִּי סָרְבִים וְסִלְוִנִים אוֹתָם וְאֶל־עֲקָרִים אֶתָּה יוֹשֵׁב" (שם ב', ו').

⁵⁶⁰ כל המשפט הזה – הינו פרפראזה למזמור: "גַּם־צִפּוֹר | מִצֵּאָה בֵּית וְדָרוֹר | קֵן לָהּ אֲשֶׁר־שָׂתָה אֶפְרָחֶיהָ אֶת־מִזְבְּחוֹתֶיהָ ה' צְבָאוֹת" (תהלים פ"ד, ד').

562 ובביתי כלואים הלא נוכריות נחשבו בעיניהם
 וְנִפְרָה הַלְבָנָה וּבּוֹשָׁה הַחֲמָה⁵⁶³ בפניהם,
 וחשבו הרואות בארובות השמים
 564 אֶתֹתֵינוּ לְא־רְאִינוּ אֵין־עוֹד נְבִיא וְלֹא־אֶתָנוּ יִדַע
 לעשות למלאכת השמים כונים.
 וְתִכֶן לְבָנִים⁵⁶⁵,
 ובפארותיהם לא היו ערמונים
 הַשְּׂאֲנָנִים הַבּוֹז לְגֵאִיוֹנִים⁵⁶⁶.

והלימודית אשר נשתוחחו לפניהם,
 הילדים אשר כגיליהם,
 היום עליהם יתלחשו כבני-נכר,
 ויהי השמש להם עמל ולאון הלבנה,
 אשר הדלת והמזוזה שמו זכרונם תחת חלון ולבנה.
 ו-כֹּכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכִסְיֵיהֶם⁵⁶⁷ בדור הזה מי מנה?
 זולתי אֶתְד מַעִיר וְשָׁנִים⁵⁶⁸ ממדינה,
 אשר היו לבית-ישראל למשען ומשענה.

⁵⁶¹ תהלים קי"ט, ע'.

⁵⁶² השווא עם "הָלוֹא נְכָרִיּוֹת נִחְשָׁבְנוּ לוֹ כִּי מְכָרְנוּ" (בראשית ל"א, ט"ו).

⁵⁶³ ישעיה כ"ד, כ"ג.

⁵⁶⁴ תהלים ע"ד, ט'.

⁵⁶⁵ שמות ה', י"ח.

⁵⁶⁶ תהלים קכ"ג, ד'.

⁵⁶⁷ ישעיהו י"ג, י'.

⁵⁶⁸ ירמיהו ג', י"ד.

כמו רב סעדיה גאון⁵⁶⁹ בחכמת העיבור,
 ור' חסאן הדיין יצחק בר ברוך,
 והר"ר אברהם בר חייא⁵⁷⁰,
 אשר חיבר צורת הארץ,
 ולחשיבותו הועתק ב[לשון]-לאטין
 ונדפס פעמיים עם פירוש סביבו.

והוא חיבר "ספר המזלות", "חשבון"
 ספר "יפה אף נעים", ועוד חיבר ספר בחכמת העיבור.
 ואחריהם שני המאורות הגדולים
 קודם בזמן אדון הסודות אוצר החכמות
 הראב"ע⁵⁷¹ במספר בשיעור ובתכונה ובעיבור ובחכמת המזלות
 כמה ספרים מלאים חכמה ויראת-השם!
 והם מועתקים בלטיין ונזכרים לשם ולתפארת,
 עד שאופן הוראתו בתכונת בתי-השמים וחילוקם
 קראוהו "דרך שכלי"

⁵⁶⁹ הגאון הרב סעדיה בן יוסף אֶלְפִיּוּמִי (יולי 882 - 21 במאי 942), בקיצור רס"ג, מגאוני
 בבל, ראש ישיבת סורא. ראה פולמוסו של הר"ר סלמן בן ירוחם זצ"ל בספרו "מלחמות
 ה" נגד רס"ג.

⁵⁷⁰ אברהם בר חייא, מתמטיקאי, אסטרונום, ופילוסוף יהודי שפעל במאה ה-12 בברצלונה
 שבספרד. בעברית נוסף לשמו תואר הכבוד "הנשיא", ובערבית ניתן לו תואר הכבוד
 "צאחב א-שרטה", שפירושו "מפקד המשמר".

⁵⁷¹ ר' אברהם בן מאיר אָבֵן עזרא (ראב"ע) נולד בשנת ד'תתנ"ב או ד'תתנ"ג (1092 או
 1093 - 1164 או 1167), בתור הזוהב של יהדות ספרד, בטודלה שבספרד. הוא היה
 משורר, בלשן, פרשן המקרא ופילוסוף, מהבולטים בהוגים היהודים בימי הביניים. עסק גם
 באסטרונומיה, שהביאה אותו גם לעיסוק במתמטיקה ובאסטרונומיה (מכתש בירח-
 Abenezra - קרוי על שמו). כל כתביו נכתבו בעברית. שאב חלק מפירושי חכמינו ע"ה
 בפירושו על התנ"ך.

ומעולה על כל שאר אופני הקדמונים.

והרב הנכבד המעולה, סגולת חכמת ישראל⁵⁷²
ומפורסם בין הערביים והנוצרים הרמב"ם⁵⁷²
בספר "היד הגדולה"

בהלכות קידוש-החודש בשפה ברורה ביאר
כל הצריך למהלך המאורות ולראיית הלבנה.
שפתותיו כשושנה.

ואחריהם החכם ר' יצחק בן סיד⁵⁷³,
אשר הוקם על גרם מעלות זאת החכמה
וימלא ליבו לעשות ולתקן לוחות
לעולמי-עולמים למלך אלפונסי⁵⁷⁴

---

⁵⁷² רבי משה בן מימון, או בקיצור הרמב"ם (28 במרץ 1138 - 13 בדצמבר 1204; י"ד בניסן ד'תתצ"ח - כ' בטבת ד'תתקס"ה), מגדולי הפוסקים בכל הדורות, מחשובי הפילוסופים בימי הביניים, איש אשכולות, מדען, רופא, חוקר ומנהיג, שכונה גם "הנשר הגדול". אחד האישים החשובים והנערצים ביותר ביהדות הרבנית והקראית כאחת. עליו נאמר "ממשה עד משה לא קם כמשה". החזיק במשנה רציונלית-שכלתנית מובהקת שבאה לידי ביטוי בכתביו. הרמב"ם מוכר כפילוסוף גם בתרבות הערבית והאירופית. בערבית הוא מוכר כמוסא בן מימון (موسى بن ميمون), או בשמו הערבי המלא: موسى بن ميمون بن عبد الله القرطبي الإسرائيلي (מוסא בן מימון בן עבדאללה איש קורדובה הישראלי). בלשונות אירופה מקובל לכנות את הרמב"ם Maimonides (מיימונידס) על שום האופן בו נכתב שמו ביוונית: Μωϋσῆς Μαΐμωνίδης (מואיסיס מאימונידס). בהגיעו למצרים התפלל בביה"כ של עדתנו, וניסה ליישם הלכה למעשה את תנאי תפילתנו, כגון: בריכה, קידה, השתחויה וכו'. אולם קמו נגדו ומנעו ממנו לעשות כן. יציון, שלאחר מות בנו ר' אברהם ז"ל הוציא ספרו של אביו הרמב"ם הנקרא "המספיק לעבודת ה'" (كفيت ألعابدين), שמכיל את כל תנאי התפילה שקיימים בסידור תפילותינו. ספר זה יצא לאור ע"י ד"ר דנה, מרצה בכיר באוניברסיטת בר-אילן, לשעבר מנהל מחלקה במשרד הדתות.

⁵⁷³ ר' יצחק איבן סיד (חיי במחצית השנייה של המאה השלוש-עשרה בעיר טולדו שבספרד) – תוכן ומתרגם יהודי רבני. חיבר את ס' "טבולי אלפונסו" הנזכר למטה.

ונקראים "טבולי אלפונסוס" בלאטין, והועתקו בלשון הקודש מהמליץ הגדול החכם הכולל כמהר"ר קלונימוס בר' קלונימוס⁵⁷⁵.

The image shows two pages of a manuscript with astronomical tables. The left page is titled "Tabula emissionis" and the right page is titled "Tabula additionis". Both tables have multiple columns with numbers and text in Hebrew and Latin. The text includes names like "Alanus" and "Alanus" and various numerical values. The tables appear to be related to astronomical calculations or observations.

טבולי אלפונסוס

וכל חכמי האומות הבאים אחריו למדו היטיב, עשו משפט, הלכו אחרי עקבותיו וידעו דרך ישר לעשות לוחות כתבניתם:

⁵⁷⁴ אלפונסו עשירי המכונה "אל סביאו" - מלך ספרד (23.11.1223 - 4.4.1284).

⁵⁷⁵ ר' קלונימוס בן קלונימוס בן מאיר (1286-1328) - מתרגם ופילוסוף יהודי רבני מפרובנס.

תמ"ך וע"ט יז"ש⁵⁷⁶.

וזה הייתה בשנת ה' אלפים וי"ב לבריאה.
ואחריו איש-חייל רב-פעלים
ר' יצחק בר' ישראל נושא כלי בטלמיוס
חיבר חיבור גדול נכבד ומעולה ויקר-הערך,
אשר בו ביאר חלק העיוני והמעשי בחכמת התכונה
במה שנוגע לחשבון שני המאורות.
ובו הקדים הקדמות יקרות
ממספר ותשבורת עיני המתחילים מאירות.

ובעיני כקוף לפני חיבור ה-"אלמג'יסטי" של החכם בעלמיוס.
ואחריהם זרח נוגה-אור החכם הגדול הנכבד והמעולה
כמהר"ר רלב"ג⁵⁷⁷

חיבר ספרים בתשבורת והגהות בספר "אקלידס ותכונה חדשה".
הפועל חיבר לוחות לדעת תנועות המאורות ודיבוקם ולקיותם.
ואחר אלו המפורסמים הקדמונים
קם אחר כמה שנים
תוכן חשוב ומעולה נודע בשערים
שמו כהר' אברהם זכות
הנה חיבר ספר "יוחסין"
ונדפסו לוחותיו בלאטין,
גם בכתב אשורי בלשון ספרד.

⁵⁷⁶ תהי מנוחתו כבוד [ו] על טוב יהא זכרו שלום.

⁵⁷⁷ רבי לוי בן גרשום (רלב"ג) (1288 - 1344) היה איש מדע, פרשן המקראי רבני, רופא, מתמטיקאי, ומחשובי הפילוסופים. פעל בפרובנס, חבל ארץ בדרום צרפת.

ויש אתי מועתקים בלשון הקודש וחיבורו בעיבור.
 וספר "שש כנפיים" להר"ר עמנואל⁵⁷⁸, לא ידענו זמן-חיבורו.
 והרב הכולל כהר' מרדכי כומטינו⁵⁷⁹,
 יקר-רוח, איש-תבונה
 חיבר ספרים שונים כפי חיבורי הראב"ע,
 גם ביאר כל סיפוריו.

ותלמידו הרב הגדול ר' אליהו המזרחי⁵⁸⁰,
 כתב ביאורים יקרים בכל ספר היסודות ל-"אלקידס",
 וגם בספר ה-"אלמג'יסטי" בקצתו,
 וחיבר "ספר המספר", והוא במאמר יקר-הערך לידועיו ומביניו.

גם בעלי המקרא ראיתי מלקטי-עמרים, כמו:
רב אהרון בעל ספר "עץ חיים"⁵⁸¹,
אשר דברי הרמב"ם בספר מצוות⁵⁸² שלו נזכרים –
ב'ג' גרגרים;
ובעל האדרת ר' אליהו⁵⁸³ ותלמידו ר' כלב⁵⁸⁴

⁵⁷⁸ הספר יצא לאור ע"י העדה ברוסיה בשנת 1874 בעיר ז'טומיר, ראה הקדמת הספר.

⁵⁷⁹ בין היתר היה רבו של הר"ר אליהו בשייצי' זצ"ל, ראה ס' "אדרת".

⁵⁸⁰ רבי אליהו מזרחי (הרא"ם; 1435 - 1526), רב רבני טורקו, אחד משלושת מפרשי רש"י העיקריים.

⁵⁸¹ הר"ר אהרון בן הר"ר אליהו ניקומדיו, המכונה "אהרון האחרון" זצ"ל (קהיר 1300 – קושטא 1369) – בעל ס' "עץ חיים", "גן-עדן" ו-"כתר-תורה". המעוניין להרחיב את ידיעותיו על רב נכבד זה יפנה נא לס' "תולדות חיים" לאמו"ר הרב חיים יצ"ו בן יצחק הלוי, הוצאת העדה, אשדוד 1994, עמ' 250-254.

⁵⁸² ספר "גן-עדן".

**יצאו אחרי הקוצרים חכמים מחוכמים,
וכנראה ספר ה-"אדרת" וספר "רבע השעות"
[המה] היו תלמידי החכם כומטינו הנזכר,
אשר אור-תורתו הייתה זורחת בקוסטנדינא
רבתה בשנת הר"מ.**

ו-[כל] אלה [הנ"ל] – ייקראו בשם **"המחברים"**.

ומהמבארים:

הר"ר עובדיה מבאר דברי הרמב"ם;
והר"ר יהודה בן תיבון⁵⁸⁵;
ובנו הר"ר שמואל⁵⁸⁶ ראשי המעתיקים
[המה] העתיקו ספר "האלמג'יסטי" הכולל כל חכמת התכונה
להחכם הגדול בעלמיוס האלכסנדרי;
ועוד קיצור הספר הנזכר,
יש מייחסים אותו להחכם הגדול בן רשד⁵⁸⁷,

---

⁵⁸³ הר"ר אליהו בן הר"ר משה בשייצי זצ"ל (אדריאנופול 1430 – קושטא 1490). ראה ס' "תולדות חיים", עמ' 271-277.

⁵⁸⁴ הר"ר כלב בן הר"ר אליהו אפונדופולו זצ"ל (אדריאנופול 01.12.1464 – 1530). ראה ס' "תולדות חיים", עמ' 278-285.

⁵⁸⁵ **יהודה בן שאול אבן תיבון** (גרנדה שבספרד 1120-1190 פרובנס שבצרפת) היה מתרגם ורופא בממלכת ספרד בימי הביניים בתור הזהב של יהדות ספרד הרבנית. כונה "אבי המעתיקים".

⁵⁸⁶ **שמואל בן יהודה אבן תיבון ابن تَيُون** (1150-1230) הוא בנו של המתרגם הידוע יהודה בן שאול אבן תיבון. כמו אביו, גם הוא עסק ברפואה, וגם הוא נודע כמתרגם מצוין של יצירות חכמי ישראל בימי הביניים.

והרב הגדול ר' יעקב אנטולי דיין באלכסנדריא⁵⁸⁸
בעל ספר "רוח-חן"⁵⁸⁹ וספר "מלמד התלמידים",
העתיק ספר החכם הגדול אלבתני⁵⁹⁰ וספר "אלפריגיא",
ושניהם חשובים ורבי התועלת.

ואלו המעתיקים היו בזמן הרמב"ם,
כנראה מדבריהם באיגרותיהם זה לזה.
ועוד העתיקו ספר היסודות ל-אווקלידס⁵⁹¹,
וספר ה-"אומגיאוס", ו-"תכונת אלפריגיא",
ו-"ספר המספר" לניקומקוס היווני⁵⁹²,

⁵⁸⁷ **אַבְן רוֹשֵׁד** (ערבית: ابن رشد, או בשמו המלא, **אבו אל וואליד מוחמד אבן אחמד אבן מוחמד אבן אחמד אבן רושד**, 1118-1198, ידוע בשפות אירופיות בשם **Averroes**) נולד בקורדובה שבספרד וכל פועלו נתקיים בה. רופא ופילוסוף מוסלמי אשר השפיע רבות על הפילוסופיה האירופאית בימי הביניים, וכן על הרמב"ם.

⁵⁸⁸ **יעקב בן אבא מרי שמשון אנטולי** (1194-1256) רבני, המתרגם המפורסם מערבית לעברית.

⁵⁸⁹ יצא לאור ע"י העדה בגוזלווא באותה שנת 1834.

⁵⁹⁰ אבו עבד אלה מוחמד איבן ג'ביר איבן סינן אל רקקי אל חרני אל סבי אל בתני **محمد بن جابر بن سنان البقائي الرقي** (853, חרן – 929 קאסר אל ז'יס) – תוכן, אסטרוולוג ומתמטיקאי ערבי מפורסם.

⁵⁹¹ **אוקלידס** (ביוונית: **Εὐκλείδης**). מתמטיקאי יווני, חי כמשוער בין השנים 365 - 275 לפני הספירה, באלכסנדריה שבמצרים. אוקלידס חיבר את ה"יסודות", יצירה בת 13 ספרים שבה ערך בצורה שיטתית את תוצאות המחקרים והידע המתמטיים שנצברו עד לאותה תקופה. הספר עוסק בגאומטריה ובתורת המספרים, המהווה חלק מהבסיס למתמטיקה של ימינו והוא אחד מספרי המתמטיקה המצליחים בהיסטוריה. בזכות ספר זה מכונה אוקלידס בשם "אבי הגאומטריה".

ו-"מיליאוס" ו-"לוחות תכוניות" לחכמי-פרס –
 כל איש לפי יכולתו באלו הלשונות,
 ר"ל מערב לערב,
 קצתם במצרים וקצתם בארצות מערב.

והר"ר אביגדור העתיק "ספר הספירא" ליואן פקרוכוסקו,
 וספר "תיאוריקי" לפרודבקיא,
 ועל שני אלו הספרים הנכבדים חיבר הר"ם אלמושנינו
 פירושים ארוכים ויקרים,
 קראם בשם "בית אלוהים ושער השמים";

והחכם האפודי⁵⁹³ המדקדק חיבר "חשב האפוד"
 בעיבור ובתקופות.
 ובעיר אלקהירא במצרים ראיתי אחד מיוחד הגיבור
 נשא ונעלה כהר"ר יעקב אסכנדרי
 חכם ונבון בלימודים
 הוסיף נפך משלו פי' צורות בספר אווקלידס⁵⁹⁴
 במופתים הנדסיים,

---

⁵⁹² ניקומקוס היווני (Nicomachus) (Greek: Νικόμαχος) (c. 60 – c. 120) – אב המתמטיקאים, בעל ספר "מבוא לאריתמטיקה" (Ἀριθμητικὴ εἰσαγωγή), וכן ספר "מנואל להרמוניקות" (Ἐνχειρίδιον ἁρμονικῆς).

⁵⁹³ פרופייט דוראן, המכונה גם האפודי (נפטר בתחילת המאה ה-15), חכם יהודי. עיקר פועלו בדקדוק ובפולמוס עם הנוצרים. שמו העברי היה יצחק בן משה הלוי. הספר "מעשה אפוד" עוסק בדקדוק. בהקדמה לו מדגיש הכותב שהעיקר הוא העיסוק במקרא, יותר מאשר העיסוק במקורות יהודיים אחרים. הוא מעלה את ההשערה שהגזרות פגעו במיוחד ביהדות אשכנז בגלל התעמקותה בתלמוד על חשבון המקרא.

⁵⁹⁴ אוקלידס (ביוונית: Εὐκλείδης), ראה עליו למעלה.

יארריך השם ימיו ויוסיף לו חיים.

ובעל ספר "צמח-דוד"⁵⁹⁵ חיבר ספר במספר בשיעור ותכונה.

— ואלו ידועים לי בלבד

בחכמת הלימודים הנמצאים בלשון הקודש,

והנם אתי בבית נכאתי⁵⁹⁶.

זולתם וקצת קונטרסים קטנים,

שחיברו אנשים שונים,

ולא ראיתי מכול חכמי-ישראל חוקר ודורש אחרי זאת

החכמה הנשואה והרמה,

ורובם בועטים ומואסים בה

מיד אחר שקודם היו דופקים בדלתותיה ומתאוים לה

לאורך ההצעות ולקושי ציור הלימודים הרבים הצריכים לה

מחכמת המספר והשיעור, אשר הם כנפי התכונה,

וסולם לעלות השמימה.

כ"ד⁵⁹⁷ המון הרבנים לא יבינו בימים האלו

⁵⁹⁵ **דוד גנז** (1541 - 1613), תלמיד חכם, אסטרונום, מתמטיקאי, גאוגרף והיסטוריון יהודי. מראשוני אנשי המדע היהודים בעת החדשה. עבד במצפה הכוכבים של טיכו ברהה יחד עם יוהנס קפלר. בכתביו נזכר לראשונה בעברית שמו של קופרניקוס והתאוריה שלו. היה תלמידם של הרמ"א והמהר"ל. דמותו משלבת את איש ההלכה המאמין ואיש המדע. **צמח דוד** - כרונולוגיה של אירועים. רב מכר, שהופיע בשמונה מהדורות וזכה לתרגום לטיני. כל ההיסטוריונים היהודים במאה התשע-עשרה ראו בדוד גנז את חלוץ ההיסטוריונים היהודים. הספר התפרסם עוד בחייו של גנז, בשנת 1592.

⁵⁹⁶ מוזיאון.

⁵⁹⁷ כך דרשו (דיברו).

מעניין הגלגל ומעשהו
 כאשר יבין השור והחמור,
 והמה עֲבְרוּ תוֹרוֹת קָלְפוֹ חֶק הַפְּרוּ כָּרִית עוֹלָם⁵⁹⁸
 ומרו את דברי נביאו: "הוֹי מִשְׁפִּימֵי בִּבְקָר שְׂכָר יִרְדְּפוּ:
 וְהִיא כְּנֹר וְנִבֵּל תֵּף וְחֲלִיל וַיִּזַּן מִשְׁתִּיהֶם
 וְאֵת פֶּעַל ה' לֹא יִבִּיטוּ וּמַעֲשֵׂה יָדָיו לֹא יֵאָדוּ:"⁵⁹⁹
 וכתוב: "שְׂאוּ-מְרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי-בָרָא אֱלֹהֵי
 הַמּוֹצֵיא בְּמִסְפָּר צָבָאִם" וכו'⁶⁰⁰.
 ועתה אחי-ענותך תרבני להרחיב עמך הדיבור,
 כי זה כל האדם,
 אשר ימצא את אוהבו תועה בשדה הספרים.
 והוא פְּמִלְקָט עשבים בוערים,
 ואינו יודע לבור⁶⁰¹ המתוקים מהמרים.
 וְשִׁלְחוּ בְּדָרְךָ טוֹבָה⁶⁰².
 וזה מספיק להכניסו לחיי-העולם הבא
 ולשמוע על כל החכמות בזמן הקצר שר הצבא.
 וזולת זה המורה יהיה כסומא בארובה.
 וכמה מתמידים יומם ולילה בספרים.
 ועכ"ז מכול חכמה הם נעדרים

---

⁵⁹⁸ ישעיהו כ"ד, ה'.

⁵⁹⁹ שם, ה', י"א-י"ב.

⁶⁰⁰ "... לְכֹלֶם בְּשֵׁם יְקָרָא מְרַב אֲוִנִים וְאַמִּיזַן כַּח אִישׁ לֹא נִעְדָּר:" (שם, מ', כ"ו).

⁶⁰¹ לברר, לבחור.

⁶⁰² שמואל א', כ"ד, י"ט.

על כי בלימודים ובספרים שונים הזמן מפזרים.

ואחר שיחזור לראות ספר שראה זה [ה]שנה –
 נראה לו כאילו ראה אותו בחלומו.
 דומה לחמור הרחיים סובב-סובב ואינו זז ממקומו.
 וכל חכמה ומלאכה צריכה לבדה את האדם כולו,
 אם יחפוץ, שיעלה בגורלו.
 וכל ספר טוב תקראהו מהקדמתו עד כלו.
 ותעמוד על תלו.
 אֲשֶׁר־יֵאָדָם שִׁמְעֵ לִי⁶⁰³!
 אשרי טבע שכך לו!

אין צורך לספר הגמרא!
 אם לא למי שירצה –
 שיקרא "תנא" או "אמירא".
 ולהתפרנס בטהרה.
 וזה תכלית כל בעלי-תורה.

ואולם לבעלי-מקרא אינם מועילים.
 וכל שכן המדרשים והמשלים.
 שהם להם ככנפי-נמלים.
 וכשתוציא כל ספרי הקודש,
 שבהם דברים אלו כלולים –

תמצא הספרים מועטים מבני-עלייה,

---

⁶⁰³ משלי ח', ל"ד.

שהם סולת נקייה,

ומה לך להטריח את נפשך הענייה?

וְאִיךָ נִקְפַּכְתָּ לִי סוּרֵי הַגָּפֶן נְכַרְיָה⁶⁰⁴

ועתה בשם המגיד לאדם מה שיחן,

אורה דרך ישר לפני איש

ו-בְּמָה יִזְכֶּה-נַעַר אֶת-אָרְחוֹ⁶⁰⁵.

---

⁶⁰⁴ ירמיהו ב', כ"א.

⁶⁰⁵ תהלים קי"ט, ט'.

**משפט הנער ומעשהו ובמה יזכה את אורחו:
בלשון הקודש, בתורה ובנביאים.
וזו ע"פי פירושים שחיברו חכמי הקראים...**

משפט הנער ומעשהו הוא
אחר שיתחיל להבין בלשון הקודש,
בתורה ובנביאים.
וזו על פי פירושים,
שחיברו חכמי הקראים.
וכפי פשטם האמיתי ילמוד בדיקדוק.

ורבו המדקדקים כגון ספרי ר' יונה
וס' ר' יודא והאפודי, והם – יסוד המעלה.
ואינם נמצאים כי אם בידי יחידי סגולה.

ואולם דקדוקי הראב"ע ס' "צחות" ו-"שפה ברורה" ו-"מאזניים"
היו לנו לעיניים.
וס' "מהלך" עם פירושים קמחיים,
דברי אלוהים חיים.
וס' "לוויית-חן" וס' "ר' אליה"
הוציאנו לרווייה.

ואולם חיבור האלוף כה"ר שמואל ארקוולטי
הנקרא "ערוגת הבושם",
מכריע הוא את כולם
ומהם הוא מאוד עוצם.

ויש למלמד להרגיל הנער
 כללי הדקדוק [ב] על פה על פי קצרה,
 כי הדקדוק נמשל כמבוא לפתח השערה.
 ואין לדקדק כחוט השערה.

ואם על מלאכת ההיגיון,
 שהוא מפתח כל חביון.
 אמרו, שכול המרבה בו ייחשב לכסלה,
 כ"ש בפועל או שם או מילה.

וטובי כללי הדקדוק לר' מאיר זיידא.
 ואחר זה ירגילנו במצילה
 ובחרוזים ובשירים,
 וילמוד ספר השיר והחרוז
 להר"ר ישעיה.

וס' "בעל כנפיים" לר' יוסף קמחי.
 והם חרוזים ע"ד אלפ"א בית"א
 יפה אף נעים.

וילמוד ספרי האדירים,
 כגון ספר "משל הקדמוני",
 ומחברות איש חמודות הר"ר עמנואל.

וספרי ר' יהודה חריזי
 ו-"מנחת יהודה" ו-"בן המלך והנזיר" –
 ראשי המשוררים.

וחרוזי ר' שלמה ג'בירול
 וראב"ע ור' יהודה הלוי.
 וספר "דגל אהבה" וספר "איומה כנדגלות".
 וספר "בחינות-עולם" עם האלפי"ן והממי"ן.

וכתב ושירי המליץ והמשורר המעולה ידיעה הבדרשי.
 וספר "אבן בוחן" להפילוסוף האלוהי ר' קלונימוס.
 וספר "זמירות ישראל".

ויש כמה כתבים שלוחים ליחידים
 ושירים מפוזרים.

וילמוד בהקדמ[ו]ת הספרים,
 כי שם יוציאו כל רוחם המחברים,
 למען מצוא חן בעיני הקור[א]ים.

**וירגיל עצמו בפיוטים שחיברו חכמי הקראים.
 כי כל תפילותיהם – דברי אלוהים חיים ונביאים.**

ובין הרבנים בפיוטי הספרדים
 והערביים והרומניים
 ובני איטליאה
 מלומדי חרב המליצה מאוד נאמנים.

כנראה בהקדמות ר' ברוך קאלמן
 וספר "מדבר יהודה" ממודינה
 עיניהם יונים.

וכן בכול החיבורים,
כי אמנם כל ימיהם באלו מפזרים.

וישמר ממליצות האשכנזים ופיוטי הקליר וזמירותיו,
אשר כרת זלזלי-לשון-הקודש במזמרות.
וגם כי דברי המדרש בפיהם שגורות.
הנה הם באוזני המדקדקים – כדרבנות וכמסמרות.

וירגילו הנערים להיות ע"פ כל לימודם.
ובפרט ספר תהילות וה' מגילות
ואיוב ומשלי וכל ספרי הנביאים,
אם יהיה במאודם,
רובם או כולם.

וספר "אהל מועד, ומאיר נתיב והשורשים",
וספר "שרשרות הכסף" לא ימושו מעל שולחנם לעולם.

וכך ספר "הערוך והתשבי והתורגמן",
וכל מעשי ידי האומן.

וילמוד ספר ההלצה והשיר לאריסט"ו,
וספר "נפת צופים למיסיר לאון"
יהיה לו בלשון יתר-שאת ויתר-און.

ומשבח אני המפליא לעשות
במליצות וחיילים יגבר.
כי בזה בלבד יהיה ניכר,

אם הוא חי אילם או מדבר.

ויתבונן במילות שנשתמשו בו גדולי-המעתיקים,
 ויהיה דולה מים מבארות עמוקים.
 ובזה ירד לתכלית כוונת ותכונת לשוננו,
 שהיא חסרה מאוד בזמננו,
 כדרך כל לשון,
 שאינם מדברים בה ההמון
 בכול יום.
 שלא זו בלבד, שלא יוסיפו מילות מדעתם;
 אלא עוד שישכחו, אשר ירשו מאבותם.

ואמר החכם אפלטון:
 "ההרגל על כל דבר שלטון".

והנה בהיות כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים
 היו תכף הילדים בחוכמות לומדים.

ולאורך ההתמדה
 היו מאוד מצליחים בחוכמה,
 עד ששכלם בנה מגדל לעלות השמימה,
 לדעת סיבת הסיבות וכול הנבראים כולם,
 ואכל וחי לעולם.

ולולי פירוד הלשונות
 ואורך ההצעות
 כגבוה שמיים על הארץ

היה האדם קונה שם בכול ההבנות,
עד שהיה דומה לאלוהים בצלמו,
וזה כוונת הפסוק וטעמו.

כי לממעייט יש ב' לשונות:
אחד – שהורגל בה עם אנשי ביתו ומדינתו;
ואחד – שבה כתובה תורתו וחכמתו.
וללמדם יכלה ילדותו ובחרותו.

ואם יהיה בקי בכמה לשונות,
יהיה מינו נאה להנהגה ולאדנות.
אלא שהמלאכה מרובה והזמן יקר,
ולא הוא – לשון התכלית המכוון,
כי הוא – אמצעי לקניין החוכמה, שהיא – העיקר.

אם לא, שכוונתו לדעת לדבר עם ההמון
ול להיות מליץ או תורגמן.
ובזה יהיה אמנם בלשון אומן.

אך אי זה הדרך מביא להצלחה הנכונה?
בידוע לכול בעלי-חוכמה ואמונה.
כי בְּרַב דְּבָרִים לֹא יִהְיֶה לְפִשְׁעָא⁶⁰⁶, ולא יוסיף תבונה.

וימהר ללמוד בהיגיון,
ויש לו מילות ההיגיון

---

⁶⁰⁶ משלי י', י"ט.

להרמב"ם, וקיצור ההיגיון
 לן⁶⁰⁷ רשד, והיגיון
 לבן כספי, וספר היגיון
 לאריסטו, ספר מבוא מאמרות
 מליצה הקש ניצוח הטעאה⁶⁰⁸
 מופת עם פירוש בן רשד,
 ופירוש רלב"ג עליהם.

והיגיון לבן סינה⁶⁰⁹,
 וחלק ההגיונות
 לספר הכוונות
 עם פירושים.

ועוד יש כמה חיבורי הערביים והנוצרים,
 שהועתקו בלשון הקודש.

וגם אני כתבתי בוויילנא⁶¹⁰ חיבור מספיק
 להבנת ספר המבוא וספר המאמרות,
 והוא בידי הר"ר ישאיהו חברך.

⁶⁰⁷ לאיבן.

⁶⁰⁸ הטעיה = שרלטניות.

⁶⁰⁹ **אביסינא**, (בפרסית: **ابو علی سینا/پورسینا** - **אבו עלי חוסיין אבן עבדאללה אבן א**
סינא), או בכינויו הנפוץ **אבן סינא** (980 - 1037) היה רופא, פילוסוף ומדען פרסי. אבן
 סינא הוא מחברם של 450 ספרים במגוון נושאים רחב, בעיקר רפואה ופילוסופיה.

⁶¹⁰ האיגרת מעידה על כך, שהמחבר הינו יליד **פֶּאדוּבָה**, או **פֶּדוּאָה**, היא עיר מרכזית בחבל
 ונטו שבצפון איטליה. פאדובה נחשבת כמרכז המסחר והתקשורת של האזור ושל צפון
 איטליה בכלל.

וישלים התלמיד ההיגיון כל אלו ההגיונים
 עד ט"ו שנים.
 כי כן אני התחלתי להתפלסף בן ט"ו שנה
 בפאדובה
 בשנת השפ"ז
 ויהי עימי צור שוכן מעונה.

ואין לנו בחכמת הטבע והאלהות
 זולתי ספרי אריסטו, ראש הפילוסופים,
 אשר העיד עליו הרמב"ם,
 שדעתו – תכלית השגת השכל האנושי.

ואומר המורה על כל מה שאמר אריסטו
 תחת גלגל הירח – כולו אמת.
 והוא חיבר ספרים הרבה
 בכול חלקי החוכמה הטבעית והאלוהית
 הנני מסדרם לך בסדר.

הלימוד הראשון הוא ספר "שמע טבעי",
 ואחריו ספר "השמים והעולם",
 ואחריו ספר "ההוויה והפסד",
 ואחריו ספר "הנפש",
 ואחריו "אותות עליונות",
 ואחריו ספרים קטנים טבעיים,
 כגון ספר "החוש והמוחש",
 "הזכירה וההזכרה", "היקיצה ושינה",

"החיים והמוות", "אורך וקוצר החיים",
 ו-"תנועת והליכת ב"ח".
 ובספר ב"ח כתב תולדותם ומיניהם ואבריהם.
 ובספר "מה שאחר הטבע"
 כלל כל יסודות החוכמה
 כולן וביארן.

גם כל הנאמר ב-"מאמרות"
 ידוקדק שם הידק היטב.
 ושם ידבר על האל ית' ומלאכיו.

ועוד יש לו כמה ספרים,
 כגון ספר "השאלות הטבעיות" ודומיהן –
 הועתקו בלשון הקודש.
 ועליהם חונים ביאורי החכם הגדול
 בן רש"ד, הנקרא "נפש אריסטו ושכלו" –
 לרוב דקותו ודבקותו בו.

עוד ביאר רוב ספרו הרלב"ג ז"ל בהיגיון ובטבע.
 וקצת מספר "בעלי-חיים",
 אולי גם בשאר ספריו, ולא ראיתם.

עוד יש לנו פירוש לר' יצחק ב"ר ישראל,
 ועוד פירש למה שאחר הטבע
 לתמס"טיוס היווני.
 גם בן סינא כתב חיבור יקר
 כולל כל חוכמת הטבע והאלוהות

ושאר חקירות בעניין הנפש וענשה
ותחיית-המתים, כאלה רבות.

גם ספרי אבונצר אלפרבי⁶¹¹,
ושאר ספרי ערביים ונוצרים
ראיתי רבים מועתקים,
אחד הנה וא' הנה פונים.
והם כולם טובים ונכונים.

וספר "כוונות" לאבוהמד
כולל טבעיות ואלוהיות והגינות
עם פירוש יצחק אלבלגי⁶¹².
וספר "הפלת הפילוסופים" לאלגזיל⁶¹³.

---

⁶¹¹ **אבו נצר מוחמד אל-פאראבי** (872- נפטר בין 14 בדצמבר 950 ל-12 בינואר 951); בערבית: أبو نصر محمد الفارابي; ידוע גם בתור אבו נצר מוחמד בן טורכאן בן אוזלג أبو نصر محمد بن محمد بن أوزلغ الفارابي) - מתמטיקאי, מדען, רופא ופילוסוף איראני מוסלמי. תרומתו רבה גם בתחומי הפסיכולוגיה, סוציולוגיה, קוסמולוגיה, לוגיקה ומוזיקה. נודע בכינוי "הפילוסוף השני", מכיוון שנתפס כממשיכו של אריסטו. נולד בעיר פאראב, עיר שתושביה היו ממוצא טורקי, והשלים את לימודיו בבוכרה. אביו היה מפקד צבאי. שהה בבגדד יותר מ-40 שנה ואז עבר לאזור חאלב.

⁶¹² **אלבלג** חי בשלהי המאה ה-13. בדבר מקום מגוריו חלוקות הדעות אם בפרובנס אשר בדרום צרפת, או בקטלוניה בצפון ספרד. תירגם לעברית את ספרו של התאולוג המוסלמי אבו האמד אל גזאלי הנקרא "כוונות הפילוסופים", על ספר זה הוסיף את הערותיו הביקורתיות אותן כינה אלבלג "תיקון הדיעות". היה בקיא בספרות נוצרית אווירואיסטית ומהם כנראה נטל חלק מרעיונותיו. את כל הגותו של אלבלג אנו מכירים מספרו "תיקון הדיעות" בו הרצה את משנתו דרך תרגומו של הספר "כוונות הפילוסופים", וכך יצא ש"תיקון הדיעות" עומד בפני עצמו כאוסף הערותיו של אלבלג על התרגום. הספר בנוי מ76 סעיפים. אלבלג לא הספיק לתרגם את כל שלושת חלקי ספרו של גזאלי "כוונות הפילוסופים" ועצר בתחילת החלק השלישי. הספר כנראה נכתב בשנת 1292.

עם השגות בן רושד הנקרא "הפלת ההפלה".

וספר הפילוסוף הגדול,
 אשר היה ראש ואב לכול מלמדי פאדובה
 מאבות אבותיי וממשפחתי
 הר"ר אליהו דלמדיגו⁶¹⁴
 חיבר ספרים יקרים בלאטין,
 והועתקו מהם בלשון הקודש,
 כגון פירוש הנכבד לעצם הגלגל,
 ומאמר יקר על המציאות והעצמות והאחד;
 ושאלה עמוקה על אחדות השכל ההיולני,
 ו-וויכוח על מניע ראשון,
 ושאר חיבורים.
 ותלמידו החכם הכולל שאול כהן,
 הוא השואל הי"ב שאלות
 מהרר"י אברבנאל
 עשה ספר התכליתיות,
 כשמו כן הוא רב תועליות.

---

⁶¹³ אבו חמיד מוחמד אל-ע'זאלי (בערבית: أبو حامد محمد بن محمد الغزالي; 1058 - 1111) היה הוגה דעות ומתקן דת מוסלמי מחשובי התיאלוגים הערביים. הגותו אפשרה לזרם הסופי להיכלל כחלק לגיטימי באסלאם האורתודוקסי. נולד בעיר טוס במזרח פרס. בשנת 1095, לאחר שחווה משבר רוחני ופיזי, נפרד אל-ע'זאלי ממעמדו ומנכסיו ויצא לנדודים וחי כקבצן. לאל ע'זאלי נודעה השפעה על מספר הוגי דעות יהודים בימי הביניים, בעיקר על רבי יהודה הלוי זצ"ל.

⁶¹⁴ כאן מעיד המחבר שمولדתו ומולדת אבותיו ואבות אבותיו – הינה עיר פאדובה.

ועוד ספרים קטנים פילוסופיים אלוהיים.
 וישא את ליבו ל[ה]יכנס בפרדס ספר המורה.
 הנכבד והמעולה עם מפרשיו.
 וראיתי במצרים⁶¹⁵ כמו י"ח פירושים גדולים וקטנים.
 ואולם דרך צחות יאמר,
כי מפרשיו – כנגד ד' בנים:

א' רשע – זה ר' משה הנרבוני⁶¹⁶, ראש למבינים,
והוא – זקן-ביתו של המורה,

⁶¹⁵ עדות המחבר, שהיה במצרים.

⁶¹⁶ נולד לאביו רבי מאיר בן רבי משה בן אבא מרי בן רבינו דוד בן יוסף מנרבונא^[1]. מכונה מאשטרי וידאל. היה חכם, רופא ופילוסוף. חי בסביבות שנות ה'ק. חיבר מספר ספרים בפילוסופיה, בהם ביאורים לספרי אבן סינא, על ספר מילות ההגיון להרמב"ם, ספר **אורח חיים** בעניני רפואה, ספר **שלמות הנפש** במוסר, ספר אגרות בשם "מאמר הבחירה" נגד המומר אבנר מבורגוש בלי להזכיר את שמו של אבנר, וכולם בכתבי יד בספריות שונות. ביאורו של נרבוני למורה נבוכים נחשב ליצירה האחרונה שלו. את פירושו זה התחיל בטולדו בשנת ה'קט"ו (1355) וסיימו בשוריא (Soria) שבספרד ביום א' באייר ה'קכ"ב [26.4.1362] בדרכו לארץ מולדתו. הספר הודפס לראשונה בווינה בשנת ה'תרי"ב (1852). פירושו של ר' משה נרבוני למורה הנבוכים ידוע בקיצוניותו השכלתנית, והוא מבוסס על גישתו הפילוסופית של אבן רושד מבית מדרשו של אריסטו. הוא שולל את אפשרות הניסים, ואפשרות השגחה פרטית. כמו כן, לדעתו התורה והמצוות, כולל הקרבנות, נועדו בעיקר בשביל ההמון, כדי לאפשר קיום תקין של החברה, שתוכל לתת למיוחדים שבה - קרי, הפילוסופים - את האפשרות להפעיל אל פסגת העיון השכלי הפילוסופי. פירושו של נרבוני מתאפיין ברוח השכלתנית הקיצונית שבדבריו, עד כדי כך שהמתרגם של הרמב"ם, הרב יוסף קאפח כותב עליו: "נראה שהוא היה בעל דעות חורגות מן המסור והמקובל באומה, ואף בדברים יסודיים כגון האמונה בתחיית המתים וכדומה. ולא היה אכפת לי אם היה מבטא את כפירותיו והזיותיו בתור דעות שלו, הגו ככל הפקפקנים והכפרנים שבעולם, אך מצער הדבר שהוא מנסה להשחיל את דעותיו כאילו רבינו [הרמב"ם] חלילה סבור כך." יצוין, שדעותיו שלהנ"ל נדחו על"י כלל חכמינו ע"ה, והואל והן נוגדות את עיקרי האמונה.

וירד לעומק דבריו מכול המפרשים,
אלא היה כהולך רכיל מגלה סוד,
ולאיש לא נשא פנים;

וא' חכם – הוא ר' שם-טוב
מבאר יפה ומעורר על דברי הרב קושיות ומדנים;

וא' תם – זה קרשקש
פירוש כפירוש הרבנים;

וא' שאינו יודע לשאול – זה אפודי,
והוא איש נכבד חשוב, משיב חרש ואינו שואל
כדרך ראש"י בקיצור וביאור,
והוא – ראש המפרשים,
והוא – בכלל חכמי-השיעור והתוכנים,
מה שאין כן ר' שם-טוב.

וכן ניכר חוכמתו בביאור שני קווים,
שהזכיר המורה, כי לנקודת האמת דבריו מכוונים.
ור' משה פרוונצל ביאר הדבר במופתים נאמנים.
גם כי שמץ-דבר נמצא בו, כדברי ברוציאו ראש הכשפנים.

ועוד פירש דבריו ר' יוסף בן כספי⁶¹⁷

---

⁶¹⁷ ר' יוסף אבן כספי ב"ר אבא מארי (נקרא גם יוסף כספי) (1279 - 1340), פרשן מקרא, פילוסוף ובלשן רבני שחי באזור ארדש וספרד. כספי היה נועז בפרשנותו הפשטנית למקרא ובהגותו הפילוסופית, וכבר בחייו עורר עליו פולמוס בעקבות דעותיו הפילוסופיות הקיצוניות, ואף לאחר מותו היו חכמים שיצאו נגדו.

ובן פלקרא ואל מכריזי⁶¹⁸
 ור' יחייא עשה ביאורים יקרים.
 והר"ר יצחק אברבנאל פירשו כולו.
 וראיתים ביד החכם הכולל
 ידידי ר' משה מצורודי⁶¹⁹ בקוסטנדינא בהיכלו⁶²⁰,
 ובאמתחות ספר "המבחר".

ופירוש רלב"ג על התורה תמצא
 הרבה מסודותיו נראים ונגלים.

וכול פירושי הנרבוני, כגון
 באיגרת "האפשרות הדבקות",
 ובספר "הכוונות וההפלאה",
 ובספר "חי בן יקטן" –
 כולם דברים עמוקים ומעולים.
 אלא שדיבר בחידות ומליצות
 ואין מבין מהמתחילים.

וילמוד ספר "היד החזקה" כולו⁶²¹,

---

⁶¹⁸ אל-מקריזי (1364 - 1442), שמו המלא בערבית: *تقي الدين أحمد بن علي بن عبد القادر بن محمد المقرزي*, היה היסטוריון מצרי סוני בתקופה הממלוכית. הוא נודע בעניין הרב שגילה בשושלת הפאטמית האיסמאעילית ותפקידה בהיסטוריה של מצרים ומוערך על ידי חוקרים מודרניים כהיסטוריון הראשון במעלה בקרב בני דורו.

⁶¹⁹ הרב הנ"ל – הינו מחכמינו ע"ה, חיבר ספרים רבים, ובין היתר ספר "פי משה", אשר יצא לאור בארץ בשנת תשס"א בחמישה כרכים ע"י מכון "תפארת יוסף".

⁶²⁰ עדות, שביקר גם בקוסטנדינה, תורכיה רבתי.

⁶²¹ מספריו של הרמב"ם.

ופירוש המשנה שחיבר הרב,
 ואגדותיו, ו-"פרקי ההצלחה",
 וספרי "הנהגת הבריאות" ו-"פרקי הרפואה".
 ויהיה שותה בצמא את דבריו,
 כי מזמן הנביאים לא קם כמוהו
 בכול בית-ישראל בסידורים,
 ובלימודיו היקרים,
 בתורה ובחוקים ישרים,
 וכול דבריו מעולפים בספירים תמ"ך⁶²².

ור' יוסף בן פלקרא חיבר אריגה כוללת,
 כל חכמת הטבע והאלוהות בלשון נקייה,
 שכול אדם יבין מדעתו.

ור' יהודה הכהן לקח מחוכמת הלימודים
 והטבע והאלוהות את שוק-התנופה, ואת חזה-התרומה.
 בספר הנכבד "מדרש-החוכמה".

וילמוד בספר "מלחמות השם" לרלב"ג,
 ובספר "אור השם", שחיבר האיש הנכבד
 ר' חסדאי קרשקאש.

ובספר "עץ חיים" להחכם ר' אהרון קראי,
 ובספרי ר' יוסף הרואה,
 ובס' "אשכול הכפר" להר"ר יהודה האבל ז"ל,

---

⁶²² תהי מנוחתו כבוד.

ובספר ה-"עיקרים" ובספר "תהילה לדוד",
 ובס' "ראש אמנה",
 וס' "מפעלות אלוהים – עטרת זקנים, וצורת היסודות" –
 ואלה ארבעתן – הם מעשי ידי אברבנאל להתפאר.

ובס' "אור עמים" להר"ר עובדיה ספורנו.
 ובספר "אמונה רמה" להראב"ד.
 ובספר "האמונות" להר"ר סעדיה גאון.
 ובספר "שבילי אמנה",
 וספר הנכבד "הכוזרי" עם פירוש המליץ היקר
 רבי יהודה מוסקאטו, הנקרא "קול יהודה".
 והוא חיבר דרושים נמלצו אמרי-יושר
 קראם "נפוצות יהודה".
 וספר "שער השמים".

ובשאלות רבי יצחק לאטיף,
 וספר "איגרת ב"ח",
 וספר "נווה שלום",
 וספר "הגזרים",
 וספר "רוח חן"⁶²³,
 ובספר "גבעת המורה".
 וספר "פתרון חלומות"
 הנדפס בקוסטנדינא לאנטולי,
 ובספר "יסוד מורא".

⁶²³ ספר "רוח חן" מאת הר' יעקב אנטולי דיין באלכסנדריא (רבני) (בטעות צוין שמחברו הר' שמואל בן יהודה אבן תיבון), יצא לאור ע"י העדה באבפטורייה (גוזלווא) 1834;

וזולת אלה לא ראיתי בדפוס
ספר אשר עימו שרא נהורא,
שיהיה ראוי לבעלי-מקרא.

ואולם בין מפרשי הכ"ד ספרים
אבי המבארים וראש המדברים
כפי ההשכלה הישרה הראשונה
וכפי הסכמת כל איש תבונה,
אמרתו צרופה ומנופה בי"ג נפה
הוא החכם הכולל והגדול הראב"ע,
ראש לפשטנים,
ועל לימוד ספריו הרמב"ם ציווה
לתלמידים ולבנים.
ואל תהיה כהמון הרבנים,
החושבים, שכול חידותיו הם
על דקדוק ופירושי המילות.
ו[המה] – מעטי התועלות.

כי הנני נשבע בעילת העילות,
כי בין כל ספרי האומה הקדושה
לא תמצא סגולותיו ואור יקרותיו.
ובפירוש-תורה כלל סודות
ולכול נפש משתוקקת חשובות וחמודות,
אלא מכוסות בחידות.
וכן דרכו בספר "האחד" וספר "השם".

ואלו חזירי יער לא עברו שיניהם לתוך הפרי,

כי אם נתקשו בקליפות.
 וחשבום כשיבולים זקות ושדופות.
 ובמעשה בראשית והמרכבה, והנבואה והמלאכים
 בכל פרט ופרט,
 מן הדרך לא ירט.

והמקצרים תלו סירחונם באחרים.
 ואולי למדו בו כשמלמדים הנערים.
 או כשהם שיכורים.
 וידעתי, כי אחד מהגדולים
 נשכו בעקיצת שועלים.
 ולא אעלה על ספר דבריו, כי הם הבלים.

וזאת הבריה כל ימים היה.
 הולך ומסבב העולם.
 מקצה הים המערבי ועד לוקא
 ועד מצרים, כוש ועילם.
 ולא היה עימו כסף ולא אדומים,
 כי זלזלם כל הימים.

כי אם בגדו אשר יחם לו,
 ותרמילו אשר בו אַצְטְרָלְבו⁶²⁴.
 אביר לב, רוח אלוהים בקרבו.
 אלא שהרבה היה מאמין
 במשפטי הכוכבים ובמבטים.

---

⁶²⁴ מכשיר, שהשתמשו בו בימים עברו למדידת גובה השמש והכוכבים (בחוכמת התכונה).

ובעיני משה המימוני הם הכול כאוב וידעוני
פְּתוֹת אֶתָּה פְּתִים⁶²⁵.

ולכן שמע לעצתי כמטמונים תחפשנו.
והנאמר במקום זה עם מקום אחר תצרפנו,
ומצאת כל חפצך, כי תדרשנו בכול לבבך.
והן אמת, כי כיוון להעלים, ולא להחשיך ולבלבל.
כאשר עשה בעל ספר המבחר,
אשר הוא לבעלי-מקרא בפירושי התורה רב-החובל.
הן אמת, כי כל דבריו ישרים ונעימים,
אבל שהם סתומים.

וראיתי, שכתב החכם מצורודי,
שמשרפיו שני אחים, שני ירחים:
ר' אליהו ור' יצחק, בני החכם
כהר"ר אברהם בעל יסוד-מקרא,
כל אחד לפי שכלו עשו לספר זה ביאורים.
ולא זכינו לראותם
אלו האורים והתמים.

ודע, כי בספרי הקראים תמצא ביאור לדברי הראב"ע,
כי רוב ביאורים מקדמוניהם,
כגון ר' ישועה ור' יפת ור' יהודה הפרסי
דולה ומושך.
גם כי לפעמים כיונק שדי-אמו נושך.

---

⁶²⁵ ויקרא ב', ו'.

ובהיותי בעיר קוסטנדינא רבתא בדעות
 ביקשתי לראות ביאורי של הר' מרדכי כומטינו
 על הראב"ע בתורה.
 והראו לי כ"ד פירושים על דבריו אגב גררא.
 ולו היה לומד זה הקצין בספרים כאשר משתדל לקבצם,
 היה סודותיו מגלה וכפטיש מפוצצם.
 אלא שהיו שם רובצים
 ושוכנים בתוך הארונים
 אִם על הבנים.

ויש בידי הכול צָפְנֵת פְּעִינָח⁶²⁶ בכתב-יד,
 והוא – ביאור יפה על דבריו
 וירד בחדריו.

כי מצא ארוך להראב"ע על התורה.
 אולי הוא בעצמו כתבו במהדורא קמא או בתרא⁶²⁷.

עוד בדפוס פירוש על הראב"ע
 לרבי שמואל בן סינא,
 וייקרא ספר "מקור-חיים".
 והוא חיבר ספר הנכבד והמעולה,
 הנקרא ספר "מכלל-יופי",
 ובו – סודות כל התורה,
 ממנו תוצאות חיים.

---

⁶²⁶ בראשית מ"א, מ"ה.

⁶²⁷ ראשונה ואחרונה.

ועוד ספר "המוטוט",
 ובן כספי ור"ש אשתרוק,
 ורש"ט בש"ט⁶²⁸.
 ואלו בלבד הם איתי מפירושי בן עזרא.

ובדפוס בסיליאה של כ"ד ספרים יצא לאורה.
 פירוש ספר ישעיה וי"ב נביאים,
 ופירוש יחזקאל הנכסף.

ופירוש שאר הספרים לא ידענו, איפ[ה]א הם רועים.
 ואי אפשר שלא יצאו אם הם נחבאים.

ובמעלה ובמדרגה זו בפירוש הכתובים
אני כולל כלל מפרשי הקראים.
 כגון: ספר ר' יעקב בעל "העשר",
 וספר "המבחר", וספר "כתר-תורה",
 וכל מה שפירשו בנביאים ובכתובים. –
 כולם ברורים, כולם ערבים
 ולפשט קרובים.

ובמדרגה השנית – הם פירושי הרד"ק,
 מספיקים באמת גסכי לפעמים כישן לא דק.
 ונמשך אחרי מדרשות ואגדות.
 ולולי זה – היה מדובר בו נכבדות.

---

⁶²⁸ רבי שם טוב בן שם טוב (רבני)

ובמדרגה שלישית – הם ביאורי רש"י
 על הכ"ד ספרים.
ואם הם לראשי-הרבנים עטרה,
אינם מתייחסים לבעלי המקרא.
 כי רובו רחוק מן הפשט והסברא,
 וכולו ספרא וגמרא.
 ויוכל להוציא מדבריו אי זו אבן יקרה
 מי שיש לו כברה⁶²⁹.

והרמב"ם לפי הרוב קולע אל השערה.
 ומאוד חשקה נפשי בפירושו לתורה,
 לבד במקומות שחובק לאישה זרה.
 ולולי זה – משה [הוא] איש המעלה.
 אשר מיד שוסים גְּאֵלָה⁶³⁰.
 חי אני, היא הייתה עדיין בתולה,
 ולא ילדה ולא חלה.
 או כאישה עזובה בחיקה נאופים בלה.

ויש עוד ביאורים, שתחת שלושה מדרגות אלו נכללים.
 רבים ונכבדים נטיו כנחלים.
 כמו ביאורי רלב"ג, בן בתו של רמב"ן
 מכול חוכמה כלולים
 והרבה מועילים.

---

⁶²⁹ מסננת, נפה.

⁶³⁰ גאל את התורה מן הפירושים הזרים.

ויש לו פרשה על התורה,
 מפנינים ומפז יקרה.
 ובנביאים ראשונים
 וה' מגילות ובאיוב ומשלי.
 ואולי בכול הכ"ד ספרים.
 והוא כמוס ואינו נגלה.

וביאורי השר אברבנאל –
 הם לבית-ישראל
 מִמְתָּנָה נְחִילֵי־אֵל⁶³¹.
 ויש לו פירוש על חמישה חומשים,
 ובו נכללות כל דעות מפרשים.
 וראוי לכול בעל האמונה
 לקרוא בו בכול ימות השנה.
 ולו פירוש על כל נביאים ראשונים
 ואחרונים "מעין גנים".
 ובספר "מעייני הישועה" על ספר דניאל.
 הפליא לדבר בתוחלת ממושכה
 ורב טוב לבית ישראל.

והבן המעולה הפילוסוף הגדול
 ר' יהודה אשר הוליד כדמותו כצלמו.
 כאשר החל רוח השם לפעמו,
 חיבר ספר בלאטין
 שבחו אין לספר

---

⁶³¹ במדבר כ"א, י"ט.

קראו "ביידיר חוכמה וסופיאה",
ובו כל חוכמה ותבונה.

איה שוקל, איה סופר
יופיו מי מנה?
והעתקתי הספר הזה
בלשון הקודש כולו יחד
עם קצת ספרי ר' ידידיה האלכסנדרי,
שחיבר ספרים רבים בלשון יוון,

ואמרתי לחבר אלו היידיים,
והיו לאחדים
ואדפסם להיות לחוכמת בית-ישראל לאותות ולמופתים.
ונגנבו ממני ועדיין לא ראיתם.
וספר "כלי יקר", שהוא – פירוש על נביאים ראשונים.
כל טוב שם לקוח מאלו הקדמונים.

והר"ר יצחק עראמה בעל ה"עקידה"
בפירושו על התורה
הארץ מכבודו מאירה.
ומה אומר ואספרה
כבוד-איש זרוע עם גבורה.
מליץ ופילוסוף, ובו כל מידה יקרה.
ולו – פירוש ה' מגילות
וספר "חזות קשה".

ובין המפרשים הוא האבן הראשה.

תשועות-חן חן לו,
 אשר הוד והדר הנחילנו.
 ומאשפות הפשט רוממנו.
 וסודות הרב המורה⁶³² גילה לנו.
 ומכמה ספקות קשות גאלנו.

ויש לי עליו פירושים
 על כל מקומות הקדושים.
 בכול מקום שמביא ספר "המידות והכוונות וההפלה".
 ואין הכוונה לכול נגלה.
 ובעניין הקשת הביא עננים,
 לא יבינו אפילו ראשי המבינים.

ובפרשת "ואתחנן" הזכירה.
 וכן בכול התורה מליצתו צחה.
 והוא ירד העיינה,
 וימלא כולו מספר ר' אברהם בן ביב"גי
 הנקרא "דרך אמונה".
 והספר הזה – כולו כוונה.
 ור' שמריה האיסקריטי מחכמי ארצי הגדולים
 בפירושו עשה אורים גדולים.

והר"ר עובדיה סיפורנו⁶³³ במילים קצרים

---

⁶³² הרמב"ם ז"ל.

⁶³³ רבי עובדיה ספורנו (1476 לערך - 1550 לערך), רבני מפרשני המקרא. נולד בכפר קטן, ליד העיר צ'סנה שבאיטליה. שם רכש כנראה את רוב ידיעותיו התורניות, וכשבגר

פירוש התורה וכיוון כוונות
 וה' מגילות ותהילים.
 ובו דברים יקרים ומעולים.
 והר' יחייא פירש כתובים וה' מגילות.

וספר משלי פירש ר' עמנו אל
 נעים זמירות ישראל.
 ואיש הולך בתומו
 עשה ספרי "דברי שלמה".
 וספר "תולדות יצחק",
 וספר "עולת תמיד".
 יהיו בידיך כצמיד.
 ולספר בחיי ולבעל צרור
 תקרא דרור.
 וספר "מנחה בלולה" –
 הוא כמפריש חלה.

והייתי מזכיר ספר "מעשי השם" בכלל החמודים.
 לולי היה מרבה בעניין השדים.
 אבל בספר "יוסף לקח".
 לכול המפרשים בכורה לקח.
⁶³⁴ וַיְדִי מַעֲשֵׂה כְּבָדִים
 בה' מגילות גם כי

עזב את כפרו והתיישב בעיר הבירה רומא, שבה רכש ידע רב במקצועות כלליים ביניהם:
 פילוסופיה, בלשנות, מתמטיקה ועוד, אך מקצועו העיקרי היה רפואה.

⁶³⁴ שמות י"ז, י"ב.

בשאר ספריו הפליא ביאוריו.
 ובספר "קהילת יעקב"
 ורבי ברוך פירש על קוהלת.
 הפילוסופיה תמרוקיה הבו מבהלת.
 וְתַשֵּׁם בַּפּוֹף עֵינֶיהָ⁶³⁵ וכהלת.

וזולת אלה המפרשים
 יש ספרים נעימים.
 כגון: "ויכוח דון יוסף"
 נגיד ומצווה לאומים.
 וספר הנכבד "מאור עיניים"
 לרבי עזריא מן האדומים.
 וספר "צידה לדרך"
 אין ליופיו ערך,
 והוא זרע ברך.

ואם תרצה לדעת משפטי העובד
 אלוהים והחובות
 עיין במסכת "אבות"
 עם פירוש "נחלת אבות".
 ומילי דאבות.

וספר המצוות לאריסטו,
 וספר הנהגת הבית והמדינה
 ובספר הנכבד "חובות הלבבות"

---

⁶³⁵ מלכים ב', ט', ל'.

ולתענוג הנפש בשעת העיצבון.
 הנה איתך ספר יוסיפון⁶³⁶
 ו-"צמח דוד" ו-"קבלת הראב"ד",
 וספר "יוחסין" ו-"שבט יהודה"
 ודברי הימים לר' יוסף כהן
 ולהר"ר אליהו מקנדיאה.

ואם זכית להיות מהבודדים,
 תקרא ספר "הנעימים"
 של יחיא הנקרא
 "שלשלת השקדים"
 ו-"גורן נכון" ו-"משא גיא חזיון"
 מוסרי הפילוסופים.
 ו-"מבחר פנינים"

וספר "צלמות עולם"
 "אורחות עולם",
 איגרת "נשנטור"
 ואל תהי כאבותיך.
 וספר "חיזוק אמונה",
 וספר "מכתם" לִיחִזְקִיָּהוּ
 והדומים להם.

---

⁶³⁶ יוסף בן מתתיהו (נולד בשנת 38 - נפטר בשנת 100 לערך למ"ה) נודע גם בשם יוספוס פלביוס (Josephus Flavius) שהיה עיוות של שמו הרומאי טיטוס פלביוס יוספוס - היסטוריון, סופר ומצביא יהודי בתקופת המרד הגדול. ברבות הימים יצא לו שם של בוגד בעמו, בגלל הצטרפותו לרומאים לאחר שנפל בשבי ביודפת.

וספר "משאות ר' בנימין"
 החוזה לא הייתי מונה.
 לולי היותו שם בפירוש הגלגל מגנה.

אולם סיבוב ר' פתחיה⁶³⁷,
שדיבר צרה על בעלי-מקרא
 אמת, כי היה אחיו של ר' יצחק הלבן.
 לא היה איש סרבן
 וממהר להאמין לכול שמועות ובעיניו לא ראה
 ואינו נאמן.
 אע"פ שהיה אחיו של ר' נחמן
 וכפי מה שידעתי בברור
 שהוא שט באותן המקומות.
 אבל הוסיף שטי-כזב אלומות-אלומות.
 עד שנדמו ספריו כחלומות.

אל יעלה בדעתך,
 כי מה שלא זכרתי מן הספרים,
 שלא למדתיים,
 כי מעטים הם בין הגויים שלא ידעתיים.
 וכול שכן בין היהודים,
 אלא ביררתי לך המועילים

---

⁶³⁷ **פתחיה בן יעקב מרגנסבורג** (נדפס גם **רגנשבורג**) (או רטיסבון), נוסע יהודי רבני מפורסם בן המאה ה-12. ערך מסע מגרמניה לבבל ולארץ ישראל וביקר בכל הקהילות היהודיות בדרך, ובין היתר בקהילותינו. דיבר צרה על חכמינו ע"ה על פי שמועות מבלי לבדוק את מהותן.

כי לא תאבה להיות בכלל הסכלים.
 ועתה בני ידעתי, כי אין ספר וחיבור
 שמן או רזה,
 שלא ייקח ממנו הקורא
 תועלת. כל שכן אם יהיה מבין וגלוי עינים
 ומחזה שדי יחזה⁶³⁸.
 אלא שהזמן אומר:
 לך רד ומהר לצאת מן העולם הזה.

והרוצה לראות ספרי כתב-יד החמודים
 ילך לקוסטנדינא, אב ואם בלימודים.
 ואף על פי, ששלטו שם שוקדים
 בהשגחת התלמידים.
 והשוקדים בחצרות אלוהינו יפריחו
 ויגמלו שקדים.

בני בין כך, אל־תטש תורת אָמֶךְ:⁶³⁹
ללמוד בספרי הקראים כולם
וספרי "המצוות" וה-"אדרת",
ותהיה לכול רואיך לשם ולתפארת.

בני, אם תיקח אמרי אלו הספרים⁶⁴⁰,

⁶³⁸ פרפראזה על פסוק: "נאם שמע אמרי־אל אשר מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים:" (במדבר כ"ד, ד), והכוונה לאיש חכם ונבון.

⁶³⁹ משלי ו', כ'.

מספיקים לך לדעת כל לימוד יקיר.
 מן הארוז אשר בלבנון
 עד האזוב אשר יוצא בקיר.

ואין הדבר תלוי בריבוי הספרים,
 כי אם במובחרים.
 ואין מעכב השלמות ברוב הספרים למתחילים.
 כמו רוב המאכל לקטנים ולחולים.
 ושינוי העניינים לא יולידו בשכל קניינים.
 ואם הייתה תנאי להשגה ריבוי הספרים,
 לא היה חכם כסוחרים.
 ש-הַמְמַעֵיט [מהם] אָסַף עֲשָׂרָה חֲמָרִים⁶⁴¹.

ואין הדבר תלוי בקניין,
 אלא בשקידת העיון בעניין.
 ואשר יזכה להיות שר וכהן
 מילא ביתו מהם.
 כי טוב סחרם מכול הכלים,
 והם – חיים למרי-נפש,
 ואור לעמלים.

ואני מנעוריי גידלני החשק,
 ויהי כאיש בוער עצור בעצמותיי,

⁶⁴⁰ בעל "האיגרת" ממליץ לפני הקורא הנכבד לקרוא בספרי חכמינו ע"ה, ובזה ישלים ידיעותיו ברוב הנושאים.

⁶⁴¹ במדבר י"א, ל"ב.

לא נתתי שנת לעיניי,
 ותנומה לעפעפיי⁶⁴².
 תהילה לאל חי,
 לא חסר לי מאומה,
 הון ועושר בביתי
 ולא חסה עיני על ממוני
 להזיל זהב מכיס עשרת אלפים
 לצבור ולאסוף כל הספרים היקרים.
 ולחפש ולחקור אחריהם בכול מדינה ומדינה,
 אשר הם חונים בכול עבר ופינה.
 ויהיו ספריי ד' אלפים,
 ויותר מכול ברורים,
 מכול כלי הנחושת העשויים
 ע"י עושי המלאכה אומנים רבים
 נאמנים ונכבדים
 וכלים מכלים שונים.
 ואלה בביתי ובהיכלי.

ועוד אספתי כהנה וכהנה
 בגלותי בארבע כנפות הארץ.
 ובכול מקום שרגליי פונים,
 וייתן שלמה את הכסף כאבנים.

אודה ואשבח למורי אבי ואמי

---

⁶⁴² מפסוק: "אל־תִּתֶּן שְׁנָה לְעֵינֶיךָ וְתִנוּמָה לְעַפְעָפֶיךָ": (משלי ו', ד'). והכוונה – לא נחה דעתו עד שהגיע אל האמת.

אשר שמוני גפן פורייה וענפה,
 ולימדוני בילדותי לשון היוונים,
 כי בלשונם מחוברים כל ספרי הקדמונים.
 פילוסופים, רופאים, תוכנים.
 ואחרי כן לשון לאטין ולע"ז וספרדית,
 כי בלשונותם הועתקו כל ספרי החוכמות
 מכול אומה ולשון חדשים גם ישנים.

גם ללשון ערב אמרתי קודם אקרב.
 אכן הצבתי לה ציונים
 אחרי ראותי כל חפץ שבה לקוח מספרי היוונים⁶⁴³.
 והמה – בתוספת ומגרעת משונים.
 ובכול מקום מוקטר-מוגש לימוד או ידיעה
 ארדוף אשיג לא אנוס ולא אישן עד
 ארוה צימאוני.
 ויהי כאשר התעו אותי אלוהים מבית אבי
 אורי וישעי, האדם הגדול בענקים
 לְפָנַי שְׁמֹשׁ יִזְיָן [יִזְוֹן] שְׁמוֹ⁶⁴⁴
 וירעש פריו כלבנון.

אשר שיחתו הייתה לו עדנה
 ורוח חוכמה ובינה.
 ותקרנה אותי צרות רבות ורעות.

⁶⁴³ הנ"ל למד בין היתר את השפה הערבית, ונוכח לדעת, שהפילוסופיה הערבית לקוחה מהיוונית.

⁶⁴⁴ תהלים ע"ב, י"ז.

שמוני מאוס וסְחִי⁶⁴⁵

אמרו לנפשי שחי⁶⁴⁶.

זה לי שבע שנים בלי מרגוע

רגע עם כל זה לא נקעה נפשי מהם

ולא אמרתי נואש והיה הקסם איזור מותני.

ובכול מקום אשר היה נְשָׁמָה הָרוּחַ לְלֶכֶת⁶⁴⁷

אפנה מכול עסקי.

בנפול תרדמה על אנשים

לכתוב על ספר בדיו

ואת כל מעשי אלוהים

אביא במשפט ואבדקנו

ואצרפנו כצרוף הכסף.

ורשמתי לזיכרון.

וזה – חוקי תמיד מיום היותי

בן איש-חייל שוקד על זאת הכוונה.

ועתה אציגה נא מן הבא בידי.

זה לי שבע-עשרה שנה חיבורי וספרי

מעשי ידי, אשר במ אתנחם מעיצבון גלותי.

המתוקנים ומוכנים לצאת לאורה בעט ברזל ועופרת

בזמן קרוב, אם יגזור השם בחיים.

⁶⁴⁵ מפסוק: "סְחִי וּמְאוֹס תְּשִׁימוּנוּ בְּקֶרֶב הָעַמִּים" (איכה ג', מ"ה).

⁶⁴⁶ יצוין, שהנ"ל נרדף קשות ונודה ע"י רוב היהדות הרבנית בגלל דעותיו "הקראיות" ודחייתו חלק מדעותיהם, הנוגדות את התורה שבכתב.

⁶⁴⁷ פרפראזה על יחזקאל א', י"ב.

ספר "באר שבע" כולל כל החוכמות,
 ובו הלכתי אחרי עקבות החכמים הקדמונים,
 לא נטיתי ימין ושמאל.
 במילים קצרים ברורים
 ימצא האדם לרוות צימאונו
 כאילו למד בכמה ספרי חוכמות,
 עד שיוכל להשלים עצמו
 וללמוד שורשי ההיגיון
 והטבע והאלוהות
 והמדינות והמספר
 והתשבורת והתכונה,
 והניגון העיוני והרפואה
 העיונית בכול פרטיהן.
 וסדר הלימוד
 ושמות ספרי המחברים
 בכול חוכמה ובאיכותם.

ובסופו מאמר קטן נכבד נקרא
 "תכלית האדם".

ולא אבוש להתפאר,
 שלא חובר בשום אומה ולשון
 ספר קצר מלא חוכמה
 וכליל-יופי כמוהו.

וגם כי הספר כולל הקדמות

מושכלות אמיתיות ומופתיות
או מפורסמות ומקובלות
בין הפילוסופים.

עכ"ז בהיותן כולן מובאות
ע"ד תולדת אחד שאין
בצידן הקדמותיהן
שהן – סיבותיהן.

ושורשן ידעתי,
כי יריבו עליהן המתחילים.
וימאנו לקבלם מדאגה מדבר.
כן יפרשו ממנו המתעצלים.
והמבקשים לדבר
תועה על דברי אלוהים חיים.
או יריבו עליה שלא בפני
ויהיו מאשריהם מגנים,
חיברתי סביבו באותיות קטנות
ספר "באר אחרת"
אשר בו אזכיר הקדמות
ומופתי ושורשי התולדות
שבספר "באר שבע".
והצור אשר ממנו חצבו
וְהָיָה כָּל־הַנְּשׂוּףִי⁶⁴⁸ ומתמיה מחיסרון ידיעתו
וְרָאָה אֹתוֹ וַחֲזִי:⁶⁴⁹.

---

⁶⁴⁸ במדבר כ"א, ה'.

ובזה הקולות יחדלון
 וסמל הקנאה המקנא
 כְּחֹשֵׁי בְּפָנַי יַעֲנֶה: ⁶⁵⁰
 ובכוונה מכוונת הפרדתיים,
 כי האומנם המופתים לאריכותם
 יבלבלו הסדר הלימודי
 ויפריעו שכל המעיין
 משקידת לימודו,
 ויעכבו זיכרון הדברים.

ולכן הרוצה להחכים
 ילמוד בספר "באר שבע",
 שהוא כולל ביאור וציור העניין.
 אשר יעשה בשכלו קניין.
 ואשר מלאו ליבו לחקור אחרי הלימודים,
 יעיין בספר השני, אשר סביבו כבוד והדר יעטרהו.
 ואז יושלם בציור ובאמות
 בספר א' קטן הכמות.

עוד חיברתי ספר בחוכמת הצללים והעמודים
 קראתיו **"צל החוכמה"**, כולו מחמדים.
 לדעת שעות היום והלילה ע"י אור החמה והלבנה,
 וכול אופק ורוחב מדינה בשחקים שונים
 ישרים ונוטים,

⁶⁴⁹ המשך הפסוק הנ"ל.

⁶⁵⁰ וּתְקַמְטֵנִי לְעַד הָיָה וַיָּקָם בִּי כְּחֹשֵׁי בְּפָנַי יַעֲנֶה: (איוב ט"ז, ח').

עומדים או שוכבים,
 וכול דברי קדמוני ומחברי זאת החוכמה
 כלולים בו ומצוירים בתמונה.

ואולם גדול שבחיבורי,
 ובו כל ידיעתי ועיוני,
 מְדַשְׁתִּי וְכֹן־גִּרְנִי⁶⁵¹,
 אשר בו לא נשאתי לשווא נפשי,
 ולא נשבעתי ללכת אחרי דעות אריסטו והקדמונים,
 כמו שעשיתי ב-"באר שבע".
 אלא בחרתי אלהים חדשים
 נגד המפורסמות ושגורות
 בפי חכמי חרשים.
 ולא הלכתי לקראת נחשים.

הוא ספר "בשמת בת שלמה",
 סוגה בשושנים
 מכול מיני חוכמות מספר:
 התשבורת, תכונה, לחות, משפטים,
 מבטים, צללים,
 ציורי העולם, והיד והפרצוף, משקלים,
 כלים, ניגונים,

הגיוניות, טבעיות,
 מידות אלוהיות,

---

⁶⁵¹ ישעיהו כ"א, י'.

חוכמות ותושיות,
 חוקר כל תכליות.
 כולו אומר כבוד, מפיק מרגליות.
 והוא ייפרד לד' טורי אבן, אבנים גדולות
 אבנים יקרות מְחֻטָּבוֹת תְּבֻנֵית הַיְכָל: ⁶⁵².

ותחתיהן כמה משכיות חמדה,
 תכשיטי בשמת ראוה בנות ויאשרוה,
 מְלָכוֹת וּפְלִגְשִׁים וַיְהִלְלוּהָ: ⁶⁵³.

ומי שלא הבין ספר "באר שבע",
 ו-"באר אחרת" לא יקבל,
 שום תועלת בזה הספר,
 פִּי־נֶפֶשׁ הוּא חֲבֵל: ⁶⁵⁴.
 ויהי כְּשֹׁכֵב בְּלִבָּיִם וְכִשְׁכֵּב בְּרֹאשׁ חֲבֵל: ⁶⁵⁵.

ובסוף הספר חיברתי חיבור קטן,
 קראתיו "אור שבעת הימים",
 כלול כוח מעשי בראשית בדרך,
 אשר לא עבר בה איש,
 והוא כדרך המלך
 והלכו גויים לאורו

---

⁶⁵² תהלים קמ"ד, י"ב.

⁶⁵³ שה"ש ו', ט'.

⁶⁵⁴ דברים כ"ד, ו'.

⁶⁵⁵ משלי כ"ג, ל"ד.

ומלכים לנוגה זרחו⁶⁵⁶.
 ובו נכלל ספר "קשת דרושה",
 והפלאתי לדבר בלימודים טבעיים והנדסיים
 על הקשת העננית.
 והכול ערוך במענית.

עוד חיברתי ספר "עיר גיבורים",
 ובו ספר "גבורות השם",
 עמוק-עמוק בחוכמת האלגיבירה,
 ועל שורשי השורשים ושימושם,
 ובמספרים החרשים והאילמים.
 ובו תמצא כל לימודי
 דיאופנדי האלכסנדרי⁶⁵⁷
 מבוארים וכול טוב פרנציסקן
 ויאטיא ולודלפו ואנדריינו
 ורומנו נבררים.
 וכול שאלה חתומה
 וסוד במספר ובתשבורת נתרים.
 ואחד מאלף לא תמצא מבין באלה הדברים.
 והחלק השני – הוא ספר "נפלאות השם",

⁶⁵⁶ פרפראזה לפסוק: "וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ וּמְלָכִים לְנֹגַהּ יִרְחֹף:" (ישעיהו ס' ג').

⁶⁵⁷ **דיופנטוס** (ביוונית: Διόφαντος), מתמטיקאי הלניסטי שחי באלכסנדריה בין השנים 200 - 284 לספירה. חיבר את ה"אריתמטיקה", היצירה היחידה ששרדה משאר כתביו. ה"אריתמטיקה" עוסקת בעיקר במשוואות דיופנטיות - מערכת משוואות אשר מספר הנעלמים בהן גדול ממספר המשוואות ופתרונותיהם הם מספרים שלמים בלבד. בזכות יצירה זו מכונה דיופנטוס בשם "אבי האלגברה".

כולל דעות זרות ומשונות,
לא יאמין כל שומע.
ויהיה בְּעֵינָיו המספר פְּמַתְעֵתָע.
והם מבוארים במופתים ובראיות
כשמש גלויות.
ובצירים לימודיים בתבנית ותמונה.
ובו ידי רב לי ויהי אמונה.

עוד חיברתי ספר "פלג-אלוהים",
כולל דעות בני-אדם באמונות
ולב מלכים והמדינית,
ובו – יסודות חכמי-ישראל
הרבנים והקראים נבחנות.
וכול התורות והאמונות
חדשות גם ישנות
רבים חשבונות.

ואני בהיותי בביתי
וספרי כשתילי זיתים עוטרים אותי
התחלתי לחבר חיבור גדול
קראתיו "יער הלבנון",
והוא – על דרך שאלות ותשובות,
נפש משיבות,
שיחות ערבות.
ובו הכנסתי והכללתי
כל חפץ שקיבלתי מרבתי,
ושקיבצתי מספרי הפילוסופים הגדולים

והרבה סודות וסגולות
ונפלאות טבעיות
בו נכללים.

ובפרט על טבע הזהב והמתכות
והשתנותם והתהפכותם זה לזה.
מאמר נכבד קראתיו "חֶפֶשׁ מְחַפֵּשׁ".
והספר נחלק למגנים וצינה.
אבן שלמה מסע נבנה.
וכול חשק שלמה בתוכו.

ואחר שהספר הזה רחוק מעיניי
לא יכולתי לגמרו.
אולי יזכני השם לראותו,
ואשימה עיני עליו,
כי הוא כוחי וראשית אוני,
חלבי וייני.
יֵין הָרְקִחַ [ו] עֵסִים רְמֵנִי⁶⁵⁸.

ועוד יש לי חיבורים אחרים תוריים
כגון: ספר "טורי זהב" עם פירושו הנקרא
; ספר "נקודות הכסף";
; וספר "תור המעלה";
; וספר "רחל מבכה";
; וספר "נפש הגר";

---

⁶⁵⁸ שה"ש ח', ב'.

וספר "בתי הנפש וברפואות",
 ס' "רפואות תעלה",
 וס' "הללויה",
 ו-"שבר יוסף",
 ו-"ברכי יוסף".
 ולפי שאינם שלמים,
 לא אאריך בעניינם,
 ואלה יסד שלמה
 לְדַעַת לְעוֹת אֶת־יַעֲף דָּבָר.⁶⁵⁹
 ולהבין לנערי בני ישראל
 את החוכמות ומשלם.

בה' בטחתי, לְא־יִטָּה לְאֶרֶץ מְנַלָּם:⁶⁶⁰
 וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמִי⁶⁶¹ לְעוֹלָם.
 והאמן אחי, שלולי הגלות והטלטול והדאגה
 הייתי מוסיף לכתוב ולדבר כהנה וכהנה,
 כי לא נפלאות שום מלאכה בעיני,
 ולא רחוקה היא,
 כי יסודות טובות היו לי.
 והמה עזרו לי בכול עמלי.
 ושמע נא דברי הפילוסוף הגדול
 ראש הרופאים ג'לינוס,
 שכתב בס' "חוק המלאכה" פרק ז' ז"ל מילה במילה:

---

⁶⁵⁹ ישעיהו ב', ד'.

⁶⁶⁰ איוב ט"ו, כ"ט.

⁶⁶¹ בראשית מ"ח, ט"ז.

אמר, שז' תנאים צריך לאדם
 למי שירצה למצוא כל חקירה וחפץ יחפש בה.
 אם אמנם היא אמת
 או לפחות שיהיה בטוח למצוא אותו ואלה הם:

א. שכול זך בטבע,
 שבכלות ישכיל ממלמדיו
 בכול ידיעה שכלית וישיגה;

ב. תרבות וגידול מימי הנעורים
 בלימודים הראשונים
 ובפרט יועיל לו הרבה
 אם כמצוות אפלטון ירגיל עצמו
 בחוכמת השיעור והמספר;

ג. שישתדל להיות שומע מפי מלמדים
 היותר חשובים שבזמנו;

ד. שיהיה כל כך סובל העצב
 עד שיומם ולילה לא יחשוב,
 כי אם מה ששייך לידיעות;

ה. והוא נמצא במעשים,
 שיהיה נקשר באהבת האמת,
 כאילו אינו חי כל ימיו,
 כי אם בעבורה,
 ויזלזל כל מה שאצל אחרים רבים

ייחשב יקר;

ו. שילמוד אי זה אופן ודרך
להבדיל האמת מן השקר,
כי לא יספיק בלבד שיבער בו חשק האמת,
אם לא ימצא דרך קל למציאותה;

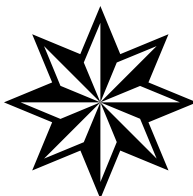
ז. שבזו הדרך והאופן שאמרנו
יהיה כל כך מורגל ושביר
עד שלא בלבד ידע אותו
אלא יוכל גם להשתמש בו,
כי כמו שהמלאכים שהם עוסקים
במלאכה מאוד קלה
יחשבו שלא יספיק להם
ידיעת האופן
אם לא שבתמידות כל ימיהם
ישתמשו בה.

כל שכן, שלא יספיק לידע בלבד האופן
למי שעוסק בעניינים גדולים.
ולכן אם יחסר אפילו אחד ממה שזכרנו,
למי שרוצה להיכנס בדרך האמת,
לא יהיה בטוח, שישגיג תאוותו.
ואולם אם יהיו כולם מקובלים,
מה יעכב הביטחון.
שוב לא נחקור ונבקש האמת
שמעת תורף דבריו אין דבר נמנע למוכן
את הכול לעשות,

ומסופק לבלתי נכון הן אלה קצובים
 דרכי להורותך לדעת להכיר את נפשך ואת בוראך.
 וזה לפי קוצר הזמן
 על דרך כלל יבואוך דברי בפרטות
 ואמלא צימאונך ממעייני.
 ואם אתמהמה חכה לי,
 כי מוצא שפתי לא אשנה.
 אם אדע, כי מצאתי חן בעיניך.
 בין כך זו היא הדרך,
 וזו היא העיר לא תטה להשמאיל או להימין.

וְאַתָּה יְיָ לְקַח וְתַנּוּחַ
 וְתַעֲמַד לְגַרְלֶךָ לְקַח הַיָּמִין.⁶⁶²
 כה דברי הצעיר יוסף שלמה רופא
 בן הגאון כמהר"ר אליהו מקנדייא.

סוף "איגרת האזווז"

⁶⁶² דניאל י"ב, י"ג.

איגרות השלוחות מהחכם כמהר"ר מרדכי יאסט⁶⁶³

מעדת אחינו הרבניים, ראש בית ספר בברלין

איגרות השלוחות מהחכם כמהר"ר מרדכי יאסט מעדת הרבניים, ראש בית ספר בברלין⁶⁶⁴ לאדוננו וע"ר כמע"ר שמחה יר"ו, השר הנאמן, ראש הגולה בבוויץ' נ"י בכ"ר שלמה הגביר המרום והנעלה, השר הגדול בישראל זצ"ל מעדת הקראים גוזלווא י"ע, טבעיות בו כלולים

להאדון הקצין הר"ר שמחה באבוויץ' שלום והכול טוב!

אנוכי הצעיר אשר שמי חתום למטה שמתי אל ליבי לכתוב לאדוני, כי הגיד לי האדון ר' אברהם בן יצחק, אשר מִפְטָרְסְבוֹרְק, כי יש לאל ידו לעשות עימי חסד, ולרוות את צימאוני בדבר אלוקים. תורה היא וללמוד אני צריך צמא אני למים, מים חיים, נובעות ממקור החוכמה, חוכמת האמת היא – תורתנו הקדושה ופירושה. ולזה חקרתי ודרשתי כל ימי אחרי ספרי החכמים, הרבניים והקראים. לדעת את דבריהם ואת חלוקתם על נכון, וגם למצוא בהם סיפורי דברי הימים לכול תפוצות בני-ישראל בארבע כנפות הארץ. והנה לא נפלא מעיני אדוני כי רבו עד

⁶⁶³ יצחק מורדכי יוסט, (י' באדר תקנ"ג, 1793 - ה' בכסלו תרכ"א, 1860) היסטוריון יהודי רבני גרמני. פעל בעיקר בפּרנקפורט. יוסט היה חלוץ ההיסטוריוגרפיה החדשה.

⁶⁶⁴ פה ברלין הבירה, יום וי"ו כ"ח ניסן, שנת תקפ"ט.

מאוד חיבורי חכמי הרבניים הנמצאים בארצותינו בדפוס ובכתב-יד.

אבל חיבורי חכמי **הקראים** אינם נמצאים בידי איש בכול גלילותינו. ואנוכי נְכַסְּוּף נְכַסְּפְתִי לקחתם בכסף מלא, וכתבתי לרע ואח לי בעיר לְבוּב, והוא שלח את ספר "נחל אשכול" וס' "אורח צדיקים" וס' "דוד מרדכי" מעטי החוכמות ורבי האיכות.

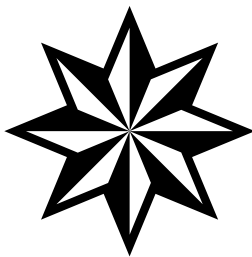
ואכן בקוראי את הספרים האלה כלתה נפשי לדעת יותר מאשר מצאתי בהם. והר"ר אברהם הנ"ל אמר לי, כי עוד ספרים רבים כאלה וגדולים מהם ביד **חכמי הקראים**, אשר בארץ רוסיא, וכי יש את נפש החכם הרב הגדול מהר"ר שלמה בן יוסף הלוצקי, היושב עתה על כיסא ההוראה בקהל-ישראל **הקראים** בעיר אֶבְפֶטְרִייה להרביץ תורה גם בין אנשים, אשר אינם מבני עדתו, ולשלוח ספרים, הן בדפוס הן בכתב-יד למי שירצה. על זאת נשאני ליבי לבקש מאת אדוני, שיעשה עימי החסד הזה, וידבר באוזני החכם הנ"ל, ואמצא הן בעיניו, וימלא את בקשתי, ויצוו עלי סופר מהיר, אשר יכתוב לי ספרי **הקראים**, אשר לא נדפסו, וגם את "פתשגן דתי הקראים" (אשר להם נתן מאת הקיסר יר"ה ותיכון מלכותו) בכתב ובלשון עברית, וגם יצוו עלי מוכר ספרים, אשר ימכור לי ספרי **הקראים** הנדפסים.

ובזה אכיר את חסדו ואמתו. אם ייטב בעיני החכם הנ"ל לשלוח לי ע"י הפאסט (הדואר) העובר משם לפטרסבורג או לכאן, רשימות חיבורי הקראים הנמצאים שם עם המחיר, אשר ייתן על כל א' וא', הן בכ"י הן בדפוס.

והיה בהגיע איגרת תשובת אדוני או איגרת החכם הנ"ל, או איגרת הסופר, אשר יצוו עליי לידי, לא אחדל מלהשיב דבר, ואכתוב יותר מהיום, כי אז אדע על נכון את אשר אחפוץ לי.

ואנוכי בכסף מלא אשלם את שכר איש ואיש, אשר לבבו פונה לעשות את בקשתי. ואדוני ימחול לי ואל ישים עליי חטאת על הטרחה, שעמלתיהו בכול זאת. ואם יש איש אחר בעירו, אשר עמלו בדברים כאלה, יכתוב לי, ואז לא אטריח את אדוני עוד. גם לא ישית אדוני את עיניו בלשון, אשר בו כתבתי. כי ערל שפתים אני, לא ידעתי שפת הקראים המשונית מעט משפת הרבניים. לכן כתבתי כאשר חשבתי, כי ישמע, ואנוכי את בריתי אכרות עם אדוני, ואהבתו תהיה חקוקה על לוח ליבי כל הימים, אשר אנוכי חי על פני האדמה.

אלה דברי עבדו הקטן מרדכי יאסט (יוסט) ראש בית ספר בברלין. כל כתב אשר על גביו יהיה השם הזה, יגיע לידי בלי ספק.

איגרת מהחכם הנ"ל לאמ"ו הרב ישר ירו'.⁶⁶⁵

ברלין יום וי"ו עש"ק⁶⁶⁵ עשירי לחודש מרחשוון תק"ץ לפרט קטן.

שלום לאדוני, קצין העם, אשר באוופטויה בארץ קרים,
 יושב על כיסא הקראים ומשביר בר לכול הבאים
 סומך נופלים ועוזר נדכאים פלא יועץ נשיא הנשיאים
 שומר ישראל עמו לנחותם בדרכי דתימו
 מורה ודיין אמת למו הוא הגאון יוסף שלמה

משוש דורו והדרו, צבי תפארת ישראל,
 יוסף לו אלוהים שנות חיים ויענה אל תפילת שלמה.

מאריך

מרחק קראתי לאדוני, וישמע מהיכלו קולי.
 ראיתי כתב גלילי אצבעותיו, ותשמח ליבי בקרבי, כי לא נכזבה
 תוכלתי, ולא לריק קיוויתי. ברוך ה' אלוהי ישראל, אשר מילאני
 ללכת בדרך האמת, וינחני בית התמימים, שלמי אמוני ישראל. ה"ח
 הגדול החכם יוסף שלמה, אשר לפניו שבע פעמים אשתחוה, וגם
 האיש תמים דעות וגדול באחיו הנגיד שמחה בבוויץ'. תשועות חן
 ותודה להגבירים אנשי מדע והשכל, שונאי בצע, ראו נא, כי אורו
 עיניי, כי טעמתי מעט הדבש הזה, ישלם ה' לכם כגמול ידיכם, ואת
 שלום החכם היקר ר' אשר אדרוש כל הימים, כי הקרהו ה' לפני
 כמלאך אלוהים להראותו מקור מים חיים במדבר מבוכתי
 ולהחיות את רוחי.

⁶⁶⁵ ערב שבת קודש.

ועתה

הנה נא מצאתי חן בעיני אדוני, וַיַּעַשׂ עִימָדֵי הַחֶסֶד הזה להשיבני דבר. כי מי אנוכי הצעיר נבזה ונקל. כי כבד יכבדני כאחד הגדולים ויזכני לבוא בבריתו ולהשיבני כְּרַעַ כֶּאֱחָ לּוֹ. הנני עבד לאדוני כל הימים, ושר אל משמעתו לשרתו כאחד התלמידים המתאבקים באבק-רגליו. ואף כי נפלגה הארץ ושתי תורות תהיינה הלבבות לא נפרדו, ואהבת החסידים תכסה את הריב, וסיכה את כפה על נקרת הצור סלע המחלוקת כולנו לטוב נתכווננו.

וגואלנו קדוש ישראל ישים שלום באהלנו, שלום לרחוק ולקרוב עד עולם. בשמחתי הגדולה אמרתי להרבות דברים, ולהשיב לאדוני ולהגביר הנעלה ר' שמחה בבוויץ', על ראשון – ראשון, ועל אחרון – אחרון, באריכות כאשר יאות.

אך נחוץ אני וקצרה ידי, כי כבר עלו המשא עד מאוד, הן בחינוך הנערים ובהעתקת הספרים, אשר בדפוס, ובתשובות השואלים, אשר עצמו מספר. לא ידעתי צאת ובוא מרוב טרחתי.

ובזאת אבקש מאת פני אדוני למחול לי אם אקצר כיום, ואם אמהר לכתוב. וכאשר ישים אלוהים בפי ובלבבי – אותו אדבר. כתבי הראשון היה לרצון לפני אדוני, וַיֵּט אוזנו אליי למען קדוש ישראל, כי לשם שמים התכוונתי, תורה היא וללמוד אני צריך. וגם יש את נפשי להטות את לב השרים והאומות לטובת כל אחינו בני ישראל, אשר בתוך הגולה, ולבקש שם שמים. אחת דיברתי ולא אשנה, כי דברי לא ישוב ריקם, כי אם הצליח באשר שלחתיו.

ועתה אחלה נא את פני אדוני למהר ולשלוח לי את כל הספרים, אשר חקק שמם על ספר, והם: ס' "כליל יופי" לר' שמואל ז"ל, וחיבור ר' אברהם בן מיימוני, וביאור סודות המורה, וס' "שפת אמת", וס' "אוצר נחמד", וספרי הפילוסופים הקדמונים. ומלבד אלה ס' "אשכול הכפר", וס' "אפיריון עשה", וס' "טירת כסף", ופירוש ר' אהרון בעל "העושר" על התנ"ך, וס' "צידוק הדין", וס' "מאירת עיניים", וס' "המבחר", וס' "עץ החיים" עם פירושו, וס' "האדרת" – כולם בכרך אחד. למען אמעיט התוצאות.

ועלי למהר להושיב ספרים לכתוב על ידי את כולם למען אוכל להשיבם לבעליהם בזמן קצר לפי יכולתי. אכן לא אתרשל ולא אנוח עד כי תמצא ידי להביא כולם או קצתם לבית הדפוס, כאשר דיבר אדוני.

ולא ידאג לבב אדוני על הספרים, כי אצורנם כאישון עיני, ואהיה כשומר שכר. כה יעשה לי אלוהים, וכה יוסיף, כי משמרת הם עימדי. ובתוך חודש ימים אכתוב גם להשכיר המרומם ר' **שמחה בבוויץ'** למאות את בקשתו על אודות הספרים, אשר נדפסו אצלנו מימי ר' משה בן מנחם מענדעלסזאהן, כי רב מספרם יהי ה' עימו ועם בנו הנחמד והיקר, ויהי בן חכם ישמח אב אשר יולדתו.

אלה דברי הצעיר **מרדכי יוסט**,

אם ייטב בעיני אדוני, ויכתוב וישלח אליי את הכול

ע"י החכם ר' אשר די קאמין

אשר נטע אהלו פה הבריה.

ב"ה ברלין הבירה יום וי"ו עש"ק בשני לחודש האביב שנת
בצלו חמדתי הק"ץ לפ"ק.

לאדוני הנכבד, האלוף הנגיד ר' שמחה בבביץ'

שלום וכל טוב!

שלושה חודשים חלפו ועברו מיום מושכי את קסת הסופר
 לכתוב להחכם הגדול, נשיא אלוהים, היושב על כיסא ההוראה
 בקהילתכם עם ישראל בעיר אבפטוריא. ואשפוך את שיחי לפניו
 ואתפלל לו להשקני עוד מבורו באר נובע מים חיים, עד שמצאתי
 את שאהבה נפשי.

ואחר הדברים האלה שלחתי גם לך אדוני אלופי ומיודעי על
 יד איש נאמן אשר נסע מפה קדמה אל ארץ קדם מגילה קטנה, ובה
 מזמרות ארצנו ושמות הגיבורים אשר עשו להם שם וזכר בקרב
 עמינו.

לא ידעתי עד הנה, מה היה לאיש ואם בא ספרי ליד אדוני.

ועתה אמרתי בלבבי. אבחר נא לי את הדרך הזה הקצר,
 ואשלח מכתב על ידי ה-פאסט (דואר) לדרוש את שלומך ולחדש
 את הברית, אשר כרתי. ותהיינה אוזניך קשובות לקול אמרתי
 ותחנני. הראני נא עוד את כבודך, וברית-מלח תהיה בינינו, ברית-
 עולם לא תופר.

הלא תראה, אחי ורעי, כי כן אקראך מיום ראותי את חסדך ואמתך לנגדי. הלא תראה, כי אהבתי לדבר באשר עם לבבי, לא אפתח במשל פי, וחידות לא אביע. כי אם האמרות טהורות אבחר, שנאתי לשון מדברת גדולות. ובחסדך בטחתי, כי לא אבוש. ועדי בשמים, כי נקי-כפיים ובר-לבב אני, וכול יגיעתי וטרחתי – רק לדעת את הנעשה תחת השמש, ולבחור בטוב ולמאוס ברע. ובפרט, לעמוד בפרץ לבני עמנו, אשר אף ה' חרה בהם, ועוד ידו נטויה.

והנה החילותי לדבר אילך על אודות **ספרי חכמי הקראים** ו**הנחמדים אצלי**. למען לא ייפלא ממני את אשר חקרו חכמיכם בתורה ובחוכמות. למה זה לנצח נריב? הלא אנחנו אחים, בני-אב אחד?!

אכן עוד הנה גדולה החלוקה והמריבה. אני שלום אדבר, המה – למלחה. זה יאמר: אין תורה בין הקראים. וזה אומר: כי הרבנים מקטרים לבעל. ומלבד זאת, אין איש ממנו יודע דת ודין הקראים, משפטם ומעשיהם. הלא מעבר לים תורתם?! מי יעבור לנו שמה וייקחה לנו?! על כן אמרתי: אשנס את מותניי ושלום-שלום אקרא. ותימלא הארץ דעה את ה', כי בזאת חפצנו כולנו.

לבד אלה יהיו לי ספרים האלו לעדים נאמנים בדברי הימים לבני ישראל, אשר אשוב לכתוב שנית בלשון אשכנז. אכן, איש אחד מאהובי יעתיק את ספרי ללשון הקודש. והיה אם יצליח ה' את מעשהו, ויצא הספר הזה מבית הדפוס, עתיד אני לשולחו גם לקהילתכם (יעזרני אלוהי). ואז תבין מה זה, ועל מה זה נשאני רוחי לחפש בחדרי הארצות, ולהוציא לאור הנסתרות.

כי בפעם הראשון הזה ראו גויים את מכתבי אשר נדפס בתשעה חלקים, ויתמהו על דברתי, כי שמתי משפט ל-קוו וצדקה – למשקולת. ויתפשו גם חכמי האומות את קסתם, ויכתבו טוב עליי ועל עמי. ורבים שלחו לי איגרות דרישת-שלום, ומתוודים על חטאתם נגד אחינו. וגם המשנה למלכנו יר"ה כיבדני [כ]נגד העם, ויכתוב לי דברי חסד ואמת להיות עיניו פקוחות אליי, ולהיותו קרוב אליי ביום קוראי אליו.

ובכן ידעתי, כי לא להבל וריק יגעתי. והיה מעשה הצדקה שלום, ושרים למשפט ישורו.

אחר הדברים והאמת האלה מה אוסיף עוד לדבר ולהתחנן לפניך?! כי הבטיחני מכתבך הנחמד, כי אינך איש בער לא ידע. אמנם גם נפשך רצתה בתורת אלוהים וחושקת בחוכמה, ובקדוש ישראל תתהלל. על כן בטחתי בעזרתך, ולא תשיבני ריקם. ברוך אתה לה', אשר הטא את חסדך וחסד גאונכם החכם ר' יוסף ב"ש החסיד, חזקו ויאמץ לבבכם לטובת עמכם. אשריכם צדיקים ישרי-לב! ישמע אלוהים את תפילותיכם כצדקתכם, אשר עשיתם עימדי! והנה הסתוו עבר, הקור והגשם חלפו, ואור השמש ישים פניו להולכים קָרָד־אֲנִיָּה בְּלִבֵּי־ם⁶⁶⁶. עתה עת לעשות לה'! קומו נא ומהרו לשלוח אליי את כל אשר לבבכם להראות לי: הן הספרים הגדולים, אשר בהם פירושי דינכם, הן פירושי תנ"ך, הן ספרי דקדוק הלשון, וכול הכתיבות-יד אשר אמרתם, כי האריכו ימים על האדמה. שלחו נא את הכול בכרך אחד גדול דרך אונייה או דרך הבריה. ואם תהיינה לכם הוצאות על זאת – עליי לשלם את הכול.

⁶⁶⁶ משלי ל', י"ט.

ואם לא תאמינו לקולי, שימו נא עליי על ידי שליט לשלם בטרם יצא דבר מתחת ידכם. ועל הספרים בעצמם אל תיראו, ולא תשימו את לבבכם עליהם. כי בבואם לפה – עליי לחוס עליהם, נהרות לא ישטפום, ולהבה לא תבער במ. אנוכי, אנוכי אשמרם כאישון-עיני עד עבור שנים-עשר חודש. ואח"כ אשלחם או אתנם בדפוס, כאשר אראה עת מצליח.

ואם בכול זאת לבבכם ידאג על אוצרותיכם, דברו נא באוזניי עוד לתת עבוט⁶⁶⁷ ביד שליט, לבלתי שולחי יד במלאכת אחרים. הנני מוכן גם לזאת להיותכם בטוחים, כי אמת איתי, ואין בידי עוולה.

וכבוא הכרך לידי, אשלח לך כרך ספרים חדשים, אשר נכתבו מימי האיש הגדול ר' משה בן מנדיל, הנקרא מענדעלסאהן. ואשר קבצתי ואספתי אני למלא משאלותיך. וגם רשימת ספרים אחרים אוסיף עליהם. אולי נאבדה הראשונה?

יהי ה' עמך ועם ביתך, בניך ובני-בניך הנולדים לך!

ואם הבחור הנכבד, אשר שמעתי את שמעו וראיתי את מעשי-ידיו, והיה לי עתה למליץ, לדרוש את שלום הגאון החסיד העניו אשר כיבדני באיגרת – עזרוני נא כולכם, וחזקו את ידי לבלתי ארפה במלאכת אלוהים! ואבינו שבשמיים ישלם שכר פעולתכם!

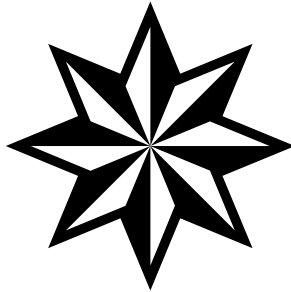
---

⁶⁶⁷ הכוונה היא לתת משכון – חפץ, שהמלווה לוקח מן הלווה כערבות לחובו, שיפרע לו בעת הצורך.

והיה ביום מלאכם את האמתחת מכול טוב ארצכם וחוכמת
 נבונ[י]כם, עשו נא גם את זאת: לשלוח אליי ספר איגרת לבד על
 ידי ה-פאסט, והשמיעוני מי הוא זה ואיזה הוא, אשר על ידו
 תשלחו הכרך הגדול, אשר לו אצפה, כי יבוא בארצנו.

ואם יעלה בידך לכתוב לי מספר הערים, אשר בהן יושבים
 קהילות הקראים, ומספר האנשים, ומשפטם בארצות אשר חלק ה'
 להם תחת כל העמים – צדקה גדולה תיחשב לכם להודיעני את כל
 אלה.

ובכן ברוכים אתם כולכם לה! ולתשובתך הרמתה אני אקווה. אני,
 אני הוא העתיד לשרתך ולעובדך כל הימים, הקטן מרדכי יוסט,
 הנקרא דאקטאר יוסט.

תם ונשלם.